BARIŞ SOYDAN

Türkiye'de Anarşizm

Yüz Yıllık Gecikme

iletişim

BARIŞ SOYDAN • **Türkiye'de Anarşizm**

BARIŞ SOYDAN İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Öğrenciliğinde TSİP'in gençlik gazetesinde çalıştı. 1994'te *Express* dergisini çıkaran ekipte yer aldı, müzik sayfalarını hazırladı. Daha sonra uzun yıllar ekonomi gazeteciliği yaptı, çeşitli ekonomi dergilerinin editörlüğünü üstlendi. Halen günlük bir gazetede çalışıyor. Evrensel gazetecilik ilkelerini savunmayı amaçlayan Medya Etiği Platformu'nun kurucularından.

İletişim Yayınları 1832 • Bugünün Kitapları 146
ISBN-13: 978-975-05-1130-1
© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2013, İstanbul

EDİTÖR Berna Akkıyal
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Birhan Koçak
DİZİN Burcu Tunakan
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BARIŞ SOYDAN

Türkiye'de Anarşizm

Yüz Yıllık Gecikme

iletişim

Kara *dergisinden*
"Pis" Ayhan Sargüney'in (1965-2005)
anısına

İÇİNDEKİLER

Sunuş *11*

ÖNSÖZ
Yüz yıllık gecikme *13*

Osmanlı'da Anarşizm

"Çünkü aydınlar varlıklarını devlete borçluydu"
MEHMET Ö. ALKAN *31*

Anarşizm tarihinden - 1
"İNSANLIK EN SONUNDA ANARŞİZME ULAŞACAK" *42*

Osmanlı'da Ermeni, Yahudi, İtalyan anarşistler
CEMAL SELBUZ *43*

Anarşizm tarihinden - 2
ÖZGÜRLÜKÇÜ VE DEVRİMCİ SOSYALİSTLERE!
DEVRİMCİ ÜLKELERE! *51*

'60'lar ve '70'ler

"'68'de İstanbul ve Paris'in çağları farklıydı"
GÜN ZİLELİ *57*

'80'ler: Türkiye'de Anarşizmin Doğuşu

Anarşizm tarihinden - 3
KARA BİLDİRGE 75

Anarşizmin sıfır yılı: 1986
TAYFUN GÖNÜL - AHMET KURT - UFUK AHISKA 79

Anarşizm tarihinden - 4
DİNLE KEMALİST! DİNLE MARKSİST! 99

"Kara, toplumun akılla düzenlenebileceği fikrini reddediyordu"
ALİ KÜREK 103

Anarşizm tarihinden - 5
NİÇİN "EFENDİSİZ"? 117

"Birey odaklı dünya görüşünün tam zamanıydı"
UFUK ÖZCAN 123

Türkçede anarşist külliyatın oluşumu
ALİŞAN ŞAHİN 135

"Anarşizm, bu toprakların ikliminde başka türlü olanla hasbıhal etmeli"
DİLAVER DEMİRAĞ 139

'90'lar

Vicdani ret ve savaş karşıtı hareketin kısa tarihi
YAVUZ ATAN 155

Anarşizm tarihinden - 6
DÜNÜ DEĞERLENDİRME, BUGÜNE ÇAĞRI 172

"Federal kantonlar önerimize Kürt hareketi yıllar sonra geldi"
GAZİ BERTAL 177

Anarşizm tarihinden - 7
LİBERTER SÜRECE ELEŞTİREL BAKIŞ 195

Kitleselleşme süreci: Anarşist Gençlik Federasyonu
KADİR ÇAKIR 201

Anarşizmin Bugünü

"Hakkari'den Edirne'ye artık her yerde anarşistler var"
KÜRŞAD KIZILTUĞ *215*

Anarşizm tarihinden - 8
NATO KARŞITI ÖZGÜRLÜKÇÜ KOORDİNASYON'UN DEKLERASYONU *236*

Postyapısalcı anarşizm: Devrimden çok sürekli isyan
RAHMİ ÖĞDÜL *239*

"Bu uygarlık yıkılmalı"
UMUT KARA *261*

Anarşizm tarihinden - 9
YERYÜZÜNE ÖZGÜRLÜK - MANİFESTO (Özet) *280*

Van semalarında bir kara karga
SAMİ GÖRENDAĞ - İSMAİL YILDIZ *285*

***Qijika Reş*, ulus meselesi, Bookchin ve diğer şeyler...**
RAMAZAN KAYA *291*

***Toplumsal Ekoloji* dergisi ve Bookchin**
SEZGİN ATA *305*

Türkiye'de anarko-sendikalizm
BERTUĞ KODAMANOĞLU *315*

"Sadece anarko-sendikalizm değil, doğru dürüst sendikacılık da yok"
TARIK AYGÜN *325*

"Müslüman olduğum kadar anarşistim, anarşist olduğum kadar Taocuyum"
İNAN MAYIS ARU *333*

"Anarko-feminizm, kadına en devrimci bakış açısı"
GÖKSUN YAZICI *349*

"Eşcinsel hareketinin öncüleri anarşistti"
BATUR ÖZDİNÇ *365*

Anarka-feminist isyan
RENI PARKER *377*

Kara Haber: Eylemin görüntüsünden, görüntünün eylemine
ALPER ŞEN *385*

Dizin *391*

Sunuş

Yazarın sayfalara "diktatörce" hükmedip tutarsızlıkları ve farklılıkları kesip attığı bir kitabın anarşizmin ruhuna aykırı olacağını, bu çalışmanın röportajlardan oluşması gerektiğini düşünmüştüm başından beri. Anarşizm yok, anarşizmler var, denildiği gibi. Ama birçok faktör, anarşizmin o kolunun, şu sesinin, bu kitaba girmesini engelledi. En önemli sorun, coğrafi engeldi. İstanbul dışındaki anarşistlerle, ya yolları İstanbul'a düştüğünde görüştüm ya da (gönülsüzce) yazılı röportaj yaptım. Bu nedenle hayli güçlü bir anarşist geleneğin var olduğu Ankara başta olmak üzere birçok kent bu kitapta gerektiği gibi yer almadı. Bu kitapta yer almaları gerektiğini düşündüğüm bazı kişi ve çevreler röportaj vermekten kaçındı, bazı grup ve kişilerle ise zamansızlıktan veya gündelik hayatın çıkardığı engeller yüzünden görüşemedim. Şimdi geriye dönüp baktığımda, bazı görüşmelerin bu kitaptakinden çok daha uzun olması gerektiğini de görüyorum. Türkiye tarihinin ilk vicdani retçisi Tayfun Gönül'le röportajın bitiminde, belki de sağlığının hiç iyi olmadığının sezgisiyle, en kısa süre içinde yeniden görüşüp daha uzun bir röportaj yapmayı düşünmüştüm. Hatta bunu ayrı bir kitaba dönüştürme fikri vardı kafamda, "Bir Anarşist Derviş" ismiyle. Sonra araya başka şeyler, başka röportajlar girdi ve bir sabah ölüm haberini aldım.

Bu kitap için teşekkür borçlu olduğum çok kişi var ama bazıları olmasa bu kitap da olmazdı. Kürşad Kızıltuğ, eleştirileri, önerileri ve ansiklopedik bilgisiyle kitabın oluşumunda çok önemli rol oynadı. Dilaver Demirağ, Mutlu Dulkadir, Cemal Selbuz, Ufuk Özcan, Yavuz Atan ve Umut Kara çok değerli fikirler verdiler, bazı önemli kaynaklara, bilgilere ulaşmamı sağladılar. Dostlarım Koray Şahin ve Tuncay Gürhan'la bu kitabı başından beri tartıştım... Bu kitapta yer alması muhtemel onlarca hata ve eksikte bu kişilerin hiçbir sorumluluğu olmadığını, bütün sorumluluğun bana ait olduğunu söylemeye gerek bile yok.

Son olarak bu kitaba başlamama neden olan bir karşılaşmadan söz etmek istiyorum. 1987 Kışı'ydı... Türkiye tarihinin ilk anarşist dergisi *Kara* henüz birkaç ay önce yayınlanmıştı. Yeni fikirler sadece dergi ve kitap sayfalarında değil gerçek hayatta da karşımıza çıkarlar. O kış da öyle oldu. *Kara* dergisinden "Pis" Ayhan Sargüney, yürüyüşlerde, korsan gösterilerde, uğradığı kahvelerde karşılaştığı devrimcilere, Türkiye'de ilk kez arz-ı endam eden anarşist fikirlerden söz açtı: Zorunlu askerliğin reddinden, zorunlu eğitimin yanlışlığından, "bilimsel düşüncenin" ve pozitivizmin saçmalığından, sanayileşmenin gereksizliğinden... Anarşist fikirlerle ilk kez karşılaşan devrimcilerin kulaklarını kapatması veya öfkelenmesi beklenebilirdi. Onun yerine "Pis" Ayhan'a meczup muamelesi yapmayı tercih ettiler. Bu kitap, diğer pek çok şeyle birlikte, ilk ortaya çıkış anında anarşist eleştiriye neden meczupluk muamelesi yapıldığının öyküsüdür.

ÖNSÖZ

Yüz yıllık gecikme

Türkiye tarihinin ilk anarşist dergisi *Kara*, yaklaşık çeyrek asır önce İstanbul'da yayınlanmıştı. Bir önsöz için ne kadar sıkıcı bir başlangıç. Oysa sıradan gibi görünen bu cümle, Türkiye siyasal tarihinin gizemlerinden birini barındırıyor: Dünyada 200 yıllık tarihi bulunan anarşizm, Türkiye'de ancak 1986'da varlık gösterdi. "Esrar perdesi", anarşizmin 19. yüzyılda sadece Batı'da değil, Batı dışı bölgelerde de (mesela Mısır'da)[1] etkili olduğunu düşündüğümüzde, daha da belirginleşiyor. Bu kitapta yer alan röportajlar, işte bu esrar perdesini sorguluyor: Anarşizm Türkiye'de neden bu kadar geç zuhur etti? Neden Cumhuriyet tarihi boyunca, geçtik anarşist hareketi, bir tane bile anarşist aydın çıkmadı? Bu gecikmenin Türkiye solu için anlamı nedir? Anarşizm neden 1916'da, '76'da değil de, '86'da doğdu? Bu kitabın ana sorunsalları bunlar olmakla birlikte, yanıt aranan

1 Mısır, Kore, Güney Afrika, Ukrayna ve Latin Amerika'da 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki anarşist hareketler konusunda bkz. der. Steven Hirsch ve Lucien Van Der Walt, *Anarchism and Syndicalism in the Colonial and Postcolonial World, 1870-1940*, Brill, 2010. Latin Amerika, Çin, Japonya ve Kore'de aynı dönemde anarşizmin yayılması hakkında bkz. der. Robert Graham, *Anarchism - A Documentary History of Libertarian Ideas*, Cilt 1, Black Rose Books, 2005. Filipinler ve Batı dışı bölgelerde anarşizmin yayılmasıyla ilgili ayrıca bkz. Benedict Anderson, *Üç Bayrak Altında - Anarşizm ve Sömürgecilik Karşıtı Tahayyül*, çev. Emine Bademci, Metis Yayınları, 2006.

güncel sorular da var: Vicdani ret, LGBT, ekoloji gibi hareketlerin Türkiye'deki doğumunda ve yükselişinde anarşizmin payı ne? Anarşi ırmağının, postyapısalcı anarşizm, yeşil anarşizm, isyancı anarşizm, İslami anarşizm gibi kolları neler söylüyor?

Yüz yıl önce

Anarşizmin, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da Ermeniler arasında milliyetçilikle karışık bir biçimde yayıldığı biliniyor. Daha 1896'da Ermeni Devrimci Hareketi içindeki anarşistler, Enternasyonal'e "Doğu'da sosyal devrimin şafağının söktüğünü" ilan eden bir bildiri göndermişlerdi.[2] 1890'da Tiflis'te kurulan Ermeni Devrimci Hareketi'nin önderlerinden Khristaphor Mikaelyan da eski bir Bakuninciydi. En önemli Ermeni anarşist ise, Kafkasya doğumlu Alexander Atabekyan'dı.[3] Atabekyan'ın Paris'te 1894'te yayınladığı Ermenice anarşist dergi *Hamayankh* (Komün), Türkiye'den gelen Ermeni devrimciler tarafından da okunuyordu. Atabekyan'ın İstanbul ve İzmir'de risaleler dağıtmayı denediği de biliniyor. 1908'e gelindiğinde, anarşizm mayası Ermeni devrimciler arasında tutmuş gibiydi. Yervant Odyan'ın Ermeni devrimcileri hicvettiği 1911 tarihli eseri *Yoldaş Pançuni*'de, Kropotkin, Bakunin gibi anarşist önderlerin isimleri Marx'tan daha çok anılıyordu. *Yoldaş Pançuni* ve arkadaşları Van'da "devrimci kalkışma" ile ele geçirdikleri Surp Vartan Manastırı'nı "Kropotkin Manastırı" yapmışlardı.[4]

---

2 Anahide Ter Minassian, "1876-1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Doğuşunda ve Gelişmesinde Ermeni Topluluğunun Rolü", der. Erik Jan Zürcher ve Mete Tunçay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)* içinde, İletişim Yayınları, 2010, s. 201. Anarşist Landauer'in editörlüğündeki *Der Sozialist*'in 26 Eylül 1896 tarihli nüshasında yayınlanan bu bildirinin Cemal Selbuz tarafından yapılan çevirisi için bkz. bu kitapta "Anarşizm Tarihinden - 2".

3 Cemal Selbuz, "Alexander Atabekian - An anarchist on the roads of freedom" http://www.anarkismo.net/article/3771

4 Yervant Odyan, *Yoldaş Pançuni*, çev. Sirvart Malhasyan, Aras Yayıncılık, 2008. Odyan, Trabzon'dan Cenevre'ye üniversite eğitimi için giden Pançuni'nin okula sadece beş kez uğradığını anlatıyor: "İlk ziyareti, Büyük Fransız İhtilali'ni öven, ancak Babeuf ve yandaşlarının cüretkâr fikirlerini yeren tarih hocasını ıslıklamak; ikincisi, Rus nihilizmini eleştiren sosyalist bir hocaya karşı göste-

Osmanlı'nın son döneminde anarşizmin zuhur ettiği bir başka kent de Selanik'ti. 1908 Devrimi sonrasındaki kısa özgürlükçü dönemde, Selanik'teki sosyalist muhalefet, Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu adı altında örgütlenmişti. Sosyalist İşçi Federasyonu'nun Genel Sekreteri Benaroya, "anarko-liberal" eğilimdeydi. Bu federasyonda biraraya gelen Yahudi ve Bulgar sosyalistlere küçük bir Müslüman grup da katılmıştı. Nitekim Federasyon'un dört dildeki gazetelerinden biri, *Amele Gazetesi* adını taşıyordu.[5] 1913 Martı'nda, Federasyon'un Yahudi önderi Benaroya'nın yardımcılarından J. Hazan, "bütün ülkelerin sosyalistlerine çağrı"sında, örgütü, Türkiye işçi hareketinin öncüsü olarak sunmuştu.

Bu dönemde anarşizm Yunanistan topraklarında da yeni bir akım olarak ortaya çıkmış, çeşitli anarşist dergiler yayınlanmıştı. Pyrgos'ta yayınlanan *Neon Fos,* "anarşist biçim altındaki yeni sosyalizm"i savunuyordu. *Neon Fos*'un 25 Mart 1899 tarihli sayısında şu ifadeler yer almıştı: "Öyleyse, kahrolsun sınırlar,

---

ri yapmak; üçüncüsü Kropotkin'in doktrinine gereken önemi vermeyen felsefe hocasını protesto etmek; dördüncüsü, bir kış günü, yakacağı kalmadığı; son gidişi, yani beşincisi ise İspanyol öğrencilerle birlikte, Barselona'daki anarşist eylemleri eleştiren bir hocaya temiz bir dayak atmak içindi."

5 *Amele Gazetesi* ile ilgili Türk, şair Rasim Haşmet'ti. Bkz. Mete Tunçay, "Selanik: Benaroya, Rasim Haşmet ve Vlahov Efendiler", *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, İletişim Yayınları, 2009, s. 91. Rasim Haşmet'in anarşizme bakışı muğlaktı. Soyalist İşçi Federasyonu'nun Beşçınar Bahçesi'nde *Amele Gazetesi*'ne yardım amacıyla düzenlediği etkinlikte yaptığı konuşmada, "Sosyalistliğin anarşistlikle bir münasebetinin bulunmadığını, amelenin katiyen tehdit yoluna başvurmayarak müsâadât-ı kanuniyye dairesinde sosyalizm nazariyatına tabi olması icap edeceğini" söylemişti. Bkz. İ. Arda Odabaşı, "Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun Beynelmilel Amele Eğlencesi, Rasim Haşmet Bey ve Amele Gazetesi", *Toplumsal Tarih*, Eylül 2010. Buna karşılık, bu konuşmadan sadece iki ay sonra kaleme aldığı bir yazıda, "eskiler; hilekârlar; mütahakkimler; mutaassıplar"a tehditkâr bir tonla şöyle seslenmişti: "Anarşistler İspanya'da doğruldu. Bugünkü İspanya monarşisi (hükümet-i mutlaka) yarınki İspanya cumhuriyetini ihzâr ediyor; ...Venedik'te bir kilisede bomba patlıyor. Amerika'da Buenos Aires'te papazlar halkın elinden pek güç kurtuluyorlar. Fransa, Almanya, Amerika, İtalya'da bir ihtilâl-i dâhili gibi büyük bir heyecan hüküm sürüyor." *Bahçe*'den (14 Teşrinievvel 1325) aktaran İ. Arda Odabaşı, *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık –Rasim Haşmet Bey–*, Kaynak Yayınları, 2011, s. 261. Benaroya ve Selanik'teki "anarko-liberaller" hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Paul Dumont, "Yahudi-Sosyalist-Osmanlı Bir Örgüt: Selanik İşçi Federasyonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, s. 73.

kahrolsun milliyetler, kahrolsun bizi bölen din dogmaları, kahrolsun 'senin-benim' ayrımı ve nihayet, kahrolsun otoritenin varlığını haklıymış gibi gösteren ve dünya kardeşlik ve mutluluğuna zarar veren her şey."[6]

Aynı dönemde İstanbul'da ise, sekreterliğini Zaharias Vezestenis'in yaptığı Müstahdemler Sendikası'nın Temmuz 1912 tarihli tüzüğü, bireyselliğe ve sendikaların kurtarıcı gücüne vurgu yaparak, anarko-sendikalizm rüzgârlarının İstanbul'a da ulaştığı izlenimini veriyordu.[7]

İstanbul'daki İtalyan anarşistler

Son dönemdeki araştırmalar, 19. yüzyılın sonunda İstanbul'da anarşist faaliyet yürüten bir de İtalyan göçmen grubu olduğunu gösteriyor. Mısır'da anarşizmin doğumunu inceleyen Anthony Gorman, bu ülkedeki İtalyan anarşistlerin, İstanbul'daki anarşistlerle federasyon oluşturduğunu belirtiyor.[8] Bu kitap için görüştüğümüz Gorman,[9] İtalyan Dışişleri Arşivleri, Mısır basını ve Bettini'nin İtalyan anarşistlerle ilgili kitabına dayanarak, 1880'lerde İstanbul'da İtalyanlardan oluşan organize bir anarşist grubun bulunduğunu söylüyor. Gorman'm aktardığına göre, 1882 yılında grubun sekreteri E. Matti idi. Üyeler arasında, daha sonra Mısır'a giden Luigi Collini'nin yanı sıra, Ugo Parrini, Giacomo Costa gibi 70'e yakın kişi vardı. 1881'de Londra'da düzenlenen anarşist konferansta İstanbullu anarşistler, Mısırlı federasyon üyeleriyle birlikte yer almışlardı. 1877'de Belçika'daki Verviers Konferansı'nda ise sosyalist literatürün Türkçeye çevrilmesi için çağrı yapılmıştı. Bu arada Osmanlı Hükü-

6 Panayot Noutsos, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Oluşmasında ve Gelişmesinde Rum Topluluğunun Rolü: 1876-1925", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, s. 120.

7 Orhan Silier, "Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı", *Tarih ve Toplum*, sayı 79'dan (Temmuz 1990) aktaran Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, s. 146.

8 Anthony Gorman, "Diverse in Race, Religion and Nationality... But United in Aspirations of Civil Progress: The Anarchist Movement in Egypt 1860-1940", der. Steven Hirsch, *Anarchism and Syndicalism in the Colonial and Postcolonial World* içinde, 1870-1940, Brill, 2010, s. 3.

9 Anthony Gorman ile yazılı görüşme, Şubat 2012.

meti, 1898'de Roma'da düzenlenen anti-anarşist konferansa katılmış ve şüpheli kişilerin kovuşturulmasıyla ilgili bir de anlaşma imzalamıştı.

Gorman'a göre, İstanbul'da anarşistlerin varlığına dair bir başka kanıt, 1898'de Alman İmparatoru Wilhelm'e Ortadoğu turu sırasında düzenlenmesi planlanan suikast girişimiydi. Basın, açığa çıkarılan bu girişimin, Mısır, Filistin ve İstanbul'daki anarşistlerle ilişkili olduğunu yazmıştı.[10]

Neden tutunamadı?

Yukarıdaki tabloya bakarak, anarşizm tohumunun 19. yüzyıl sonunda Osmanlı coğrafyasına düştüğünü ama kök salamadan söküldüğünü söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunda ortaya çıkan milliyetçilikler ve etnik arındırma hareketleri, doğmakta olan anarşizmin Müslüman nüfus içinde kök salmasını engelledi. Anarşizmden etkilenen tek tük Müslüman aydınlar ise Abdullah Cevdet, Aka Gündüz ve Yahya Kemal örneklerinde olduğu gibi bir dönem sonra anarşist fikirleri unuttular[11] ya da Baha Tevfik'te olduğu gibi anarşizme "hoş bir fikir" olarak bakmakla yetindiler.[12]

---

10 *Appunti per una storia dell'anarchismo italiano in Egitto*, Leonardo Bettini, *Bibliografia dell'anarchismo*, Editrice, 1976, Cilt 2, s. 281-288. Aktaran, Anthony Gorman.

11 Selanik'in sosyalist eğilimli yazarı, sonranın İttihatçısı ve CHP milletvekili Aka Gündüz (Enis Avni), 1928 yılında kendisiyle yapılan söyleşide çok okuduğu yazarlar olarak Bakunin ile Kropotkin'i zikretmişti. Bkz. Mecdi Sadrettin, "Aka Gündüz ile Konuşmalar", Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1959, s. 24'ten aktaran, İ. Arda Odabaşı, s. 32. Yahya Kemal Beyatlı ise anılarında, 1904'te Paris'teyken mitinglere ve gösterilere karıştığını, anarşist Faure ve Malato'nun nutuklarını hararetle dinlediğini, dinsizlik ve ihtilalcilik hevesinin gitgide artmasıyla anarşist Jean Grave'ın gazetesinin ateşli bir takipçisi olduğunu, hatta bu düşünüşle bazı mısralar kaleme aldığını anlatmıştı. Aktaran, İ. Arda Odabaşı, s. 38.

Yahya Kemal ve Abdullah Cevdet'in anarşizme kısa süreli ilgisi için ayrıca bkz. Mehmet Ö. Alkan, "II. Meşrutiyet'te Anarşizm ve Osmanlı Aydım Üzerine", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, s. 1818

12 Mehmet Ö. Alkan, "Baha Tevfik ve Siyasal Düşünüşü", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, s. 1814-1815. Baha Tevfik'in *Felsefe-i Ferd* isimli eserini günümüz Türkçesine aktaran Burhan Şaylı ise bu kitaba yazdığı ön-

Müslüman aydınlar arasında sosyalizm gelişirken anarşizmin tutunamamasını nasıl açıklamak gerekir? Öncelikle, Mehmet Ö. Alkan'ın bu kitapta yer alan röportajda belirttiği gibi, Osmanlı aydınları, modernleşme için devletin tek etkili araç olduğunu düşünüyorlardı. Devleti bir nefret nesnesi olarak gören anarşizmin, hızlı modernleşme peşindeki aydınlar arasında taraftar bulması pek kolay değildi.

Müslüman aydınların devlete yönelik sevgilerinin "duygusal" nedenleri de vardı. Türkiye'ye anarşizm gibi gecikmeli gelen ve gelişiminde anarşistlerin başrolü oynadığı vicdani ret hareketinin öncüsü Tayfun Gönül'ün bu kitapta yer alan röportajda dediği gibi, "çünkü (aydınlara) hep devlet bakmış [...] Abdülhamid'e karşı muhalefeti bile Abdülhamid finanse etmiş sonuçta. Hepsi Osmanlı'dan maaş alan adamlar".

Bira, şarap, votka, viski ve anarşizm

Anarşizmin Türkiye'deki gecikmesinin tarihsel olduğu kadar "yapısal" nedenleri de vardı. Bu konudaki düşüncelerini aldığım Benedict Anderson,[13] siyasal düşüncelerin de pek çok şey gibi eşitsiz geliştiğini hatırlatıyor ve anarşizmin coğrafi yayılımını alkollü içkilerle karşılaştırıyor. Anderson, tıpkı alkolde olduğu gibi anarşizmde de, Avrupa'da birkaç "ulus-üstü" kuşağın görülebileceğini söylüyor: Doğu'da votka; İskoçya ve İrlanda'da viski; Batı Akdeniz ve Renanya'da şarap ve İsveç ile Belçika arasındaki bölgede ise bira hatları... Tıpkı şarapta olduğu gibi, anarşizmde de coğrafi merkez İtalya, İspanya ve Fransa'nın Akdeniz kıyılarıydı. Marksist hat, sanayileşmiş Kuzey Avrupa'da Almanya, Belçika, Kuzeydoğu Fransa ve İngiltere'nin ba-

sözde Mehmet Ö. Alkan'a hayli sert eleştiriler yönelterek Tevfik'in anarşist olduğunu belirtir: "Ancak özellikle belirtmek istiyorum ki, bence Mehmet Ö. Alkan'ın bir makalesinde öne sürdüğünün aksine Baha Tevfik bir 'liberal' değil, bir anarşisttir. Yoksa Alkan, anarşizmi 'kaos' ya da 'terör' anlamında mı kabul ediyor? Yoksa böylece Osmanlıların Proudhon ya da Kropotkin kadar tahakküm aleyhinde düşünceler geliştirebileceklerine inanmıyor mu? Tahakküm aleyhtarlığını Osmanlılara layık mı görmüyor?" (Baha Tevfik, *Anarşizmin Osmanlıcası Felsefe-i Ferd*, Altıkırkbeş Yayınları, 1992, Önsöz, s. 24.)

13 Benedict Anderson ile yazılı görüşme, Şubat 2012.

zı bölgeleri boyunca uzanıyordu. Doğu Avrupa'da ise halkçılık kuşağı etkiliydi.

Anarşizm hattında okuma yazma bilmeyenlerin oranı Kuzey'e göre yüksekti ve bu arada sanayileşme henüz yolun başındaydı. Ağırlıkla Katolik nüfusun yaşadığı bu bölgede, kiliseye karşı Protestan hatlarda benzerine rastlanmayan bir tepki oluşmuştu.

Mağrip ve Levant'ta ise anarşizm zuhur etmemişti. Ama bunun da bir istisnası vardı: Anarşizmin çok erken tarihlerde ortaya çıktığı Mısır. Mısır'da da anarşizm, Mehmet Ali Paşa'nm büyük altyapı projelerinde (başta Süveyş Kanalı'nm inşası) çalışmak üzere gelen İtalyan işçiler eliyle yayılmıştı.

Anderson'a göre, anarşizmin Türkiye coğrafyasında "gecikmesinin" bir başka nedeni, muhtemelen, okuryazarlık meselesiydi. Anarşizm, Avrupa'da broşürler, bültenler, el kitaplarıyla yayılmıştı. Birçok anarşist zaten matbaacıydı. Buna karşılık ilk gazetenin, Avrupa'da matbaanın icadından 400 yıl sonra yayınlandığı Osmanlı'da matbaa, devlet için hep bir kuşku kaynağıydı.

Ve elbette kadınlar... Anderson, anarşist düşüncenin, kadınların özgürleşmesinde Marksizmden bile daha ileri gittiğini hatırlatıyor. Louise Michel, Emma Lazarus, Vera Zasulich gibi kadınlar, anarşist harekette çok önemli roller oynamışlardı. Birçok anarşist, Katolik evliliğini kölelik olarak görüyordu. Ve "özgür aşk" anarşist çevrelerde yaygındı. Anarşizmin kadınlarla ilgili radikal fikirleri, patriarkal Arap ve Türk toplumlarında kök salmasının önünde ciddi bir engel oluşturuyordu.

Anderson'a göre, anarşizmin gecikmesinin bir başka muhtemel nedeni, Marksistlerin yürüttüğü silme kampanyasıydı. 19. yüzyıl boyunca anarşizm ve Marksist komünizm, sol hareket-te egemenliği sağlamak için kıyasıya mücadele etmişlerdi. Anderson, Marksizmin geçen yüzyılın başında solda hâkimiyeti sağladıktan sonra kendisinden önce gelen ya da kendisiyle rekabet eden akımlara yönelik bir "karartma" politikası uyguladığını belirtiyor. Bu olgunun klasik bir örneği (Mao'nun bile gençliğinde anarşizme ilgi duyduğu gerçeği) Çin'de görül-

müştür. Anderson'm *Üç Bayrak Altında - Anarşizm ve Sömürgecilik Karşıtı Tahayyül* adlı eserinde derinlemesine incelediği Filipinler'de de benzeri bir süreç yaşanmış, Marksist sol, kendisini "orijinal sol" olarak konumlandırmak için anarşizme karşı silme kampanyası yürütmüştü. "Başarılı sol" kendileriydi, "aptal" anarşistler ise tarih içinde silinip gitmişlerdi. Anderson, Filipinler solunda görülen bu tavrın dünyanın diğer bölgelerinde de etkili olduğunu düşünüyor ve dolayısıyla, 19. yüzyılda Türkiye'de anarşizmin izine rastlanmadığı tezine kuşkuyla yaklaşmak gerektiğini belirtiyor.

Yeteri kadar araştırılmamış bir tarih

Böyle bir "silme" Türkiye'de de gerçekleşmiş olabilir mi? Marksist solun anarşizme yönelik bir "karartma" kampanyası yürütmüş olduğuna dair elimizde bilgi yok. Bununla birlikte, Marksizm, 1917 Devrimi'nden sonra dünyada sosyalizmin resmî biçimine dönüşmeden önce, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sosyalistlerin ufku ütopik sosyalistlerle birlikte anarşistleri de içeriyordu. Marx, henüz sosyalist düşüncenin tek güneşi haline gelmemişti; zirveyi Saint-Simon, Robert Owen, Babeuf, Proudhon gibi isimlerle paylaşıyordu. Nitekim Sosyal Demokrat Fırkası Reisi Hasan Rıza, sosyalizmin, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini hedeflediğini, buna karşılık kişisel eşyayla ilgili böyle bir amacın bulunmadığını anlatmak için Proudhon'a atıfta bulunuyordu: "...Proudhon mülk-ü şahsinin en birinci ve hatta en büyük müdafilerinden birisidir. Çünkü Proudhon yalnız hal-i hazırdaki sermaye ve servetin sahibi adamların mülk-ü şahsilerini muaheze etmek isteyerek bu cümleyi istismal etmişti."[14]

1917 Devrimi, Marksizm ile anarşizm arasında on yıllar-

14 Zafer Toprak, "Sosyal Demokrat Fırkası Reisi Hasan Rıza'nın Bir Risalesi", *Toplum ve Bilim*, sayı 5, Bahar 1978'den aktaran Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, s. 224. Ayrıca bkz. "Sosyalizm ve Rehber-i Amele" (Belge 5): "Çünkü sosyalist nazariyesi (Babôf, Sen Simon) ve şakirtleri (Kabe, Oven, Furye, Sismondi, Karl Marks) ve daha sair âlimlerin icad-ı sanayisinden ibaret değildir" *a.g.e.* s. 116.

dır süren rekabette muzaffer tarafı tartışmasız biçimde ilan etti. Sadece Rusya ve Batı'da değil, dünyanın diğer bölgelerinde de: Arif Dirlik'e göre, 1920'ye kadar Çin'de Marksizmden daha etkili olan anarşizm, 1920'lerde "meşaleyi" ezelî rakibine devretti. Çin Komünist Partisi hızla güçlenirken, anarşizm gözden düştü ve unutuldu.[15] *Kara* dergisinden Ufuk Ahıska da, 1917 Devrimi'nin anarşizmin Türkiye'deki kaderini belirlediğini söylüyor: "[...] Acaba Osmanlı'da neden Jakobenlere karşı özgürlükçü bir hareket gelişemedi? Ben bunu biraz şuna bağlıyorum: 1917'de Bolşeviklerin, iktidarı çok net biçimde ele geçirmeleri ve çok büyük yankılar yaratan bir 'zafer' elde etmiş olmaları, birçok toplumsal hareketi de etkiledi. En başta da Osmanlı içindeki hareketleri. Dolayısıyla Jakoben gelenek (ki, Leninizm Jakobendir) Türkiye'ye damgasını vurdu. Kısacası Bolşevizmin 'zaferi' ve onun yarattığı dalga, filizlenme ihtimali bulunan diğer, yatay örgütlenmeyi savunan özgürlükçü anlayışlara ciddi bir çelme takmış oluyor."

Türkiye'de anarşizmin belki "unutturulmuş" değil ama "unutulmuş" sekanslarının olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bu fikirdeki İnan Mayıs Aru, bu kitapta yer alan röportajda İspanya Devrimi'ne yardıma koştukları söylenen ama hikâyeleri bilinmeyen Heybeliadalı Rum anarşistleri örnek gösteriyor. Gün Zileli ise Cumhuriyet'in ilk döneminden bir öykü anlatıyor: TKP'ye sızmış bir polis ajanı, kendisini anarko-komünist olarak tanıtan Tireli Kemal Uygunoğlu ile irtibat kurar. Ve ondan Tire'deki komünist hareketle ilgili bilgi alır. Bu olay, Zileli'nin de belirttiği gibi şunu imliyor: Cumhuriyet boyunca kenarda köşede anarko-sendikalizmden, anarşizmden etkilenen birileri olmuş olmalı.

---

15 "[...] Bununla birlikte, 20'li yılların başlarından itibaren, bu durum tersine döndü ve anarşizm, bir daha toparlanmamak üzere inişe geçti. Anarşistler, Rusya'daki Ekim Devrimi sonrasında dev bir rakiple karşı karşıya geldiler: Daha iyi olanaklara sahip Bolşevik komünistler, yükselmekte olan işçi hareketlerini daha etkin şekilde organize ettiler ve yeni Sovyetler Birliği'nin rastlantısal denemeyecek desteğini aldılar." Bkz. Arif Dirlik, "Anarchism and the Question of Place: thoughts from the Chinese Experience", *Anarchism and Syndicalism in the Colonial and Postcolonial World* içinde, s. 139 (çeviri bana ait).

Elbette, Türkiye tarihinin yapısal özellikleri de, anarşizmin gecikmesinde rol oynamış olabilir. *Kara* ve *Efendisiz* dergilerinin yazarlarından Ufuk Özcan, geçen yüzyılın ilk yarısında anarşist devrime sahne olan İspanya'da köylülerin, Ortaçağ boyunca kendilerini acımasızca sömüren devletten nefret ettiğini; buna karşılık Doğu toplumlarında devletin yüceltilmiş olduğunu ve zaten Batı'dakinin tersine, halkın iliğini kemiğini sömürecek kadar zalim sınıfların ortaya çıkmadığım vurguluyor. Özcan'a göre, Doğu'daki "Ye devlet başa ya kuzgun leşe" anlayışının gerisinde böyle bir tarihsel arka plan vardı.

Özcan, devletin Türkiye coğrafyasındaki özgün karakterini "Asya Tipi Üretim Tarzı"na bağlarken, Türkiye'deki anarşist hareketin tarih anlayışının oluşumunda önemli rol oynamış olan Ali Kürek ise bu kitaptaki röportajda, "özgünlüğün" kaynağını Osmanlı'nın birçok devlet yapısını miras aldığı Bizans'ta aramak gerektiğini belirtiyor...

O esnada sosyalist solda...

Yukarıda sıraladığımız nedenler, anarşizmin Türkiye'deki gecikmesini bir yere kadar açıklamakla birlikte, toplumsal muhalefetin yükseldiği 1960'lar ve '70'ler boyunca neden "buralara" uğramadığını aydınlatamıyor.

Bu kitapta röportajları yer alan birçok anarşistin vurguladığı gibi, Türkiye'de geciken sadece anarşizm değildi. Ekoloji, gey-lezbiyen mücadelesi, hayvan hakları ve hatta feminizm gibi "yeni toplumsal hareketler" de sahneye geç çıktı. Batı'da 1960'lardaki özgürlükçü dalgayla yükselen bu hareketler, aynı dönemde Türkiye'de hayat sahası bulamadılar. "Yeni toplumsal hareketler", tıpkı anarşizm gibi, ancak '80'lerde ortaya çıkabildi. Kürşad Kızıltuğ, bu olguyu şöyle açıklıyor: "Orada [Batı'da] ortaya çıkan en karakteristik özellik, hareketlerin merkeziyetçi, hiyerarşik otoriter yapılara karşı, yani Stalinizme ve Leninizme karşı şekillenmesinin yanı sıra, gerontokrasi eleştirisi, cinsiyet özgürleşmesi, feminizm, ekoloji gibi konuların devreye girmesidir. İlk defa 1969 yılında ABD'de Stonewall Barı'nda başla-

yan ayaklanmayla kamusal sahneye eşcinsel, bugünkü ismiyle LGBT hareketi çıkar. [...] O dönemde Batı'da, Avrupa merkezciliğin eleştirisi de başlar. Daha sonra modernleşme ve Aydınlanmacı felsefe eleştirisi haline dönüşecek olan şeyler, 1960'larda ve '70'lerde entelektüel alanda gelişmeye başlar. Bunların hiçbiri '70'lerde Türkiye'de oluşmadı."

'60 ve '70'leri "anaforun gözünde" yaşayan Gün Zileli de bu dönemde Türkiye solu ile Batı solunun "çağlarının farklı olduğunu" belirterek şöyle diyor: "Türkiye'deki '68'in Avrupa '68'i ile çok az benzerliği var bence. Çünkü Avrupa '68'i, Stalinizmden kopan, uzaklaşan, onu hedef alan, Fransız Komünist Partisi'ne falan yüklenen bir şeyken biz Stalin'e doğru koşuyorduk... Sol ilerlemeci zaten, ne ekolojisi? Sol sanayileşmek istiyor. Sana eski sol kafayla söyleyeyim: Ne ekolojisi! Dümdüz edeceğiz. Yollar açılacak, sanayileşme, sanayileşme, sanayileşme! Ne demek ekolojik hassasiyet? '80'de ben 34 yaşındaydım. 34 yaşma gelmişim, feminizm diye bir kelime duymamışım! 15 küsur senedir solun içinde olduğum halde..."

Türkiye solunun Batı'dan ayrıksılığı anarşizmin kaderinde etkili olmakla birlikte, bu dönemde solun tüm dünyada devlet kavramıyla barıştığını da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Donald Sassoon'un sosyalizmin Batı Avrupa'daki yüz yıllık tarihini incelediği anıtsal eserinde gösterdiği gibi, sol, devleti sosyalist reformları gerçekleştirmekte bir araç olarak kullanabileceğini ancak 20. yüzyılın sonlarında anlayabildi. Sassoon'a göre bu, sosyal demokrasinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın pek çok yerinde iktidara gelmesiyle mümkün oldu. Oysa sol, Birinci Dünya Savaşı'na kadar, reformları, devleti ele geçirerek değil, burjuva devleti dışarıdan zorlayarak gerçekleştirebileceğini varsayıyordu. Devlet, sol için 19. yüzyılda bir şeytanken, 20. yüzyılın sonunda sosyalizmin araçlarından birine dönüşmüştü.[16]

16 Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism - The West European Left in the Twentieth Century*, I.B. Tauris, 2012, s. xiii.

Anarşizmle gelen

Anarşizm, Türkiye'de 1986'daki doğumundan[17] itibaren vicdani ret, anti-militarizm, ekoloji, LGBT gibi yeni mücadele alanlarına vurgu yaparak, sol hareketin gündemine girmelerinde önemli rol oynadı. Nitekim Türkiye'nin ilk vicdani retçileri anarşistlerdi. Anti-militarizmi bir kavram olarak Türkiye siyasetine sokan Savaş Karşıtları Derneği de anarşistler tarafından kurulmuştu. Türkiye tarihinin ilk vicdani retçisi Tayfun Gönül, o dönemi şöyle anlatıyor: "Sokak Yayınları'nda vicdani reddimi açıklamıştım. Anarşist olduğumu söyledim. Bu, Türkiye'de bir ilkti. Çünkü anarşizm serden geçti bir şey olarak görülüyordu. Ben, sıradan bir şey olduğunu gösterdim."

Savaş Karşıtları Derneği'nin kurucularından Yavuz Atan ise anarşizmin, anti-militarist hareketin doğumundaki rolünü şöyle özetliyor: "*Amargi*'de anti-militarizm çok ağır basmıştı. Çünkü *Amargi*'yi çıkarmaya karar verdiğimizde tartıştığımız en önemli sorulardan biri şuydu: Türkiye'de bir savaş var. Bizim anarşistler olarak bu konudaki tavrımız ne olmalı? Vedat ve Tayfun, vicdani retlerini açıkladığı için ne yapacağımıza karar vermek zor olmadı. Militarizmle işbirliği yapmama ve orduya katılmama çağrısında bulunmaya karar verdik. Savaşa karşı çıkmanın yolunun bu olduğunu düşündük. Yani vicdani reddi ve anti-militarizmi tırmandırmaya karar verdiğimiz için *Amargi*'de bu konu ağır bastı. Sonra Savaş Karşıtları Derneği'ni de kurunca, iyice güçlendi."

Anarşistler, ekolojinin solun gündemine girmesinde de

17 Anarşizm, Türkiye'de ilk defa 1986'da *Kara* dergisi ile ortaya çıkmış olmakla birlikte, ilk Türkçe anarşist periyodik yayın Almanya Tübingen'de yayınlanan *Anarko* adlı dergiydi. Almanya'daki Türk ve Kürt anarşistler, bu ülkedeki otonom anarşist hareketten etkilenmişlerdi. Emine Özkaya ve Gün Zileli'nin aktardığına göre, 1980'lerin sonunda Aachen'da *Doğrudan Eylem*, *Anarşist Bildiriler*, *Siyah Küpe*; Tübingen'de *Tübingen Anarko-Sendikalistler*, *Romantizm ve Anarşi*; Berlin'de *Ütopya* gibi dergi, bülten ve bildiriler yayınlandı. 1987'de Köln'de Türkçe anarşist kitaplar yayımlayan Liberter Yayınları kuruldu. 1990'larda ise İngiltere'de "5 Mayıs Grubu" adını kullanan ve Türkçe-İngilizce yayın yapan bir çevre ortaya çıktı. Emine Özkaya ve Gün Zileli'nin anarşizmin Türkiye'de ve Avrupa'daki Türkiyeli göçmenler arasında doğuşunu inceledikleri makale, anarşizmin gecikmesine dair detaylı bilgi içeriyor: "Türkiye'de Anarşizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dizisi - Sol*, İletişim Yayınları, s. 1153.

önemli rol oynadı. Gün Zileli'nin belirttiği gibi, daha önce sanayileşme sol için bir kült iken, anarşistler kalkınma fikrine temelden itiraz ettiler. *Kara* dergisinde ekolojiyle ilgili, başta Bookchin'inkiler olmak üzere, birçok yazı yayınlandı. Anarşistler, bazılarınca "Türkiye'nin ilk ekolojist eylemi" olarak anılan, İztuzu'ndaki Caretta Caretta eyleminin de düzenleyicileri arasmdaydılar. *Kara* dergisinden Ufak Ahıska'ya kulak verelim: "[...] İlk eylem olarak da, Dalyan İztuzu'nda, Caretta Caretta kaplumbağaların yumurtlama sahasındaki otel inşasına karşı açlık grevi yapılmıştı. O eylemi sadece anarşistlere bağlamak doğru olmaz. Ama o grubun önemli bölümünü anarşistler oluşturuyordu. Öneri bizden gelmemişti, hakkını teslim edelim. Ama organizasyonun büyük kısmını biz kotarmıştık."

HES karşıtı mücadelenin doğumunda da anarşistler önemli rol oynadılar. Umut Kara anlatıyor: "Örneğin HES mücadelesini ele alalım. Biz 15 yıl önce HES'in doğanın içine ettiğini, hayvanları katlettiğini söylerken sol ve hatta Greenpeace gibi çevre hareketleri bizi ciddiye almıyorlardı. HES'e karşı çıktığımız için bir zamanlar, 'Siz her şeye karşısınız' diyen endüstriyalist, ilerlemeci sol partiler, son iki senedir HES karşıtı mücadeleyi ajandalarına kaydettiler."

Ortak köken: Marksizm

Türkiye'de ilk kuşak anarşistlerin neredeyse tümü eski Marksistti. Daha sonraki anarşist kuşaklar tarafından eleştiri konusu yapılacak olan bu olgu, başlangıçta Türkiye anarşizminin karakteristiğini belirledi. Her şeyden önce, Marksizm, ilk dönem anarşistlerin ana eleştiri konularından biri oldu. *Kara* ve *Efendisiz* dergilerinden Ufuk Özcan, "Neden yenildik?" sorusunun anarşizmin doğumunda etkili olduğunu vurguluyor: "Bu topluluğu oluşturan bireyler belirli bir hareketin içinden geliyorlardı. Hepsinin sol geçmişi vardı. Ve kendi geçmişlerine çok olumlu bir gözle bakmıyorlardı. Bir reddi miras söz konusuydu. Bir hayal kırıklığı vardı tabii. Neden reddi miras? Çünkü düşün ki, meydanları dolduran yüz binlerce insan bir gecede yok olmuş.

Herkes sus pus olmuş. İşkence tezgâhlarından insanlar geçmiş. '70'lerle '80'lere tanık olup kıyaslayanlar, bu farklılığı net biçimde görebilir. *Kara* ve daha sonra çıkan *Efendisiz* dergileri içinde yer alanların hepsi, sol bir geçmişten geliyordu. Buna karşılık, bu geçmişi olumlamıyorlardı. Bu reaksiyoner tavır, o insanları liberter düşünceye yöneltti. Başka bir deyişle, liberter düşünce, inanç ve duyarlılıklarını yitirmeyen, buna karşılık eski siyasal angajmanlarını reddeden insanların buluştukları bir zemin oluşturdu. [...] *Kara*'da o kadar değil, ama *Efendisiz*'de, cezaevinde yatmakta olan ve çok uzun süreli cezalara mahkûm edilmiş, 10, 15, 18 yıla hüküm giymiş insanlardan pek çok kişi iletişim kurdu dergiyle. Bu insanların *Kara*'ya ve özellikle de *Efendisiz*'e büyük bir sempatisi vardı. Bana kalırsa, bir bıkkınlığın, muazzam bir hayal kırıklığının telafisi imkânını, yolunu gösteriyordu dergi."

Marksist hegemonya eriyince

Marksist solun, kendisinden başka radikal siyasi akımlara hayat hakkı tanımayan hegemonik tavrının 12 Eylül sonrasında erimesi de, anarşizmin doğumuna zemin oluşturan faktörlerden birisiydi. Dilaver Demirağ, bu olguyu şöyle anlatıyor: "'80 öncesinde gelişemezdi bu tip hareketler; çünkü sol hareket çok güçlüydü, çok baskındı. Entelektüel ortamı da baskılayan bir güce sahipti." Kürşad Kızıltuğ da benzeri bir gözlem yapıyor: "'70'lerde sol içinde, başka hiçbir sese izin vermeyecek, baskıcı ve teksesli bir kültür hâkimdi. 1980 Darbesi sonrasında bu hegemonyanın sürdürülebileceği bir ortam kalmamıştı."

Bununla birlikte, ilk dönem anarşistlerin Marksizmi odak alması, daha sonraki anarşistler tarafından eleştiri konusu yapılacaktı. Umut Kara o eleştirileri şöyle dile getiriyor: "['80'lerde] Devrimci hareket müthiş kanlı bir darbeden çıkmış; devrim hayali kurmuş, devlete ve sisteme öfke duymuş olanların büyük çoğunluğu sindirilmişti. Böyle bir ortamda anarşizme yönelik arayışların başlaması olumluya yönelik bir eğilimken, başka sıkıntılı durumların da habercisiydi. Anarşizm, devrimci mücadeleden uzaklaşmaya çalışan 'ex' devrimcilerin bir sığınağı hali-

ne gelmeye başladı... Bir de elbette özneler önemli. O dönemin öznelerinin bu işe girmelerinde başka dürtüler de vardı. Solla hesaplaşma gibi bir dert vardı. Bu yüzden her zaman sol merkezli bir siyaset yürüttüler ve kendilerini bir şekilde sol üzerinden bir 'anti' olma konumuna hapsettiler."

1980'ler ve '90'lar boyunca, Türkiye'deki anarşist hareket büyük oranda Marksizmden kopan devrimcilerden oluşurken, 2000'lerden itibaren bu tablo değişmeye başladı. Bugün artık Türkiye'de siyasete gözünü anarşizmle açan bir kuşak var. Kürşad Kızıltuğ şöyle diyor: "1970'lerde sosyalist olmak zorundaydınız, başka şansınız yoktu. Şimdi ilk defa anarşizm gençler için bir seçenek haline geldi. Artık sosyalist olmak zorunda değilsiniz. Bu ilk defa oluyor. Anarşistlerin yaş ortalaması tahminen 30'u geçmez. 40'lı, 50'li yaşlardakilerin sayısı iyice azdır. Çocuk sahibi olanların sayısı da 15-20'dir. Bunları şu yüzden söylüyorum: Bir politik fikrin toplumsallaşması, kuşakların tecrübelerini birbirine aktarmasıyla da ilgili bir olgu..."

Sonuç

Anarşizm, Türkiye'deki muhalif söylemin ekolojiyi, anti-militarizmi, vicdani reddi gündeme almasına, cinsiyetçi söylemden kurtulmasına çok önemli katkılar yaptı. Ama anarşizmin paradoksu da işte burada: Anarşizm bunlardan çok daha fazla bir şey. Anarşizmi bu alanlara indirgemek, anarşistleri hep rahatsız etti. Savaş Karşıtları Derneği'nden Yavuz Atan o "sıkıntıyı" şöyle anlatıyor: "Keşke vicdani redde liberaller sahip çıksaydı da, anarşistler olarak biz başka şeylerle ilgilenseydik... Çünkü özü itibariyle, o bir anarşist hareket değildi. Vicdani ret, özü itibariyle aslında liberal bir söylemin parçasıdır."

Anarşistler, Türkiye'de muhalif sol söylemin değişip zenginleşmesine büyük katkılar yaptılar, ama anarşizm, aradan geçen çeyrek yüzyılda yaygın bir siyasal harekete dönüşemedi. Oysa anarşizmin efendisiz, mülkiyetsiz, özgürlükçü dünya tahayyülü, solun meşruiyet krizini bir türlü aşamadığı günümüzde her zamankinden daha fazla güncellik taşıyor.

Osmanlı'da Anarşizm

Kropotkin'in yakın dostu, Kafkasya doğumlu Alexander Atabekyan, Paris'te Ermenice anarşist dergi Hamayankh'ı *(Komün) yayınladı ve anarşizmi Osmanlı coğrafyasında yaymayı denedi. (Kaynak: Cemal Selbuz)*

"Çünkü aydınlar varlıklarını devlete borçluydu"

MEHMET Ö. ALKAN

1988'de *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nde yayımlanan "II. Meşrutiyet'te Anarşizm ve Osmanlı Aydını Üzerine" başlıklı makalenin, anarşizmin Türkiye tarihindeki izlerine dair ilk inceleme olduğu söylenebilir. Tarihçi Mehmet Ö. Alkan, bu makaleyi kaleme aldığı dönemde İstanbul'daki anarşist yayıncılığı da izliyor, ilk anarşistlerin neler dediğine kulak veriyordu...

• *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'ne yazdığınız makalede, anarşizmin Osmanlı'da neden filizlenmediği konusunda üç gerekçeden söz ediyorsunuz. İlki, birey ile devlet arasındaki tampon kurumların yokluğu... Tampon kurumlarla neyi kastediyorsunuz?

– Sivil toplum kuruluşlarını, yani hükümet dışı kurumları kastediyorum, bugünkü manasıyla. Hükümet dışı kurumlar, hükümetlerin, devletlerin bireye nüfuzunu, hatta takibini engelleyen tampon kurumlardır. Aslında bir dönem Osmanlı'da bu kurumlar vardı. Tekke ve tarikatlar tampon kurumlardır. Ama bir tarihten sonra modernleşme dinî örgütlenmeyi çözerken, sendikalar, siyasal partiler, futbol kulüpleri, dernekler, cemiyetler gibi yeni örgütlenmeleri ithal etti. Bunlar, benzer çıkarları, amaçları olan insanların biraraya geldiği, bu arada üye-

lerini çeşitli baskılara karşı koruma amacı da taşıyan kurumlardı. Fakat Osmanlı'da devletin bireye nüfuzunu kıracak denli etkili olamadılar.

Bununla birlikte, şu hataya da düşmek istemem: Biz Osmanlı deyince genellikle Müslüman-Türk çizgisi düşünüyoruz. Halbuki Osmanlı kozmopolit bir yerdi, farklı milletlerin bulunduğu bir imparatorluktu. Ben anarşist siyasal düşünüşün Osmanlı basınında nasıl yer aldığını biliyorum, ama örneğin Ermenice, Rumca basında, Yahudi basınında nasıl yer aldığını bilmiyorum. Oysa biliyoruz ki, Rum basınında, Osmanlı basınından farklı sosyalist akımlar, makaleler yer alıyordu. Aynı şekilde sosyalizm, Yahudiler arasında da, Selanik ve İstanbul başta olmak üzere etkiliydi. Örneğin ilk *Kapital* çevirisi, 1914'te *Ceride-i Felsefiye* adında bir dergide, Bohor İsrail adında bir Yahudi tarafından yapılmıştır.

• Hangi dilde?

– Osmanlıca. Osmanlıca olduğu için biliyorum zaten. Muhtemelen o dönemde Ladino ve Aşkenaz dillerinde de yayınlar olmuştur. Dolayısıyla bu röportajda, anarşizmin Müslüman-Türk basınında nasıl yer aldığını anlatıyoruz. Yoksa bu basın dışında nasıl yer aldığını henüz bilmiyoruz...

• Makalenizde anarşizmin gecikmesine gösterdiğiniz bir başka neden, bir ön ideoloji olarak bireye vurgu yapan liberalizmin yokluğu.

– Anarşizm, liberalizm gibi, bireyin tek başına cesur duruşudur. Halbuki Osmanlı geleneğinde "biz" vardır, "ben" yoktur. "Ben", "biz" içinde erir. "Ben"i öne çıkartmak, kültürel olarak da bir adap yokluğudur. "Sen ben yok, biz varız"da eriyecek bir "ben" aranır.

• Sosyalizm bu zihniyet dünyasına daha mı uygun?

– Tam böyle denemez. Çoğu kişinin düşündüğünün tersine, sosyalizm ile anarşizmin birbirlerine katkı yapacak ideolojiler olduğunu düşünüyorum. Çünkü ikisinin de uzun vadeli kaygı-

ları benzerdir. Kısa dönemde farklılaşsa da... Bir de, yaşanmamış bir geleceğin kavgası olmaz. Ama oluyor işte... Olduğu için de, düşman kardeşlermiş gibi görünüyor.

• Anarşizmin doğumunu engelleyen nedenlerden üçüncüsünün, Osmanlı'da aydınların devlete bağlılığı olduğunu söylüyorsunuz...

– Aydınların daha çok memur olduklarını görüyoruz. Devlet dışında var olma olanağının neredeyse bulunmadığı, varlığınızı devlete borçlu olduğunuz ortamda hep devleti tahkim etmeye, güçlendirmeye çalışıyorsunuz. Çünkü devlet var olduğu sürece varsınız; devlet yok olursa, siz de yok olursunuz. Dolayısıyla devleti karşısına alacak bir ideoloji, yapısal olarak sorunlu...

• Osmanlı'da varlığından söz ettiğiniz Türk Anarşist Cemiyeti nedir?

– Türk Anarşist Cemiyeti, Avrupa'da kurulmuştu. Muhtemelen sultanı korkutmak amaçlanmıştı. Çünkü o dönemde ismi var cismi yok bazı örgütler vardı. Bir örgüt kurulur ve sultam telaşlandıracak bir noktaya gelir... Bunun bir adım ötesi de var: Bir muhalif dergi çıkartılır, tek sayı. Hemen bir örneği elçiliğe ve saraya yollanır. Ve adeta "Muhalif yayına devam etmemi istemiyorsanız karşılığında maddi beklentiler içindeyim" mesajı verilir. Muhalefetin bu yanı da vardır. "Hepsi böyledir" anlamında söylemiyorum, ama işte, dönemin kuruluşlarını değerlendirirken dikkatli olmak lazım.

"Yahya Kemal anarşizme ilgi duymuştu"

İttihat ve Terakki, 1889'daki kuruluşundan sonra çok merkezli, çok liderli, kesintili, dağınık bir süreç... Temel amaçları, anayasayı korumak ve parlamento açmak. Jön Türkler için bunun yolu Sultan'dan geçiyor. Sultan ikna edilmek zorunda. Edemiyorsanız bertaraf edilmek zorunda. Dolayısıyla Sultan'ı bertaraf etmeyi düşünüyorlar. Ve işte bu nedenle Yahya Kemal Beyatlı gibi akla gelmeyecek bir ismin bile o dönemde ki-

mi anarşistlere ilgi duyduğunu, anarşist yayınları izlediğini görüyoruz. Kendi hatıratında anlatıyor bunu.

• **Liberalizm, sivil toplum daha ortada yokken anarşizme yönelik bu ilgi nereden kaynaklanıyor?**

– Daha çok, yöntemden etkileniyorlar. Çünkü 1880'ler, 1890'lar ve 1900'lerin başlarında Avrupa'da anarşist eylemler gerçekleşiyor. Kral ve kraliçelere yönelik eylemler... Bu yöntem, öyle anlaşılıyor ki, Jön Türkler'den bazılarını cezbediyor. Kısacası, ilgi duydukları, felsefi anarşizmden çok, anarşist yöntemler.

Jön Türkler'den Abdullah Cevdet'in de Paris'te anarşizme bir dönem ilgi duyduğu bilinir.

Onun hikâyesi de benzeri bir nitelik taşır. Yoksa anarşist siyasal felsefeye yönelik bir ilgi yoktur. Anarşizmi birinci elden okuduklarını sanmıyorum. Ama anarşizmi bir sokak eylemi sanacak derecede cahil de değiller. Anarşizmin bir siyasal felsefe olduğunu biliyorlar.

LES TEMPS NOUVEAUX

RECUEIL D'EXTRAITS SOCIOLOGIQUES

PUISÉS DANS LA LITTÉRATURE INTERNATIONALE

TOME DEUXIÈME

LES TEMPS NOUVEAUX

ORGANE COMMUNISTE-ANARCHISTE

140, Rue Montjoinel, Paris

1895'te Jean Grave tarafından yayınlanan Les Temps Nouveaux*'da Kropotkin, Reclus, Lazare, Mirbeau ve Nadar gibi önemli anarşist ve şairlerin yanı sıra Abdullah Cevdet'in de üç makalesi yer almıştı. (Kaynak: Cemal Selbuz)*

• **Galiba, makalenizde sözünü ettiğiniz A. Rıfkı bu grubun dışında. O, anarşizmin felsefi yönüne de ilgi duyan tek Müslüman aydın gibi görünüyor...**

– Kesinlikle. Abdülhamid döneminde basında, Batı'daki anarşist eylemlere sansür konmuştur. Çünkü örnek olabileceğinden korkulmuştur. Buradaki muhalifleri cesaretlendirebilecek örnekler olmasın diye birçok anarşizan suikast, bombalama eylemi Osmanlı basınına yansımamıştır. Buna özellikle dikkat edilmiştir. Fakat 23 Temmuz 1908'den ya da eski söyleyişle "Hürriyetin ilanından" sonra oluşan özgürlük ortamında, sosyalizmden de, anarşizmden de, liberalizmden de, İslamcılıktan da söz edilmiştir. O dönemde anarşizmi gündeme getiren yazılardan bir kısmı olumsuz. Ahmet Rıfkı'nın ya da A'yı "elif" olarak kısalttığı için Elif Rıfkı'nın (alfabenin ilk harfi olarak A'yı kullandığı ve A. Rıfkı dediği için Elif diyorum) yazısında ben ilk defa anarşizmi bir felsefi yaklaşım olarak da olumlayan bir yana rastladım. Ama bu, onun anarşist olduğu anlamına gelmez.

"Baha Tevfik de anarşist değildi"

Mesela Baha Tevfik'in *Felsefe-i Ferd* kitabını ele alalım. Tevfik, bu kitapta anarşizme dair fikrini bir veya iki cümleyle söyler. Yüz küsur sayfalık kitapta ne anarşizmi benimsediğine ne de ilgi duyduğuna dair bir cümle vardır. Yalnızca bir yerde, insanlığın gelecekte anarşizme gideceğini düşündüğünü söyler. Bu bir temenni de olabilir, "olsa ne iyi olur" ifadesi de...

Baha Tevfik aslında çok iyi bir liberal. Adem-i merkeziyetçiliği savunuyor. Ben onun *Alemdar* gazetesinde yayınlanmış, çoğu kişinin farkında olmadığı yazılarını da biliyorum. Dolayısıyla Baha Tevfik, "Ben anarşistim ve anarşizmin çok önemli bir siyasal düşünce olduğunu düşünüyorum" diyebilecek cesarete sahip biri. Aynı şekilde Ahmet Rıfkı da bu cesarette bir aydın. Ama demiyorlar bunu! Anarşizmi çok önemsediklerini de belirtiyorlar. Belki anarşizm bir çevrede yankı bulsaydı, bu onları cesaretlendirir, anarşist siyasal düşünceyi benimseyip savunur hale getirebilirdi.

Baha Tevfik, insanlığın geleceğini anarşizmde görüyordu.

• Sonuçta Osmanlı'da Müslüman ve Türkler arasında anarşizm kök salamadı...

– 1913, İttihat ve Terakki'nin tek parti yönetimini kurduğu yıldır. Ondan sonra, İmparatorluk'un sonuna dek farklı fikirlere ve örgütlenmelere izin vermedi. Anarşizm o dönemde yeni yeni çimlenmeye ve konuşulmaya başlanan bir fikirdi. 1913 sonrasında Meşrutiyet devam edebilseydi belki bir yankı bulabilir, bir çevre oluşabilirdi. Ama bunun ortamı da olmadı. 1913 sonrasında Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ortamı ve daha önemlisi İttihat ve Terakki'nin tek parti yönetimi ne sosyalistlere ne de İslamcılara izin verdi. Bütün muhalif hareketleri sindirdi. Sosyalizme bile tahammül edemeyen İttihat ve Terakki anarşizme izin vermezdi.

• 1986'daki doğumuna dek Türkiye'de ne anarşist bir çevre hatta ne de bir aydın var. 1960'lardaki siyasal canlanmaya rağmen bu böyle. Neden?

– Birincisi, Cumhuriyet'in başlarından itibaren devletin toplumu çok ağır tanzimi var. Dolayısıyla 1960'lara kadar zaten

anarşizm, Batı'da çıkmış ve çok rağbet görmemiş bir düşünce olarak tanıtılmaktan öteye geçmedi. Mesela 1930'larda biraz Haydar Rıfat Yorulmaz'ın gayretini hatırlıyorum. Haydar Rıfat'ın kitaplarında anarşizme dair bilgiler var, ama onlar ansiklopedik bilgi tarzındadır... Veya sosyalizmi anlatan bazı kitaplarda rastlayabiliyorsunuz anarşizme. Fakat herhangi bir grubun ya da bir aydının kendisini böyle tanımladığına rastlamadım ben... Tabii Türkiye çok sürprizlerle dolu bir ülke. Acaba günün birinde bir yerde bir yazıya rastlar mıyız?

• Benim de yaptığım görüşmelerde bu kaygı belirtildi. Mesela Gün Zileli, '40'larda, '50'lerde kıyıda köşede kalmış bazı aydınların olmuş olabileceğini düşünüyor... Benedict Anderson da, Marksist solun geçen yüzyılda anarşist izlere yönelik bir silme kampanyası yürüttüğü görüşünde.

– Farklı bir örnekle açıklayayım bunu: Ben eski TKP'lilere ve '60 sonrası solculara bazen 1915'le ilgili görüşlerini soruyorum. Sorduklarım arasında Ermeniler bile var. Ve anlıyorum ki, kafalarının bir yerinde, adına ne diyeceksek diyelim, soykırım, katliam, o olay hep varmış, ama hiç konuşulmamış! Anarşizm de böyle olabilir.

Bu biraz sanat müziği ya da arabesk dinlemek gibidir. Sorduğunuzda herkes klasik müzik dinliyordur; çünkü bu adeta aydın olmanın göstergesidir... Doğruyu söylemek aslında cesaret gerektirir. "Ben" kelimesini kullanmanın cesareti... "Ben bunu düşünüyorum, ben bunu yapıyorum..." Halbuki "biz" içinde erimek insana güven veriyor galiba, korunaklı kılıyor. "Biz"li yapılar içinde, yani bir örgüt içinde erimek ve herkes gibi olmak güvence sağlıyor sanki. O güvenceye sahipken çıkıntılık yapıp "Ben anarşistim" demek kolay değil.

Bununla birlikte Mete Tunçay'ın, '70'lerin başında Bilgi Yayınları'ndan çıkan *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi* adlı eserinde anarşizme yer vermesi ilginçtir; bunun altını çizmek gerekir. Ama sosyalist çevreler ne kadar ciddiye aldı, bilmiyorum. Halbuki bireyin hak ve özgürlükleri konusunda anarşizmin yaptığı ve yapacağı önemli katkılar olacağını düşünüyorum ben.

• Marcuse gibi düşünürlerin kitapları çevrilmiş olmasına rağmen, özgürlükçü yorumlar '60'lar ve '70'lerde etkili olmuyor. Sadece anarşizm değil, feminizm, ekoloji, LGBT, hayvan özgürlüğü gibi Batı'da o tarihlerde ivme kazanan "yeni sosyal hareketler"e de Türkiye'de rastlanmıyor. Bunu nasıl açıklamak lazım?

– Aslında bir genelleme yapmak mümkün: 1945 sonrasında başlayan ve hemen hemen '90'ların başına kadar devam eden Soğuk Savaş, dünyada ve Türkiye'de bazı açılımların gündeme gelmesine engel oldu. Örneğin insan hakları, örneğin feminizm, örneğin LGBT dediğimiz haklar... İnsan hakları, kadın, çevre, cinsel haklar ve bu arada anarşizm, dünyada da Türkiye'de de '80 sonrasında yükseldi. Öncesi var elbette ama akademik araştırmalara konu olmaya başlaması, bu konularda kürsüler kurulması, büyük sivil toplum kuruluşlarının oluşması ve bu arada bunların hak olarak anayasalarda, şurada burada yer alması gerektiğinin söylenmesi, dünyada da Türkiye'de de iyi kötü senkronize gitmiştir. Bu açıdan Türkiye'de çok büyük bir gecikme yaşanmamıştır aslında.

Öte yandan '80 sonrasında ceberut devletin, yani darbeyle gelen ağır baskının istisna gözetmeden herkesi tahrip ettiğini görüyoruz. Ceberut, hayatınızın her anına karışıp düzenleyen, ensenizde soluğunu hissettiğiniz bir devlet bu. Aşırı devlet vurgusu, örgütlenmesi veya müşahhas hale gelmesi, polisi, askeri, bürokrasisiyle kişiselleşmesi, anarşizan bir tepki yaratmış olabilir.

Ayrıca '80'lerin başları ve ortaları, egemen sol veya sosyalist tanımlamanın ortadan kalktığı bir dönemdi. Böyle bir ortamda insanlar kendilerini anarşist olarak ifade etmek için daha kolay cesaret bulmuş olabilirler.

• Solun önemli bir kesiminin geçmişte devletin bazı katmanlarına "bağlaşık" olarak bakmasını nasıl açıklıyorsunuz?

– Çünkü Türkiye'de solun devrim ve dönüşüm için kullanabileceği devlet dışında bir örgüt yoktu. Güçlü bir sivil toplum, güçlü bir sendika, güçlü bir sermaye yoktu. Toplumu çekip çe-

viren, denetleyen, yönlendiren hep devlet olduğu için, onu ele geçirmek işin en kestirme yoluydu. Devleti ele geçirdiğiniz andan itibaren, değiştirme dönüştürme işlevi de mümkün hale gelmeye başlıyor.

19. ve 20. yüzyıllar, ulus devletlerin, yani devletin yeniden ve güçlü şekilde inşa edildiği dönemdi. Siyasal akımlar buna kendini kaptırdı. Eğer bir değişim, dönüşüm olacaksa devletle olur, önce devlet denen mekanizmayı ele geçirmek lazım, diye düşünüldü... Ve değişimi, dönüşümü, devrimi, devletin mekanizmalarını kullanarak, orduyu vs. kullanarak yapmaktan yana oldular. Ulus devletin 19. yüzyıldan başlayarak tek siyasal örgütlenme tipi olmasından kaynaklanıyor bu. Bir neden bu.

Ama haksızlık yapmamak lazım: Türkiye'de solun tarihini henüz yazmadık. Mete Tunçay, 35'e kadar olan bölümünü yazdı. Ondan sonra yazılanlar, daha çok fraksiyonların içinden gelenlerin yazdıkları. Türkiye'de sol kendi özeleştirisini yapmak konusunda biraz cimri, ketum. Oysa 27 Mayıs'a bakıştan itibaren bunu yapmak lazım. Sol ve sosyalizm buna hep mesafeli kaldı. "Kemalizm, siyasal gelişmenin burjuva evresidir. Üstelik gericiliğe karşıdır, dolayısıyla olumlamamız lazım" denildi. Veya mesela "27 Mayıs 1960 Darbesi de Türkiye'yi anayasal olarak ileriye götürebilecek, sosyalizmin kapılarını açabilecektir" denildi... Sol, ilk kez, çok üzerine gelindiği için 12 Mart'ta biraz eleştirel olabildi. Dolayısıyla militarizmle yüzleşmek ve belki hesaplaşmak ancak 12 Mart sonrasında gündeme geldi. Gene de militarizmi devrimci dönüşüm için kullanmak söz konusuydu 12 Mart'ta.

En ağır darbe ise 12 Eylül'de yaşandı. Devletle araya mesafe koyma, o ağır travma sonrasında gerçekleşti. Yine aynı dönemde "ben" önemsenmeye, eşitliğin yanı sıra bireysel özgürlüğün de vurgusu yapılmaya başlandı.

• '80'ler sadece anarşizm veya yeni kimlik hareketlerinin değil, aynı zamanda Batı'da hayli köklü bir geçmişi bulunan vicdani reddin de Türkiye'de doğumuna sahne oldu.

– '80'lerin sonundaki ilk vicdani ret afişlerinden birini, asılı olduğu ağaçtan almıştım, hâlâ saklarım. Dolayısıyla şu dipnotu düşelim: Anarşist çevre de, vicdani ret çevresi de İstanbul Üniversitesi kampüsünden, buralardan çıktı.

• **Peki, vicdani ret Türkiye'de neden bu kadar gecikti?**

– Çünkü kendisini devletle özleştirmiş memurlara ve sıradan kültüre karşı çıkmanın neredeyse olanaksız olduğunu kabul eden bir zihniyet hâkimdi Türkiye'de. Buna, "Devletin olmadığı yerde kaos olur" zihniyeti diyebiliriz. Bu zihniyete göre devleti var edecek kurumları iyi-kötü yaşatmak gerekir. Dolayısıyla bu kurumlardan birine katılmaya bir şekilde itiraz ederseniz, muhtemelen en büyük aşağılanmalardan ve dışlamalardan birine maruz kalırsınız. Bunun size çok ağır bir toplumsal, kültürel maliyeti olur. Bunu göze alıp vicdani retçi olmak çok zor. Düşünün, askerlik yapmayana kız verilmeyen bir kültür bu.

• **Ama vicdani ret, bir yöntem olarak bile tartışılmıyor...**

– Cumhuriyet'in başında yok. Ama şunu söylemem gerekir: Kurtuluş Savaşı başında Yunan sosyalistleri ve bir kısım anarşistler, Anadolu'da bildiri dağıtıp, Yunan askerlerine "Burada işiniz yok, Yunanistan'a geri dönün" diye seslenmişti. Böyle bir şeyi, Türk ordusu için hayal bile edemezsiniz.

• **Anarşizmin Türkiye'deki ilk döneminin karakteristiklerinden biri, İslam'a soldan farklı bir yorum getirmiş olması... *Kara* dergisi olsun, ondan sonrakiler, mesela *Apolitika* olsun, İslam'ın heterodoks yorumlarına dikkat çektiler. Solun alışık olduğumuz, "Din halkların afyonudur" yorumuna uzak durdular, dini, devletle işbirliği yaptığı noktalarda eleştirdiler... Sol ve İslam ilişkisi için neler söyleyebiliriz?**

– Sosyalizm, Türkiye'de 1910'da Osmanlı Sosyalist Fırkası ile örgütlü bir nitelik kazanır. Kurucusu Hüseyin Hilmi'dir. Dergisi de *İştirak*'tir. Hilmi'nin yazdığı *İştirak* dergisinde İslam'ı da olumlayan yazılar vardır. Hatta hatırımda yanlış kalmadıysa, Hüseyin Hilmi, "Sosyalizm İslam'da var" der. Yani İslam'ı

da işin içine katan, İslam'ın değerleriyle sosyalizmin eşitlikçilik gibi değerlerinin örtüştüğünü ima eden bir dirsek teması ve uzlaşma vardır.

Ondan sonra da solun ve sosyalizmin İslam'la çok kavgası olmamıştır. Daha çok İslam'ı es geçme var. Toplumun gözünde komünizm zaten "Allahsızlık" olduğu ve dinsizlik etiket gibi yapıştırıldığı için, bunu bertaraf edecek şekilde davranılmıştır. Dolayısıyla sosyalizm, İslam'a, İslamî değerlere karşı, bazı kesimler hariç, çok açık tepki vermedi. Zaman zaman İslam'ı egemen sınıfların yönetme aracı olarak gördü ve bunu ifade etti, ama direkt karşısına almayı tercih etmedi.

• **Ama İslam'a muhalif bir anlam atfetmedi ya da aramadı...**

– Hayır, uzlaşmanın, düzene uydurmanın bir aracı olarak gördü. Ama siyasal İslam'ın da bu anlamda ortaya çıkması, yine '80'lerde gündeme gelmiştir, unutmayalım.

12 Haziran 2012,
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

"İNSANLIK EN SONUNDA ANARŞİZME ULAŞACAK"

Baha Tevfik, Avrupalılaşma, birey felsefesi ile toplum felsefesi arasında bir dengenin bulunması gereği gibi görüşleri savunduğu Felsefe-i Ferd*'in sonunda geleceğin anarşizmde olduğunu yazmıştı.*

...

Anarşizm'e gelince, bu büsbütün ayrı bir içeriğe sahiptir. Anarşizm demek ancak bireyi yaşatmak ve bireye, bireyin özgün meziyetlerine karşı olan bütün güçleri mahvetmek demektir.

'Anarşizm' demek; bireyin üzerinde doğa yasalarından başka bir yasa bırakmamak, muazzam bir hayat kavgası düsturunu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmak demektir.

Görülüyor ki sosyalizm ve anarşizm akımları birbirinin kardeşi değil, belki düşmanıdır. Bunları bir değil, ayrı almalı, birbirinin zıddı bellemelidir.

– Burada önemli ve müthiş mesele kendini gösteriyor: Acaba nereye doğru gidiyoruz?.. Hayat yolumuz üzerinde sosyalizm mi, yoksa anarşizm mi var?..

...

Ben bu yeni çağın içinde "anarşizm"i görüyorum. Kanımca kölelikten, ücretli köleliğe ve ücretli kölelikten sosyalistliğe geçen insanlık en sonunda anarşizme ulaşacak ve orada bireyselliğin bütün bağımsızlığını, bütün azametini duyumsayacaktır.

Felsefe-i Ferd, günümüz Türkçesi: Burhan Şaylı,
Altıkırkbeş Yayınları, 1992, s. 111-112.

Osmanlı'da Ermeni, Yahudi, İtalyan anarşistler

CEMAL SELBUZ

Müslümanlar arasında filizlenmemiş olması, Osmanlı'da anarşizmin görülmediği anlamına gelmiyor. Anarşizm, 19. yüzyılın son çeyreğinde, başta Ermeniler olmak üzere çeşitli halkların devrimci ve milliyetçi hareketleri arasında etkili olmuştu. Cemal Selbuz, anarşizmin "paralel tarihini" araştırıyor...

• **Osmanlı dönemindeki anarşist yayıncılığa dair neler biliyoruz?**

– İmparatorluk coğrafyasındaki ilk anarşist yayınlar, Bulgarca ve İskenderiye merkezli İtalyanca idi. İmparatorluk'un merkezinde ise Ermenice yayınlar vardı. Makedon anarşistlerinin ve Ermeni Devrimci Federasyonu'nun (EDF) bildiri ve çağrı metinlerinin dışında, İmparatorluk'un merkezinde basılı anarşist bir yayın hiç olmadı. Anarşist yayınlar, Paris, Cenevre, İskenderiye ve Londra'da çıkıyordu. İlk Ermenice anarşist gazete *Hamayankh* (Komün) 1894'te Paris'te Alexander Atabekyan tarafından 5 sayı yayınlandı. Dünyadaki gelişmeler ile Ermeni anarşist ve devrimci hareketi üzerine metinlerin yer aldığı *Hamayankh*, 1895'ten itibaren, Anadolu'da artan Ermeni katliamlarına karşı propaganda metinlerine yer vermeye başladı.

Alexander Atabekyan.

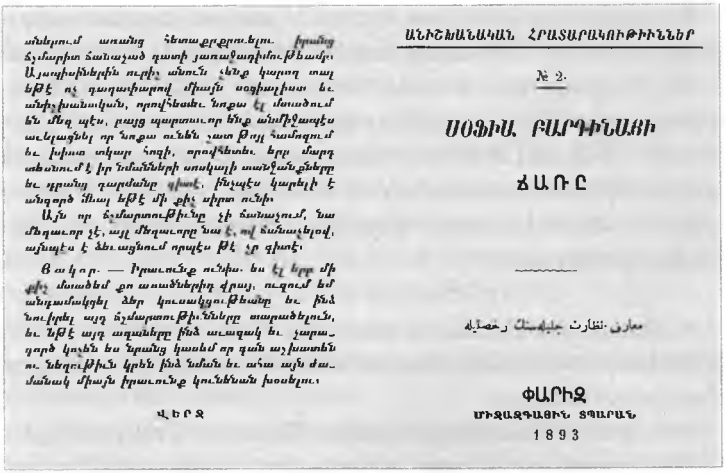
Yine Atabekyan tarafından aynı tarihlerde kurulan Anarchiceskaya Biblioteka Yayınevi, Bakunin, Malatesta, Kropotkin ve Élisée Reclus'den metinleri Ermeniceye çevirerek kitapçıklar şeklinde yayımladı. Bu kitapçıkların kapaklarında Osmanlıca "Osmanlı maarifinden izin alınmıştır" ibaresi bulunmaktadır.

Osmanlı'da dağıtılan bu yayınların dışında, Ermeni Devrimci Federasyonu'nun (EDF'nin kurucularından Khristapor Mikaelyan, Bakunin'e büyük bir hayranlık duyuyordu) kütüphanesinde az sayıdaki anarşist risale bulmak mümkündü.

Bunlara ek olarak, 1896'da ikinci kez New York'tan İstanbul'a gelen ve Musevi anarşist hareketi içinde önemli bir şahsiyet olan Abraham Frumkin tarafından oldukça yüklü bir anarşist literatür getirildi.

• Ermeni Devrimci Hareketi içindeki anarşistler, anarşizm adına ne gibi faaliyetlerde bulunmuştu?

– Anarşistler, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Asya, Afrika, Latin Amerika, Karayipler, Balkanlar, Doğu Avrupa ve İrlanda'da kurdukları anarko-sendikalist ve anarko-komünist örgütleriyle, gelişen ulusal kurtuluş hareketlerinde merkezî ve bazen de öncü bir rol oynamışlardı. Diğer devrimci kurtuluş hareketlerinde olduğu gibi, EDF'nin kurucuları arasında da anarşizme büyük sempati duyan kişiler bulunmaktaydı. Atabekyan, Bulgaristan'daki sürgün yıllarında tanıdığı İstanbullu Ermeni anarşistlerin mücadeleci ve fedakâr kişiliklerinden oldukça etkilenmişti. O dönemde, İstanbul ve Trakya'da mücadele eden anarşistlerin Paris ve Cenevre baskılı Ermenice anarşist yayınların dağıtımını üstlendikleri biliniyor.

անելում առանց հետաքրքրուելու իրանց ճչմարիտ համապատասխանութեամբ։ Ազատիներին ուրիշ անուն մնք կարող տալ եթէ ոչ գաղտագողով միայն ազատիստ եւ անիշխանական, որովհետեւ նոքա էլ մասնակում են մեզ պէս, բայց պարտաւոր ենք անխնայելիս ասելացնել որ նոքա ունեն չատ քիչ համակրում եւ խիստ տկար հոգի, որովհետեւ երբ մարդ սեանում է իր նամակների տակալի տանջանքները եւ դրանց գարմանը գիտէ, ինչպէս կարելի է անգործ մնալ եթէ մի քիչ սիրտ ունի։

Ամէն որ ճշմարտութիւնը չի ճանաչում, նա մեղաւոր չէ, այլ մեղաւորը նա է, ով ճանաչելով, այնպէս է ձեւացնում որպէս թէ չը գիտէ։

Ծանօթ. — Իրաւունք ունիմ. ես էլ երբ մի քիչ մասնակից քո առածներիդ գրայ, ուզում եմ անդամակցել ձեր կռուակցութեանը եւ ինձ նուիրել այդ ճշմարտութիւնները տարածելուն, եւ նրանք ազատները ինձ աւազակ եւ չարաչարք կանչեն ես նրանց կամեմ որ գան աչխատեն ու ղեղութիւն կրեն ինձ նման եւ ահա այն ժամանակ միայն իրաւունք կունենան խօսելու։

Վ Ե Ր Ջ

ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

№ 2.

ՍՕՖԻԱ. ԲԱՐԴԻՆԱՑԻ

ՃԱՌԸ

ՓԱՐԻԶ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

1893

Alexander Atabekyan tarafından Anarchiceskaya Biblioteka Yayınları'ndan çıkarılan kitapçığın kapağında "Osmanlı Maarifinden izinli" yazıyor. (Kaynak: Cemal Selbuz)

EDF içinde mücadele eden anarşistler, manifesto niteliğindeki bir propaganda metnini "Bir Grup Ermeni Liberter" adıyla 1896'da Londra'da yapılan anarşist kongresine gönderdiler. Bulgar ve Ermeni anarşistler, EDF'nin, anarşistlerin ve nihilistlerin çoğunlukta olduğu Makedonya Gizli Devrimci Komitesi (MTRK) ve İstanbul'da faaliyet gösteren Makedonya Lokal Komitesi'yle birlikte, Edirne ve Trakya'da gerçekleştirilen silahlı eylemlere de katıldılar.

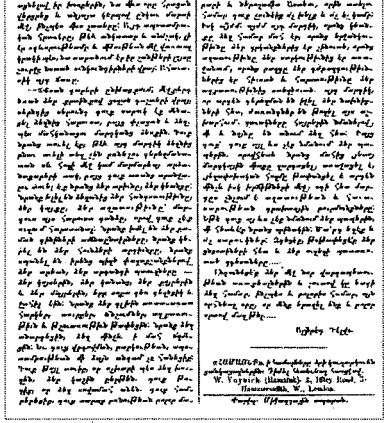
• **Atabekyan'ın, Osmanlı'da risale dağıtmak istediği ama başarısız olduğu biliniyor. Atabekyan, bu faaliyeti Osmanlı'da kimler aracılığıyla yapmıştı?**

– Paris ve Cenevre baskılı Ermenice anarşist yayınların İstanbul'dan Kuzey Afrika'ya kadar dolaşımda olduğu, bu bölgede yaşayan veya sürekli seferî olan İtalyan anarşistlerin Atabekyan'la mektuplaşmalarından anlaşılıyor. Cezayir'de yaşayan İtalyan anarşistler, yayınları, İstanbul'a gönderdikleri gizli bir kuryeyle aldırıyorlardı.

İstanbul ve Anadolu'daki Ermenice anarşist yayınların dağıtımının kısmen EDF tarafından da üstlenildiğini, 1986'da Atabekyan'a gönderilen, Emeni Liberterlerin ve EDF'nin bildirilerinden öğreniliyor. Londra'da yayınlanan Musevi anarşist gazete *Arbeterfraynd* (1894) ise İstanbul'daki abonelerine postayla gönderiliyordu. İskenderiye'den sonra ikinci dağıtım merkezi olan İstanbul'daki anarşist yayınlar, Ermenice, Fransızca, İtalyanca ve Yidiş idi.

• **Ermeni çevrelerindeki anarşizm, Müslüman nüfusa etki edebilmiş miydi? Müslümanlar arasında anarşizmin varlığına dair neler biliyoruz?**

– Bulgar ve Makedon anarşistleri, Edirne ve Trakya bölgelerinde Osmanlı köylülerini, İmparatorluk'a karşı ortak devrimci mücadeleye çağırıyorlardı. Keza EDF de İstanbul'da dağıttığı bildirilerde, Müslüman ahali de dahil olmak üzere, İmparatorluk'un bütün yoksullarını ortak düşmana karşı mücadeleye davet ediyordu. Anarşistler ve EDF'nin bu çağrılarına, Abdülhamid'i tahttan indirmek koşuluyla Osmanlı münevverlerinin (Jön Türkler) olumlu cevap vermesi dışında, Müslüman kesimden gelen bir tepki bilmiyoruz.

Atabekyan tarafından çıkarılan Hamayankh*'tan (Komün) bir sayfa. (Kaynak: Cemal Selbuz)*

EDF'nin bildiri basması ve dağıtması, 1896'da Ermeni katliamlarına karşı İstanbul'da gösteri yapması ve ardında Karaköy'de Osmanlı Bankası'm silahlı olarak basması gibi modern eylem biçimlerinden etkilenen Jön Türk hareketi, ilk defa İstanbul'da bildiri basarak, çeşitli semtlerde dağıtmaya başlamıştı.

İskenderiye ve Beyrut'ta mücadele eden göçmen

İtalyan anarşistler, Max Nettlau'ya ve Atabekyan'a gönderdikleri mektuplarda, yerli Müslüman yoksullarla, dil ve din gibi faktörlerden dolayı iletişim kurmakta zorluk çektiklerini yazıyorlar. Hiç şüphesiz, bildiri ve çağrı metinlerinin dışındaki anarşist gazete ve risalelerin Ermenice ve Batı dillerinde olması, Müslüman kesimle iletişimi daha da zorlaştırmaktaydı. 1908'de kısmen serbest bırakılan basm-yayın ortamında, anarşizme dair bilgi ve haberler Müslüman kesime, basındaki az sayıdaki çeviri ve yorum yazılarıyla ulaşabiliyordu.

• Ermeniler dışındaki Hıristiyan ya da Yahudi nüfus içinde anarşizm etkili olmuş muydu?

– Musevi ve Yunan işçiler, başta Selanik olmak üzere, İstanbul ve Kuzey Afrika'da ilk sendikal hareketlerin kurucularıydı. Mısır'da ilk sendika, Korfu'dan İskenderiye'ye gelen Yunan işçiler tarafından kurulmuştu.

İstanbul'daki İtalyan anarşistler

• Yolu Osmanlı'dan geçtiği bilinen İtalyan anarşist Malatesta'nın bir etkisi olmuş muydu?

– Malatesta'nın, bindiği Fransız gemisinin İzmir limanında demirlemesi dışında bir ilişkisi olmamıştır. İzmir'deki İtalyan Konsolosluğu ajanları, zorla gemiden indirmeye çalışmışlar, ama Malatesta'nın Beyrut'tan İzmir'e kadar yol boyunca dostluk kurduğu kaptan, İtalyan anarşisti teslim etmeyi reddetmiş.

Ama başka bir İtalyan anarşistin, U. Parrini'nin, İstanbul'da etkili olduğunu biliyoruz. 1878'de, İtalyan anarşist hareketinin ikinci merkezi olan İskenderiye'den İstanbul'a sürgün edilen U. Parrini, İtalya'dan gelen diğer anarşistlerle birlikte, İstanbul'da anarşist bir grup oluşturdu.

Yine Avrupa'daki takibatları atlatmak, izlerini bir süre kaybettirmek için İstanbul'a gelen diğer İtalyan anarşistler de, İtalyan firmaları tarafından getirilen göçmen İtalyan işçilerin çalıştıkları yerlerde propaganda ve örgütlenme faaliyetlerini sürdürdüler. Öyle ki, İtalyan anarşistlerin, özellikle Haliç Tersane-

si'ndeki ve Galata'daki yoğun propaganda faaliyetleri, İtalyan Büyükelçiliği'nin uyarı yazıları yazmasına ve Osmanlı polisinin, bazı anarşistleri sınır dışı etmesine yol açmıştı.

Jean Maitron da, Osmanlı'daki ilk işçi eylemlerinin gelişiminde İtalyan anarşistlerin etkisinin olduğunu belirtir.

• **Selanik'teki anarşist faaliyetler hangi boyuttaydı?**

– Makedonya anarşist hareketi içinde Osmanlı zorbalığına ve onu koruyan Avrupalı güçlere karşı düzenlediği bombalı eylemlerle en çok dikkati çeken, *Gemidzii* (Gemici) grubuydu. 1903'te Selanik'te gerçekleştirdiği büyük bombalama eylemlerinden dolayı adı bu kentle anılan Gemiciler, Veles ve çevresinde, Osmanlı ve Avrupa kuruluşlarına karşı düzenledikleri küçük çaplı şiddet eylemleriyle faaliyete geçmişlerdi. Asıl büyük eylemlerini, İstanbul'da, Osmanlı Bankası'na ve Amerikan sigorta şirketi *New York*'a karşı gerçekleştirmeyi planladılar. 1899'da Osmanlı Bankası'nı havaya uçurmak için aylarca kazdıkları tünelin, Osmanlı görevlileri tarafından açığa çıkarılması ve eyleme katılanların tutuklanması üzerine Gemiciler, örgütlerini İstanbul'dan Selanik'e taşıyorlar. Bu defa, Osmanlı Bankası'nın Selanik şubesine, aynı biçimde tünel kazmaya başlıyorlar. Üç yıl süren tünel kazıları, 1903'te fark edilmeden başarıyla tamamlanıyor. Bu ve başka bombalı eylemler, aynı gün, Makedonya ve Trakya'da başlatılacak genel ayaklanmayla birlikte organize ediliyor. Saat 12'de Selanik limanından kalkmak üzere olan Quadaquiviri adlı yolcu vapurunda büyük patlamalar oluyor. Aynı akşam, İstanbul-Selanik treni bombalanıyor, tesadüf eseri can kaybı olmuyor. Asıl büyük saldırı, 29 Nisan'da gerçekleştiriliyor. Önce şehrin havagazı sistemi tamamen işlemez hale getirildikten sonra, Osmanlı Bankası havaya uçuruluyor. Gemiciler, o gece boyunca, Selanik'teki resmî binaları, otelleri, kahvehaneleri vb. bombalamayı kesintisiz sürdürüyorlar. Bombalı eylemlerden sonra, Osmanlı hükümeti, şehrin giriş çıkışlarını tamamen kapatarak, Bulgarlar'a karşı katliama varan baskı politikasını uygulamaya koyuyor. Gemiciler'in bir kısmı, Osmanlı askerleri ve jandarmalarıyla gir-

dikleri çatışmalarda öldürülürken, bir kısmı da kendini havaya uçurarak intihar ediyor. St. Elias günü olarak da adlandırılan bu ayaklanmanın yenilgiye uğraması, Makedonya devrimci kurtuluş hareketinde büyük iz bırakacak dramatik çatışmalara ve ayrılıklara neden oluyor.

• Anarşizm, Batı'nın yanı sıra Filipinler'den Arjantin'e kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuşken, neden Türkiye'de etki yaratamadı? Neden 1986'ya kadar beklemek zorunda kaldık?

– Anarşizm, modernite koşullarında doğan bir siyasal düşünce olarak Aydınlanma'nın izlerini taşır. Her ne kadar moderniteyle sorunu olsa da... Anarşizmin moderniteyle sorunu, içine doğduğu koşullara (modern düşünceye) kapanmayan, onun öznelliğini reddeden kolektif ve radikal bir düşünce olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, Batı'nın dışındaki coğrafyalarda (Bulgaristan, Portekiz, Romanya, Japonya, Ukrayna, Arjantin), modernitenin hemen hemen hiç oluşmadığı koşullarda –büyük– anarşist hareketlerin doğması mümkün olabilmiştir.

Anarşistleri, İmparatorluk coğrafyasında, Osmanlı-Müslüman topluluğun dışında, merkezden kopmaya veya otonomlaşmaya çalışan, bundan dolayı da anarşizme daha açık olan toplulukların ulusal kurtuluş hareketleri içinde görüyoruz. Bu hareketler, anarşistlerin etkilerine göre bazı bölgelerde salt bağımsızlık hareketleri şeklinde gelişirken, bazı bölgelerde ise uluslarüstü, özgürlükçü ve anti-otoriter bir hareket olabilmişti. İmparatorluk, ilk dönemlerde, çeperlerde başlayan ve zamanla merkeze doğru yaklaşan ulusal kurtuluş hareketlerinin modern kopuşlarına, geleneksel toprak kurtarma direnciyle karşılık veriyordu. Memur-aydm kimlikleri ile devlete her zaman minnet duymuş Osmanlı münevverleri, özgürlükçü, devleti reddeden düşünceler yerine, devleti kurtarma fikrine ve onu besleyen düşüncelere daha yatkındı. Bu nedenle, Osmanlı münevverlerinin arasında pozitivizm ve evrimci materyalizm daha çok kabul görüyordu.

Bununla birlikte, geçerken belirtelim: 19. yüzyılın sonların-

da, bütün kadrolarıyla Paris'te olan Jön Türkler içinde, tekrar devletin kıyısında oturmayı keşfedene kadar, anarşizme düşünce olarak inanmış tek kişi Abdullah Cevdet idi. 1899'da, dönemin önemli anarşist yayınlarından *Les Temps Nouveaux Supplément littéraire*'de Cevdet'in üç makalesi yayınlanmıştı.

Avrupa'daki anarşizan havaya ve 1908'de kısmen serbestleştirilen basın-yayında anarşizme dair daha fazla haber, yorum ve tanıtım yayınlanmasına rağmen, Osmanlı münevverleri pozitivist dünya görüşlerini ısrarla sürdürdüler. Bu kadronun önemli bir kısmı artık devleti kurtarmadan ulusu kurtarma zorbalığına ve kıyımına geçmiş olan İmparatorluk'un yeni muktedirleriydi.

Bu dönemde, toplam 17 ciltlik felsefe külliyatı yayımlayan Baha Tevfik, insanlığın geleceğini anarşizmde görmesiyle, A. Cevdet'ten sonra liberter eğilimlerini açıkça ifade eden kişi olmuştur.

Az kişinin ilgisi dışında, Osmanlı-Müslüman topluluk içinde hayat bulmayan anarşizmin, 1914'te başlayan ve Cumhuriyet'le devam eden Ermeni, Rum ve Kürt kıyımları arasında, Bulgaristan, İtalya ve Arjantin'deki anarşist yığın hareketlerinin zorbaca bastırıldığı, Rusya'da anarşistlerin Bolşevik diktatörlüğe kurban edildiği bir dünyada hayat bulması hiç mümkün değildi.

Mart 2012, yazılı görüşme

Anarşizm, Osmanlı'da ilk olarak Ermeniler arasında milliyetçilikle karışık biçimde yayıldı. Kropotkin'in dostu, Kafkasya doğumlu Alexander Atabekyan, Paris'te yayınladığı Hamayankh *(Komün) dergisini Türkiye'ye de gönderiyordu. Ermeni Devrimci Federasyonu içinde de anarşistler vardı.*

İstanbul'daki Ermeni anarşistler tarafından Enternasyonel'in 1896'da Londra'daki toplantısına gönderilen bildiri, anarşizmin Türkiye topraklarındaki ilk izlerinden biridir. Cemal Selbuz, bildiriyi Berlin'de yayınlanan anarşist Der Sozialist*'in 26 Eylül 1896 tarihli (No 39) nüshasında bulup çevirdi.*

Selbuz'un aktardığına göre, Atabekyan, bildiriyi uzun yıllar mektuplaştığı yakın dostu Alman anarşist Nettlau'ya da gönderdi. Nettlau da, Almancaya çevirip, bu dönemde ünlü anarşist Landauer'in yönetimine geçen Der Sozialist*'te (1891-1899) yayınladı.*

ÖZGÜRLÜKÇÜ VE DEVRİMCİ SOSYALİSTLERE! DEVRİMCİ ÜLKELERE!

Yeni topluma götürecek doğru yolu bulmak için, işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda istişare ettiğiniz şu sıralarda, özgürlüğü ve bağımsızlığı için inanılmaz bir kavga veren şarkın bütün köylülerinin, dünya işçileriyle dayanışma içinde olduğunu bilmenizi isteriz.

...[?] kızlarının göz yaşları hiç dinmeyecek kadar, eski Ermenistan topraklarını kana buladılar. İnsanlığı dehşete düşüren ...[?] katliamlar yapıldı ve yapmaya devam ediyorlar.

Kendilerini sivil dünyanın hakimleri olarak tanımlayanlar, bu durum karşısında iki yüzlü davrandılar. Avrupalı hükümranlar bizi 20 yıldır sinsi ve aldatıcı sözlerle uyuttular;

... [?] şimdiye kadar yaptıkları tek şey, mücadele eden köylülere, korkak ve acımasız Osmanlı hükümeti gibi, silahlarını bırakmaları karşılığında bütün haklarını alacaklarını dair iki yüzlüce söz vermek oldu.

Artık bu büyük hükümranlardan nelerin bekleneceğini biliyoruz. Bize olan ilgilerini ve Türkiye'ye karşı tavırlarını iyi tanıyoruz. Büyük hükümranların sözleri, Sultan'ın yaptığı ince manevralardan farksız olmayan boş laflardır.

Ermeni halkının, devrimci bir tarzda kendi gücüne güvenmekten başka bir çaresi yoktur. Onları bir sürü olarak görenler yanılıyorlar! Bu uğurda meydanlarda asılanlar, hapishanelerde öldürülenler, çatışmalarda şehit düşen kahramanlarımız saymakla bitmez. Babalarının ve kardeşlerinin saflarında, ellerinde silahla mücadele eden kızları gördük. Şehitlerimizin kanı, zorbalığa ve baskılara karşı mücadeleye çağrı olarak Ermenistan'ın dağlarında şebnem gibi daima kalacaktır...

Bugün dahi, cesur devrimciler, ülkenin her yerinde katilleri cezalandırmak ve zayıfları korumak için mücadele ediyorlar. Hâlâ, gittikleri her yerde korkunç katliamları önleyebiliyorlar.

Ermeni direnişçiler, hemen yardımımıza koşan gönüllüleri takibat altına alan, silahlarına ve mermilerine el koyan Rusya karşısında ne yapabilir? Ermeni halkı, tek başına bırakılmış bir Türkiye'ye karşı mücadele etmiş olsaydı, çoktan kazanmıştı. Ama Türkiye yalnız değil, (varlığı), en başta Rusya olmak üzere Avrupa'nın büyük güçleri tarafından korunuyor.

Ermeniler, şu anda, gerçek anlamda bir kurtuluş savaşından çok bir varolma mücadelesi vermektedir.

Kendi güçlerine dayanarak, eşi benzeri olmayan bir mücadele veren direnişçilerimizin, bütün bir halkla birlikte yeryüzünde yok olmamak için son kurşunlarına kadar mücadele etmekten başka bir çareleri yoktur.

Ama, son bir ışık, bizleri hala umutlandırıyor.

Sosyalistler, emekçilerin kurtuluşu için mücadele eden devrimci kardeşleri yalnız bırakırsa, bu Ermenilerin sonu olur. Onun için sizlerle dayanışma içinde olmak, bizlere büyük umut olacaktır.

Avrupa ve Asya'daki ezilenlerin ve sömürülenlerin durumu da aynı olduğu için sizlere, özgürlük bayrağını yükseklerde tutmayı öneriyoruz. Büyük kavgalarda etkisini ispatlamış olan uluslararası dayanışmaya, sizlerin dayanışmasına çağrı yapıyoruz. Sizlerden, burjuva, hatta dini basının bolca yaptığı gibi platonik bir acıma duygusu ve sempati yerine silah, mermi ve gönüllülerin de içinde olduğu, gerçek bir dayanışma bekliyoruz.

Bizim davamız sizin davanızdır. Doğu'da yükselen sosyal devrim şafağının bütün dünyaya yayılamıyacağını kim söyleyebilir! Sizlerin desteğine bağlı olduğumuzu ve kongre delegelerinden, Ermenilerin davası için kendi ülkelerinde [....] bir propagandaya başlamalarını talep ediyoruz.

Sizlerin dayanışmasına bağlı olan bizler, kongre delegelerinden,

Ermenilerin davası için kendi ülkelerinde aktif bir propaganda yapmaya başlamalarını ve devrimci sosyalistlere yardıma geleceklere aracılık yapacak fedekar yoldaşları tespit etmelerini istiyoruz.

Bir grup Ermeni liberter
18 Temmuz 1896

Der Sozialist, 26 Eylül 1896, No 39, Berlin

(Orijinal metinde okunamayan ya da anlaşılamayan yerler soru işareti ile belirtilmiştir.)

'68 sapağı: Avrupa "eski solu" terk ederken, Türkiye solu "eski yolda" ilerliyor...

"'68'de İstanbul ve Paris'in çağları farklıydı"

GÜN ZİLELİ

Gün Zileli, 50 yıldır sol siyasetin içinde. 1970 ve '80'lerde Aydınlık hareketinin 2 numaralı yöneticisiydi. '90'larda Marksizmden uzaklaşarak anarşizme yöneldi. Bugün, ne dediği en çok merak edilen anarşist aydınların başında geliyor...

• ***Sapak***'ta anlattığın bir sekans var: '80'lerin ortasında yurtdışında yaşayan bir arkadaşın senden Türkiye'de yayınlanan dergileri istiyor. Sen dergileri toparlayıp gönderirken *Kara* dergisine de rastlıyorsun. Ve *Kara* seni çok etkiliyor. Şu soru kafana takılmadı mı: "'60'lardan beri siyasetin içindeyim ama ilk kez bir anarşist dergiye rastlıyorum. Neden daha önce anarşist bir dergi çıkmadı?"

– Takılmadı; çünkü *Kara*'yı beğendiğim dönemde de aslında anarşizmin zamanının gelmediğini düşünüyordum. Marksist-Leninist bir bakış açısına sa-

Gün Zileli.

hip olduğunda böyle bir noktadan bakıyorsun. Belki anarşizme olumlu bakıyorsun, ama pratikte anarşizmin uygulanma olanağı olmadığını düşünüyorsun. Anarşizm insanlığın geleceğe dair vicdanıdır, geleceğe dair çığlığıdır diye düşünüyorsun. Ben de o dönemde öyle düşünüyordum.

• **Siyasete ne zaman girmiştin?**

– 1962 yılında, yani 50 yıl önce. 27 Mayıs olmuştu. İstanbul, Arnavutköy'de yaşıyorduk o tarihte. Ağabeyim benden dört yaş büyüktü ve gençlik olaylarına katılmıştı. "Yeni bir darbe daha olacak" diyordu. Tam o sırada Doğan Avcıoğlu'nun *Yön* dergisi çıktı. Ağabeyim, "Askerî sosyalizmin dergisi çıktı" demişti *Yön* için. (Gülüyor.) Ben oradan etkilendim. Sonra 1963'te TİP'in çıkardığı *Sosyal Adalet* dergisini okumaya başladım, *Yön* ile birlikte. TİP'ten etkilenmeye başladım. Babam öldükten sonra Ankara'ya taşındık. Taşındıktan üç gün sonra katıldığım ilk anti-Amerikan gösteride yakalandım. Daha İstanbul'dayken, 1964 yazında TİP'e gidip gelmeye başlamıştım. Adnan Cemgil'in TİP bünyesinde çıkarttığı *Emekçi* gazetesinde, onun yardımcılığını yapmıştım. Ankara'da da TİP'in Çankaya ilçe merkezine gitmeye başladım. Bir damar bu...

Ama o zamanın kültürel ortamından da söz etmek gerekir. Ben o zamanlar Albert Camus okuyordum. Sosyalizm, varoluşçulukla karışık geldi yani. O zamanlar öykü falan da yazıyordum... Bu da işin kültürel boyutu. Siyasi ve kültürel boyut iç içeydi. Edebiyat, siyaset, sanat... Sonradan giderek ayrışmaya başladı.

Çift dikiş gittiğim için, 1966'da, 20 yaşındayken hâlâ lisedeydim. O yıl gerçekleşen anti-emperyalist 12 Kasım mitinginde ilk öğrenci tutuklamaları oldu. Ben, tutuklanan 6 öğrenciden biriydim. Bir ay hapis yattım. Sonra 1966 ve 1967'de süreç çok hızlandı. Zaten bu tip hareketler, gittikçe hızlanan trene benzer. Tren ilk hareket ettiğinde yavaş yavaş gider, sonra hızını almaya başlar. '67, '68'lere doğru tren artık hızını almaya başlamıştı.

• Sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada tren hızlanıyordu...

– Evet.

• Ama Türkiye'de trenin gittiği yol, Marksist-Leninist yoldu. Tren henüz yolun başındayken, yani hızlanmamışken, sosyalizm dışında bir lokomotif var mıydı etrafta? Mesela Fransa'da situasyonistler vardı. Türkiye'de farklı akımlar var mıydı? Demin varoluşçuluktan söz ettin mesela, onun bir etkisi var mıydı?

– Benim bildiğim, farklı bir akım yoktu. Varoluşçuluk ile sosyalizm arasındaki ayrımların da farkında değildik.

• Mesela aynı dönemde ABD'de hippiler vardı.

– Hippilere olumsuz bakıyorduk.

• Var mıydı Türkiye'de?

– Bir tek Ertuğrul Kürkçü vardı o tarihte. Belki kendisini hippi olarak tanımlamıyordu, o nedenle hippi demek doğru olmayabilir. Ama uzun saçları, sakalları vardı. Biz onu yadırgardık. Zaten Yusuf Küpeli 1967 ya da 1968'de bir yürüyüşten onu attı; uzun saçı ve uzun sakalıyla halkın rahatsız olacağı bir görüntüsü var diye. 10 Kasım'da Atatürk'ü anma yürüyüşüydü.

O zamanki sol hareket zaten hem sosyalistti hem de Kemalist'ti. Mustafa Kemal'in resimleri her yerdeydi. TİP binalarında bile Mustafa Kemal'in kalpaklı resimleri vardı. Kendi imzasıyla, o meşhur "Bizi yutmak isteyen emperyalizme..." diyen sözleri... Solda belli belirsiz, "Atatürk yapmış bir şeyler, bıraktığı yerden devam edeceğiz" düşüncesi vardı. Sosyalizm algısı zaten kalkınmacılıktı. "Her şey devletleştirilecek ve hızla kalkınma olacak" diye düşünüyorduk.

• O tarihlerde Türkiye'de anarşizmle ilgili herhangi bir şey var mıydı?

– Bir anarşizm lafı vardı. Kropotkin'in adı duyulurdu. "Kropotkin anarşizmin babasıymış" denirdi, ama anarşizmin ne ol-

duğunu bilmiyoruz ki, Kropotkin'in ne dediğini bilelim... Ama işte "Kropotkin bu düşünceyi vazetmiştir" gibi bir algı vardı.

• **Yani anarşizm negatifinden, mefhumu muhalifinden biliniyordu...**

– Mesela sık sık arkadaşlarım bana "Ne anarşist adamsın" derdi. Bu söz, çok hareketli olanlara, mesela bir gösteride polisin üzerine daha fazla atılanlara hem biraz eleştirel hem de biraz takdir olarak söylenirdi.

• **Oysa aynı tarihlerde ortodoks Marksizmden kopan düşünürler, mesela Frankfurt Okulu'ndan Herbert Marcuse'nin kitapları Batı'yı kasıp kavuruyordu...**

– Herbert Marcuse'nin kitapları bizde de basıldı. Hiçbir zaman okumadık ama. Ben okumadığım gibi çevremde de okuyanı görmedim.

• **Kim okudu o zaman?**

– Belki birtakım aydınlar... Ama gençler hiç itibar etmediler Marcuse'ye. Çünkü o dönemde Sol Yayınları, Marksist klasikler furyası başlattı. Ve en öndeki radikal gençlerin dikkatini hemen o klasikler çekti.

• **"Ben farklı bir yol izleyeceğim" diyen birileri çıkmadı mı?**

– Varsa da, ben bilmiyorum. Ana eğilim buydu... Hepimizin cebinde Lenin'in *Sol Komünizm Çocukluk Hastalığı, İki Taktik,* Mao'nun *Çelişki Üzerine* gibi kitapları vardı. Bir de romantik fasıldan, Che Guevera'nın *Günlükler'i,* Latin Amerika'daki silahlı mücadeleyle ilgili kitaplar... Onları da daha çok Ant Yayınları basıyordu. Ant, '68'den hemen sonra Cohn-Bendit'le, Fransız Komünist Partisi'nden bir kişinin ortaklaşa kaleme aldıkları bir kitabı basmıştı. Kitabın bir tarafında FKP'li aydın, anarşizmi eleştiriyordu. Ama tersini çevirdiğinde, Bendit'in anarşizmi savunan yazısını okuyordun. Kitabın orijinali de böyle miydi, bilmiyorum, ama Ant böyle basmıştı. Babür Kuzucu'nun çevirisiyle. Bu kitap da okunmadı. Ben okumadım mesela. İlgi yok-

tu. Sadece anarşizm değil ki, mesela feminizm... Ben feminizmi kelime olarak 1980'den sonra duydum.

• **'70'lerdeki İlerici Kadınlar Derneği'ni o kapsamda değerlendiremez miyiz?**

– İKD feminist değildi ki, TKP'nin kadın örgütüydü.

• **Feminist yok muydu?**

– Belki vardır, ama düşün, '80'de ben 34 yaşındaydım. 34 yaşma gelmişim, feminizm diye bir kelime duymamışım! 15 küsur senedir solun içinde olduğum halde.

• **Ekoloji mücadelesi de yok muydu?**

– Hiç, hiç... Bunların hepsi '80'den sonra geldi.

"İstanbul'la Paris'in çağları farklıydı"

• **Bu tip hareketler Batı'da serpilip güçlenirken, mesela Almanya'da güçlü bir Yeşiller hareketi doğarken, LGBT mücadelesi ABD'de kök salarken neden Türkiye'deki mücadele tek boyutlu gitti?**

– Geçenlerde çok güzel bir roman okudum, Ömer F. Oyal'ın *Önceki Çağın Akşamüstü*'sü. Roman bir ÖDP'liyi anlatıyor. Roman kahramanı, bir kadınla tanışıyor. Daha sonra romanda bu kadın için şöyle diyor: "Konuşuyorduk ama aynı çağlarda değildik." Oysa zaman, mekân ve hatta teknolojik olarak baktığında aynı çağdalar, ikisi de cep telefonu kullanıyor mesela... İşte bizim Türkiye solu da böyleydi, çağlarımız farklıydı.

• **İstanbul ile Paris'in çağları mı farklıydı?**

– Tamamen farklıydı. "1968" diye genel bir isim veriliyor, ama Türkiye'deki '68'in Avrupa '68'i ile çok az benzerliği var bence. Çünkü Avrupa '68'i, Stalinizmden kopan, uzaklaşan, onu hedef alan, Fransız Komünist Partisi'ne falan yüklenen bir şeyken, biz Stalin'e doğru koşuyorduk.

• **Bunun nedeni ne?**

– Bazı şeyler aşk gibidir. Bir kadında ya da erkekte çok cazip şeyler görürsün, ama gördüğünü sandığın şey belki de gerçek değildir. Türkiye'de Marksizm-Leninizm bizim dönemimize kadar yasak bir akımdı ve bilinmiyordu. Devlet öyle bastırmıştı ki, üzerinde bir giz perdesi oluşmuştu. Komünizm lafı mesela, hem ürkütücü hem de çekiciydi. Hatta Stalin sözcüğü de. Radikal gençler, "Neymiş bu Stalin?" diye merak ediyordu. Batı'da çöken bir şey bize yenilik gibi görünüyordu. Buzul Çağı'nda donmuş bir şeyin, aradan bin yıl geçtikten sonra çözülmesi gibi. Buzlar eriyor ve onun içinden taze görünen bir şey çıkıyor. Eskiler bize çok taze görünüyordu. Mihri Belli'lerin falan getirdiği şeyler bize müthiş cazip görünüyordu.

• **Ama bir yandan da Türkiye'de sol, devlete her zaman sempati beslemişti. Mesela Kemalizm'e hep doğal bağlaşık olarak bakmıştı.**

– Biz de öyle bakıyorduk...

• **Acaba solun bu tavrı Türkiye'de anti-otoriter eğilimlerin serpilmesinin önündeki engellerden biri miydi?**

– Tabii ki. Solun kendisi de otoriterdi zaten.

• **Niye otoriterdi?**

– Eskilerden ve kitaplardan öyle öğreniyorduk. Disiplinli parti örgütü, savaş örgütü gibi kavramlar. "Sen de karşı taraf kadar güçlü olmak zorundasın" söylemi... Bir de feda kültürü var tabii. Kurtuluş Savaşı'ndan gelen şeyler...

Ama bir yandan da özgürlükçü bir damar yok değildi. Bizim bir şansımız da Türkiye'de güçlü bir komünist partinin olmamasıydı. Bu hem şans hem de şanssızlıktı. Şans olan kısmı şu: Böyle bir parti olmadığı için biz gençler çok serbesttik. Mihri Belli'lerden falan etkileniyorduk, ama eskilerin, "Bunu böyle yapın" diye görüşlerini dayatacak halleri yoktu. Bize kimse emredemezdi. TİP de zaten, hot-zot eğilimleri içinde olmakla birlikte, bildiğimiz Marksist-Leninist partiler anlamında sıkı

ve disiplinli değildi. Dolayısıyla o anlamda önümüz açıktı. Bize kimse bir şey diyemezdi. Kafamıza göre davranıyorduk... Bu anlamda özgür bir kuşaktık.

Ama bu özgürlük, bizi gönüllü olarak özgürlükten yoksunluğa yöneltti. Belki de güçlü, Stalinist bir parti olsaydı biz böyle bir şeye heves etmeyecektik...

• **Onun yerine belki de "babaya isyan" yaşanacaktı...**

– Evet, babaya isyan olacaktı. "Sen bana ne emrediyorsun?" diyecektik. Ve belki de Stalinizm ile çok erken bir çatışmaya girecektik.

'70'lerde bir de örgüt fetişizmi doğdu. '60'larda yoktu bu. '60'larda romantik bir ortam vardı. Davulun sesi uzaktan hoş gelir derler ya, Mao'nun, Stalin'in isimleri duyulurdu. Oralarda ne olduğunu, tasfiyeleri falan bilmiyorduk. Burjuva gazetelerinde bu konuda bir şey çıktığında, "Ha ha, burjuvazi korkuyor tabii" diyorduk. Biz zannediyorduk ki, Stalin, burjuvaları temizliyor. Zaten burjuvaların temizlenmesi gerekiyordu. Ama Stalin'in bizzat devrimi temizlediğini yıllar sonra öğrendik.

'70'lerin hemen başında iş iyice sertleşmeye başladı. Ve örgüt fetişizimi işin içine girdi. Daha önce "Örgütlenelim" düşüncesi yoktu. Dev-Genç çok iyi bir örgüttü zaten. Aşağıdan yukarıya örgütlenen bir örgüttü. Fikir Kulüpleri Federasyonu, önce Siyasal'da bir fikir kulübü, sonra Hukuk Fakültesi ve diğer yerlerde kurulan kulüplerle örgütlendi. Ve Federasyon'a dönüştü. Gerçekten bir federasyondu ama. Üç kişinin biraraya gelip kendine federasyon adı verdiği örgütlerden değildi anlayacağın.

'70'lerde iç ideolojik kavgalar yaşandı; 12 Mart kesinti yarattı ve herkesi içeri attı. Önceden oluşmaya başlamış örgütsel yapılar o aşamada iyice katılaştı, tarikatlar gibi şekillendi.

12 Mart'tan çıkıldıktan sonra yine bir şans ve şanssızlık olarak muazzam bir yükselişle karşılaştık. Otobiyografik serimin ikinci kitabında "Havariler" olarak anlattığım örgütlerin liderleri, gençlerin üşüştüğünü gördüler. Bu olgu örgütlere çok büyük güç kazandırdı. Ve örgütler katılaşıp güç toplama yarışına girdi.

"Sanayileşme, sanayileşme, sanayileşme!"

• **Bu dönemde anarşizm hâlâ yok, ekoloji gibi yeni toplumsal hareketler yok...**

– Evet, yok. Sol, ilerlemeci zaten, ne ekolojisi? Sol sanayileşmek istiyor. Sana eski sol kafayla söyleyeyim: Ne ekolojisi! Dümdüz edeceğiz. Yollar açılacak, sanayileşme, sanayileşme, sanayileşme! Ne demek ekolojik hassasiyet?

• **Böyle söyleyenler var mıydı?**

– Tartışma konusu bile olmadı. Ama eğer konu olsaydı, böyle karşılanırdı.

• **Geçtik anarşizmi, ekolojik hareketi, '70'lerde Troçkizm bile çok zayıftı. Neden?**

– Çünkü bize gelenek Stalinizm olarak geldi. Sol Yaymları'nın etkisinden biraz önce söz ettim. Eskilerin hepsi Stalinist yaklaşımı getirdiler. Dolayısıyla Troçkizm, lanetlenmiş bir akımdı. Birisine Troçkist demek, "Boktan bir adam" demekti. Zaten mostralık gibi bir tek Masis Kürkçügil vardı. O, başından beri Troçkistti. Ben hayatımda bu kadar tutarlı bir insan görmedim. Masis Kürkçügil, 50 yıl önce neyse, bugün de o. O zaman da Dördüncü Enternasyonel'ci ve Troçkistti.

• **O zaman başka bir soru: *Kara* dergisinden Ali Kürek, "Anarşizm olmayabilirdi, ama Cumhuriyet döneminde en azından birkaç parlak anarşist aydın çıkabilirdi; o bile çıkmadı" dedi. Neden çıkmadı?**

– Türkiye entelijansiyası başından beri ilerlemeciydi. Anaakım, Fransız Devrimi'nden etkilenen, Jakoben bir karaktere sahipti. Onun dışında bir de Sovyetler'den etkilenen komünist hareket vardı. O da başlangıçta 1917 Devrimi'nin coşkusuyla ortaya çıkıyor, ama daha sonra bastırılıyor. Onlardan geriye kalanlar da ilerlemeci. Komünist hareket de ilerlemeci yani. Komintern de onu vazediyor zaten. Dolayısıyla ilerlemeciliği sorgulayacak toplumsal bir akım yok. Oysa anarşizm tam da bu-

dur, ilerlemeciliğin sorgulanmasıdır.

Hem ayrıca sendika yok ki, anarko-sendikalizm olsun mesela. Türkiye'ye anarşizmin girebileceği hiçbir yer göremiyorum. Buna rağmen tek tek anarşist bireyler var. Tabii esaslı bir tarih araştırmasına ihtiyaç var. Mesela eski komünistleri anlatan *Eski Tüfek Sosyalistler* [Atilla Akar] isimli kitapta, '40'larda TKP'nin Tire örgütüne sızan bir ajandan söz edilir. Anlattığına göre, Kemal Uygunoğlu isimli bir anarko-komünistle irtibat kurar. Uygunoğlu, TKP'ye katılmak istemektedir. Ama Parti'ye sızmış olan polis ajanı, onu almaz. Bu, şunu gösteriyor: Kenarda köşede anarko-sendikalizmden falan etkilenen kişiler mutlaka olmalı. Ayrıca Sevim Belli'nin *Boşuna mı Çiğnedik* ve Emin Karaca'nın *Eski Tüfeklerin Sonbaharı* kitaplarında sözünü ettikleri, eski TKP'nin bir üyesi var mesela: Tacettin Karan. Sonradan anarşist olmuş. Şu anda seksen yaşlarında ve Paris'te yaşıyor. Eski TKP'den anarşizme gelmiş tek örnek. Ama bunların bir hatıra olarak anlamı var yalnızca; Türkiye'de siyasi hiçbir etkisi yok.

• Daha önceki bir görüşmemizde "anarşist tavırlı" aydınların varlığından söz etmiştin, Ece Ayhan'ı örnek göstererek.

– Ece Ayhan, kendisine "anarşist" der miydi bilmiyorum, ama hayata bakışı ve şiirleri bence anarşistti. Fakat anarşizan bir yöneliş başka bir şey, "Ben anarşistim" diye düşünmek başka bir şey.

• Bugüne gelecek olursak... İnternet sitendeki Türkiye anarşizminin son durumuyla ilgili yazıların hayli karamsar. Neden?

– Sözünü ettiğin yazıda ("*Qijika Reş*'in anlamı") anarşizmin bir çelişkiler ve salmımlar yumağı olduğunu söylüyorum. Anarşizm düşünsel olarak etkilidir. Ama yapısından gelen özellikler nedeniyle somut pratikte dağınıktır. Devrimci yükseliş dönemleri dışında, mesela İspanya'daki devrim dışında hep böyle olmuştur. Böyle dönemler dışında anarşizm, kendi yapısından dolayı, varoluşuyla ilgili önemli sorunlar yaşıyor. Ama düşünsel etkisi çok büyük oluyor. Türkiye'de de öyle.

Türkiye'de insanlara "komünizm" dediğinde pek tepki alamazsın, ama "anarşizm" sözü, göz parlatan bir etki yaratır. Bilinmiyor belki, ama insanlara umut veren, cazip gelen bir kavram anarşizm... Mesela "Çok anarşist ruha sahip bir arkadaş" denir. Ne demek o? Yani, başkaldıran, özgürlüğüne düşkün bir kişi... Kısacası anarşizmin genel planda böyle bir etkisi var.

Öte yandan, çok sayıda genç, anarşizme eğilim duyuyor. Ama bu eğilimi somut hale getirecek bir ortam yok. Ben, radikalleşirken, beni motive edecek bir örgüt aradım. Karşıma TİP çıktı. Bugün Türkiye'de, hiç de fena olmayan anarşist bir kitaplık var. Ama somut anarşizme gelince, orada bir eksiklik göze çarpıyor. Düşünsel etkinin gücüyle, somut güçsüzlük arasında muazzam bir dengesizlik var.

• Sen uzun yıllar Avrupa'da yaşadın. Orası ile kıyaslayınca nasıl?

– Aynı güçsüzlük yaşanıyor aslında, ama orada kılcal damarlara işlemiş bir hareket var. Küçük küçük örgütlenmeler var, *Sığınmacılar* kitabımda anlattığım. Bir de bildiğim kadarıyla orada hiç kimse, şu ya da bu eğilimde olduğu gerekçesiyle başkasının gözünü oymaya kalkmaz. Burada ise bir anarşist siteye girdiğinde resmen tımarhaneyle karşılaşıyorsun. Anarşist siteler "Sen ne konuşuyorsun", "Ötme oradan" gibi cümlelerle dolu. Bunu anarşistlik sanıyor bazıları. Bence bu kültürle ilgili bir şey. Bu, Türkiye'de Marksizmin de başına geldi. Bir ülkenin kültürü neyse, düşünsel akımlar da o kültürün rengine bürünüyor. Süreç içinde böyle oluyor. Anarşistler daha çok, işsiz güçsüz ama kültürlü, şehirli genç insanlardan oluşuyor. Buna karşılık, mesela TKP-ML hareketine bakınca, hemen köylü gençlerin kültürel yapısına çok uygun bir Marksizm biçimi olduğunu görebilirsin... Köy kültüründe saygı vardır. Ben İngiltere'de TKP-ML hareketinin lokallerine gittiğimde, anarşist olduğumu bildikleri halde saygı gösterirler, "Buyur abi, oturalım" derlerdi. Saygı güzel bir şey. Bana "Buyur abi" derken, fikirlerimi kabul etmiş olmuyorlardı. Oturunca çatır çatır tartışırdık zaten. Türkiye'de şimdi bir moda var; köylü olan her şey

Seattle'e giden yolda önemli bir durak: İngiltere'de 18 Haziran 1999'da "Kapitalizm Karşıtı Karnaval." Anarşistlerin etkin olduğu "karnaval"a katılanlardan biri Gün Zileli'ydi.

kötüymüş gibi gösteriliyor. Halbuki böyle bir şey yok. İyi yanları da var, kötü yanları da var.

Bizim anarşistlerde ise saygı diye bir şey yok. Kastettiğim yaşıma saygı değil, insana saygı... Son olarak "lsyan" diye bir gruptaydım. Birçokları gibi ben de terk etmek zorunda kaldım. Eli sopalı bir adamın, gelip herkesin kafasına bir tane indirdiğini düşün. Kimse de ona bir şey diyemiyor. Bir kabadayı... Tımarhane derken bunu kastettim. Bunun gibi sayısız örnek var. Anarşizm eşittir ipini koparmak, sorumsuzluk, hatta yeri geldiğinde külhanbeylik, maçoluk gibi algılanıyor.

Anarşizmde doğal olarak otorite olmadığı için, insanların so-

rumluluğuna çok iş düşüyor. O sorumluluk olmazsa, adam kırar geçirir. Yönetici yok, müdür yok, polis yok. Ortalığı kırıp geçirene, "Ya kardeşim sen ne yapıyorsun?" diyecek otorite de yok. Kim daha edepsizse, o etkili oluyor.

Bu anlamda durum vahim. Lafımı esirgemeden söylüyorum, durum çok vahim. Hele internet ortamı daha da kötü. Yüz yüze olsa, belki gözüne bakıp utanacak. İnternette bu da yok.

• Peki ama olumlu açıdan bakacak olursak, anarşizmin Türkiye'de düşünsel bir etkisi yok mu? Sistem karşıtı muhalefet Türkiye'de çok uzun bir dönem boyunca Marksizmin tek bir yorumu üzerinden gitti. Anarşizm bu açıdan çok taze bir soluk. Bu soluğun etkisi hissediliyor mu?

– Tabii ki hissediliyor. Aydınlardan sola kadar. Solun yönetici kesimi, anarşizm hakkında bilinen şeyleri söyler, ama "taban" denen kesime gittiğinizde saygıyla karşılaşırsınız. Çünkü anarşizmin devrimci bir akım olduğunu görüyorlar. Sola gelenler de devrim için geliyor zaten.

"İnsanlık, denediği bir şeyi yeniden denemez"

• Dünyada da anarşizme yönelik ilgide bir canlanma var. Hem politik anlamda hem akademik çalışmalar anlamında...

– İspanya Devrimi'nin yenilgisinden sonra anarşizm duraklama yaşadı. Ondan sonraki ilk yükselme noktası 1968'dir. İkinci yükselme noktası ise küreselleşmeye karşı hareketlerdir. Seattle'dan da önce, İngiltere'deki June 18 Hareketi ile başlar bu dönem. Ardından Seattle gelir. İkinci yükselişin yolu 11 Eylül'le kesildi. Ve karşı saldırıya geçildi. 11 Eylül'den önce Cenova eylemine 300 bin kişi katılmıştı. Zirvesi de odur. Bunların tümünde düşünsel açıdan yönlendirici unsur anarşizmdi.

Anarşizmin yükselişinde Leninist örgüt anlayışının çöküşünün de payı büyüktür. 19. yüzyılda devrimler hep oldu ve ezildi. Lenin, bu duruma karşı alternatif bir örgütlenme geliştirdi. Kalıcı, sürekli, karşıdaki ezici güçle dövüşebilecek bir örgüt tasarladı. Leninist örgüt işte buradan çıktı. Leninist örgüt insan-

Birinci Enternasyonal'in Lahey Kongresi'nin kararıyla örgütten atılan Bakunin, Guillaume ve arkadaşları, Eylül 1872'de İsviçre'deki Saint Imier kasabasında üç gün süren bir anarşist kongre düzenlemişlerdi. 140 yıl sonra dünyanın çeşitli ülkelerinden anarşistler, Anarşist Enternasyonal için aynı yerde toplandı. Katılımcılardan biri Gün Zileli'ydi. (Etkinliğin program kitapçığı...)

lığın deneyimidir ve çok etkili oldu. Çünkü o güne kadar devrimler yeniliyordu. İlk kez Leninist örgüt hem iktidarı aldı hem de 3 yıllık iç savaştan zaferle çıktı. Öyle bir örgüt olmasaydı ne olurdu, bilinmiyor... Ama sonra ortaya ne çıktı? O gücün bizzat kendisi baskıcı yapıya, devlete dönüştü.

Anarşistler, bunu baştan reddetti, haklı olarak. Ama insanlık çarpa çarpa ilerliyor. Karanlıkta giderken bir yere çarparsın, orada engel olduğunu anlayıp başka tarafa yönelirsin. İnsanlık Leninist örgüt deneyimini yaşadı. Yenile yenile, kırıla kırıla, 50-60 yıl yaşadı. Bu süreç Sovyetler'in çöküşüyle bitti. İnsanlık sonra denenmiş olanın zıddına yöneldi. Anarşizm işte orada yeniden parladı.

Fakat işte İkiz Kuleler saldırısı ve ABD'nin Irak saldırısı yükselişin önünü kesti. Yoksa çok esaslı gidiyordu bence. Cenova doğrultusunda gitseydi işler, ne olacağı belli olmazdı... Şim-

di Wall Street eylemleri yeniden deniyor, ama eski güce ulaşılamıyor. Yine de, özgürlükçü dünya hareketi gelişerek gidecektir. Ben dünya çapında iyimserim. Çünkü kapitalizm çok kötü durumda.

• Ne göreceğiz?

– Eskiye dönmeyeceğiz. İnsanlık, denediği bir şeyi yeniden denemez. Hele büyük felaketlere yol açan şeyi hiç denemez. İnsanlığın ortak bir hafızası var. Gulag Kampları'nın yeniden yaşanma ihtimali yok. Marksist-Leninist partilerin de hiçbir şansı yok. O tür öncü örgüt türü şeylerin, adı ister komünist ister anarşist olsun, hiçbir şansı olamaz. Genç insanlar bunu deneyebilir, şiddet örgütleri de çıkabilir, ama kapitalizmden mustarip geniş kitlelerde etkili olmaz.

• Anarşist düşünce kendini yenilemeye çalışıyor. Postyapısalcı anarşizmden ilkelciliğe kadar çok farklı anarşizmler var bugün. Galiba Bakunin-Kropotkin dönemindeki anarşizme çok uzağız.

– Zaten anarşist teori diye bir şey yok, anarşist düşünce var. Anarşizm başından beri farklı kollardan gitti. Anarko-sendikalizm, anarko-komünizm vs. Bunların akademik planda her zaman tartışılması gerekir. Ama ben bu tartışmada birbirini yemeye yönelik tavrı anlamsız buluyorum. "Biz post-anarşistiz. En doğrusu budur, diğerleri yanlıştır" gibi tavırlar saçma. Ben kendimi sıfatsız anarşist olarak görürüm. Amerikalı anarşist Voltairine de Cleyre gibi. Amerika'da 20. yüzyılın başlarında büyük bir tartışma yaşanmıştı. Emma Goldman anarko-komünist, Tucker bireyci anarşist... Birbirlerini görseler bir kaşık suda boğacaklardı. O tartışmada "Ben sıfatsız anarşistim" demişti Voltairine de Cleyre. İşte ben de kendimi öyle görüyorum. Yeşil anarşizmle de ortak noktalarım var, Bookchincilerle de... Ben hepsinin bir zenginlik olduğunu ve pratikte kendi alanlarını yaratabileceğini, kendi deneylerini ortaya koyabileceklerini düşünüyorum. Bence zaten, bunlardan birinin mutlak doğru olduğunu söylemek anarşizmin doğasına aykırı.

• **Türkiye'de anarşistleri güncel politikaya müdahil olmamakla da eleştiriyorsun... Bazı anarşistleri ise liberallerin etkisi altına girmekle suçluyorsun.**

– Anarşizmin politikaya uzak olması hem avantaj hem dezavantaj. Politik olmamak apolitik olmaya da dönüşebiliyor. Tamam, timsaha karşıyız, ama timsaha karşı olmak başka, timsaha karşı uyanık olamamak başka. Timsaha karşı olmak onunla ilgilenmemek anlamına gelmemeli. Çünkü ilgilenmezsen timsah gelip seni yutar. Türkiye'de politik bir çerçeve varsa, senin de o konuda söylemen gereken radikal, devrimci şeyler olmalı. Ama son günlerde çıkan *Anarşist* gazetesinin yaptığı gibi alakasız şeyler söylemek değil kastım. Örneğin, "Ne vesayet, ne vekâlet" demişler. Fazlasıyla radikal bir tavır gibi görünüyor, ama içi boş. Çünkü vesayetle vekâlet eşit ağırlıkta şeyler değil. Vesayet denen şey askerî darbe ya da müdahale, vekâletten kasıt ise, oyla seçilmek. Tamam, anarşistler oy yoluyla iktidarı da eleştirirler, ama askerî müdahale ile oy yoluyla iktidara gelmeyi eşit şeylermiş gibi koymak bir garabettir. Üstelik bunu, "vesayet rejimine karşı mücadele" ettiğini iddia eden AKP iktidarına üstü kapalı bir şekilde destek veren, örneğin açıkça söylemeseler de son referandumda "Yetmez ama evet"çileri destekleyen arkadaşların ortaya atması iyice tuhaftır ve öyle sanıyorum ki, sözünü ettiğim zaaflarını örtbas etmek için ileri sürdükleri, samimiyetten uzak bir slogandır.

Anarşistlerin politikayla ilgilenmemesi, "libero-anarşist" dediğim bazı arkadaşların, çok başka bir eğilimin dümen suyuna girmesine neden oluyor. AKP iktidarı, Ergenekon operasyonunu düzenleyerek, vesayet ile mücadele ettiği izlenimi verdi. Buna paralel olarak, *Taraf* gazetesi başta olmak üzere, liberal akım güç kazandı. Bir kısım anarşist de açık ya da örtülü olarak *Taraf*'ın ideolojik hegemonyasına girdi. *Taraf*, polisin Türkan Saylan'ı gözaltına almasını desteklerken, bir kısım anarşist de gerçekten vesayet rejimi ile hesaplaşıldığım sandı. Sözünü ettiğim anarşistler şunu göremedi: Vesayet rejimi ile hesaplaşılmıyor. Vesayet rejimi ele geçiriliyor. Ordu da yerinde duruyor, polis de... Hatta polisin etkisi daha da arttı.

Yine bir kısım anarşist son referandumda "Yetmez ama evet" tutumu takındı. Belki bunu yazmadılar, ama bunu savunduklarını ben biliyorum. Bu da çok saçmaydı. İşte timsaha benzeterek, "Eğer ilgisiz kalırsan politika seni yer" derken kastettiğim budur. Ne yazık ki bazı anarşist arkadaşlarımız, *Taraf* gibi, profesyonel polislerin cirit attığı bir gazetenin ve liberal akımın dümen suyuna girmişlerdir. Bugüne kadar anarşist hareketin kıyılarında yer alan savaş karşıtı hareketin de esasen liberalizmin dümen suyunda gittiğini üzülerek söyleyebilirim. Bugün Türkiye'deki anarşizmin esaslı bir silkinişe ihtiyacı var. Türkiye, "Tek Yol Devrim" başlıklı yazımda da belirttiğim gibi, bir devrime doğru ilerliyor. Daha doğrusu, AKP iktidarından kurtulmanın devrim dışında bir alternatifi yok. Evet, ama devrimin ardından ne gelecek, önemli olan bu. Eğer bir devrimde toplumsal devrimci ayak eksik ya da zayıfsa, o devrim "ya davulcuya, ya da zurnacıya" varır. Toplumsal devrim ayağının güçlenmesi ise, silkinip toparlanmış bir anarşist hareket ile devrimci Marksistlerin el ele vermesiyle mümkün olabilir.

"Marksizm" denince bir kısım anarşist arkadaşımızın tüylerinin diken diken olması ise bir hayli tuhaf. Valla doğrusunu söyleyeyim, bir anarşist olarak, Fikret Başkaya gibi devrimci bir Marksistle omuz omuza olmakla iftihar ederim, ama Emre Uslu'ların yazdığı bir gazetenin uzağından bile geçmem.

19 Şubat 2012, Tünel

'80'ler: Türkiye'de Anarşizmin Doğuşu

"Türkiye anarşist hareketinin tarihinin, esas olarak, 1986 yılında yayın yaşamına giren *Kara* dergisi ile başladığını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Çünkü bu derginin çıkmasından önce Türkiye'nin politik tarihinde ne örgütlü anarşik bir hareket görülmüştür, ne de en azından periyodik bir yayın organı ile kendini ifade etmeye çalışan bir çevreye rastlanmıştır."

"Türkiye'de Anarşizmin Kısa Tarihi", Gün Zileli
http://www.gunzileli.com/1994/10/24/turkiyede-anarsizmin-kisa-tarihi/

KARA BİLDİRGE

Dergimiz KARA, elinizdeki sayı ile birlikte yayın hayatının 11. ayını doldurdu ve 10 sayı 'Kara' yayınlandı bugüne kadar.

Zorlukları çoktu Türkiye'de "Kara" gibi bir dergi yayınlamanın.

Birincisi 'KARA' Türkiye'nin geçmişinde yer almayan, yer tutmayan ve bilinmeyen ya da düşmanlarının ağzından bilinen bir toplumsal hareketin, düşüncenin, yani liberter düşünce ve hareketin bir tezahürüdür. Oysa Türkiye her şeye rağmen, otoriteyi seven insanların ülkesi hala. Bir liberter literatür yoktu Türkiye'de. Çok eskiden basılmış bazı liberter düşünürlerin kitapları ve Sokak Yayınları'nın bir kaç kitabı dışında. Bu nedenle "Kara" hem güncel sorunları yakalamaya çalışırken (aylık çıkmasının bir nedeni de buydu) hem de liberter düşünce ve hareketin geçmişini, şimdisini tanıtmak gibi ağır bir yük yüklendi. Başlı başına birer kitap konusu olabilecek konuları, kısa dergi makalelerinde deşmeye çalıştı.

İkincisi, KARA yayınlanmaya başladığında 12 Eylül'ün koşulları, yeni yeni yerlerini "başka şeylere" bırakmaya başlamış ve Türkiye devrimcileri bıldırcın fırtınasını henüz atlatmaya girişmiş, bir şeyleri alenen yazmaya (alenen yazılanlar azın azı da olsa) başlamıştı. Yaşananların sorgulanması "kamuoyu" önünde kısmen de olsa yapılabiliyordu artık. KARA'nın 12 Eylül öncesi ve sonrasında yaklaşımları vardı elbet. Bu yaklaşımlar da devrimci ya da devrimci olmayan Marksistlere yapılan yaklaşımlardan ve Marksizme yönelik genel liberter yaklaşımdan soyutlanamazdı. Devrimci Marksistlerin birçoğu ise ya "içerdeydi" ya da yurtdışında. Bu nedenle onlara getirdiğimiz eleştirilerin "savunmasız görüşlere saldırı" olarak değerlendirilebileceğini biliyorduk. Ama yaşanan sürece müdahale etmeksizin sürecin bir parçası ve suç ortağı olmaktan da kurtulamayacağımızı biliyorduk. Üstelik artık eleştirdiklerimiz de alenen cevap verebilecek duruma geliyorlardı. Diğer Marksistlere gelince onlar düpedüz "bugünkü düzenin" borusunu öttürmeye başladılar artık.

Üçüncüsü, başta da söyledik "Kara" geleneği Türkiye'ye, Türkiye'de bu geleneğe yabancıydı. Fakat bu geleneğin Türkiye'de yaratımı şablonlama yöntemiyle olamazdı. Bizim öyle dışarıdan alıp, Türkçeye çevirip burada harfiyen uygulayacağımız programlarımız

filan olamazdı. "Kara" evrensel bir düşünce ve hareketin yerli bir ürünü, yapıtı olmalıydı. Bunun için çalıştık. Bunun hakkını verebildiğimizi sanmıyoruz, çalışmaya devam edeceğiz.

Fakat 11 ay sonunda bakıyoruz ki KARA ve onun geleneği Türkiye'de dar da olsa bir tartışmanın gündemine girdi. KARA'nın artık bir okur ve bazen yazan, bazen okumaz yazarı, yazmaz okuru ve de okumaz yazmaz bakar-karıştırır'ı var. Açıkçası en az umduğumuz kadar ilgi gördü. Artık biliniyor ki KARA:

Anti-otoriter

Anti-militarist

Anti-seksist ve politikanın –yani iktidarı ele geçirme ve kullanma sanatının– her türlüsüne karşı toplumsal devrimci, kısacası liberter bir yayın organıdır.

Fakat yine bu 11 ay sonunda bazı başka sorunlarla da karşı karşıya geldik ki, bunlar genelde liberter hareketin yapısıyla, liberter düşüncede "hareket" kavramının tuttuğu yerle ve özelde de bunların üzerine oturan yani zemini bunlar olan "Kara"nın işlevinin sorgulanmasıydı. İşte bu yazıda asıl olarak cevaplanmak istenen sorular ve çoğu zamanda yanlış anlamalar bunlar olacak.

YANLIŞ ANLAMA I: KARA apolitik bir dergidir.

Bu otorite dostlarının ve liberter düşüncenin düşmanlarının isteyecekleri bir durumdur. Gerçekte onlar KARA'nın suya sabuna dokunmaz bir dergi olmasını isterlerdi. Liberterler politikaya karşıdır ve tam da bu nedenle ondan kaçmaz, onun üzerine giderler. Politika yaşamın bütün "gerçek" alanlarının dışında ve üzerinde bir alandır. Bu böyledir diye politikaya müdahale etmemek, onu yermemek, onun her haliyle otoriter yüzünün üzerine gitmemek, meydanı politikacıların at koşturmasına ve bizim yememize, içmemize, uyumamıza, sevişmemize karışmalarına boş bırakmaktır. KARA, toplumsal hayatın örgüsünü oluşturan bütün ilmeklerde kendini dayatan otoriteye karşı çıkmakla, "karşı-kültürün" öğelerinin yarattığı gibi, otoritenin bütün özgün biçimlerinin temel ifadesi ve varoluş koşulu olan "merkezi" toplumsal otorite'yi de ilk elden hedef aldığı için 'politik' bir yayın organıdır. KARA bu nedenle Türkiye'de otoritenin politik maskesini-parçalamanın yöntemlerini arayışın ve bunları tartışmanın, oluşturmanın platformudur.

"Sosyalist Parti Tartışmaları Üzerine", "Doğrudan Demokrasi, Doğrudan Etkinlik", "Genel Oy Hakkı Yanılsaması" gibi yazılarda, diğer birçoklarında bunu yapmaya çalıştık. Yani politikaya karşı olma-

nın "politikalarını" saptama tartışması. Bu nedenle "Kara" özgün bir alana yönelik değildir. O, politikanın burnunu soktuğu her alana, yani hayatımızın her alanında politikaya ve onu oluşturanlara yöneliktir.

KARA liberter-ekolojist, anarko-feminist, devrimci-sendikalist bir dergi değil, yani kısmi bir dergi değil, ama kelimenin en geniş anlamıyla liberter bir dergidir. Bütün bunlar KARA, ekoloji ya da doğayla, feminizmle, sendikalizmle ilgilenmez anlamına gelmez. "Kara" bütün bunlarla ilgilendiğini, yayınıyla da göstermiştir. Fakat KARA öncelikle "politik" bir dergidir.

YANLIŞ ANLAMA II: KARA bir liberter hareket yaratmayı hedeflemektedir.

Hayır. KARA sadece yaşadıklarının, yaşayabilecekleri olmadığının farkında olan ve bir de üstelik okur olan bir grup insana bir yayın organı olmanın bütün olumsuzluklarıyla birlikte seslenmekte ve liberter düşünceyle, liberter çözümleri tartışmaya çağırmaktadır. Liberter bir hareket, dergi sayfalarından çıkmaz ve çıkmamalıdır. Liberter bir hareket davranır ve örnekler. Bu nedenle KARA kendisinin dergi boyutunda bir liberter etkinlik (panel, broşür vb. de olabilir) ve liberter düşünce birikiminin yansıtılmasının, geliştirilmeye çalışılmasının bir aracıdır. Ama politik bir liberter yayın organı toplumsal bir hareket olmaksızın, ağzıyla kuş tutsa, bunca televizyon, bunca renkli gazete, bunca radyo, video vb.'leri varken, yaygınlık kazanamaz. Kazanırsa eğer, o yayın organının statüko karşıtlığı zaman geçirmeden sorgulanmalıdır. Meteliksizlerle, statüko karşıtlarıyla bir arada olmanın yolu davranışlardan ve toplumsal davranışların iletişmesinden geçer. KARA bu doğrultuda sadece bir dolayımdır. Keşke yaşamın çeşitli alanlarında çeşitli liberter etkinlikler olsa da "Kara"da onların etkinliklerini, kendilerinin anlattıkları yazıları yayınlayabilse.

YANLIŞ ANLAMA III: KARA ilkesiz bir açık bir kürsüdür.

Hadi canım sende! KARA bütün liberterlere (yani kendisini liberter olarak adlandıranlara), diğer bütün anti-otoriterlere, otoritenin hiçbir türlüsünü savunmayan ekolojistlere, feministlere vb. özgün kalkış noktası olanlara açık bir dergidir. Şu ya da bu otoritenin az ya da çok özürcülüğünü yapan otoriter ve otlara da gırtlağına kadar kapalıdır.

YANLIŞ ANLAMA IV: KARA anti-komünist bir yayın organıdır.

Hayır. KARA'nın illaki anti-komünist olacağım diye bir derdi yoktur. KARA anti-otoriter olduğu için otoriteye ve hiyerarşiye boğazına ka-

dar batmış olan komünist hareketi eleştirir. Ama unutulmamalıdır ki, KARA'nın Türkiye'de savunduğu gelenek, komünist hareket doğmadan önce doğmuştur. Godwin, Stirner ve Proudhon, Marx ve Engels'ten önce başladılar yazmaya.

YANLIŞ ANLAMA V: KARA ve liberter düşünce bireycidir ve toplumsal mücadelenin örgütlülüğünü reddeder.
Öncelikle şunun açıklığa kavuşturulması gerekir: Liberter düşünce içinde örgütlülüğü reddedenler vardır, ancak KARA liberter düşüncenin bütün çeşitliliğine sahip değildir. O kendisini var eden insanların çeşitliliğine sahiptir. Evet, KARA bireyi önemser, onun "toplumsallık" adına yok edilmesine karşı çıkar. O'na göre yeniyi oluşturabilecek ve toplumsal dönüşümü yapacak olan "varolan bireylerdir", soyut sınıflamalar içinde erimiş ve yok edilmiş şeyler değil. Bu nedenle de kendiliğindenlik kavramından ve kendiliğinden hareketlerden otoriter düşüncelerin anladığını anlamaz. Ve kendiliğindenliğe güdüsel bir anlam vermez. Kendiliğinden hareketler, onları yaratan bireylerin doğrudan etkinliklerinin ortak ifadesinden doğar. Bu nedenle güçlü bir iradi öze sahiptir. Kendileri üzerindeki merkezi bir yapının ya da bir partinin statik program ve ilkelerinden, emirlerinden, kısacası iradesinden bağımsızdırlar, soyutlamalardan değil, yaşamakta olandan güç alırlar. KARA kendiliğindenliğe böyle bakar; yaşam alanlarını genişletmeye ve özgürlüğe yönelik istemleri olan bütün bu etkinlikleri destekler. Yaşamın kısmi alanlarından doğan, öğrencilik, ücretlilik, kadınlık vb. bu hareket ve kesimlere adem-i merkeziyetçi, doğrudan demokratik, bürokratları ve profesyonelleri olmayan, temsil sistemine dayanmayan, otonom birimlerden oluşan yatay örgütlenmeler ve federatif tarzlar önerir. Bu alanların çakışmaları ise ancak istemleri ile ortak toplumsal hedeflilikleri yakalamalarından geçecektir.

KARA bir yaşını doldururken, bir yerlerden bu düşünceler, yani bu "yanlış anlamalar" çalındı kulağımıza ve oturduk böyle bir bildirge yazdık.

Kara, sayı 10, Ağustos - Eylül 1987

Not: Orijinal kaynaktaki yazım, birkaç istisna hariç korunmuştur.

Anarşizmin sıfır yılı: 1986

TAYFUN GÖNÜL - AHMET KURT - UFUK AHISKA

Türkiye tarihinin ilk anarşist dergisi *Kara*, sadece 12 sayı (Ekim 1986 - Kasım 1987) yayınlanmış olmasına rağmen çok etkili oldu. Solun o güne dek uzak durduğu militarizm, vicdani ret, ekoloji, LGBT gibi konuları tartışmaya açtı, Türkiye'nin gündemine soktu. Nitekim Türkiye'nin ilk vicdani retçileri de anarşistlerdi (*Kara*'dan Tayfun Gönül ve *Kara*'dan kısa süre sonra İzmir'de yayınlanan anarşist dergi *Amargi*'den Vedat Zencir).

Dergi, '80 Darbesi sonrasında oluşan "yenilgi atmosferi" içinde Marksizmden uzaklaşan bir grup genç tarafından yayınlanmıştı. Yazı İşleri Müdürü Ahmet Kurt, büroya gidip gelenlerin sayısının hiçbir zaman 30 kişiyi aşmadığını söylüyor. Buna karşılık Kara bin adede yakın satıyordu. Okurların önemli bir kısmı, cezaevlerindeki devrimcilerdi. Ama Ali Kürek'in bu kitapta belirttiği gibi, İslamcıları da kapsayan geniş bir okur yelpazesi vardı.

Tayfun Gönül, Ahmet Kurt ve Ufuk Ahıska, *Kara*'yı var eden bir avuç anarşist arasındaydı.

• Batı'da 200 yıllık bir tarihi bulunan anarşizmin Türkiye'de bu kadar geç zuhur etmesini nasıl açıklayabiliriz?

Tayfun Gönül: Osmanlı'da anarşistler vardı aslında. Alexander Atabekyan, ilk anarşistlerden biridir. Kropotkin'le tanış-

mış, yoldaşlarından biri olmuştu. Yine Malatesta'nın Osmanlı gezisini hatırlamak gerekir. Ve Baha Tevfik'i de... Solun doğumuna zemin hazırlayan Osmanlı'daki tercüme odalarının anarşizm çevirileri yaptığını da hatırlayalım. Kropotkin'in *Etika*'sı çevriliyor mesela. Ama anarşizm Osmanlı aydınlarına bir şey vadeden bir hareket değil. İktidar vadetmiyor. Bir de tabii anarşizm, Aydınlanmacı bir hareket. "Aydmlanma'nın asi çocuğu" diyebiliriz. Türk Aydınlanması ise farklı bir kanaldan akıyor. Bırakın anarşizmi, liberalizm bile etkili olamıyor aydınlar arasında, çok fazla taraftar bulmuyor. Anarşizmle liberalizm arasında akrabalık vardır. İkisi de Aydınlanma'nın çocuğudur. Farklı özgürlük tanımları olmasına rağmen, bir özgürlük arayışı olarak da akrabalık vardır aralarında. Devleti sevmemek gibi bir akrabalık. Oysa Türkiye'de aydınlar devleti seviyor. (Gülüyor.) Sevmesinin nedeni... Çünkü hep devlet bakmış, biraz da o var. Abdülhamid'e karşı muhalefeti bile Abdülhamid finanse etmiş sonuçta. Hepsi Osmanlı'dan maaş alan adamlar. Kısacası anarşizm tercüme odasına giriyor, ama çok fazla yer kaplayamıyor.

'68'den bir şey beklenebilirdi. Çıktı da. Ankara'da küçük bir grup vardı. Fakat oradaki anarşizm, daha çok hippilikle karışıktı. Sonra Marksizm alıp götürdü. Ve o defter kapandı. '70'lerde ise anarşizm yok. Ondan sonra koyu bir Stalinizm başlıyor.

Bolşevik zaferinin etkisi...

Ufuk Ahıska: Anarşizmin Türkiye'deki varlığını-yokluğunu burada yaşanan iç dinamiklerle de açıklamak mümkün, ama sadece onlarla açıklanamaz. Belli akımlar tüm dünyayı etkiliyor. Jöntürkler ve İttihat ve Terakki ile birlikte Jakoben tavır, değişimi savunan, yeni devleti kurma iddiasıyla ortaya çıkan, o anlamda da özgürlükleri savunduğunu iddia eden bir hareket olarak tüm Osmanlı siyasasına damgasını vuruyor.

İttihat ve Terakki'nin Taşnak'la ittifak kurduğu bilinir mesela. Hatta 31 Mart Vakası'nda İttihatçılar'ı, Hareket Ordusu

yetişene kadar katledilmekten kurtaran, aslında Taşnakçılar'dır... İttihatçılar, özgürlük talebine sahip çıkıyormuş gibi görünüyor, ama bunu Jakoben bir gelenek içinde yapıyorlar. Otoriteyi olumlayan, bu anlamda, tabandan gelenden ziyade aydınlanmış bir kadronun bilinç götürmesi üzerine kurulu, yukarıdan aşağı örgütlenecek bir özgürleşme modeli hâkim oluyor. Buna modernleşme modeli de diyebiliriz... Oysa Çarlık Rusyası'nda böyle olmadı. Orada devrimci mücadele içinde Narodnikler ve Rus anarşistleri vardı. Ve çok etkili olmuşlardı.

Tayfun Gönül.

• **Buna karşılık acaba Osmanlı'da neden Jakobenlere karşı özgürlükçü bir hareket gelişemedi?**

U.A.: Ben bunu biraz şuna bağlıyorum: 1917'de Bolşeviklerin iktidarı çok net biçimde ele geçirmeleri ve çok büyük yankılar yaratan bir "zafer" elde etmiş olmaları, birçok toplumsal hareketi de etkiledi. En başta da Osmanlı içindeki hareketleri. Dolayısıyla Jakoben gelenek –ki, Leninizm Jakobendir– Türkiye'ye damgasını vurdu. Kısacası Bolşevizmin "zaferi" ve onun yarattığı dalga, filizlenme ihtimali bulunan diğer, yatay örgütlenmeyi savunan özgürlükçü anlayışlara ciddi bir çelme takmış oluyor. Ben, böyle görüyorum...

Sonra Türkiye'deki sol hareketine bakıldığında, TKP'sinden Denizler'e, her çeşit fraksiyonuna kadar, sol muhalefet dediğinizde istisnasız ve tartışmasız Jakoben geleneği, yukarıdan aşağıya örgütlenmeyi, bilinç götürme çabasını, öncü kadro teorisini değişik kisveler altında formüle edilirken görebiliyoruz. Kemalizm de aynı soydan geldiği için, aslında Jakobenler kendi aralarında çatışıyorlar. Bütün mücadele, bir iç çatışma gibi cereyan ediyor.

• **Filmi ileri saralım. '60'larda bir siyasal canlanma var, '70'leri Stalinist bir siyasal muhalefet geleneğiyle geçiyoruz ve '80'lere geliyoruz. *Kara*'nın doğuş dönemindeyiz. Ne oldu da, sizin anlattığınız nedenlerle Türkiye'de hayat bulamamış bir hareket '80'lerde doğdu? Neden '66, '96 değil de '86?**

Ahmet Kurt: Tesadüf... Biz farklı yerlerden geldik aslında. 12 Eylül'e bir grup Troçkist olarak yakalandık. *Kara*'dan önce, Dev-Yol, Acilci, TİKKO ve Devrimci Marksist geleneklerden gelip Sokak Yayınları'nda buluşmuş kişilerdik. O tarihte Troçkist olmuştuk.

T.G.: Şöyle diyelim, siyasal geleneklerinden kopmuş, çeşitli gruplardan gelmiş, arayış içindeki insanlardık.

A.K.: Benim anlattığım dönem, başlangıç zamanı. Altı kişi olarak Sokak Yayınları'nı kurduk. Kendimize hiçbir zaman anarşist demedik, "liberter" dedik. Birkaç nedeni vardı bunun. Birincisi, korku. İkincisi, Kenan Evren o dönemde hep terör ve anarşi ortamından bahsediyordu. Yani güdülerden biri "halkımızı ürkütmeyelim" kaygısıydı. Diğeri, "anarşist" deyince başımıza ne geleceğini kestirememekti. İşte o nedenle "liberter" dedik kendimize...

12 Eylül'den hemen sonra bizim grup, solla bağlantısını ufak ufak kesti. İşte, ben, Reha Çamuroğlu ve diğer isimlerin bulunduğu altı kişiydik ve o dönemde Ufuk'larınki gibi gruplarla görüşüyorduk.

U.A.: Birbirimizden bağımsız olarak izlediğimiz çizgiler aslında birbirine çok benziyor.

"Haftada bir buluşuyorduk"

A.K.: Haftada bir buluşuyorduk, değil mi?

U.A.: Evet, haftada bir buluşuyorduk. Ben, Milli Demokratik Devrim çizgisine yakın, bağımsız küçük bir grubun içinden

Tayfun Gönül (sağda) 2011'de katıldığı panelde, gazeteci Banu Güven, vicdani retçiler Mehmet Tarhan (sol başta) ve Vedat Zencir'le birlikte...

geliyordum. '75 yılında Dev-Lis'e gitmeye başladım. '80'de liseden mezun oldum.

Mutlaka tesadüflerin etkisi vardır, ama yine de bu kadar insanın, birbirinden bağımsız olarak benzer yolları kat etmeye başlamış olmalarının sebebi, açıkçası '80 Darbesi'nin büyük yenilgisidir. O kadar şişkin duran sol muhalefetin etkisiz olduğu bir gecede ortaya çıktı. Kafalara birdenbire, insanların hayatlarını adadığı mücadeleyle ilgili çok ciddi sorular üşüşmeye başladı. Örneğin ben, bilgiyi diğer insanlardan saklamanın, sadece "ihtiyaç duydukları kadar" bilgiyi onlara vermenin, ast-üst ilişkisi içinde, piramit tipi örgütlenmenin yükünü vicdanen taşıyamaz hale geldim... Bir sorgulama süreciydi. Benim ilk sorgulamam, Leninist örgüt modeline ilişkindi. Büyük suiistimalleri getiriyordu bu model. Leninist örgüt modelini tartışmaya başladığımızda, insanlar bana "Sen anarşistsin" dediler. Ben, "Estağfurullah, ne alakası var?" diye yanıt verdim. Hatta "Hiç de anarşist değilim, ben Marksistim" diye savunuyordum kendimi.

A.K.: O zamanlar bizi rahatsız eden şeyler arasında proletarya diktatörlüğü, hiyerarşi, ezilen sınıfların kendinden menkul devrimciliği gibi meseleler vardı. Bunlar aklımıza yatmayan noktalardı ve bunlardan başlamıştık. Bunları tartışırken başka

insanlara rastladık. Mesela Kürşat Bumin okuduk. Beni çok etkilemiştir Bumin. İnsan, Marksizmin kenarına ya da dışına savrulurken, basacak bir şey arıyor.

Birileri bize o zamanlar "Anarşistsin sen" dediğinde, Boğaziçi Üniversitesi'nde bulduğumuz Bakunin kitaplarını Türkçeye çevirmeye başladık. Kim anarşist? Bakunin anarşist. Bakunin'i Boğaziçi Üniversitesi'nde bulup çevirdik.

• **Nasıl buldunuz Boğaziçi'nde?**
A.K.: Üniversitenin kütüphanesinde.

• **O zamanlar Türkçede anarşizmle ilgili kaynak yok muydu?**
A.K.: Hayır, yoktu.

• **Proudhon'un *Mülkiyet Nedir*'i yok muydu mesela?**
A.K.: Çıkmıştı, ama ortada yoktu. Bizim çevremizde herkes yabancı dil biliyordu. İngilizce, Fransızca ve Almanca... Batılı çocuklardık aslında, hepimiz kolej öğrencisiydik. İlk kuşak, bir kişi dışında hep öyleydi. Herkes kolej mezunudur.

T.G.: Ben farklı bir yoldan geliyordum. Öncelikle, 12 Eylül öncesinde hiçbir şey yok değildi. Ne vardı? *Birikim* diye bir dergi vardı. Anti-Stalinist, biraz özgürlük kaygısı olan bir dergiydi. Beni çarpan şeylerden bir başkası, Attila İlhan'ın *Hangi Sol* isimli kitabı olmuştu. Bu kitaptan Stalinist olmayan bir solun da olduğunu öğrendim ben. O güne kadar böyle bir şeyi tahayyül bile etmemiştim. Anarşizm diye bir şey olduğunu ve bunun kötü bir şey olmayabileceğini buradan öğrendim.

Kürşat Bumin keza önemlidir. '70'lerin sonunda Etyen Mapçupyan'ın da içinde yer aldığı *Toplumcu Düşün* diye bir dergi vardı, o da önemlidir. Bir çeşit sosyal demokrasi ama tam da değil, bir yere oturtamıyorduk. Ecevitçi falan da olmayan bir dergiydi.

A.K.: Çok önemli bir yazar daha söyleyeceğim: Isaac Deutscher. Onun Troçki ve Stalin'le ilgili yazdıkları... Ve Hürriyet'in bastığı *İspanya İç Savaşı*.

Tayfun Gönül'ün cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığı'nda şarkılarla uğurlanıyor. (Ağustos 2012)

T.G.: Evet, tek tük böyle yayınlar, cımbızla çekilebilecek kaynaklar. Fakat benim için dönüm noktası Tanıl Bora ile tanışmam oldu. Onun Almanya'daki alternatif hareket üzerine yazdığı yazılar etkiliydi. Necmi Zeka'nın bir kitabı çıktı, alternatif hareketle ilgili o dönemde [*Batı Almanya'da Alternatif Hareket*]. Türkiye'ye Yeşiller'den haberler gelmeye başladı. Korkunç etkilendik.

Sonra biz Tanıl Bora'larla birlikte *Yeni Olgu* dergisini çıkarmaya başladık. 12 Eylül sonrasının ilk gençlik dergisidir. İşin garibi, bunun bir kanadı eski Aydınlıkçılar'dan oluşuyordu. Bu arada ben de eski bir Aydınlıkçı'yım... O zaman piyasada kim varsa, biraraya gelmişti. Tanıl, "alternatif yayıncılık" diye bir kavram attı ortaya. Bilmiyorum, uydurdu mu, Almanya'dan kopya mı çekti? Alternatif yayıncılık yapmaya başladık. Editörü, yayın kurulu olmayan, herkesin hem okur hem yazar olduğu bir yayıncılık. Kavga dövüş falan... O dönemde *Yeni Olgu*'da "Sosyalizmde Bilim Mitosu" başlıklı bir yazı çıktı.

• **Bilim eleştirisi, *Kara*'da da hâkim temalardan biriydi.**

T.G.: Evet. Çok önemli bir yazıdır. *Yeni Olgu*'da çıkan o yazı ortalığı birbirine kattı. Bilimsel sosyalizm diye bir şey olamayacağını söylüyordu. Kemal diye bir çocuk yazdı o yazıyı. Kemal daha sonra *Kara* dergisi çevresine de takılacaktı... Bu yazı büyük patırtı yarattı. *Yeni Olgu*'da bir farklılaşma yaşandı. Alternatif yaşam tarzına önem veren, Almanya'daki hareketlerden de etkilenen, politik mücadele yerine yaşamda alternatifin yaratılmasını savunan bir söylem oluştu. Ve oldukça da etkili bir grup olduk. İtaka diye bir kültür merkezi açtık. İtaka, Nuruosmaniye'de, bir benzincinin dördüncü katındaydı. Çorap atölyelerinin aralarından geçilerek gidilen, duvarları gazete kâğıtlarıyla kaplı bir bir yerdi. Dönemin buluşma odağı oldu. Türbanlıların da, Zülfü Livaneli'nin de geldiği, korkunç tartışmaların yaşandığı, enteresan bir yerdi. Bir sürü ilk, İtaka'dan çıkmadır. Mesela ilk kadın çevresi toplantıları İtaka'da yapıldı. Nükleer santrallere karşı ilk imza kampanyası İtaka'dan çıktı. O dönem ortalığı birbirine katan komün yaşamı, İtaka'dan çıkmadır. *Nokta* dergisi kapak yapmıştı. İşte o sıralarda Ahmet Kurt'larla tanıştık.

• **Peki, *Kara* fikri nasıl doğdu?**

A.K.: Sokak Yayınları 1984 yılında kitap yayımlamaya başladı. '85 Ekimi'nde Georges Sorel'in *Marksizme Eleştirel Yaklaşımlar* isimli kitabını bastık. Niye bastığımızı anlayabilmiş değilim.

T.G.: Reha Çamuroğlu sevdiği için. (Gülüyor.)

A.K.: O da değil. Kitap bulamadık. Ne basacağımızı da bilmiyoruz. O dönemde Ankara'dan üç kişi geldi. Sorel'in en büyük katkısı, onlarla tanışmamız oldu... Sonra Ümit Altuğ, *Kronstadt'ı* çıkardı. Ida Mett'i bulduk yani o dönemde. Bu kitap içimize sindi. Ümit, kitaba muhteşem bir önsöz yazdı. O önsöz, Türkiye'de anarşizmin seyrini biraz değiştirmiştir, diyebilirim. Çok insan o önsözden etkilendi.

Türkiye topraklarında bir başka ilk: Tayfun Gönül'ün cenazesi, kara bayrağa sarılı... (Kaynak: Aleyhtar.org)

Ondan sonra İspanya İç Savaşı üzerine bir kitap yapalım dedik. Gerçi şimdi İspanya Devrimi diyoruz ama... Epey uzun oldu o çalışma. "Bunu dergiye çevirelim" dedik; yani İspanya İç Savaşı üzerine kitap çıkaracağımıza, *Kara*'yı çıkardık.

Derginin ilk gecesi Ankara'da toplandık. Ferîdüddîn-i Attar'ın "Simurg" hikâyesi, akılda kaldığı kadarıyla kâğıda yazıldı. Ondan sonra sabaha kadar yattı-kalktı oynadık. (Gülüyor.) Herkese bir numara veriliyor, numarası gelen yatıp kalkıyordu. Gerçekten sabaha kadar sadece bunu oynadık. Aslında sonra *Kara* da benim için böyle bir oyun oldu. Onu en çok Ufuk'la yaptık. *Kara*'nın, sonraki anarşist dergilerle farkı buradaydı. Şimdi çıkan dergiler daha sol. Hafiften herkesin yumruğu havada bu dergilerde. *Kara*'nın hafif eğlenceli bir yüzü vardı oysa.

• ***Kara*'nın anti-entelektüel bir dili vardı...**

T.G.: Tabii. Entelektüalizm eleştirisi, ilk sayılardan itibaren vardı.

U.A.: Ama o süreçte kendimizi entelektüel olmaktan ne kadar kurtarabildiğimiz, ayrı bir soru. Gene de tematik olarak, neresinden tutarsanız tutun, Batı tipi rasyonalizmle hesaplaşma meselesi, her zaman alttan alta vardı.

• *Kara*'da bu tavır çok net görülüyordu gerçekten. Nereden çıkmıştı bu?

U.A.: Bunun tutarlı bir şekilde bulunduğunu söylemek yanlış olur. "Aklımıza ihtiyacımız var" diyen bazı arkadaşlarımız da vardı, ama yine de isteklerin öne çıkması ve önyargımızın özgürlük olması önemliydi. O güne kadar olumsuz olarak kullanılan önyargı kelimesi, ilk defa olumlu olarak dile getirildi.

• "Önyargımız Özgürlük" isimli bir de ek yayınlamıştı *Kara*. Kim yazmıştı onu?

T.G.: Reha.

U.A.: İlk defa, istek, arzu gibi rasyonalite içinde pek muteber olmayan kavramlar öne çıkarıldı.

• Peki, bunun kaynağı neydi? Anarşizm, kökleri Aydınlanma'ya uzanan bir hareket... Akıl eleştirisi nereden geliyordu?

T.G.: Türkiye anarşizmi Batı anarşizmi ile aynı çizgiyi izlemedi. Çünkü biz Marksizmde boğazımıza kadar pozitivizmle dolu olduğumuz için, o dönemde yaptığımız okumalarda, bilerek ya da bilmeyerek bu konuya eğildik. O dönemde İslamcı okumalar da yaptık. Medine Vesikası'yla ilgili tartışmalar bize geçti. Sırtımızda yumurta küfesi olmadığı için bu tartışmaları en uç noktasına kadar biz götürüyorduk. Sonuç olarak, en azından benim tanıştığım andan itibaren Türkiye'de anarşizm rasyonalizme, pozitivizme falan karşı bir hareketti. Batı'daki gibi değil. Mesela Türkiye'de bilim hiç savunulmadı.

A.K.: O dönemlerde İtalya'daki anarşistler arasında gelişmekte olan bir tartışma vardı. Tartışmanın odağında Bonnano'nun görüşleri bulunuyordu. Bonnano, banka soygunundan

hapis yatmış, 70 yaşın üzerinde anarşist bir yazar. Kızıl Tugaylar'ı eleştiren, örgütlenmeye karşı, tamamen içeriden gelen bir iç neşe üzerine kurulu radikal eylemliliği savunan bir anarşist akımdı bu. Bizim üzerimizde, bu akımdan süzülerek gelen görüşlerin de etkisi vardır.

Kızıl Tugaylar ve RAF, anarşistler içinde her zaman tartışma konusu olmuş hareketlerdir. Ama o dönemde İtalya'da ilgi gören anarşist akım, çok sağlam eleştiriler getiriyordu. Örgütlenmiş, formüle edilmiş silahlı mücadeleye yönelik bir eleştiri... Ne kadar radikal olursa olsun, bunun özgürlük mücadelesi açısından ne kadar sakatlayıcı olduğunu söylüyorlardı. Kendiliğindenliği, spontanlığı, anında oluşan örgütlenmeleri öne çıkaran bir bakış açısıydı bu.

T.G.: *Kara*'da spontanlık çok önemliydi. Ama onun öncesinde de, *Yeni Olgu*'da falan vurguladığımız bir şeydi spontanlık.

• **Bilim eleştirisi, Türkiye'de bilime aşırı vurgu yapan sol gelenekten önemli bir kopuşu ifade ediyordu galiba?**

T.G.: Doğru.

U.A.: Marksist tarih anlayışı kapitalizmi zorunlu bir evre olarak tarif ederken, biz başından beri *Kara*'da, "Kapitalizm zorunlu bir evre değildir. Kapitalizm yaşanmadan da özgür, komünal bir toplum kurulabilir" dedik.

T.G.: Şimdi burada bir parantez açıp, Reha Çamuroğlu'nu anmak gerekir. Anarşizmin tarih anlayışının oluşumunda Reha çok önemlidir.

A.K.: Reha alıp Bookchin'i okur ve çıkardığı notlarla bizi çok zorlardı. Mesela ortaya Bergson'u atar, herkes Bergson'la ilgili bir kitap okumak zorunda kalırdı. Dört kişi, dört kitap okurduk. Çok çalışkan biriydi. İki yıl boyunca her sah toplandık. Ya da her pazartesi, tam hatırlayamıyorum şimdi... '84'e kadar. Bavullar dolusu çeviri yapıyorduk. Reha çok sürükleyici biriydi.

• Çamuroğlu'ndan söz etmişken, *Kara*'da öne çıkan İslam'da heterodoksi temasına da değinelim.

A.K.: O da Reha'nın, evet.

• Bugünden bakınca, *Kara*'ya karakteristiğini veren temalardan biri gibi görünüyor.

T.G.: Temalardan biri olduğunu söyleyebiliriz.

Kemalizm meselesi...

• Peki, bunlar *Kara*'nın mesele ettiği konular, ama bugünden bakınca bir de *Kara*'nın gündemine giremeyen konular olmuş gibi görünüyor. Mesela Kemalizm, büyük dert edilmemiş...

T.G.: Ama Kemalizm tartışmaya değer bir şey değildi ki. O konudaki görüşümüz zaten kafadan belliydi.

U.A.: Modernite kavramını ve Kadrocu zihniyeti cepheden karşımıza aldığımız için, Marksizmi eleştirdiğimiz noktada Kemalizmi eleştiriyorduk.

T.G.: Marksizme getirdiğimiz eleştirilerin yanında Kemalizmin lafı mı olurdu yani...

U.A.: Kemalizmi muhatap bile almamış olduk.

A.K.: Ortalıkta çok fazla Kemalist de yoktu. O, daha sonra ortaya çıkan bir şey. İslamcı faşizm üzerine falan kafa yormuşuzdur, ama o zamanlar Kemalizm gündemde yoktu.

U.A.: Balığın içinde yaşadığı suyun farkına varamaması gibi bir şey de olabilir bu. Çünkü aslında itiraf edeyim, Kemalizmin kültürel kodlarımıza, gündelik hayatımıza ne kadar sızmış olduğunun deşifrasyonu bile daha taze bir mesele benim için. Düşünce olarak Kemalizme hiç prim vermedim, ama yine de modern hayatın, birtakım kodlamaların, mesela "Verem-

le Savaş" denilen şeyin ne anlama geldiğini şimdi şimdi anlayabiliyorum.

• **Peki *Kara*'ya ne gibi tepkiler geldi?**

A.K.: İlk çıktığında 12 kişiydik. Her aşamasında, "Kaç kişiyiz?" diye saydım aslında. Hâlâ sayarım. En kalabalık olduğumuz zamanda, yani beşinci ve altıncı sayıda, büroya gidip gelen, tartışan 30 kadar anarşist vardı.

• **O zamanlar İstanbul'daki ortodoks sol çevrelerde, *Kara*'daki bilim eleştirisi, pozitivizm, İslam'da heterodoksi gibi kavramların uzaydan gelmişçesine garip görünmelerine rağmen hararetle tartışıldığını hatırlıyorum.**

A.K.: Evet, *Kara* dergisi yaklaşık 800 tane satıyordu ve bu durum bize, "Biz topu topu 30 kişiyiz, bu dergiyi kim alıyor?" sorusunu sorduruyordu. Çok düşünmüşüzdür bu sorunun yanıtını. Bunlardan bir kısmı Berlin'e gidiyordu. Çalışkan bir arkadaşımız vardı ve Berlin'de satıyordu. 150-200 kadarını cezaevlerine ücretsiz gönderiyorduk. Her isteyene gönderiyorduk. Cezaevlerinden çok mektup geliyordu. Çok politik sorulara geyik cevaplar yazardık. (Gülüyor.)

U.A.: *Kara* okuyarak anarşist olmuş ve daha sonra anarşist yayıncılık yapmaya başlamış arkadaşlarımız vardır.

• ***Kara*'nın solla polemikleri de çok ses getirmişti.**

U.A.: Evet, *Zemin* dergisiyle yürüyen bir polemiğimiz vardı. Ayşe Düzkan'la bir başkası. Yalçın Küçük'le bir başkası.

T.G.: Yalçın Küçük'le olan polemik sayılmaz, dalga geçmiştik. Ama *Zemin*'le olan polemik önemli. *Zemin*'le hemen hemen aynı zamanlarda *Akıntıya Karşı* isimli bir dergi çıkmıştı.

A.K.: Ufuk'lar oradan gelmişti.

T.G.: Benim ilgiyle izlediğim bir dergiydi. Zaten iki sayı çıkmıştı galiba. Orada yer alan bazı isimler, mesela Bülent Somay. Şimdi düşünüyorum da, Somay'la biz farklı yerlerde durmuyorduk aslında. Ama biz koparmıştık, o ise sosyalistti. Aslında "Sosyalistim" de demiyordu... Neyse...

• *Kara* dergisinin girişinde sunuş metinleri vardı. Kafka, Nietzsche gibi devrimci geleneğe yabancı isimlerden alıntılanan pasajlar. Onların öyküsü ne?

A.K.: Onları her ay okuduğumuz kitaplarda arıyorduk. Üçbeş öneri geliyordu, birini seçiyorduk.

T.G.: Ferîdüddîn-i Attâr'dan yaptığımız Simurg alıntısı solcuları allak bullak etmişti. Sol gelenekte hiç olmayan bir şeydi o.

U.A.: Shakespeare'in sonnesi de vardı. Bir şeyleri kırmaya çalıştık. Kırmanın zevkini de yaşadık.

T.G.: Marks, Engels, Lenin üçlemesini kırdık.

U.A.: Evet, Marksizmin bazı şeyleri burjuva bazı şeyleri proleter gören bakış açısını kırdık.

A.K.: *Kara* çıktığında politik bir ortam vardı. Eylemler, yürüyüşler... Bizim dergimize, eylem birliği için çeşitli siyasetlerden insanlar geliyordu. Bize, "Sizi halkın safında görüyoruz" diyorlardı. Ben şöyle yanıt verdiğimizi hatırlıyorum: "Biz halkın safında olmadığımız gibi, kimseyi de orada görmüyoruz." Ama sen istediğin kadar bunu söyle, kimse duymuyordu. Biz de eylemlere gidiyorduk.

U.A.: Cezaevlerinde tek tip giysiye kadar eylemler yapıldı. Biz de aktif olarak bu kampanyaya katıldık. Orada da ezber bozduk. Ortak söylem, "Bütün siyasi mahkûmlar serbest bırakılsın" idi. Biz ise yayınladığımız şeyin ön sayfasında tektipe hayır derken arka yüzünde, "Cezaevleri yıkılsın. Bütün mah-

kûmlara özgürlük" dedik. *Kara* dergisinin "Dayanışma" isimli özel bir ekiydi galiba.

• **Ben de İstanbul Üniversitesi'nde sol grupların bildirilerine nazire olarak "Polis, üniversiteden değil, dünyadan defol" diyen bir bildirinin dağıtıldığını hatırlıyorum.**

U.A.: Dergiler ortak bir toplantı yapmışlardı. Bizi de davet ettiler. Orada yaşanan organizasyon komitesi seçimi var ki, unutulmaz... Biri toplantıyı yönetiyor, "Organizasyon için beş dergi seçilecek, kim gönüllü?" diye sordu. Biz de elimizi kaldırdık, hemen yanındaydık zaten. Baktı, baktı, başkalarını seçti, bizi görmedi. Ama dört dergiyi seçti, beşinciyi bulamadı. Biz de isyan ediyoruz, sonunda mecbur kaldı ve bizi de ekledi listeye. O dönemde, "Tamam gelin, ama inisiyatif sahibi olmayın" diyor gibiydiler bize; çok tuhaftı.

A.K.: Bazı basın açıklamalarında büyük çoğunluğu anarşistler oluşturuyordu. Mesela bakıyorsun, 35 kişi var, 20'si anarşist. Didar Şensoy'un cenazesinin başında sadece biz yer almıştık mesela.

U.A.: Kartal'da gece karşılanacaktı cenaze. Hemen organize olduğumuz için biz karşılamıştık.

Eşcinsel haklarını savunan ilk dergi

T.G.: *Kara*'yla ilgili çok önemli bir başka konu, eşcinsel haklarını siyasi platformda savunan ilk dergi olmasıdır. Eşcinsellik küfür, suçtu... Ayrıca ekoloji konusunda da ilkiz.

U.A.: İlk eylem olarak da, Dalyan İztuzu'nda Caretta Caretta kaplumbağaların yumurtlama sahasına otel yapılmasına karşı açlık grevi yapılmıştı. O eylemi sadece anarşistlere bağlamak doğru olmaz. Ama o grubun önemli bölümünü anarşistler oluşturuyordu. Öneri bizden gelmemişti, hakkını teslim edelim. Ama organizasyonun büyük kısmını biz kotarmıştık.

T.G.: Ayrıca *Kara*'da yayınlanan meşhur "Çevrecilik mi, Ekolojik Devrim mi?" yazısı çok etkili olmuştu ve bu yazı hâlâ bir mihenk taşıdır.

A.K.: Ama Bookchin'den paragraf var o yazıda.

T.G.: Evet var, ama bilmiyorduk o zaman. (Gülüyor.)

U.A.: *Kara*'yı anarken *Kara Sanat*'ı da unutmayalım. İki sayı çıkmıştı.

• O dönemde "Anarşistler" imzasını kullanan bir siyasi gruptan söz edemeyiz, öyle değil mi?

T.G.: "Anarşistler" demiyorduk zaten kendimize.

• Liberter deniyordu...

A.K.: Eylemlere grup olarak gidiyorduk. Mesela demin sözünü ettiğimiz "Cezaevleri yıkılsın, bütün mahkûmlar serbest bırakılsın" diye slogan attığımızda, eylem komitesi gelip bizi "Attığınız slogana dikkat edin" diye uyarıyordu. Biz 20-30 kişi yan yana duruyorduk... 12 Eylül'den sonraki ilk eylemlerden birinde aklımıza "YÖK'ü öperiz" sloganı gelmişti. "Kahrolsun" yerine başka bir slogan arıyorduk ve gelmiyordu aklımıza. "YÖK'ü öperiz" diye bağırıyorduk ve diğer gruplar da, "Ne yapıyor bunlar?" diye bakıyordu.

T.G.: Aslında biz de *Şenlikli Muhalefet* kitabından etkilendik doğrusu. Ivan Illich'ten...

• *Kara* nasıl sona erdi peki?

T.G.: 12 sayı sürdü.

A.K.: Ekim'de başlamıştık, Kasım'da sona erdi.

• *Efendisiz* dergisinde devam etmek üzere mi bitirdiniz?

A.K.: Hayır, öyle olmadı. "Önyargımız Özgürlük" broşürü çıkmıştı. Dergiyi kapatırken, tartışma, politik anarşizm ile etik

Kara'*nın 4 Ocak 1987 tarihli sayısından.*

ya da kültürel anarşizm arasında yaşandı. İkiye ayrılmıştık aslında.

T.G.: Aslında kişilik uyuşmazlıkları vardı.

A.K.: Katılmıyorum, *Efendisiz*'i oluşturan tayfa, politik anarşizmi Türkiye'de kurmak için yola çıktı.

T.G.: Ama *Efendisiz*'den önce Reha, "Kır Kent" diye bir broşür yazdı. Orada da kültürel anarşizm savunusu vardı. Çıkmadı piyasaya. 40 sayfalık bir boroşürdü. Çok küçük bir çevre okumuştur.

Açıkçası durum şu: Yola devam edilecek, ama birileri Reha ile devam etmek istemiyor... Reha bir şeyler yapmak istiyor, ama ne yapmak istediğini o da tam olarak bilmiyor...

A.K.: Reha hâlâ aramızda olabilirdi, eğer anarşistler geometrik olarak büyüseydi. Gerçekten, onun, geometrik olarak artacağımız yönünde bir teorisi vardı. Adam, konuşacak eleman arıyordu.

T.G.: Sonuçta, dış görünüş şu: Ahmet'in dediği gibi kültürel anarşizme veya daha sonra Bookchin'in ifade ettiği biçimiyle yaşam tarzına odaklanarak mı devam edecektik yola, yoksa politik bir anarşizmle mi? Reha onu daha sonra "Dev Yol gibi" diye tanımlamıştı.

A.K.: Orada ayrıldık. Üçümüz de *Efendisiz*'de yer almadık.

• **Sonuçta bu macera *Efendisiz* ile devam etti ve Türkiye'de neredeyse yüz yıl gecikmiş bir siyasi akım nihayet kendini var etmiş oldu... Bu sürecin birtakım yan sonuçları oldu, savaş karşıtları hareketi gibi... Sizce *Kara*'dan ne çıktı, ne çıkmadı?**

T.G.: Mesela savaş karşıtı hareket oradan çıktı diyebiliriz. Vicdani ret de oradan çıktı.

• **Siz Türkiye'nin ilk vicdani retçisiydiniz...**

T.G.: Evet. Sokak Yayınları'nda vicdani reddimi açıklamıştım. Anarşist olduğumu söyledim. Bu Türkiye'de bir ilkti. Çünkü anarşizm serdengeçti bir şey olarak görülüyordu. Ben, sıradan bir şey olduğunu gösterdim.

U.A.: Soy ağacı çıkarmak doğru değil bence. Ama düşünsel açıdan, tahmin edilenin üzerinde bir etkisi oldu. Değişik bir şey söyleyen, üzerinden çok kolay gelinemeyecek eleştiri getiren her hareketin yaptığı etkiyi yaptı.

T.G.: *Efendisiz*'den sonra yaklaşık beş yıllık boşluk var. Tek tek insanlar var. '90'larm ilk yarısı. Ahmet, Reha, ben, Ufuk bir yanda.

U.A.: *Kara*'nın dağılması esnasında yaşananlara kırıldığım için ben küstüm... Benim böyle bir küskünlük dönemim var. Çünkü *Kara*'nın sonlanmasındaki toplantılar ve toplantılardan önce yaşanan kulisler benim hiç hatırlamak ve *Kara* ile özdeşleştirmek istemediğim olaylardır.

T.G.: Son birkaç ay hoş değildi... Ama bence *Kara*'daki teorik yazılar çok sağlamdır. "Bütün Programlar İnsansızdır" yazısı mesela çok mühimdir. "Ekolojik Devrim mi Çevrecilik mi" ve "Entelektüeller ve Tarihsel Blöf" çevirisi. Çok önemli yazılardır.

U.A.: Bugünkü anarşist hareketlerle *Kara* arasındaki ilişkinin iki şekilde kurulduğunu düşünüyorum. Birincisi, *Kara* deneyiminden etkilenmiş insanlar var. Öte yandan *Kara* eleştirisi yapmak üzerinden yürüyen bir anarşist aktivite de var. Daha sonra birçok anarşist, *Kara*'yı sorgulamaya çalıştı. Bu anlamda pozitif ve negatif olarak, iki itkiden söz edebiliriz. Bugün hâlâ *Kara*'yı eleştiren birçok anarşist var. *Kara*'yı *light* anarşizm, boşa harcanmış bir emek olarak gören birçok yazı okudum mail gruplarında ve internetteki forumlarda.

A.K.: *Kara*'nın son sayılarında büroya birtakım insanlar gelip "Biz Karacıyız" demeye başlamıştı. Biz kendimize hiçbir zaman "Karacı" ismini vermemiştik. Yani solun bazı alışkanlıklarının anarşizme uyarlandığı bazı durumlar yaşadık. Bugün hâlâ biraz öyle. Aidiyet ihtiyacı, insanları kör kuyulara sürüklüyor. *Kara*'nın kapanmasında bunun da bir payı var. Ben mesela situasyonistleden etkilenmiştim. Onlar da dergiyi kapamıştı. Ben de, "'Biz Karacıyız' diyenler varsa dergiyi kapamamız lazım" diye düşünmüştüm.

U.A.: Situasyonistlerin Fransızca tıpkıbasımı vardı, biraz oradan öğrenmiştik. Onların üç eylem biçimi vardır, biri çizgi roman tahrifidir. Biz de *Kara*'da kullandık bu yöntemi. Guy Debord'u falan okuyorduk tabii.

A.K.: Anti-entelektüeller ama hepsi yabancı dilden dünyayı takip ediyor... (Gülüyor.)

3 Mart 2011, Taksim

Tayfun Gönül'ün manifesto niteliğindeki yazıları "Dinle Kemalist!" ve "Dinle Marksist!", 1994'te çıkan Apolitika *dergisinin ilk sayısında imzasız yayınlanmıştı...*

DİNLE KEMALİST!

Gene laiklik elden gidiyor diye feryat etmeye başladın. İktidarı alır almaz tekke ve zaviyeleri kapattın. Oysa bunlar Anadolu toprağının kültürel zenginliğini yansıtıyordu. Aralarında Ortodoks İslamın saldırgan tahakkümcü sembolik 'evrenine' destek olanlar varsa da Osmanlı'da Sünni dinsel despotizm esas olarak ulema kaynaklarıydı. Sünni olanları olsun Alevi olanları olsun panteizmin barışçı sembolik evreninin odaklarıydılar. Ulemanın katı tutumunu etkisiz kılarak Anadolu halkının kültürel çeşitlilik içinde bir arada yaşamasını sağlayan folk islamın yaratıcıydılar.

Sen tuttun "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" diyerek halkın ruhsal beslenme kaynaklarını ortadan kaldırdın. Oysa bu bereketli topraklar üzerinde senin mürşidine de yer vardı. Heterodoks alevi-bektaşi tekkeleri kendi gnostik anlayışları doğrultusunda senin mürşidinle de seve seve ilişkiye geçerlerdi. Sen ne yaptın? Dedin ki, "seni Sünni zulmünden korurum ama sen de kendi kimliğini reddedip tamamen bana tabi olacaksın." Kahrolası babalar, dedeler, dedebalalar, postnişinler, Pir Sultan gibi "Bir ben mi düşmüşüm can telaşına" diyemediler, can telaşına düşüp kuyruğuna takıldılar.

Kendin dine inanmadığın halde, "bu halka bir din lazım" deyip, Diyanet kurumunu kurdun. Kendine göre bir İslam icad edip resmi memurlarınla halka bunu dayattın. Ulemadan beter bir ruhban sınıfı yarattın. Her şeyin aslına rücu edeceğini düşünmedin, senin diyanetinin günün birinde en Ortodoks Sünni-hanefi İslamcı faşizmin kalesi olacağını göremedin. Üstelik Alevilerden ve dinsizlerden kesilen vergilerden bu canavarı sen büyüttün.

Bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar doğunun despotizmiyle, batının ruhsuz maddeciliği ve tahakkümcülüğü arasında sıkışmalarına rağmen sezgileriyle çeşitlilik içinde birliği, birlikte yaşama olanağını, özgürlüğü, kardeşliği, barışı arıyorlardı; toplumun tepesine tünemiş devlet aygıtının ve yerel mütegallibenin ulaşamadığı pazaryerinde, mahallede ve padişah fermanının geçmediği dağlarda yakalamışlardı da.

Sen tuttun özgürlüğün bilgisi ve pratiğinin oluşma olasılığı çok yüksek bu topraklara (Bu şans hala kaybolmuş değil) batının deli gömleğini giydirdin. Sonra da yaptığın işi laiklik, çağdaşlık, ilericilik olarak kutsadın.

Sen tuttun, Bizans-Osmanlı devlet geleneğini aynen devraldın ama Tevhid-i Tedrisat yasalarıyla halkın özgürlükçü kültürel kaynaklarıyla bağlarını kestin. Yıllar boyu jandarma zoruyla yerleştirmeye çalıştığın zorunlu eğitim sisteminde, zorunlu din dersleriyle, imam-hatip okullarıyla genç kuşaklara tasavvufi hoşgörüden yoksun faşist siyasallaşmış islamın aktarılacağını görmedin.

Bu topraklarda Türk, Kürt, Ermeni, Rum, Abaza, Arap, Zaza, Yahudi, Gürcü, Laz, Boşnak, Pomak, vb. 46 değişik etnik kökenden insan yüzyıllar süren deneyimleriyle birlikte yaşamayı öğrenmişti. Sen iktidara geldin, Türk milliyetçiliğini resmi din haline getirdin, Güneş dil teorisi uydurma resmi tarihini müfredatında insanlara dayattın, yıllar yıllar boyu düşmanlık tohumları ektin. Ülke nüfusunun üçte birini oluşturan Kürtleri yok saydın. Jandarma zulmü, dil yasaklarıyla asimile etmeye çalıştın. Şimdi Kürtlerin başkaldırısını ülke bölünüyor çığlıklarıyla karşılıyorsun. Oysa bölücülüğün kaynağı sensin.

Nerede, "gel, ne olursan ol gel, ister putperest ol, ister Mecusi genel gel" diyen Mevlevi dergahı? Nerede, hoşgörü simgesi Bektaşi dergahı? Nakşibendilik gibi köklü bir tasavvufi odak bile sayende holdingleşti, faşistleşti.

Ve sen şimdi çıkmış feryat ediyorsun. "Laiklik elden gidiyor", diye. Yıllarca hapiste çürüttüğün çağdaş Bedreddin, Nazım Hikmet'in çocuklarını Kemalist-Laik cepheye çağırıyorsun. Hadi canım sen de.

DİNLE MARKSİST!

Yönetici sınıf haline gelmiş proletaryadan bahsediyorsun. O halde sorabilir miyiz, proletarya yönetici sınıf olmuşsa kimi yönetecektir? Ayrıca "yönetici sınıf düzeyine yükselmiş proletarya" ne demektir? Proletarya bir bütün olarak hükümetin başına mı geçecektir? Şu anda Türkiye'de yaklaşık 6 milyon işçi vardır. Bunların hepsi birden yönetici mi olacaktır? Eğer bütün halk yönetici olacaksa, o zaman hükümet yok olacak, devlet yok olacak demektir; ancak ortada bir devlet varsa orada yöneten efendiler ile yönetilen köleler de var demektir.

Son söyleyeceğin söz halkın yöneticilerini demokratik seçimle seçeceği, gerektiği zaman da görevden alacağı olabilir. Burjuvalar da aynı şeyi söylüyor. Ama biz özel mülkiyeti kaldıracağız, dolayısıyla herkes işçi olacak ve temsilci olarak kendi aralarından birini seçecekler diyorsun. Eski işçi demek istiyorsun. Çünkü geçmişi ne olursa olsun bir milletvekili, bir bakan artık bir milletvekili ve bakandır. Koltuk ve ayrıcalık çok tatlıdır. Hem sen demez miydin, insanların bilinçlerini sosyal konumları belirler diye. İşçi sınıfı devleti öncü partisi aracılığıyla yönetir diyeceksin. Öncü partinin kimlerden oluştuğunu biliyoruz. Marksizm-Leninizmin bilimini, onun rehberliğini kabul etmiş profesyonel devrimcilerden. Bu formülasyona bakıyoruz. Ortada Marksizm-Leninizm var, profesyonel devrimciler var, bilim var. Ama hani işçi sınıfı? Cevabın hazır biliyorum. Marksizm-Leninizm işçi sınıfının çıkarlarını savunur diyorsun. Sana Sovyet Deneyinden sözetmeyeceğim, cevabını biliyorum. Onlar revizyonistti, Stalinistti falan.

Ama dünyanın hiçbir yerinde işçiler senin gibi Marksizm-Leninizm bizim çıkarlarımızı savunur diye düşünmüyorlar. Tam tersine şöyle düşünüyorlar: Devlet kapitalist de olsa, sosyalist de olsa benim yaşamımda ne değişecek. Ben gene sabah 8'de işe geleceğim 5'te çıkacağım. Fabrika eskiden patronunken şimdi devletin olacak. İyi de bundan bana ne? Ben zaten patronun suratını hiç görmem ki. Benim işim ustabaşıyla, nadiren de müdürlerle. Ustabaşım SHP'li, müdür ANAP'lı. İkisi de komünist olsa ne olacak? Hem duydum ki, artık fabrika anonim şirket oluyormuş. Bir sürü patron olacak, ben de para biriktirirsem biraz hisse senedi alabilirim. Diyorlar ki, sosyalizmde fabrika devletin olacak, devlet senin olacak, o halde fabrika senin olacak. Nasıl yani? Fabrika benim olacaksa ben şu Allahın belası işi bırakabilir miyim? Ya da çalışma saatlerini kısaltabilir miyim? Yok, ona merkezi planlama karar verir. İyi o zaman şu hesaplara bir göz atalım, bizim ücret herhalde 3-4 kat artar. Olur mu Yoldaş, karın hepsini sen alırsan yeni yatırımları nasıl yaparız, savunma sanayi nasıl olacak, komünist partisinin, gizli polisin, bürokratların maaşları nereden verilecek, ücretleri de merkezi planlama belirler. Peki grev? Ne grevi, kendi kendine mi grev yapacaksın, fabrika zaten senin. Peki sendika? Sendika olacak tabii, komünist parti politikalarını sana benimsetmek için. İyi, o zaman ben sosyalizm almayayım, şimdi hiç değilse arada bir grev yapıp bazı isteklerimi kabul ettirebiliyorum.

Yoldaş, bu işçi sınıfı çok dar kafalı değil mi? "Tarih yapmak" falan

umurunda değil. İyi de başka türlü olabilir mi? Devrimciliğinde samimiysen, biraz düşün işçi olmak ne demektir? Ücretli kölelik. Köleler köle kalarak yeni bir hayat kurabilir mi? İşçi sınıfının devrimci olabilmesi için "işçi" olmayı reddetmesi gerekir. Bu durumda –gene başa geldik– kim yönetecek işçi devletini?

Sakın ağzı laf yapan yeni partili akademisyenler, bürokratlar ve politikacılar olmasın?

Apolitika, sayı 1, Mayıs 1994

"*Kara*, toplumun akılla düzenlenebileceği fikrini reddediyordu"

Ali Kürek

Ali Kürek, 1980'lerin ortasında Sokak Yayınları çevresinde biraraya gelen ve *Kara*'yı yayınlayan genç ekibin arasındaydı. Kürek, *Kara*'daki yazıların yüzde yetmişini farklı isimlerle kendisinin yazdığını belirtiyor... Din ve tarih üzerine yazıları Türkiye'de solun pozitivist tavrından radikal bir kopuşu ifade ediyordu. Aslında anarşizm, Marksizmin aksine, başından beri akla ve bilime mesafeliydi. Bakunin, yüz yıl önce *Devlet ve Anarşi*'de bilime büyük kuşkuyla yaklaşmış, toplumun yönetiminin çok bilenlere bırakılamayacağını, eğer bırakılırsa yeni bir tür despotizm doğacağını savunmuştu. Kürek, bu geleneğin içinden konuşuyordu.

• ***Kara* nasıl doğdu?**

– 1985 yılında Sokak Yayınları kurulmuştu. Sahibi bendim. Georges Sorel'in *Marksizme Eleştirel Yaklaşımlar* isimli kitabını, Orwell'in *Aslan ve Unicorn* isimli eserlerini yayınladık. Sonra da *Kronstadt 21* çıktı ki, bu üçü arasında bomba kitap buydu bence.

• ***Kara*'ya ilham veren kitabın bu olduğu söylenir...**

– Çünkü şöyle bir şey vardı: Bu kadronun hepsi eski Marksistti; çoğu da eski Troçkistti. Ve onlar için Troçki hâlâ masum

bir figürken, *Kronstadt 21*'de isyancıları tavşanlar gibi vurmaktan söz eden bir Kızıl Ordu komutanı olduğunu gördüler. Yani devrimci denizcileri tavşanlar gibi vurmaktan söz eden biriydi aslında. Dolayısıyla Ida Mett'in o kitabı önemli bir dönüm noktası oldu ve işte '86'da *Kara* ortaya çıktı.

Ama şöyle söyleyeyim, idamlar daha yeni sona ermişti. 12 Eylül'ün son idamları 1984'tedir. Bir sene sonra Sokak Yayınları, iki sene sonra *Kara* doğdu. Daha idam sehpası oradaydı... Bu tabii, solun kendi içinde pek çok hesaplaşmaya giriştiği bir dönemdi. Otoriter sol yaklaşımlar da zaten *Kara*'ya ve daha sonra *Efendisiz*'e kısa sürede tepki gösterdiler. Çeşitli mahallelerde fiilî saldırılara varan tepkilerdi bunlar. *Efendisiz* dergisi zamanında, silahlı ev baskınına kadar varan saldırılar yapılmıştır.

"Kimsede kutsal devlet anlayışı kalmamıştı"

• *Kara*'daki yazılarla ilgili bir baskın mı?

– Mesela İstanbul'un bir mahallesinde liberterler etkili olmaya başlamışlardır; o mahallede etkili olan otoriter sol grup bunu kendisine bir tehdit olarak görüp saldırmıştır. Böyle örnekler olmuştur.

İlginç bir dönemdi. O dönemin sivil düşünce merkezlerinden, akademilerinden biri Çorlulu Ali Paşa Medresesi'ydi. Orada İslamcılar, eski ülkücüler, komünistler, eski komünistler, anarşistler, nargile ve çay içerken birbirleriyle çok yoğun fikir alışverişinde bulunurdu. Hepsi TSK'nın o dönemki komutanlarından çok sıkı bir dayak yemişti. Dolayısıyla kimsede kutsal devlet anlayışı falan kalmamıştı. Hepsi cop altında milli marşı söylediği için pek fazla milli olmaya da niyetleri yoktu. "Biz bu haltı niye yedik?" sorusunu soruyorlardı birbirlerine.

Ve birbirlerine karşı yaptıkları pek çok haksızlığın da acısını hissediyorlardı. Bugün '70'lerde yaşamış hiçbir ülkücü kalkıp da, "Ben hiçbir solcuya haksızlık etmedim" diyemez. Aynı şekilde bir devrimci de bir ülkücü için bunu diyemez. Eğer aktif olarak o süreçte yer aldılarsa tabii...

• **Bir yandan da aynı dönemde en azından söylem düzeyinde bir sivilleşme yaşanıyor, sivil sözcüğü popülarite kazanıyordu...**

– Kürşat Bumin'in *Sivil Toplum ve Devlet* kitabı mesela bu anlamda öncü bir rol oynamıştı. Çok tartışılan bir kitaptı. Gramsci, hegemonya kavramı çerçevesinde çok tartışılıyordu. Liberalizm, ağırlığını hissettirmeye başlamıştı, ama daha Doğu Bloğu yıkılmadığı için, henüz neo-liberal dalga başlamamıştı. Ve '84-'85'te, Doğu Bloğu hâlâ dışarıdan çok güçlü görünüyordu. Kimse onun dört yıl sonra yerle bir olacağını öngöremezdi.

Ama yine de otoriter yaklaşımlara karşı güçlü eğilimler ortaya çıkıyordu. Mesela geçmişinde Stalinizm olan köklü sol hareketler bile Stalin'i artık pek öyle istekle benimsemiyordu. En azından dergilerine kapak yapmıyorlardı... *Kara*'ya bir dönem katılmış, dirsek temasında bulunmuş başka liberterler ortaya çıkmaya başladı.

Neticede idamlar sürüyordu, '84-'85, çok yoğun işkencelerin, cezaevlerinde açlık grevlerinin, direnişlerin olduğu bir dönemdi ve *Kara*'yı ve daha sonra *Efendisiz*'i çıkaranlar, bütün bu süreçlere ellerinden geldiği kadar katıldılar. Yani Metris'teki direnişe destek vermeye, Didar Şensoy'un cenaze sürecine katılmaya büyük önem verdiler.

• ***Kara*'da rasyonalite ve akıl konusunda büyük bir kuşku vardı. Oysa Aydınlanma'nın çocuğu olan sol, bilime ve akla karşı büyük bir güven besler. Solun tarihinde akla inanç ve pozitivizm vardır. Ama Kara'da yoktu. Bu kopuş nasıl gerçekleşti?**

– *Kara* toplum mühendisliğine karşıydı. Akılla toplumun düzenlenebileceği fikrini reddediyordu.

• **Kimden etkilenmiştiniz?**

– Biz dünyadaki liberterleri mümkün olduğu kadar dikkatle izlemeye çalışıyorduk. Adeta büyük bir aile gibiydik. Daha sonraki bölünmeye rağmen *Efendisiz*'i çıkaran grup... Aslında ona

bölünme demek bile doğru olmaz. Aynı grup içinde bazı arkadaşlar *Efendisiz*'e katkı verdi, bazıları vermedi.

"Liberter parti fikri bölünme yarattı"

• *Kara*'nın kapanması ve *Efendisiz*'in çıkışı, benim yaptığım görüşmelerde kültürel anarşizm ile siyasi anarşizm arasındaki farklılaşmayla açıklandı...

– Aslında *Efendisiz* bile bölünme noktası değildi, "aile" gibiydi diye tanımladığım grup için. Bu aile gibi grup, gün içinde 8-10 saat birlikte çalışırdı. Her şey ortada olurdu. Bütün yazılar ortaya atılır ve tartışılırdı. Hiç kimseyi rıza göstermediği bir pratiğe zorlayamazdınız. Girmezdi zaten.

Asıl ayrışma, grubun bir üyesinin liberter parti kurulması fikrini ortaya atmasından sonra ortaya çıktı. *Efendisiz* sürecinde grubun bir üyesi bir liberter parti kurulmasını teklif etti. Hiyerarşik yapının sözde olacağı, genel seçimlere girmeyen, yerel seçimlere giren bir parti... Ondan sonra bu grubun içinde kıyamet koptu. Grup bölündü ve sönümlendi. Bu çok kritik bir noktaydı. Siyasete müdahale söz konusuydu.

Anarşizm, tarihi bakımından sadece felsefi ve ahlaki bir hareket değildir, anarşizm aynı zamanda siyasi bir harekettir. Dolayısıyla siyasete müdahale etmeliydik. Siyasete müdahalenin şiddet dışı yollarıyla... Çünkü biz şiddeti eleştiren bir hareket tik. Şiddete açık bir grup değildik. Bizim için şiddetin tek bir anlamı olabilirdi: öz savunma, kendini savunma.

Ama işte bu liberter parti meselesi grubun gündemine bomba gibi düştü ve grup dağıldı.

"*Kara*'daki yazıların yüzde yetmişini ben yazıyordum"

• *Kara*'dan sonra çıkan *Efendisiz*'in dağılması bu anlattığınız, öyle değil mi?

– Sadece *Efendisiz* değil. Çünkü *Kara*'da olup *Efendisiz*'e katkı sunmayan arkadaşlarla dahi o grup ilişkisi, içli dışlılık, aile bağları devam ediyordu. Ama *Efendisiz*'de bu önerinin orta-

ya çıkması ve grubun savunanlar ve karşı çıkanlar şeklinde ikiye bölünmesi, olayı sönümlendirdi.

Bir de tabii, benim üzerimde, *Kara* döneminde insan fıtratının kaldıramayacağı bir yük vardı. Dergideki yazıların neredeyse yüzde yetmişini yazıyordum. Derginin büyümesi, bu yükün paylaşılması açısından da gerekiyordu.

• **Anarşizm Türkiye'de kök saldı mı? *Kara*, farklı, özgürlükçü bir muhalefet alanı doğmasına imkân sağladı mı?**

– Kendi geçmişimiz olduğu için objektif bakmanın zor olduğu bir konu bu. Abartmak istemem, ama ben kökün söküldüğü kanaatinde değilim. 25 yıl sonra baktığımda, 20 yaşında bir çocuğun... Çocuk diyorum, kusura bakmasınlar, bu yaşımda çocuk olarak görüyorum onları artık, çocukluğun da zevkini çıkarsınlar zaten... Evet, 20 yaşında bir çocuğun, üzerinden 25 sene geçmesine rağmen *Kara* dergisinin kopyalarını aradığını, nerede bulabileceğini sorduğunu, arşivlerden bulup fotokopisini çektirdiğini duyduğumda çok da mutsuz olduğum söylenemez. Hoşuma gittiğini söylemem lazım. Bu kökün söküldüğü kanaatinde değilim.

Burada ilginç bir şey de var: Otoriter solcular, solu bıraktıktan sonra anarşizme yönelmediler. Neo-liberalizme yöneldiler. Sol içinde olan bir özgürlükçü yere değil de, sol dışında bir yere yöneldiler. Birdenbire piyasacı oldular. Çünkü bence dünyanın değiştirilebilir olduğu fikrinden vazgeçtiler. Dünyayı piyasanın düzenlediği fikrine vardılar. Oysa anarşist, dünyanın değiştirilebileceği fikrine sahiptir. Anarşist, metalar tarafından yönetilmek istemez, metaları yönetmek ister. Tabii Stalinistler anarşizmle hep çarpışmışlardı ve Stalin için de anarşizm küfürlerin en büyüğüydü. Bu, aslında devam etti: Stalinistler zaten anarşist olamazdı.

Bugün şunu görüyorum... Yunanistan'daki olaylara bakın... İngiltere'deki, İspanya'daki olaylara bakın... Bu ekonomik sistem devam ettirilebilir bir sistem değil. Yeni özgürlükçü hareketlerin mutlaka ve mutlaka ortaya çıkacağını, bizim, hayat hikâyemizin içinde, eğer yarın trafik kazasında ölmezsek, buna tanık olacağımızı düşünüyorum.

"Egemen kültür liberter kültüre evriliyor"

• **Anarşizmin söyleyeceği bir şey var mı bugün hâlâ?**

– Dünyada son dönemde hep desantralizasyondan, merkezden kopan hareketlerden, merkezden kopuş arayışlarından söz ediliyor. Bu aslında tarihî açıdan anarşizmin damarlarından biridir. Bu eşittir anarşizm demiyorum, ama bu, anarşizme can veren, kan veren damarlardan biri olmuştur hep. Desantralizasyon hareketi... Adem-i merkeziyetçilik hareketi... Bütün dünyada artık bundan söz ediliyor.

Bugün aslında dünyada egemen kültür giderek liberter kültüre doğru evrilmektedir. Egemen bilim, liberter yaklaşımlara doğru evrilmektedir. Mesela bugün bilimden, meslekten hiçbir psikiyatra "Eşcinsellik hastalıktır" dedirtemezsiniz. Bundan 20 sene önce ise hemen hemen hepsi öyle derdi. Bugün hiçbir tarım bilimciye ekolojiyi elinin tersiyle ittiremezsiniz. Ama geçmişte tarımın da sanayi alanına dahil olması gerektiğini savunanları görürdük. Bugün aslında 20-30 sene önce ekolojistlerin, liberterlerin, adem-i merkeziyetçilerin söylediği pek çok şey gündeme geldi. Ve zemin buluyor, yerleşmeye başlıyor. Kültürel, bilimsel alana yerleşiyor. Bu, ne kadar zaman sonra siyasi alanda ürünlerini verir, onu hep birlikte göreceğiz.

Bugünün *homopoliticus*'u, günlük çıkarlarıyla hareket eden bir varlık. Hâlâ böyle. Fakat bu kesimin sayısal olarak hızla azaldığını gözlemliyorum. Bundan 20 sene önce Türkiye'de evcil hayvan sektörü yoktu mesela, bugün var. Pek çok insan evcil hayvan deyip geçer, ama bir evcil hayvanla kurulan ilişki, insanın hayatını değiştirir. Bunu ancak bir süre sonra fark ederler. İnsanın dünyaya, doğaya bakışını değiştirir.

Yani hızla değişen bir Türkiye var. Bunda İslamcılık önemli bir rol oynadı. Ama gelecekte İslamcılığın başat bir rol oynayacağı kanaatinde değilim.

• ***Kara*'da İslam içindeki birtakım akımların taşıdığı öneme dikkat çekmiştiniz...**

– Evet, çok önemli; çünkü biz İslam medeniyeti ve kavramları içinde yaşıyoruz. Balıklar gibi... Mesela ne diyoruz: "Tahakküm meşru mu, değil mi?" Bir kere "meşru" kelimesi "şeriat"tan gelir. Şeriata uygun ya da değil demek. Yani bizim düşünce kalıplarımız İslam içi kalıplardır. Biz İslam'dan ayrı varlıklar değiliz. İslam medeniyeti içinde doğmuş bir Hıristiyan ya da ateist dahi İslamî kavramlarla düşünür.

Bu toprakların ateisti bile Müslüman bir ateisttir. Çünkü Allah'ı reddetmek için kullandığı argümanları yine bu medeniyetin içinden çıkartır. 900 yılında, 1000 yılında İslam coğrafyasında ateist yok muydu zannediyorsunuz? Vardı. Yazdılar-çizdiler üstelik. Yani herkes de korkak falan değildi. Bugüne kalmış pek çok yazı, düşünce var. İslam düşüncesiyle yakından ilgilenen herkes bunların isimlerini sayabilir. Ateisti, yarı ateisti, deisti, panteisti... Dolayısıyla bugün de biz İslam'ın temel kavramlarını öğrenmeden kendi medeniyet ve kültürümüze hâkim olamayız.

Şunu görmeliyiz: Birbirimizi öldürme gibi bir şansımız yok. Birbirimizle arkadaşlık, komşuluk etmek, ahbaplık, dostluk etmek durumundayız. Bunun Türkiye'ye çok büyük bir normalleşme getireceği kanaatindeyim.

• ***Kara*'daki din yazılarında kimden esinlenmiştiniz?**

– Uluslararası liberter düşüncede bu konuda ciddi tartışmalar vardı. Çok daha geriye gidelim: Birinci Enternasyonel'de, yani pozitivizmin hâkim olduğu dönemde Bakunin ile Marx arasında bir tartışma çıkar. Marksizmin devi ile anarşizmin devi arasındaki tartışmanın konusu, Birinci Enternasyonel'in üyelik şartlarını düzenleyen madde üzerinedir. Marx der ki: "Herhangi bir dine inanan bir işçi kuruluşu Enternasyonel'e üye olamaz." Bakunin ise "Aptallaşmayın. İşçiler Tanrı'yı sever" der. Rus Çarlığı dönemindeki Bakuninciler, gösterilerinde ikonalar kullanırlar. Anarşist rahipler vardır. Anarşizmin bu konudaki farkı, 20. ya da 21. yüzyılda çıkmış değildir. 19. yüzyılda da bu konuda temel farklara sahiptir. Proudhon neredeyse yarı Hıristiyandır. Tolstoy, Hıristiyandır. Dolayısıyla, "Ne Tanrı ne

efendi" demesine rağmen, dinle çok daha yoğun bir ilişki içindedir anarşizm, 19. yüzyılda bile.

Dolayısıyla buna şaşmamak gerekir. Günümüzün Kanadalı anarşistlerinden John P. Clark'ın Taoizm ile anarşizm üzerine çalışmaları vardır. Yine günümüzün önemli edebiyatçılarından Ursula K. Le Guin, kendisini Taoist anarşist olarak tanımlar.

Dinler ve dinî düşünce ile anarşizmin teması, tarih boyunca çok daha fazla olmuştur. Ben önemli ölçüde bundan etkilendim, diye düşünürüm. Tabii kendi tahsilimin, üniversite eğitimi sırasında aldığım derslerin, seçtiğim hocaların da rolü olmuştur.

• ***Kara*'daki o yazıların ne gibi etkileri oldu?**

– Çok sonraları *Kara*'nın yeni sayılarını bekleyen İslamcılar bulunduğunu öğrendim. Bunu daha sonra İslamcı arkadaşlarım söyledi. Daha sonra tanıştığımda bana "*Kara*'yı her ay beklerdik" dediler. *Kara*, İslamcıların da ilgiyle izlediği bir dergi olmuştur.

• ***Kara*'nın İslam'a ilişkin o dönemki tavrının sosyalist solda bir karşılığı var mıydı?**

– Bu anlamda bence en ayrıcalıklı kişi Hikmet Kıvılcımlı'dır. Kıvılcımlı, önemli bir şey denedi, ama Nietzsche'nin dediği gibi "ağza uygun kulak" lazım. Her zaman "ağza uygun kulak" bulunmuyor.

• ***Kara* bulmuş muydu?**

– Abartmayalım, *Kara* en fazla sattığında 4 bin falan satmıştı.

• ***Kara* öncesinde anarşist bir külliyat yoktu Türkiye'de. *Kara*'dan sonra oluşmaya başladı...**

– Daha önce kitap yok, pasajlar var sadece. Mete Tunçay'ın kitabında mesela. Mete Hoca, anarşizme çok önem verir. *Kara* döneminde sürekli fikir aldığımız biriydi. Düşünün, ilk kez sosyalist siyasal düşünce tarihi yazılıyor ve buraya Marx, Bakunin, Proudhon, Sorel konuluyor. Bunu hiçbir ortodoks Marksist yapmazdı.

• Türkiye'de anarşizmin *Kara*'dan önceki tarihine ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

– Selanik'te Yahudi, Rum, Türk ve Ermeni anarşistler vardı. Anarko-sendikalistlerdi bunlar. Grup olarak varlar ve sendikal faaliyet yürütüyorlar... İzmir'de de anarşist bir hücre var. 19. yüzyılın sonlarında, 1890'larda... Bir dönem ünlü İtalyan anarşisti Enrico Malatesta İzmir'e geliyor ve dükkân açıyor. Malatesta, el becerisi çok yüksek bir adam ve elektrikçilik yapıyor. Yani bu coğrafya çok da kapalı değil. 1920'lerin başlarında mesela Bolşeviklerden kaçan Rus anarşistleri geliyor.

• Cumhuriyet döneminde yok ama...

– Yok. Allah muhafaza zaten.

• Niçin Allah muhafaza?

– Anarşist en tehlikeli kelimelerden biriydi. Birilerini mutlak ve saf anarşist olarak yakalasalardı, başına neler gelirdi kim bilir...

"Parlak bir beyin çıkabilirdi, o da çıkmadı"

• Ama komünistler vardı. Anarşizm neden hiç var olmadı?

– Ben otoriteye çok düşkün bir millet olduğumuzu düşünüyorum. Otoriteye bir kez iman edince başka hiçbir şey görmemecesine iman ediyoruz. Bu önemli. Kültürümüzde böyle bir virüs bulunduğu kanaatindeyim. Dolayısıyla bu etkili olmuştur diye düşünüyorum. Bakın mesela, kadınlar ekonomik hayatta görünmeye başlayınca kadın cinayetleri beşe, ona, yirmiye, yüze katlandı. Tahammül edemiyorlar çünkü.

Kısacası, Cumhuriyet'te anarşizmin var olmamasına şaşırmıyorum. Ama etkili bir figür, parlak bir beyin çıkabilirdi. O da çıkmadı. *Kara*'ya kadar hiçbir şey görmüyoruz.

• *Kara*'nın tarihsel önemi, bir açıdan, Türkiye'de tahakkümü temel mesele edinen ilk ya da ilk değilse bile ender siyasi çevrelerden biri olmasından kaynaklanıyor. Geçen yüzyıla

ya da 19. yüzyılın sonuna baktığımızda, Türkiye'de muhalif çevrelerin devlet, tahakküm gibi meseleleri çok dert edinmediğini görüyoruz. Oysa Batı'da böyle değil. Türkiye'deki ayrıksılığının nedeni ne?

– Gelenekle ilgili bir mesele bu. Türkiye'nin Osmanlı'nın mirasçısı olduğu sık sık söylenir. İlginçtir, Cumhuriyet'in tahakkümcü davranışlarına karşı bugün Osmanlı'yı yücelten bazı yaklaşımlar görüyoruz. Oysa Cumhuriyet bu konuda da Osmanlı'nın mirasçısıdır. Kimse kendini aldatmasın. "Osmanlı özgürlükçüydü, Cumhuriyet tahakkümcüydü" gibi bir durum söz konusu değil. Ne Osmanlı özgürlükçüydü, ne Cumhuriyet özgürlükçüydü. Kaldı ki, Osmanlı'nın miras aldığı Bizans da, yani Doğu Roma İmparatorluğu da özgürlükçü değildi.

Osmanlı ve Doğu Roma devlet geleneklerinin özelliği, hayatın tüm alanlarını kontrol etme çabasıdır. Yani feodal yapılardan çok farklı yapılardır bunlar. Merkeziyetçi devlet yapıları söz konusudur. Avrupa devlet yapılarıyla, yani şehirlerin ve burjuvazinin ortaya çıktığı yapılarla, Doğu Roma ve Osmanlı yapıları çok farklıdır. Merkezî bir devletin büyük ağırlığı vardır Doğu Roma'da ve Osmanlı'da. Devletin kutsanması söz konusudur.

Nizamülmülk'ün meşhur *Siyasetname*'si aslında bununla ilgilidir. Bugün Türkiye'de bazı çevreler Nizamülmülk'ü çok büyük bir adam olarak kabul eder. Oysa demokratik bir hayat yaşamak istiyorsak, Nizamülmülk kâbusumuz olmalıdır. Çünkü siyaset teorisini bir kabul haline getiren adamlardan biridir. Her şeyden önce Nizamülmülk'te İslam'da olmayan çok şey vardır. Mesela der ki, "Allah müminler içinden birini seçip ona kılıcını verir". Yani Allah'ın meşrulaştırdığı bir hükümdar geleneğini kutsar. Oysa Batı'ya baktığımızda, Kilise kendini Tanrı devleti olarak görür, yani diğer devletlerin hiçbirini meşru görmez aslında.

• Doğu, anarşizm için verimsiz bir toprak mı?

– Tabii bütün kültürlerde olduğu gibi, bu coğrafyada da devlete yönelik rahatsızlıklar var. Ama bunlar arasındaki nüanslar

çok önemlidir. Buradaki bir derecelik bir açı, o noktadan uzaklaştıkça seksen derecelik bir açıya varabilir. Tarihte nüanslar çok önemlidir; çünkü büyük zamanlardan söz ediyoruz. Avrupa'daki *burg* yaşamı, şehir komünleri, şehirdeki özerk yaşam, feodal beyliklerin birbirleriyle gevşek ilişkileri, Doğu Roma ve Osmanlı'nın ilişkilerinden çok farklıdır. Avrupa'da 19. yüzyıla doğru geldikçe anarşizmin vücut bulması ve serpilmesi çok daha kolay olmuştur. Amerika'da da benzeri bir durum var. Daha çok Protestanların gittiği Kuzey Amerika'da ilk kurulan komünlerin çok önemli bir kısmı kendini liberter olarak adlandırmıştır. Sonradan Birleşik Devletler'i kuracak olan irade, adeta bağımsız komünler etrafında ortaya çıkmıştır. Yani Batı'nın bizdekinden çok daha güçlü bir yerel yönetim geleneği, bizdekinden çok daha karmaşık bir özerklik geleneği vardır.

Mesela ABD'nin kurucu başkanlarından Jefferson, "En iyi hükümet bile kötülüktür. Zorunlu bir kötülüktür" der. Bu, devletin meşruiyetini reddetmedir.

• **Türkiye'de ise böyle bir şey yok...**

– Yok. Üstelik dinimizle çeliştiği halde...

"Doğu'daki nüanslar önemli"

• **Devlet çelişiyor mu İslam'la?**

– Hıristiyanlık kendi peygamberlerinin aynı zamanda Tanrı olduğunu kabul eder. İslamiyet'te ise bizim peygamberimizin şahsi kutsiyeti yoktur. Peygamberinin insan olduğunu kabul eden bir dindir İslamiyet. Bunlar işte çok önemli nüanslar.

Burada Cuma namazı da çok önemlidir. Çeşitli Şiî inançlarda Mehdi gelmeden Cuma namazı kılınamaz. Çünkü Cuma namazı siyasi bir namazdır ve iktidara biat namazıdır. Yani iktidarı meşru kabul ettiğinin ilanıdır. Her Cuma yenilenir toplumsal sözleşme. Cumaya cemaat halinde katılmanın özelliği budur. Bu şu anlama gelir: Şiîliğin bazı kollarında Mehdi çıkmadan meşru bir siyasi otoritenin olmayacağı öngörülür. Ehveni şer vardır, ehveni şer hükümetler vardır.

Mesela Hindistan'a bakarsak da benzer şeyler görürüz. Hindistan'da çok muazzam bir desantralizasyon geleneği mevcuttur.

• **Anadolu'da devletin taşıdığı anlam Doğu'nun diğer coğrafyalarına göre daha mı güçlü?**

– Tabii, çok daha güçlü. Çünkü Sünnîlikte kılıç sahibine itaat diye bir ilke vardır; namaz kıldığı müddetçe. Şiîlikte böyle bir ilke yok. İslam devriminin İran'da oluşu bir tesadüf değildir. Ya da Ghandi hareketinin Hindistan'da ortaya çıkışı... Bunlar hep birbiriyle ilişkilidir. Diyanet İşleri teşkilatının Türkiye'de oluşu da bir tesadüf değildir. Yapı olarak Doğu Roma Patrikliği'nden ayırt edilemez. Doğu Roma'nın devamıdır.

Bütün uygarlıklar gibi Osmanlı'nın da iyi tarafları vardı, ama Osmanlı'yı idealize ederken düşünülmesi gereken şeylerden biri şudur: Mesela bugün bir Başbakan ya da Cumhurbaşkanı çıksa ve kendini "Zıllullah-ı fi'-l arz" ilan etse tepkimiz ne olur? Zıllullah-ı fi'-l arz, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi demektir. Kanuni Sultan Süleyman kendini böyle görür. Yavuz Sultan Selim de kendini böyle görür. Bu, resmî metinlerde vardır. Yani eğer biz bugün bir kişinin kendisini Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak nitelemesini meşru görüyorsak, demokrasiden bahsetmeye hiç hakkımız yoktur. Ama bu coğrafyada bu daha önce oldu ve bu zihniyet hâlâ çeşitli çevrelerde yaşamaktadır.

"Geleneğin kaynağı Doğu Roma"

• **Böyle bir siyasi gelenek içinde, sol çevrelerin de devlete sempati beslemesini doğal mı karşılamak gerekir? Solun devlet içinde ittifak imkânları aramasını, mesela Milli Demokratik Devrim tezini ve onun "zinde güçler" teorisini kast ediyorum...**

– Evet. Şimdi bakın, Rus Çarlığı'nı düşünelim. Rus Çarlığı'nda da benzeri bir gelenek vardır. Çünkü o da Doğu Roma'nın devamıdır. Ve mesela orada Stalin gibi adamın çıkabilmiş olması, bu sistemin sonucudur. Almanya'da bile Stalin çıkamazdı. İtalya'da hiç çıkamazdı. İngiltere'de hiç çıkamazdı.

Bunun Doğu ve Batı ile bir ilgisi yok. Bunun, miras alman gelenekle ilgisi var. Doğu Roma geleneği yani.

• **Farklı çevrelerin devlete sempati beslemiş olmasının ne gibi sonuçları oldu Türkiye tarihinde?**

– Baskıcı baba ya da baskıcı anne çocuklarını nasıl silik insanlar haline getirirse, güçlü bir devlet de çocuklarını bu hale getiriyor. Özgür düşünceyi, özgür düşüncenin birbiriyle mücadelesini, yaratıcılığı öldürüyor. Sol dahil. Bizdeki sol kadar kabız bir sol olabilir mi?

Fakat bir noktayı ayırt etmek lazım. Ben bütün sol aktivistliğim boyunca Sovyetler Birliği'ne karşıydım. Çin'e de karşıydım. 1989'da Doğu Bloğu yıkıldığında çok sevindim. Fakat '90'da sevincimi koruyamadım. Çünkü Doğu Bloğu'nun yıkılışı, insan iradesinin metalar dünyasına müdahale imkânının örneklerinden birinin yıkılışıydı. Berbat bir yönetimdi, ama bugünün de savunulacak hiçbir yanı yok.

• **Devlete dönecek olursak... Bugün bir işlevi var mı sizce?**

– Şöyle bir örnekle ele alabiliriz: Bir uyuşturucu bağımlısını düşünelim. Uyuşturucunun zararlı ve kahredici bir şey olduğunu hepimiz biliyoruz. Diyelim ki, eroinden ya da kokainden bahsediyoruz. Ama bir uyuşturucu bağımlısı eroin bulamazsa krize girer, bunu da biliyoruz. Bu krizlerin öldürücü dahi olabileceğini biliyoruz. Yani demek ki, eroine olan ihtiyacını giderecek başka süreçler söz konusu değilken uyuşturucunun ortadan kalkması o bağımlı için zararlı da olabilir. Devletin zorunlu bir aygıt olması, ezelî ve ebedî bir aygıt olması anlamına gelmez. İkisi farklı şeylerdir. Aynı uyuşturucuda olduğu gibi. Bugünkü insanın devletsiz yaşayamayacağı anlamına gelir ancak.

Bu, İslam düşüncesinde de derinlemesine ele alınmış konulardan biridir aslında. Mesela kimi tasavvuf akımlarına göre şeriat avam içindir. Niçin? Çünkü onlar, üzerlerinde zorlayıcı bir güç olmadan başka insanlarla uyum içinde yaşayamazlar. Ahlaki bir tutum içinde yaşayamazlar, zorlama ve ceza olmadan. Ceza, azar, tekdir olmadan yaşayamazlar.

• **Thomas Hobbes'un "devletin gerekli bir canavar olduğu" tezi gibi mi?**

– Platon'da da vardır bu: Demir, bronz ve altın sınıfları vardır ve altın sınıfı için zorlama, tahakküm gerekmez. Tasavvufun "insan-ı kâmil" dediği insan için bir otorite gerekmez. İslam'ın büyük şiarı "La İlahe İllallah", yani "Allah'tan başka ilah yoktur" cümlesi de çok net olarak tahakküm konusunda bilgi sunar.

İki şeyi birbirinden ayırmak lazım: Tahakkümün meşruiyeti ile tahakkümün gerekliliği ya da zorunluluğu meselesi. Her tür tahakkümün gerekliliğini reddedebilirsiniz. Bakın meşruiyeti reddetmek ile pratikte tahakkümü reddetmek ya da ona savaş açmak başka şeylerdir. Yani meşruiyetini reddersiniz, ama şu dönem ya da bu dönem için kabul edebilirsiniz. Mesela insanlığın geçmişinde devletsiz pek çok toplum olmuştur. Tarihinde değil geçmişinde diyorum. Çünkü tarih yazıyla ve şehirle başlar. Ama insanlığın geçmişindeki devletsiz toplumlarda çeşitli tahakküm biçimlerinin ortaya çıktığını görürüz. Diyelim ki, bir av vardır, av reisi erkektir ve onun emirlerinden dışarı çıkılmaz. Ya da savaş vardır, savaş reisi bir erkektir ve emirlerinden savaş süresince çıkılmaz. Böyle bir tahakküm vardır. Ama bu tahakkümü meşru görürseniz bütün hayata yayarsınız. Bu çok önemli ayrımdır ve bugün de geçerlidir. Yani her türlü tahakkümün meşruiyetini reddetmek ile her tür tahakkümü reddetmek iki ayrı şeydir, aynı şey değildir.

4 Ekim 2011, Beşiktaş

NİÇİN "EFENDİSİZ"?

"Özgürlük, herhangi bir etki yapmaktan vazgeçmeyi gerektirmez. Her insanın özgürlüğü, içinde doğduğu ve içinde yaşayıp öldüğü ortamın onun üzerindeki fiziki, zihni ve manevi etkilerinin kalabalığıyla her zaman yeni baştan oluşan sonuçtur. Aşkın, tanrılık, kendine-yeterli ve bütünüyle bencil bir özgürlük adına bu etkiden kaçmayı istemek, varolmamayı amaçlamaktadır; başkalarını etkilemekten vazgeçmek, toplumsal eylemden, hatta insanın düşünce ve duygularına anlatım vermekten vazgeçmektir – bu da yine varolmamaya eğilim göstermektir. İdealistler ve metafizikçiler tarafından öylesine coşkunlukla övülen bu ünlü bağımsızlık ve bu anlamda düşünülen bireysel özgürlük, düpedüz hiçlikten başka bir şey değildir."

M. Bakunin

"Efendisiz" ilk sayısıyla elinizde. Türkiye'de yayınlanan ikinci liberter dergi "Efendisiz". Birincisi "Kara" idi. "Kara"nın son, yani on ikinci sayısı Kasım 1987'de çıktı ve "Kara" yayınına bu sayıyla birlikte son verdi. "Kara" ilk liberter dergimiz olarak başardıkları ve başaramadıklarıyla birlikte bir ilk göz ağrısı. İlk olmanın getirdikleri ve götürdükleriyle yüklü, uzun bir emekleme.

'Niçin Efendisiz?' sorusunu açmak, Efendisiz'i başlatan nedenleri ve Efendisiz'in yayın programını, ilkelerini tartışmaya sunmaktan önce, bizi "Kara"yı kısaca değerlendirmeye yönelten bir durum bu.

"Kara", Ekim 1986'da yayın hayatına başladığında liberterler Türkiye'de onları bekleyen zorlukları önemli ölçüde biliyorlardı, ama şüphesiz hepsini değil. "Kara"nın geri planında koskoca bir tarih yatıyordu. Dünya çapında bir düşünce ve hareket geleneği. Oysa Türkiye'de bu gelenek hemen hemen hiç tanınmadığı gibi, dil bilmeyen okurların da bu geleneği kendi ağzından tanıması imkansızdı.

Çünkü Türkiye'de daha önce yeterli ölçüde yayımlanmış liberter eserler, yazılar ve gerçekleşmiş hareketler yoktu. Bu nedenle "Kara" ilk olarak atladı okyanusa. Hem geleneği tanıtmaya, hem bu 'yabancı' önermelerden, hareketlerden 'Yerli' olanı çıkarmaya, hem de güncel olanı yakalamaya çalışacaktı. "Kara"yı çıkarırken yanlış bir hesap da yapmıştık üstelik. Düşünüyorduk ki birkaç sayı dayanırsak, okur-

larımızdan bir kısmı yazarımız, çizerimiz, destekçimiz, eleştiricimiz olur, bizi okyanusta yalnız başımıza yüzmeye bırakmaz; "Kara"ya değişik soluklar getirdiği gibi onun her türlü sorununu da paylaşırdı. On iki sayı dayandık (İyi dayanmışız) sonra da "Kara" kapandı.

Ama "Kara"yı değerlendirirken sorunu bu kadarla kapatmak, en azından yüzeysellik olur. "Kara" aynı zamanda içinden çıkmaya çalıştığı bir açmazda kısıldı kaldı. Derginin kendisini tanımladığı Onuncu sayıdaki "Kara Bildirge"de şöyle deniyor:

"KARA... otoritenin bütün özgün biçimlerinin temel ifadesi ve varoluş koşulu olan 'merkezi' toplumsal otoriteyi de ilk elden hedef aldığı için "politik" bir yayın organıdır. KARA bu nedenle Türkiye'de otoritenin politik maskesini parçalamanın yöntemlerini arayışın ve bunları tartışmanın, oluşturmanın platformudur... KARA öncelikle "politik" bir dergidir."

"Kara" üstlendiği bu tavrı ve işlevi yerine getirebildi mi? Bugün baktığımızda bu sorunun tek bir cevabı var: Hayır. Birkaç konuda (Sosyalist Parti, Cezaevi direnişleri, Seçimler) istisnalar oluşturan tavırlar geliştiren "Kara", biraz da ilk Türkiyeli liberter dergi olmanın getirdiği, liberter düşünceyi en genel hatlarıyla tanıtma zorunluluğuyla, tavır alma arasındaki hassas dengeyi kuramadı. Giderek genel "şeyler", soyutluklar düzleminde sisler arasına gömülmeye başladı. Kara, "afakî" atışlar yapan bir dergi olmaya yöneldi.

Oysa politik olmanın gereklerinden biri üzerinde yaşanan ülkeyi çözümlemekti. 1930'ların Nazi Almanyası, 1980'lerin ABD'si ve 1980'lerin ikinci yarısının Türkiyesinde "Tahakkümün her biçimine karşı mücadele etmenin" yolu yordamı birbirinden çok farklı olurdu, olacaktı. Kara, bu sorunu gündeme getiremedi. Bir mücadele tarzı tartışması yaratamadı.

Oysa politik olmanın gereklerinden bir diğeri "kitleler" kavramının yeni bir ele alınışıydı. Liberter hareket, İspanya'da, Ukrayna'da, Latin Amerika ve Avrupa'da "kitleler" ile birlikte – Kitlesel olarak kültürel dönüşüm çabalarının yürütülebileceğini, devrimle kültürel dönüşümün birbirinden ayrılmaz kavramlar olduğunu göstermişti. Ne devrim bir avuç "otoriter kişilikli" militanın 'kitleleri' sürükleme eylemi; ne de kültürel dönüşüm, bir avuç seçkinin 'yeni yaşam projeleri' olmak zorundaydı.

Liberter hareketi tarihteki diğer toplumsal hareketlerden ayıran özellik burada yatar. O,İtalyan liberter Nico Berti'nin deyimiyle "Toplumsal gövde içinde politik olarak davranan ahlaki öznedir." Liberter hareketi sosyalizm gibi politik hareketlerden Quakerler ve Taocu-

lar gibi ahlaki-kültürel hareketlerden ayıran bir özelliktir bu. Liberter hareket amaç-araçlar çelişkisi ve gerilimini, ahlak ve politika çelişkisi ve gerilimini hep yaşayacaktır. Ayrıca o, buna aday olan tek toplumsal harekettir de. Şeytan azapta gerek.

Tahakküm toplumunda politik mücadele vermek bir azaptır. Çünkü tahakküm toplumunda politika bir azap verme ve azap çekme sanatı haline getirilmiştir. Politika kavramının, topluluğun sorunlarının, eşit kabul edilen bütün bireylerce doğrudan demokrasi yoluyla ele alınmasından kaynaklandığını kim hatırlıyor artık? Ama tahakküm toplumunda üstelik önyargınız, özgürlük ve eşitlik gibi önyargılarınız, amaçlarınız varsa, yani bir ahlakınız varsa politika yapmak iyice zorlaşır. "Amaç, bütün araçları meşru kılar" demiyorsanız eğer, bütün politik kuram ve mücadeleniz bir gerilim üzerine kurulacaktır.

Fakat şüphesiz bu gerilime adaysanız, "ben şiddet içermeyen bir toplum amaçlıyorum, öyleyse araçlarım arasına da şiddet giremez!" diyebilirsiniz. Burada görünürde bir amaç-araç uygunluğu vardır, çok "ahlaklı" olabilirsiniz bu sayede. Ve bir gün faşizm ya da benzeri gibi bir olgu karşısında, ya da çok sıradan durumlarda ahlakın bile faşizm ya da benzeri durumlara karşı kendisini savunacak etkinliğe ihtiyacı olduğunu hissedersiniz. Ama biraz geç olur.

Bu gerilime aday olmaktan başka türlü de kurtulabilirsiniz. "Saf" anlamıyla politik olursunuz. En doğruyu siz bilirsiniz ve iktidara geldiğinizde siz yapacaksınızdır. Her aracı meşru kılan bir amacınız vardır. Özgürlük için diktatörlük kurarsınız sözgelimi.

Ama her iki durumda da karşımıza çıkan, ister uygun, isterse uygunsuz olsun araçların amacı imkansız kılışıdır. Biri bizi güçsüz kılarken, diğeri ahlaksız kılar.

Liberter hareketi "saf" politik hareketlerden ayıran onun ahlakı, "saf" kültürel hareketlerden ayıran da onun politikliğidir. Tarihi boyunca bu gerilime her zaman aday olmuştur, liberter hareket. Buna aday olmasaydı sosyalist ve liberallerden ya da Taocu ve hippilerden hiç farkı kalmazdı. Dolayısıyla liberter, ne bütün araçları kabul edebilecek kadar midesiz, ne de kimilerinin ona atfetmeye çalıştığı gibi kafasını oradan oraya vuran deli bir koçtur. Liberter hareket, amaç-araç, politika-ahlak, yapılanlar ve yapılmak istenenler arasında kristalleşen bir andır. Ahlakımız bize özgürlüğü, devrimciliğimiz bize ahlakımızı –aşkın olmamızın bu ön koşulunu– zorunlu kılar. Öte yandan eğer değiştirmek istediğimiz, düşlerimiz değilse sadece, bu da bize erki zorunlu kılar. Biz erksizlik istemiyoruz ama herkesin eşit

erke sahip olmasını istiyoruz. Yani erkin "yeniden bölüşümünü". Bu da bize politikliği zorunlu kılar.

"Kara" bu gerilime kendini 'politik' olarak tanımlarken adaylığını koymuştu. Ama bu yaklaşımın hakkını verebildiğini ileri sürebilmek çok zor. "Bütün tahakkümler özde birbirinin aynıdır" diyebilirsiniz, bu anlamlı ve doğru bir felsefi saptama da olabilir. Ama bu saptama politik olarak bize ne kazandırır? Hiçbir şey. Babanızın tahakkümüne karşı, faşizmin tahakkümüne karşı savaşacağınız araçlarla mı mücadele edersiniz? Sorun politikalar saptama sorunuysa, bu önermeler hiç bir kapıyı açmayan anahtarlar olmak durumundadırlar. Politikalar saptama sorunuysa, gerçeklikle ister tatlı olsun, ister tatsız, boğuşmaktan ve onları çözümlemekten geçer.

Bu noktada yeniden "Kara"ya dönüp bir göz atalım. Gerçekleri çözümlemeye çalışacak bir yaklaşım, bu çözümlemeyi ancak "yanlışlanabilir" önermelerle yapabilir. Oysa itiraf etmek gerekiyor ki "yanlışlanamaz" "önermelerin" sayısı Kara'da biraz fazla kaçmıştı. "Özgürlük kayalar üzerinde uçan bir martıdır" denebilir. (Felaket bir cümle olduğunu biliyor ve özellikle yapıyoruz). Bu yanlışlanamaz. Edebi olsa güzel olabilir ama en azından politik planda bizi bir adım öteye kıpırdatmaz. Kısacası bir çözümleme değildir. Böyle bir söylem politik bir hareket eğiliminden çok, yalancı peygamberlere hizmet eder. Bereket versin ki bu durum Kara sayfalarının nicelikle küçük bir kısmını işgal etmiştir.

Ama politikalar saptamak, açıktır ki yalnızca çözümlemeler yapmak da değildir. Politikalar saptamak, aynı zamanda uygulanma alanları ve olanakları bulunan öneriler getirebilmektir. "Zorunlu çalışma kötüdür" demek kolaydır, "Ama ne yapabilirim?" sorusuna cevap vermek çok zordur. "Toplumsal örgütlenme" demek kolaydır, ama "nasıl?" sorusuna cevap vermek çok zordur. "Bir birey olarak bütün bu sorulara ben cevap verememem" demek kolay bir kaçış yoluna sapmaktır. Çünkü bireyler de kendi kendilerine bu soruyu sorarlar. Bu tür sorulardan "serbest" olabiliriz ama "özgür" asla. İşte politika ve ahlakın iki uçlu değneği buralarda yine karşımıza çıkar. Hem uygulanabilir yönelişlere –üstelik sadece kendince uygulanabilir olanlarına değil, çünkü o zaman da peygamber olursun– girecek, hem de bütüncül eleştirini yapacaksın. Her bakımdan eski bir atasözü vardır: Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin. Eski, çünkü hiçbir yere gidemezsin. Tahakküm, artık dünya çapında olmak bir yana, ince dokunmuş, hayatımızın her alanına girmiş bir görüngü. Gidilecek hiçbir yer yok, gidilecek yeri kendi gücünle açman gereki-

yor. Bir alanı kendi gücünle açmaya da "fetih" denir.

Politika eylemini üstlenmek "kitlelerde" hala devrimci bir gücün, bir dinamiğin olduğuna inanmayı gerektirir. "Kitlesel" davranmanın yollarını aramaktır çünkü. Peygamberler ve kahramanlar yaratmak istenmediği zaman bu sorunun biricik cevabı yine hassas bir dengeden oluşan liberter politika uygulamasından geçecektir. Ama bu, birlikte yaşanılan "kitleleri" tanımayı gerektirir. Ortamı oluşturan kültürün başkaldırı ögelerini çözümlemeyi gerektirir. Çözümlemelerin ve önerilerin tercüme öneriler ve çözümlemeler olmamasını gerektirir. Kısacası tek kelimeyle "yerli" olmasını gerektirir. Kara'nın başaramadığı hedeflerinden biri de budur.

Buraya kadar Kara'nın başaramadıklarından ve hatalarından, dolayısıyla kısmen kendi başarısızlık ve hatalarımızdan söz ettik. Ama başardıkları yok muydu? Bilançoya şöyle bir baktığımızda başardıklarının en az başaramadıkları kadar olduğunu görüyoruz. Her şeyden önce Türkiye'ye liberter düşünce ve kısmen tavır getirildi. Çok sınırlı da olsa bir tartışma gündemine girdi.

Öyle ki yakın zamanlara kadar dillerini özgürlük kelimesine alıştıramamış olan bazı sosyalistlerimiz bile özgürlük kelimesini telaffuz etmeye başladılar. Sağda solda "Yaşasın özgürlük!" denilmeye başlandı. İslamcılık, Türk faşizmi, Ekoloji, Devrim gibi kavramlara liberter açıklıklar getirilmeye başlandı. Tabii bu arada çeşitli kesimlerden dolaylı dolaysız saldırılar alındı. Dolaysız saldırılar açıkça teşhis edilebilirken ve bu haliyle tercihe şayan iken dolaylı saldırılar kendilerini "dost" göstererek ortaya çıktılar. Bunların en yaygını Kara'yı ve liberter düşünceyi, revaçta olan bir kelimeyle "marjinal" olarak adlandırarak "hoşgörü" göstermek şeklindeydi. Kara "marjinal" toplantılarına çağırıldı, bazı gazeteler Kara ile marjinallerden birisi olarak röportajlar yapmak, kısacası eğlenmek istediler. Bu 'öneriler' basitçe reddedildi. Kara, kendisini, sansasyon yaratarak ucuz şöhretler arayan "marjinaller" kervanından özenle uzak tuttu.

Çağımızın garip bir tezahürü bu. Tahakkümün yaşamın bütün alanlarına burnunu sokma başarısının bir göstergesi. Devrim hanidir modası geçmiş bir kavram 'sağduyulu' kamuoyu oluşturucularına göre. Ve özgürlük marjinal? Devrim ve özgürlüğü bir arada savunanlar ise "enteresan". Teselliler arasınlar kendilerine!

Kara "günahıyla sevabıyla" Türkiyeli liberterlerin kapanan bir sayfası oldu. "Bildirge"sini tamamen üstlendiğimiz Kara'yı bazı yönleriyle açmaya çalıştık. Bizce Karanın "bayatî" makamından çalmaya başlayabileceği bir zamanda noktalanması en doğru olanıydı.

Geldik Efendisiz'e. Kara'ya getirdiğimiz eleştirilerden görüldüğü gibi Efendisiz, önce politik bir dergi olacaktır. Liberter düşünceyle ilgileri öncelikle politik olanların dergisi. Efendisiz, "Nasıl yapmalı" ve "Nereden başlamalı" sorularının cevaplarını öncelikle Türkiye'de yaşadığımızı bilerek arayacak, Türkiye'de uygulanabilir tarzlar sorununa yönelecektir. Yok edilen toplumsal örgütlenme alanlarının nasıl açılabileceğini tartışacaktır.

Sorunumuz "alternatif" adacıklar yaratmak, özgün koşulları elverdiği için ve o ölçüde "alternatif" yaşayan bir insanlar zinciri yaratmak değildir. Sorunumuz, üç çocuklu işçiyle, bütün gün patlıcan doğrayan ev kadınıyla, vize kağıdı tırtıklayan öğrenciyle, kravatını düzelten memurla, kısacası "veri" insanla, ilgili bir sorundur. Sorunumuz bu durumları yaratan yaşam örgüsünün topyekun dönüştürülmesi sorunudur. "Sıradan" insanların hep seçkin yanları, "seçkin" insanların da hep sıradan yanları vardır. Türkiyeli liberterler "sıradan" işçi, memur ya da işsizin 'kendi kendimin patronu olmak istiyorum' cümlesindeki özgürlük ve efendisizlik istemini görmek zorundalar. Onu tanımak, kendi kendilerine sokaklarda niye bu kadar çok seyyar satıcı, havalı tüfek attırıcısı, tombalacı, sucu vb. olduğunu sormak zorundalar. Aksi halde devrimin bu tek dayanağını, çağımızda toplumsal devrimin gerçek tek savunuru olan liberterler de gözden yitirmiş olacaklardır.

Öte yandan Efendisiz, liberter düşüncenin teorik açımlamalarının Türkiye'de oldukça az olduğunun farkında olarak zaman zaman bu yönde yazılar yayımlayacak, politik tartışmaların, teorik tartışmalarla zenginleştirilmesine çalışacaktır.

Efendisiz, efendisizlerin değil ama efendisiz olmak isteyen ve bunun için mücadele edenlerin çıkardığı bir dergidir. Efendisiz, Kara'da kısmen uğradığımız hayal kırıklığına rağmen, okurlarından, eleştiri getirmelerini, yazı yazmalarını, çizgilerini ve desteklerini iletmelerini inatla hala beklemektedir.

Kısacası ilk sayısı elinizde olan Efendisiz, her tür tahakküme ve iktidarı ele geçirme ve kullanma sanatının her türlüsüne karşı toplumsal devrimci bir yayın organıdır.

efendisiz

Efendisiz, sayı 1, Kasım 1988

"Birey odaklı dünya görüşünün tam zamanıydı"

Ufuk Özcan

İlk anarşist dergi *Kara*'yı çıkaranlardan bir bölümünün yola devam ettiği *Efendisiz* dergisi, Kara'ya göre daha politik, "yaşam tarzı anarşizmi" olarak adlandırılabilecek meselelerle daha az ilgili, daha "ciddi" bir dergiydi.

Ufuk Özcan, *Kara*'ya son döneminde katılmıştı. *Efendisiz* dergisinde ise başından itibaren yer aldı. Özcan, dönemin ruhunun anarşizmin doğum koşullarını hazırladığını düşünüyor: '80'lerin ikinci yarısında bütün dünyada eşitlik yerine özgürlükten söz ediliyordu. Soğuk Savaş senaryosu fiilen çökmüş görünüyordu; zaten çok geçmeden ayrışmanın simgesi Berlin Duvarı da yıkılacaktı. Klasik şablonlar geçersizleşmiş, taraflar bir gevşeme hali içine girmişti. Tam anlamıyla bir buharlaşma zamanıydı. Türkiye'de, yakın geçmişin muhasebesini yapmış olanlar nezdinde, birey odaklı ve aparatsız/örgütsüz, *direct action*'a dayalı bir politik anlayışa yönelik güçlü bir eğilim kendisini gösterdi. Aslında aynı şey Doğu Avrupa ve dünyanın birçok yeri için de geçerliydi.

Darbe ertesi dönemde liberalizm yeni bir canlanış içine girerken yanı başında anarşist temayüllerin de belirmesi, Özcan'a göre rastlantı değildi. Nitekim liberalizm güçlü bir ekonomik-politik-kültürel dalga olarak, anarşizm ise küçük bir asiler topluluğunun ortak yeni arayışlarının fikrî zemini olarak aynı dönemde, aynı konjonktürde Türkiye'ye giriş yaptılar.

• Anarşizm neden bu kadar geç doğdu Türkiye'de?

– Daha öncesi yok, evet. Ayrıca hareket veya düşüncenin toplumdaki kökleri de bir sorun oluşturuyor. Çünkü Türkiye'de bu düşüncenin bir temeli yok. Uygarlık tarihine baktığımızda, Batı'da devleti doğrudan hedefleyen bir tepkisellik, kökleşmiş, alerjik bir tavır görürüz. Batı'da devlet oldukça farklı algılanmıştır. Olumlu bir imgesi yoktur. Bu olumsuz imgenin zihinsel boyuta sıçramasını Batı siyasal düşünce tarihinde de gözlemlemek mümkündür; devlete olumlu bir rol yükleyen düşünür sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Thomas Hobbes'ta, Hegel'de vb. devletin kudret ve kutsiyetine yapılan vurguyu kolayca bulabiliriz, ama onların dışında bütün önemli filozoflar devlete, devlet gücüne bir sınır getirilmesi gerektiğini düşünürler. Mesela, istisnasız bütün liberal düşünürlerde devletin sınırlanması fikri egemendir. Mutlak bir devlet gücü arzulanmaz.

Öte yandan Yakındoğu ve Uzakdoğu uygarlıklarında devlet her zaman yüce tutulmuş. Bir genelleme yapıyoruz burada. Genellemelerin tabii ki sakıncaları var; istisnalar olabiliyor çünkü. Mesela eski Mısır'da devlet yöneticisi tanrı ile eşanlamlıydı. Yönetici firavunlar aynı zamanda tanrı olarak kabul ediliyordu. O mertebeye yükseltilmiş, tartışılmaz, kadiri mutlak. Buna karşılık, dinsel öğretinin lafzına bakacak olursak, Musa'nın ve ona inananların firavun yönetimine başkaldırısı dışında toplumun genelini kapsayan, süreğen bir tepki yoktu. Yani olağanüstü dönemler (kıtlık, dış yağma, kaos vb.) haricinde merkezî devletin gücünü zayıflatmaya veya sınırlamaya yönelik bir eylemlilik hali söz konusu değildi. Toplumun üretimden kopuk, okumuş, aydın unsurları için olduğu kadar, üretici sınıflar için de durum böyle. Örneğin Osmanlı'da ilmiye ve kalemiye sınıfları tamamıyla devlete bağlıdır; sadık kalma yolunu tutmuşlardır. Elbette istisnaları yok değil; mesela Şeyh Bedreddin olayı var. Bu türden birtakım istisnalar var, ama bunun dışında genellikle bir riayet tutumu söz konusu.

• İttihat ve Terakki gibi akımların muhalefeti, devletten kopuşu göstermez mi?

– Hayır, böyle bir şey söz konusu bile değil. Jöntürkler bütün muhalif görünümlerine rağmen devlete çok kolay uyum sağlamışlardır. Jöntürkler'in sonradan dönüştüğü İttihat ve Terakki, devletle adeta özdeşleşmiş bir yapıdır. Özellikle 1913'ten sonra "devlet partisi", daha uygun deyişle "parti-devlet" halini almış ve rakiplerini de tasfiye etmeye yönelmiştir. Rakiplerinin muhalefet yapmasını dahi sindiremeyen, öylesine otoriter bir yapıya evrilmiştir.

Efendisiz'*in Kasım 1988'de yayınlanan ilk sayısı.*
(Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

• **Peki, bugüne doğru gelmeyi sürdürelim; İttihat ve Terakki sonrasında sol, sosyalist hareket de arz-ı endam ediyor. Buna karşılık Türkiye'de anarşist bir yöneliş hâlâ yok.**

– Çünkü 20. yüzyılı dolduran hemen hemen bütün sosyalist siyasi hareketler iktidarı hedefliyor. Siyasal bir iktidarı, devleti hedefliyor. Siyasal iktidar dediğimiz hükümettir, meclistir, yönetim organlarıdır. Rusçada "Sovyet" sözcüğünün anlamı bile bu açıdan yeterince manidardır. Rusya'da toplumsal devrim tasarımı salt Bolşeviklere mahsus değildi. Rusya'da daha 19. yüzyıl sonlarında ve Ekim Devrimi esnasında oldukça gelişkin ve etkili sayılabilecek anarşizan hareketler mevcuttu. St. Petersburg Üniversitesi'nde gelişen romantik öğrenci anarşizmi (Narodnik hareket), 1921 Kronstadt ayaklanmasında rol oynayan denizcilerin isyankâr eylemliliği, Bolşevik Devrimi sonrasında Ukrayna'da köylülüğe dayalı olarak gelişen Mahno hareketi önemli örneklerdir. Ancak bu Mesihçi eylemlilikler ya top-

lumda bir karşılık bulamamanın getirdiği bir hayal kırıklığıyla sonuçlanmış ya da merkezî devlet gücünü ele geçiren Bolşevikler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Buna karşılık Rusya'da Bolşevik hareket, daha başlangıçtan itibaren siyasal iktidar hedefiyle atbaşı yürümüştür. Ekim devrimcilerinin doğrudan doğruya sarayı hedeflemesi önemli bir göstergedir. İlk hedef saray olmuştur. Kışlık Saray'ın basılmasıyla Ekim Devrimi gerçekleşir. Bu da hareketi toplumsal nitelikli olmaktan ziyade siyasal nitelikli kılar. Siyasal iktidar perspektifi hep vardı sosyalist harekette. Türkiye'de de böyleydi. Uzun bir dönem boyunca sol, kendisine en yakın muhatap ve müttefik olarak orduyu görmüştür. Mesela DP iktidarının son dönemlerinde başlayan gençlik hareketleri, ondan sonrakiler, Denizler, '70'li yıllardakiler, hemen hemen hepsi zinde güçlere dayanmayı, ordunun "ilerici" unsurlarıyla işbirliğini savunurlar ve devrimden, siyasal iktidarın zor yoluyla ele geçirilmesini anlarlar. Böyle bir atmosfer içinde devlet kavramına kuşkuyla yaklaşan bir bakış açısı da gelişemezdi doğal olarak.

Herhangi bir coğrafyada ve çağda eşzamanlı olarak birçok değişik, birbirine zıt fikirler, konjonktüre bağlı olmadan yeşerebilir. Osmanlı muhalifleri arasında, az sayıda bile olsa rastlayabiliriz anarşizan fikirlere yakınlık duyan insanlara. 1871 Paris Komünü'nde savaşarak ölen Osmanlı aydınları olduğunu biliyoruz mesela. Daha sonra, örneğin Baha Tevfik, II. Meşrutiyet döneminde Nietzsche çevirileri yapmıştır, klasik anarşist literatüre vakıftır. Özgürlükçü bir Osmanlı aydını olarak onun isminden söz edebiliriz. Yine 1960'larda Masis Kürkçügil'in anarşizme meyleden kişilerden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ama bunlar tekil örneklerdir, bir siyasi akım haline gelmemiştir. Belli bir döneme ait kişisel bir ilgi ve yöneliş olarak kalmıştır.

• 1980'lerde değişen ne? O dönemde hangi çevresel faktörler anarşist hareketin doğuşuna imkân tanıdı?

– Temeli yok dedik, ama belirli fikirler zaten küçük bir çevre içinde uyanıyor, öyle sağlam bir sosyolojik bir temel filan

gerekmiyor. Yani bir fikir, bir -izm, çok küçük bir çevre içinde doğuşundan sonra gelişme gösterebilir ya da hiç gelişmeyebilir. Temeli yoksa gelişmeme olasılığı çok yüksektir.

Anarşist fikirlerin doğuşunda şunun etkisi oldu diye düşünüyorum: Bu topluluğu oluşturan bireyler belirli bir politik hareketin içinden geliyorlardı. Baktığınızda, istisnasız hepsinin sol bir geçmişi vardı. Ve kendi siyasal geçmişlerine pek de olumlu bir gözle bakmıyorlardı. Hatta, açıkça ilan edilmiş bir reddi miras söz konusuydu. Neden reddi miras? Çünkü düşünün ki, meydanları dolduran yüz binlerce insan bir gecede yok olmuş. On binler işkence tezgâhlarından geçmiş. Herkes sus pus olmuş. '70'lerle '80'lere tanık olup da bu iki dönemi kıyaslayanlar bir şizofrenik yarılmayı, farklılaşmayı net biçimde görebilirler. *Kara* ve daha sonra çıkan *Efendisiz* dergileri içinde yer alanların hepsi sol bir geçmişten geliyordu. Buna karşılık bu geçmişi olumlamıyorlardı. Sanki sezgisel olarak bir reaksiyon bilinci geliştirmişlerdi. Bu reaksiyoner tavır o insanları liberter düşünceye yöneltti. Başka deyişle liberter düşünce, inanç ve duyarlılıklarını yitirmeyen, buna karşılık eski siyasal angajmanlarını reddeden insanların buluştukları bir zemin oluşturdu.

O dönemde anarşizm tabirini kullanmıyorduk. Belki birkaç istisnası olabilir, ama neredeyse hiç kullanmadık. Aynı dönemde bir "özgürleşme" söylemi boy göstermişti. '80'lerin ikinci yarısında Özal getirdi bu kavramı. *Liberation*, özgürleşme, transformasyon gibi kavramları siyasi literatüre soktu. Biz, farkımızı ortaya koymak için Liberter terimini tercih ettik. O günlerin öncesinde, '80'lerin ilk yarısı boyunca Türkiye'nin üzerine adeta bir ölü toprağı serilmişti. Şaşkındı insanlar, müthiş bir savrulma yaşıyorlardı. Bir yandan darbenin daha kokusu gitmemişti; öbür yandan bir baktık ki, '80'lerin ortasında liberalleşme başladı. Yani liberalleşme ile liberter hareketin Türkiye'ye girişi aynı zaman diliminde gerçekleşti.

• **Bu, rastlantı mı?**

– Ben rastlantı olarak görmüyorum. '70'lerin sol jargonunu hâlâ sürdürmeye çalışan kesim haricinde, insanlarda birey odak-

lı bir dünya görüşüne yönelik güçlü bir beklenti, yöneliş vardı. Siyaset demiyorum; çünkü başlangıçta bu, apolitik bir tarzda şekillendi. Liberter düşünce ise bilindik siyaset üretme araç ve yöntemlerine, siyasal eylemin hiyerarşik doğasına daha en baştan karşı çıkıyordu. Siyaset ancak sendika, parti, dernek, devlet organı ve benzeri kurumlarca yapılırdı. Biz bunların tamamını reddediyorduk; bunlara karşı alerjimiz vardı. Çünkü içinden geldiğimiz sol geleneğin tahakkümcü karakterinin ayırdına varmıştık. Tepki göstermemizin nedeni, birçok soylu hedefin çözümsüz, anlamsız kalmasıydı. Sınıfsız, sömürüsüz bir dünya idealinin hep belirsiz bir zamana ötelenmesiydi. Ayrıca şunu da eklemek lazım: Belki kimileri bunu reddedecektir, ama eşitlik kavramı özgürlük kavramının gerisine, gölgesine düşmüştü. Kimse, eşitlikten, kavramın eski ton ve şiddetiyle bahsetmiyordu. İşte bu, neo-liberal dalganın vurduğu andı. Zihinlerde eşitlik fikri muğlaklaştıkça, bu boşlukta farklılık inancı serpildi. "Hepimiz eşitiz" anlayışının yerini, "Aslında her birey müstesnadır" anlayışı aldı. O dönem bu algının çeşitli zeminlerde tuhaf yansımaları olmadı değil; çoğul bireysel kimliklere yöneliş bütüncül-kolektif kimlikleri eritmeye başlamıştı bile. Tam da o yıllarda sosyalizmin büyük uygulaması (Sovyet tipi) çöküş alametleri gösteriyordu, sistem nihai olarak '91 yılında çökecekti, ama sert kabuğun çatırdama sesleri '80'ler boyunca hep işitildi.

Reel sosyalizm büyük bir çöküntü süreci içindeydi '80'lerde. Aynı anda dünyanın büyük bölümünde otoriter yönetimlere karşı tepki hareketleri ortaya çıkmıştı. Latin Amerika, İspanya, Portekiz, Polonya... Faşist veya komünist, bütün diktatörlükler domino taşı gibi birer birer düştü. Türkiye'de de cunta yönetimi fonksiyonunu tamamlar tamamlamaz "kendiliğinden" gitti. Böyle bir atmosferde yeni bir yöneliş ve arayış peşindeki bazı insanların sığmağı *Kara* ve *Efendisiz* dergileri oldu. *Kara*'da o kadar değil, ama *Efendisiz* döneminde, cezaevinde yatmakta olan ve çok uzun süreli cezalara mahkûm edilmiş, 10, 15, 18 yıla hüküm giymiş insanlardan pek çok kişi iletişim kurdu dergiyle. Bu insanların *Kara*'ya ve özellikle de *Efendisiz*'e büyük bir sempatisi vardı. Bana kalırsa, bir bıkkınlığın, muaz-

zam bir hayal kırıklığının telafisi imkânını, yolunu gösteriyordu dergi. Kimilerine göre ise küçük burjuva ideolojik sapmanın adresiydi. O dönemde anarşizm küçük, dar bir çevreye anlamlı, yeni bir yol gibi görünmüş olabilir, ama gene de bu tespiti yaparken mübalağaya düşmemek gerekir. Özgürleşim arzusu büyük bir çekim oluştursa bile, anarşizme yönelişin önünde çok ciddi güçlükler vardı.

• Sen *Kara*'ya nasıl yönelmiştin?

– Benim kişisel olarak *Kara*'ya yönelişim Proudhon, Kropotkin gibi düşünürlere ilgim dolayısıyla gerçekleşti. Zaten belirli okumalar yapıyordum. Türkçede pek az çeviri metin vardı. Ama en azından Proudhon vardı. Hepi topu 8-10 kitapla başladım. O yıllarda *Kara* dergisi çevresinin birtakım yayınları görülüyordu. Kitap çeviri faaliyeti ise Sokak Yayınevi ile başlamıştı. George Orwell, George Sorel, Ida Mett'in *Kronstadt 1921* kitabı vs. çevrildi. Bu tür çeviriler 1990'larda yoğunlaştı; yeni yayınevlerinin de kuruluşuyla 2000'lerde artarak sürdü. Çeşitli anarşist dergilerin ulaştığı insanların sayısında da bir artış gözlemlendi.

• *Kara* neden kapandı?

– Belirli ayrışmalar oluşmuştu. *Kara* ve *Efendisiz* arasında farklılıklar görülebilir mesela. *Kara*, entelektüel olmayan, yeni fikirler getiren ama bunu esprili bir dille yapan bir ekipti. Daha çeşitli, renkli bir ekipti. *Efendisiz* ise kendi alanını belirlemeye çalıştı. *Kara* daha bireyci bir liberter çizgiyi temsil ediyordu; *Efendisiz* ise toplumsal projelerle ilgiliydi; daha kolektivist, toplumcu yaklaşıyordu. Bir de anarşizmin teorik metinlerini kendisine daha yakın buluyordu. Bu açıdan *Kara*'da antientelektüel bir hava olduğunu söyleyebilirim. Kendi gözlemlerim bu yönde en azından.

Şunu da söylemek gerekiyor: *Kara* dergisinde ayaklarını Türkiye'ye basan, yerli bir anarşizm geliştirme perspektifi pek yoktu. Ama *Efendisiz*'de bu daha belirgindi, bu yönde arayışlar vardı.

"Kerim devlet anlayışı..."

• *Kara*'da İslam'da heterodoksi tartışması vardı ama?

– İpuçları vardı Reha'nın yazılarında, ama *Efendisiz* bunun üzerinde daha çok durdu, daha çok düşündü. Ama yeterli birikim yoktu kimsede. Zaten "kök"lerle bağ kurulması arayışına tarihimiz uygun değildi. Yani anarşizmin yerli temellerini ortaya çıkarmak istediğinde ne bulacaksın? Şeyh Bedreddin'i mi bulacaksın, Yeniçerileri mi, Bektaşiliği-Aleviliği mi bulacaksın? Yeniçeriler uzun bir dönem boyunca devletin merkezî unsurunu oluşturmuşlar; diğerlerinde Batı'daki anlamında bir özgürleşme atılımı görülmemiş. Liberter düşüncenin bu coğrafyadaki temellerini kazıp bulmaya kalkmak çok mantıklı olmazdı doğrusu. Tasavvuf edebiyatına veya Anadolu'da yaşayan yarı-pagan halk inançlarına doğru sürüklenme ve orada çakılıp kalma riski de vardı üstelik. Bu bana pek anlamlı gelmemişti o dönem.

• Liberter düşüncenin Türkiye'de güçlü bir siyasi akıma dönüşmesinin önünde tarihsel bir engel mi vardı yani?

– Evet dönüşemezdi. Çünkü toplumsal hareketler gerçek bir toplumsal bir zeminde yeşerirler. Türkiye'de bunun sosyolojik zemini yoktu. İnsanların devletle yakıcı bir problemi olması gerekir ki, ateşli fikirler uyanabilsin, heyecanlı tartışmalar başlayabilsin. Oysa bu coğrafyada insanların devletle köklü, sahih bir problemi olmamış.

Zaten Marx'ın belirttiği "Asya Tipi Üretim Tarzı" bu coğrafyada ortaya çıkıyor. ATÜT'ün tarihte ortaya çıktığı yerlerden biri Mezopotamya, diğeri Mısır'dır. Diğerleri Hindistan ve Çin'dir. Devlet bütün kamu hizmetlerini üstlenmiş ve tebaası da ona itaat etmiştir. Bilindik çoban-sürü hikâyesi. İşler rayında gittiği sürece insanların devletle hiçbir zaman problemi olmamış; aksine, devleti her zaman yüceltmişler. Devlete yönelik bir süblimasyon (yüceltme) var bu topraklarda. Yani kerim devlet, iyilik yapan devlet, "Ya devlet başa ya kuzgun leşe" anlayışı, Doğu uygarlıklarında mevcut. Fetret algısı oldukça yüksek toplumlardır bunlar. Ne zaman ki devlet zaafa düş-

müş ve işler yolunda gitmemiştir, büyük bir kargaşa ve ayaklanmalar patlak vermiştir. Doğu uygarlıklarının genel tarihinde büyük isyan hareketleri, fetret devirleri var. Mesela eski Mısır'da tarımda bir kıtlık yaşanıyor, ardından çok büyük isyanlar çıkıyor ve devlet yönetimi çökünce de karanlık yüzyıllar başlıyor. Ama tencerede aş olduğu ve işler yolunda gittiği sürece bir problem olmuyor. Mısır'da geniş çaplı bir köle ayaklanmasına tanık olmuyoruz mesela. Sümer'de, Babil'de bu tür örnekler yok. Ama Avrupa'da tersi yönde belirgin örnekler var. Avrupa'da devlet aynı zamanda bir sınıf teşkil ediyor. İstismarcı, sömürücü bir sınıf. Krallar, lordlar ve Kilise ayrı ayrı, toplum üzerinde bir otorite, baskı, sömürü aracı haline gelmişler. Avrupa'da şirket-devletler var. Benzeri bir olgu Doğu uygarlıkları için söz konusu değil. Örneğin kelimenin sınıfsal anlamında bir burjuvazi veya toprak aristokrasisi Osmanlı'da ya da Mısır'da mevcut değildir. Bütün toprakların tek hâkimi, Mısır'da firavun, Osmanlı'da padişah... Tanrı adına, Allah adına sahibi. Bütüncül bir devlet yapısı, mutlak bir otorite olduğu için, sınıflar Batılı anlamıyla gelişme gösterememiş, daha doğrusu gelişme fırsatı bulamamış.

Avrupa tarihinde bir nefret nesnesi olarak devlet

"Osmanlı'da burjuvazi neden gelişmedi?" diye yüz yıl kafa patlatıldı. Yok işte, sadece burjuvazi de değil, toprak aristokrasisi de yok. Olmamasının sebebi, devletin çok güçlü olması ve kendi dışında özerk sınıfların palazlanmasına izin vermemesi. Batı'da da devletin çok güçlü olduğu örnekler var; Roma İmparatorluğu mesela, böyledir. Halbuki feodal Avrupa, devletin çok güdük, zayıf olduğu bir dönemdir. Sayısız devletçik, sayısız otorite vardır. Her şato bir otoriteyi temsil eder. Her şato ve onu çevreleyen toprak, birer devletçiktir. Bunun yanı sıra, Kilise de ayrı bir devletçiktir. Aforoz yetkisi vardır, mahkûm etme, yargılayıp yakarak öldürme hakkı vardır. Toplum üzerinde her türlü tasarrufta bulunma hakkı vardır. İnanılmaz bir sömürü mekanizmasına sahiptir. Angarya sistemi vardır mesela. Hür

köylü yoktur. 13.-14. yüzyıllara kadar yoktur. Hatta 15. yüzyıla kadar yoktur. Dolayısıyla merkezî devlet, toplumun en geniş kesimleri arasında bir nefret nesnesi haline gelmiştir.

İspanya'ya bakalım mesela: İspanya'da, insanlar Katolik Kilisesi mensupları ve aristokrasi tarafından elbirliği ve işbirliğiyle yüzyıllar boyunca o kadar sömürülmüşlerdir ki... İspanya İç Savaşı başladığında, 1936 yılında, köylüler devlet ve kilisenin istismar ve baskılarından o denli nefretle dolmuşlardır ki, "Ne tanrı ne devlet!" sloganıyla sayısız rahibi uçurumlardan aşağıya atmışlardır. Yüzlerce yıl boyunca birikmiş korkunç nefret ve öfkelerini bir anda kusmuşlardır.

Bizde ise mesela cami veya din örgütü benzer bir rolü hemen hemen hiçbir zaman üstlenmemiştir. Genel İslam tarihi içinde ilmiye teşkilatının özerk bir sınıf (ruhban) haline geldiği ancak çok sınırlı örnek bulunabilir. Toplumun iliğini-kemiğini sömüren, onları zoraki çalıştıran, onların üstünden rant elde eden kendi başına bir sınıf değildir. Bizde ilmiye sınıfı daima devletin kapıkulu olmuştur. Memurdur yani. Memurla sınıf arasında ya da bürokrasi ile sınıf arasında önemli bir fark var. Bürokrasi hiçbir zaman kendi başına bir sınıf, sınıfla eş kategoride bir varlık oluşturmaz. Doğu toplumlarında genellikle bütün tarihî gelişmeler devlet ve bürokrasi aracılığıyla gerçekleştirilir. Sivil ya da asker bürokrasi öncülüğüyle. Bütün tarihimiz bu yönde gelişme göstermiştir. Binlerce yıl geriye gider bu. Devlet tek aktördür. Köylülük veya diğer sınıflar hiçbir zaman tarihî gelişmede rol oynamaz. Adı üstünde, köylü, "reaya", riayet edendir. Doğu'nun tarihî gelişmesinde özne de, aktör de, motor da devlettir. Hal böyle olunca, Doğu toplumlarının kroniğinde anarşizm gibi bir -izm'e yer olamaması şaşırtıcı olmayacaktır. Sadece anarşizm de değil, toplum katında hiçbir -izm'in aşısı tutmamıştır bu topraklarda.

Solun devlet sevgisinin tarihsel kökeni

• Solun devletin çeşitli güçleriyle birlikte hareket etme alışkanlığı böyle bir zeminden kaynaklanıyor olabilir mi?

– Belli bir açıdan böyle bir zeminden kaynaklanıyor. Ama bu sadece Türkiye'de böyle değil tabii. Yani Rusya'ya gidin, orada da öyledir. Rusya'da Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdikleri zaman ilk kurdukları şeylerden biri Kızılordu olmuştur. Kızılordu'nun bütün ekipmanı ve kadrosu Çarlık'tan devralınmıştır... Hemen ardından da bakanlıklar yani "komiserlikler" kurulmuştur. Gene askerî bir terminoloji olduğuna dikkat çekelim. Benzer bir şekilde, hemen hemen aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, çöken devletin asker-sivil kadroları devşirilmiş ve Cumhuriyet kurulmuştur. Böyle bir zeminde liberter düşüncenin Türkiye'de gecikmiş olmasını anlamak lazım. Türkiye'de ve içinde yer aldığımız geniş coğrafyada büyük tarihsel devinimler toplumsal devrimler ekseninde gelişmemiştir; belki de bu sebeple bir İspanyol anarşist marşında duyduğumuz antiteist, anti-devletçi hezeyan ve tınıyı bu coğrafyanın türküsünde duyamayız. Özsel bir anlam atfetmeyelim, ama tarihsel olarak bu ülkenin türküsü "Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım / Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var" hikâyesinde düğümlenir. "Hürriyet aşkı" mefhumunun idraki bir başkadır bu coğrafyada...

18 Haziran 2010, İstanbul Üniversitesi

Türkçede anarşist külliyatın oluşumu

ALİŞAN ŞAHİN

Süreyya Evren ve Kürşad Kızıltuğ'un "Türkçede Yayınlanmış Anarşizme Dair Kitaplar İçin Bir Kaynakça"[1] adlı çalışmasına göre Türkçedeki ilk anarşist eser olan Kropotkin'in *Etika*'sı 1935'te yayınlandı. 1935-1966 arasında anarşizmle ilgili hiçbir eser çevrilmedi. 1960'lardaki siyasal canlanma ortamında bile anarşizmle ilgili yayımlanan kitap sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. Dolayısıyla anarşizmi öğrenmek isteyenlerin başvurabileceği kaynaklar çok sınırlıydı. Gazi Bertal'ın bu kitapta anlattığı kişisel öyküsünde olduğu gibi birçok kişi, anarşizmi Marksistler tarafından yazılmış kitaplardaki eleştirel pasajlardan öğrenmek zorunda kalıyordu.

1980'lerin ikinci yarısından itibaren anarşist külliyat Türkçeye çevrilmeye başladı. Alişan Şahin tarafından 1992'de kurulan Birey Yayınları, çeviri faaliyetini sürdüren yayınevlerinden biriydi.

Şahin aynı zamanda *Efendisiz* dergisinde başından beri yer almış, derginin kapanmasına neden olan tartışmalara tanık olmuştu...

• ***Efendisiz*'e nasıl katılmıştın?**

– 1987 veya 1988'de Marksizmden kopup anarşizmle bağ kurdum. O tarihte kendimi varoluşçu olarak tanımlıyordum. Zaten varoluşçuluk ile anarşizm arasında bazı açılardan hiçbir

1 *Siyahî*, Ocak-Şubat 2005.

fark yoktur. Özgürlük kavramını sorgulamaya başlayınca siyasal olarak kendini böyle bir yerde buluyorsun... Özgürlük, birçok Marksist, Maocu için de çok önemli bir tartışma konusuydu.

• **Bu sorgulama neden daha önce gerçekleşmemişti? Anarşizm neden bu kadar gecikti Türkiye'de?**

– Bu soru, Türkiye'de siyasal düşüncenin tarihiyle ilgili. Türkiye'de siyasal düşünceye damgasını vuran sol hareketler Marksist-Leninistler olmuştur. Türkiye'de sol hareket genellikle Kemalist kökten gelir. Bunun sonuçlarından biri, anarşizmin gecikmesidir.

Ama şu da var: '80 öncesinde sol hareketler siyasal düşünce olarak değil ama bir tür yaşam biçimi olarak anarşist bir duruşa sahipti. TKP ve benzer birkaçı dışında tüm hareketlerin özelliği, sistemden kopuşu temsil etmeleriydi. Kemalizm'den etkilenmiş olsalar da, olmasalar da. İllegal bir mücadeleyi tercih eden insanlar, anne baba otoritesinden, mahalledeki otoritelerden, geleneksel otorite kaynaklarından kaçmak ve dışında yaşamayı tercih etmek durumundadır. Bu birazcık anarşizan bir yaşam biçimidir.

Aslında nasıl Türkiye'deki '68, Batı'daki '68'e benzemiyorsa, Türkiye'deki sol hareket de Batı'daki sol hareketlere benzemiyor. Mesela Avrupa Solu, tüm hareketlere etki edip hepsini sistem içine çeken bir duruşa sahipti. Ama Türkiye'de tam tersine, '70'lerden sonra sol hareketler tümüyle sistemin dışına çıkmayı tercih ettiler. Bunun çeşitli nedenleri var. Maoizmin bunda etkisi var, Che Guevara'nın etkisi var... Bunun şöyle bir sonucu var: Sistem dışına çıkan insanlar, devletten uzaklaşıp ondan nefret ettiler; her ne kadar devletçi, Stalinist bir söyleme sahip olsalar da... Bu, devletle yan yana durmayı imkânsız kılıyordu. 1980'den sonra büyük kopuşlar gerçekleşirken, insanların bir kısmı doğal olarak anarşizme sıcak baktı.

Darbeler ve cezaevleri, insanları özgürlük kavramını sorgulamaya da yöneltti. Anarşizmle bağ kursunlar kurmasınlar, hatta siyaseti tümüyle bırakmış da olsalar, özgürlüğü sorguladılar.

Tabii bütün bunları geçmişi teorize ederek söylüyorum. Bu tip teorik cevaplar her zaman doğru olmayabilir.

• *Efendisiz*'e dönecek olursak... *Kara* 12 sayı sürmüştü, *Efendisiz* dergisi daha da kısa sürdü, sadece 6 sayı. Neden?

– Yaptığımız şey aslında amatör dergicilikti. Türkiye'de bu tip dergilerin yürütülmeme sebeplerinden biri maddi imkânsızlıklardır. On beş civarında insanın biraraya gelerek, belirli idealler doğrultusunda çıkardığı bu dergide bazı insanlar iktidarsızlıktan rahatsız oluyorlar... Bugün de dergilerde yaşanıyor bu.

O süreçte kitleselleşemeyeceğimiz de belliydi. Çok teorik şeyler yazıyorsun ve bunun seslenebileceği insan sayısı bellidir.

• Eski *Kara*'cılarla *Efendisiz* ekibinin ilişkisi var mıydı?

– Kimilerinin vardı, ama benim yoktu. Hiçbir zaman olmadı zaten. Reha'nın bazı kişisel ilişkileri vardı, ama etkileşim yoktu.

• Derginin sona ermesinde, içerideki politik tartışmaların rolü neydi?

– Asıl mesele liberter parti kurma tartışmasıydı. O dönem karı-koca iki arkadaşımız İtalya'ya gidip oradaki tartışmaları Türkiye'ye taşıdılar. O dönem İtalya'da bazı anarşistler bir parti fikrini tartışıyordu. O, burada da etkili oldu. İtalya'daki bu tartışma, grup içindeki bazı insanlar tarafından kabul gördü. Hareket alanımız kısıtlanmıştı o dönemde ve bir açılım yapmamız gerekiyordu. Ve işte bir liberter parti, ya da parti olmayan parti fikri içinde bu açılımı yapabileceğimiz savunuldu. Bir başka görüş ise o dönemdeki Yeşiller Partisi içinde doğrudan demokrasiyi çalıştıracağımız bir alan açmaktı.

Oysa parti, anarşistleri irrite eden bir şeydir. Dergideki yaklaşık on beş kişinin yarısı bu öneriye sert tepki gösterdi. *Efendisiz* böylece otomatik olarak kendini lağvetmiş oldu.

Ama bu dönemde *Amargi* ve Antalya'da *Coelacanth* gibi dergiler yayınlanmaya başlamıştı.

• Sonra sen anarşist yayınevi Birey Yayınları'nı kurdun...

– Birkaç arkadaş elimizdeki bazı anarşist çevirileri yayınlamak üzere Birey Yayınları'nı kurduk. *Anarşist Kuram ve Kökenleri* isminde, o dönem çok satan bir kitap yayınladık. Proudhon'un makalelerini ve Bakunun'in *Marx'a Karşı El Yazmaları*'nı yayınladık. 1990-1991 yıllarıydı. *Yüzde 1 Bile Yoktu, Tarihte Liberter Kadınlar*, yayınladığımız diğer kitaplardı. Bir de Dada üzerine Hans Richter'in bir kitabını yayınladık: *Dada 1916-1966 - Bir Sanat ve Anti-Sanat Hareketi*. Dada'nın 1960'larda sergisini düzenleyenlerden biridir Hans Ricter. O da etkili bir kitap oldu.

Birey Yayınları mali nedenlerle sona erdi.

• Ve yavaş yavaş Türkiye'de daha önce neredeyse hiç mevcut olmayan bir anarşist külliyat oluşmaya başladı....

– Evet, Birey Yayınları, yayınladığı beş kitapla böyle bir rol oynadı.

24 Ekim 2011, Beyoğlu

"Anarşizm, bu toprakların ikliminde başka türlü olanla hasbıhal etmeli"

DİLAVER DEMİRAĞ

Dilaver Demirağ, *Kara*'ya son döneminde katılmıştı. *Kara*'dan sonra *Efendisiz* dergisinde de yer aldı. Daha sonra diğer anarşistlerden farklı bir rota izledi ve İslami bir anarşizmin düşünsel çerçevesini kurmaya girişti. 2012'de yayınlanan *Anarşizm - Unutulmuş Olanı Hatırlamak* adlı kitabında İslami anarşizmin tarihsel referanslarını inceledi.

• Anarşist hareket Türkiye'de neden ancak 1980'lerin ortasında bir çatı altında biraraya gelebildi?

– '80 sonrası, Türkiye'de feminist hareketin gelişmeye başladığı, savaş karşıtı hareketin doğduğu, eşcinselliğin tartışılmaya başladığı, bütün o '68 tartışmalarının Türkiye'ye taşındığı bir dönemdi. '80'lerde Türkiye'de sol hareket bir transformasyon yaşadı. O dönemde "hapishaneye giren birçok insan orada okuma, düşünme ve Marksist teoriyle hesaplaşma imkânı buldu.

Kara dergisini kuranların hepsi geçmişte sosyalist hareket içinde yer alan insanlardı. Ve bir kısmı '80 öncesinde hapse girmişti. *Kara*'nın okuyucularının çoğu hapishanelerdeydi. Geçmişte sosyalist hareket içinde yer almış ama hapishane ortamında okumaya, hesaplaşmaya imkân bulabilmiş insanların il-

gisi vardı *Kara*'ya. Yani dolayısıyla, *Kara*'nın çıkış tarihi doğru bir tarihti.

• Diğer kimlik hareketlerinin de Türkiye'de aynı tarihlerde boy vermesi rastlantı mı?

– Bu konuda çok dikkatli olmak lazım. '80 sonrası, Türkiye'de Özal'la başlayan bir süreçtir. Özal, Türkiye'de çok ciddi bir değişim yaratmıştır. Dışa açık ekonomik büyüme modeliyle birlikte fikir dünyası da dışa açıldı. Bunun ciddi etkisi olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin küreselleşmeye eklemlenmesi, tüketim toplumuyla tanışması, refah devleti politikalarının Türkiye'de farklı bir boyutuyla var olmaya başlaması, o dönemin sosyal dinamikleriyle çok iç içe olan bir süreçtir bence.

'80 sonrası, bir kırılma sürecidir aslında. O kırılma süreci içinde sol hareketin de artık eski baskınlığını yitirmesi çok önemli bir faktördü. '80 öncesinde gelişemezdi bu tip hareketler; çünkü sol hareket çok güçlüydü, çok baskındı. Entelektüel ortamı da baskılayan bir güce sahipti.

• Yani '80'den sonra solun zayıflamasıyla merkezkaç bir etki mi oluştu?

– O dönemde zaten Batı'da da küreselleşme ve Sovyet Bloğu'nun çöküşüyle birlikte ciddi tartışmalar başlamıştı. Bu tartışmalar çok doğal olarak Türkiye'deki kimlik hareketlerini tetikledi. Buna uygun bir zemin vardı '80 sonrasında.

• *Kara*'nın ikinci sayısında ekolojist tezleriyle tanınan anarşist düşünür Murray Bookchin'den bir çeviri yer alıyordu. Ekoloji, daha sonraki sayılarda da ana temalardan biri olmayı sürdürdü. Bunun nedeni neydi?

– '68 sonrasındaki anarşizm ile çok yakından ilişkili bu. *Kara* dergisi, '68 sonrasındaki anarşist politikayı odağa alan bir dergi olduğu için, doğal olarak '68'in içinde taşıdığı o ruhu, mesela Amerika'daki komünar hareketi yansıtmıştı.

Fakat diğer yandan anarşizmin geçmişinde de ekoloji ile ilişki var. Zaten anarşist hareket, Marksist hareket gibi doğrudan

Aydınlanmacı değildir. Köklerinde romantizm vardır. Dolayısıyla *Kara*'nın ekoloji vurgusu, kendi geleneğiyle de irtibatlı olarak, doğru bir şeydi.

O zamanlarda Türkiye'de bu konular yeni yeni gündeme geliyordu. Yeşiller Partisi daha yeni kurulmuştu o dönemde.

• *Kara*, anarşist terimi yerine liberter terimini tercih ediyor, kendisini liberter olarak adlandırıyordu...

– Liberter sözcüğünü kullanarak önyargıları kırma çabası da vardı. Anarşizm kavramı o dönemde Türkiye'de iki türlü anlaşılıyordu. Devletin anladığı şekliyle, terör eylemleri yapan, şiddete başvuran, anarşistti. Medya söyleminde de bu anlam kullanılıyordu o dönemde.

Diğer yanda ise Marksist hareketin bir anarşizm tanımı vardı. Karşı devrimci, küçük burjuva hareketi olarak algılıyordu anarşizmi. Bu söylem, anarşizmi, işçi sınıfı hareketini bölen, yolundan saptıran bir hareket olarak gösteriyordu.

• Sonra kırıldı galiba o söylem...

– Evet, kırıldı, ama bu söylemin kırılması işte *Kara* sayesinde oldu. *Kara*'nın çıkışı o anlamda önemliydi. Dolayısıyla liberter söylemi, geniş bir söylemdi. Hem anti-otoriter duruşun ifadesiydi hem de o dönemde kimlik hareketleriyle temas sağlamaya elverişli bir söylemdi.

• Türkiye'de sol hareketler genellikle hep geçmişle diyalog halinde geliştirir düşüncelerini. Ama sanki Kara'da böyle bir şey yoktu. Yazarlar daha önceden mevcut düşünsel bir harekete referans vermeden, damardan giriyorlardı tartışmaya...

– Mecburen öyleydi; çünkü geleneği olmayan bir hareketten bahsediyoruz. Sol eskiye referans vermekte haklıdır; çünkü TKP ile, hatta daha öncesinde Osmanlı ile başlayan bir geleneği vardır. Ama anarşizmin bir geleneği yok. Baha Tevfik anarşist çeviriler yapmıştı. Çeşitli Ermeni anarşist gruplarla Osmanlı aydınları arasında yaşanan tartışmalar vardı, ama bunların hiçbiri Türkiye'de bir anarşist hareketin doğmasına, geliş-

mesine, şekillenmesine ya da bunun teorisinin yapılmasına fırsat vermemişti. Bu, tabii Türkiye'nin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bir şey. Dolayısıyla *Kara* dergisi, geleneği olmayan bir hareket olduğu için çok damardan konuşmak, çok damardan girmek ve dolayısıyla biraz saldırgan olmak zorundaydı. O dönemde Marksizmle yürüttüğü tartışmaları kastediyorum... Ama ironik bir saldırganlık tabii.

• *Zemin* dergisiyle yaşanan polemiği hatırlıyorum mesela...

– Troçkistlerle anarşistler birbirlerini pek sevmezler. Anarşistler özellikle Troçkistleri hiç sevmezler; çünkü Kronstadt'ı ezen Troçki'dir. Ukrayna'daki Mahno hareketini ezen de Troçki'dir. Troçki, Kızıl Ordu'nun başkamdır, bilindiği gibi... Daha sonra Leninizm ve Stalinizme başkaldırır, ama anarşistler onun buradaki tutumunun sahtekârca olduğunu söylerler.

Tabii *Zemin*'de *Kara*'ya eleştiri yönelten yazar Bülent Somay'ın farklı bir durumu da var: Somay ve *Akıntıya Karşı* dergisi, o dönemde farklı bir Marksizm algısı, anti-otoriter, özgürlükçü bir Marksizm algısı yerleştirme çabasındaydı. Dolayısıyla o dönemde *Kara* ile *Akıntıya Karşı* arasında, alandan kaynaklanan bir problem de vardı.

"*Kara*'da hiciv vardı. Oysa sol ciddidir"

• *Kara*'da politik duruşun yanı sıra bireysel itirazı dile getiren çok sayıda yazı da yayınlanmıştı. İş hayatının anlamsızlığından, günü saatlere bölmenin saçmalığına kadar, sol yayınlarda görmeye alışık olmadığımız türde yazılar...

– *Kara*'daki o naiflik, o hicivsel duruş, solda mümkün olamazdı. Ciddiyet, solun geleneğinde olan bir şey. Ama *Akıntıya Karşı* dergisinin, günlük hayatı tartışmaya açma konusunda *Kara* üzerinde etkisi vardır. *Akıntıya Karşı*, liberter sol bir harekettir aslında. O yüzden bu dergiyle olan tartışma biraz aile içi bir tartışmadır. *Akıntıya Karşı* ile *Kara* hem birbiriyle tartışan hem de birbirini etkileyen yayınlardı. Aynı '68 mantığı vardı her ikisinde de.

• *Kara* neden kapandı?

– Çünkü bir noktadan sonra tıkandı. Kurumlaşmaya doğru gidiliyordu, ama kurumlaşmak *Kara*'nın kendi ilkelerine ters düşen bir şeydi. Uğraşıldı, didinildi, dergi çıkarıldı, ama yeterince yazar yoktu. Ayrıca derginin dağıtım meselesiyle ilgili birtakım sıkıntılar vardı. Ve kendini tekrar etmek gibi bir tehlike de ortaya çıkmaya başlamıştı. Yani devam edersek kendimizi tekrar ediyor noktaya gelecek ve kurumlaşmaya başlayacaktık. Dolayısıyla ruhumuz tehlikeye girecekti.

• Ama devam dergisi niteliğindeki *Efendisiz*, *Kara*'nın kapanmasından kısa süre sonra çıktı...

– *Efendisiz*, *Kara*'ya sonradan katılanların etkili olduğu bir dergiydi.

• Yani şöyle diyebilir miyiz: *Kara* ile Türkiye'de anarşist hareket doğmuş, büyümüş ve hatta kendi içinde farklı yollara ayrılmıştı.

– "Daha örgütçü bir anarşizm" diyebiliriz yeni sürece. *Efendisiz* ile Türkiye'de daha politik, daha örgütçü bir anarşizm anlayışı çıktı. *Kara*'nın o çocuksuluğu gitti; daha ciddi, daha politik, örgütsel bir zemin kurmaya çabalayan bir anarşizm geldi.

• Sonra *Kara* bitti. Efendisiz dergisi politikleşerek devam etti. Bir grup, yeni dergiye katılmadı ve '90'larda farklı kanallara ayrıldı anarşist hareket.

– Çeşitlendi diyebilirim, kendi içerisindeki o çeşitlilik daha da açığa çıktı.

• İslami heterodoksi konusunda çok sayıda yazı yayınlanmıştı *Kara*'da...

– O yazar arkadaşları besleyen en önemli kaynak Bookchin'dir. Çünkü Bookchin Hıristiyan gnostisizmini, Bogomilleri ve diğerlerini eksen alır. Hıristiyanlık içindeki heretik geleneği ciddiye alır, tartışır ve bunların anarşizmi besleyen bir damar olduğunu söyler ki, haklıdır da. Doğal olarak *Kara* yazarları

bunun Anadolu'daki karşılığını aradılar. Ve vardı gerçekten de, işte Bedreddinîler olsun, Babaîler olsun... Bu damar eğer geliştirilebilseydi, Türkiye'deki anarşist hareketin çok başka bir zemini olurdu. Genel olarak Türkiye'de anarşist hareket, soldan gelmiş olmanın sorunlarıyla malul olduğu için o tartışma büyüyemedi, kendisini geliştiremedi. Oysa bu çok önemli bir tartışmaydı. Manevilik meselesini merkeze alıyordu. Akılcılığı, rasyonalizmi, bütün o modern geleneği anti-otoriter bir tavırla tartışıyordu.

Kara, İran ve Türkiye'deki İslamcılığı sert bir şekilde eleştirdi. Ama hiçbir zaman materyalist bir anlayışla tartışmaya açmadı bu konuyu, tam tersine heterodoksi zemininde tartıştı. O dönemde *Kara* ve *Efendisiz*'de yer alan yazılar, İslamcılığı heterodoksi zemininde tartışma denemesidir. Bugün İslamcı anarşizm diye bir şeyden söz ediliyorsa, o tartışmaların çok önemli katkısının olduğunu düşünüyorum.

• *Kara*'nın bir başka özelliği, sanki nihilist bir tarafının da olmasıydı. Buna katılır mısın?

– Belki nihilist yazılar yer almış olabilir. Nihilist tonlar taşıyan yazılar demek daha doğru tabii. Çünkü anarşizmle nihilizm arasında, zaman zaman vurgu anlamında benzerlikler olabilir. Ama nihilizm, son tahlilde bütün değerleri yadsımaktır. Anarşizm bir etik zemini mesele eder kendine, o etik zemin üzerinden konuşur ve o etik zemine basarak kendini var eder. Yani yeni bir toplum, yeni bir dünya, yeni bir yaşam falan, hep bu etik zemin üzerinden kendini seslendirdiği için, anarşizm ile nihilizm arasında ayrışma vardır. Ama eleştirellik ve şu anki bütün mevcut değerleri yadsımak anlamında nihilizm ile benzer vurguları vardır anarşizmin. Bu vurgu yakınlığı nedeniyle *Kara*'da nihilist bir damar varmış gibi görünüyor olabilir, ama *Kara* dergisinde nihilistler yoktu mesela.

• Kemalizm tartışmasına girmiş miydi *Kara*?

– Girdi. Mesela kongre iktidarlarından bahsedilir. Türkiye'de hiç tartışılmayan bir şeydir bu. Birinci Meclis'i oluşturan arka

zemini de tartışmıştır. Türkiye'nin kendi doğrudan demokrasi tarihine çok önemli bir vurgudur o. O dönemdeki hareketin Aydınlanmacı, modernist damar tarafından nasıl saptırıldığını, doğrudan demokrasinin rayından nasıl çıkarıldığını gündeme getirdi.

• Solun Türkiye'de pozitivist bir geleneği vardır. *Kara* bu anlamda da bir yenilik içeriyordu: Çok güçlü bir pozitivizm eleştirisi vardı.

– Din, ekoloji gibi konuları tartışırken pozitivizmle hesaplaşmak zorundasın. Pozitivizm zaten bütün bu tartışmalarda reddettiğin bir şey. Zaten romantik hareket, anarşizmin kaynağını oluşturur. Çoğu kişi anarşizmin Aydmlanmacı olduğunu düşünür, ama Aydmlanmacı değildir aslında. Anarşizm büyük oranda romantik gelenekten beslenen bir harekettir. Aydınlanmacılıkla kısmen benzeşen tek tarafı, bireyi aşan her türlü otoriteyi reddetmesidir, o kadar.

• Marksizmle temel ayrımlardan biri bu galiba...

– Evet, çok ciddi bir ayrım bu. Marksizm doktrinerdir, sistematiktir, rasyoneldir, bilimseldir. Bilime vurgu yapar. Oysa anarşizmin hiçbir zaman böyle bir vurgusu olmadı. Anarşizm köklerini romantik gelenekten alır. Naiftir...

• Ve uçuktur. Oysa sol uçukluğu sevmez...

– Sevmez tabii. Sola göre bilimsel olacak, örgütlü olacak, disiplinli olacak...

• Sonra ne oldu? İnsanların farklı düşünsel kanallara gittiğini biliyoruz.

– Anarşistler Türkiye'de otorite meselesini, iktidar meselesini sorgulamanın yolunu açtı. Özgürlükçü bir sol anlayışın da var olabileceğini gösterdi. Yeşil hareketten tut da kimlik hareketlerine kadar birçok harekete bu anlamda ruh verdi. *Kara* bir tortu bıraktı ve tortu bugün sol hareket içerisinde de karşılığını bularak gelişiyor, güçleniyor, sürüyor.

Hep söylediğim bir şey var: Türkiye'de Stalinist, Marksist solun antitezi liberalizm değildir. Solun kendi içinde atacağı doğru adım, liberter olmaktır. Onu açacak olan, yani sol duruşunu muhafaza ederken aynı zamanda iktidar karşıtı durmasını sağlayacak olan, devletçi olmayan bir sol anlayışın gelişmesini sağlayacak olan budur.

• Ama güçlü bir anarşist damar oluşmadı Türkiye'de...

– Anarşizm bir orta sınıf hareketi olmanın ötesine geçemedi, doğal olarak. Neden? Çünkü anarşist olabilmek için dil bilmek, iyi bir eğitim almış olmak gerekiyor.

• Bütün bu düşünsel kaynakları okumak için mi?

– Tabii. Çok kitap çevrildi, ama başlangıçta en azından dil bilmek gerekiyordu. Bu arada anarşist hareketin gençler arasındaki temas noktaları arasında *rock* barlar, *heavy metal* müzikle ilişkili yerler de vardı. Ve anarşist hareket kendisini örgütlü bir harekete dönüştüremediği için, güçlü bir anarşist damar oluşamadı. Ama şunu unutmayalım: Anarşistlerin hiçbir zaman böyle bir iddiası olmadı zaten. "Kitleselleşelim, büyük bir hareket olalım" gibi bir dert yoktu. *Kara* öyle çıkmadı; sonra gelen *Efendisiz* dergisinin de öyle bir derdi olmadı. *Efendisiz*'in, *Ateş Hırsızı*'nın, şimdikilerin hiçbirinin böyle bir derdi yok. Böyle bir çaba, arayış olmadı. Anarşistler "Kendi duruşumu muhafaza edebilmem her şeyden daha değerli" anlayışına sahip oldu.

Anarşizmin Türkiye'ye söyleyecek sözü var mı?

• Sen nasıl katıldın o tartışmaya ve *Kara*'ya? Kişisel yolculuğun *Kara* ve *Efendisiz*'den sonra nasıl devam etti?

– Ben kendi içimde bir hesaplaşma yaşadım. Ben de radikal sol hareketten gelen, Stalinist bakış açısı olan bir adamdım. Sonra Batı Marksizmi ile tanıştım. Batı Almanya üzerinden Yeşiller'le tanıştım. O süreçte siyaset anlayışımın anarşizmde karşılık bulduğunu düşündüm. Dolayısıyla *Kara*'ya katılmaya karar verdim.

Kişisel yolculuğumda Köprüaltı'nda tanıştığım bir eşcinselin yardımıyla uğradığım durakların önemli yeri vardır. Ali Kemal Yılmaz o günlerde ilginç bir siyasi oluşum olan Radikal Yeşiller'den söz ediyordu. Radikal Yeşiller'de İbrahim Eren'i tanıdım. İlginç ve değerli bir isimdi kanımca. Bir yanda otorite karşıtlığıyla, diğer yanda popülizmden kaynaklanan milliyetçilikle flört eden düşünceleri olan ama hakikaten bizlerin alışık olmadığı şekilde düşünen, alışık olmadığımız fikirler ortaya koyan ve bunun da bedellerini ödeyen biriydi. Çok şey kattı bana. Yerli bir feminizmi fark ettirdi ve eko feminizmin eril olmayan, dişil olanı geri çağıran feminizmini keşfettirdi. Sonra Yeşiller Partisi ile devam ettim. Tüm bu süreçler beni ekolojizm konusunda okumaya yöneltti ve bu sayede Batı uygarlığının ürettiği modernlikle hesaplaşma olanağını buldum. Bu da beni sosyalizmin ve hatta anarşist komünizmin cazibesinden korudu. Modernlikle ilgili okumalarım ve hesaplaşmalarım daha sonra İslamcılıkla sürdü. Bu süreç, yerli olanla temas kurma çabamı ve arayışımı destekledi. Birkaç yayınevi bu süreçte özellikle etkiliydi. Başta Ayrıntı, sonra İletişim ve Metis, diğer cenahta İnsan ve Pınar, benim Batı düşüncesi içindeki kırıklarla tanışmama olanak sağladı. Bütün bu okumalar, tasavvuf üzerinden yerli olanla temas kurmamı sağlayan bir bakış getirdi.

Bir arkadaşımın üzerimde çok etkisi oldu; Ülgener'i, Topçu'yu, Tanpınar'ı, yani İslamcılıktaki modernist muhafazakârlığı değil gerçekten gelenekçi muhafazakârlığı keşfetmemi sağladı.

• Türkiye'de bugün anarşizme gerek var mı? Anarşizmin, Türkiye'ye başka düşünce akımlarının söyleyemediği sözü var mı?

– İkinciden başlayayım, Osmanlı'nın modernleşmesinden beri devletin kucağında oturan, ona biat etmeyi alışkanlık haline getiren seçkinci düşünce karşısında, anarşizm, ekmek kadar, su kadar değerli. Anarşizm, kişi egemenliğine ya da devlete tapınmaya dayanan politik iklimde zihinlerimizin havalandırma penceresi olacak bir söyleyiştir. Ben zaten anarşizmin

aslında ruh olarak modern olmadığını, modern çağla, mesela Marksizm kadar uyumlu olmadığını, romantik asilik olarak dervişane bir tutum olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle bu topraklarda söyleyecek çok sözü olduğu kanısındayım. Ancak bir şartla: Marksist sosyalizmin yaptığı gibi yanlış bir başlangıç yapmadan, bu toprakların ikliminde başka türlü olanla hasbıhal eden bir anarşizm olması gerekiyor. Ancak o zaman fikir ve ruh dünyamızı sarsar.

Anarşizm bizde aradan geçen 25 yıla rağmen hâlâ sözünü tüketmedi. Henüz daha başlamadı bile. Onu bir yandan sosyalistler çekiştiriyor, diğer yandan lümpenlik. Ama anarşizm her ikisini de aşacak kadar zengin bir fikir akımı. Bir bereket çeşmesi kanımca. Bu coğrafyada söyleyecek çok sözümüz var.

Kara, naif bir başlangıç olarak iyiydi. Sürdürülebilseydi, anarşizm çok başka bir yerde olurdu. Ama bu imkân tüketilmiş de değil. Bu, anarşizmin katı ve merkeziyetçi bir örgütlenme anlayışı içermemesi ve doktriner olmaması nedeniyle mümkün. O yüzden birçok farklı anarşizmler, anarşik haller her zaman olanaklı.

Anarşizmin yeni sözlerine gelince... Otorite eleştirisi bile bu topraklarda yeni bir söz değil mi? Bugünlerde liberal demokraside keramet arayanlara, devletle demokrasinin imkânsız iki şey olduğunu söylemesi epey yeni, epey sıra dışı, epey ezber bozucu değil mi? Piyasanın kutsandığı bir zamanda piyasa ile eşitliğin olanaklı olacağını söylemek epey ezber bozucu değil mi?

Anarşist deryadan çıkardığım bu birkaç balık bile zihin pencerelerimizin temiz havayla dolmasına yetmiyor mu? Bu deryada daha çok balık var, ama şimdilik bu kadarı bile bize fazla.

• Henüz yayınlanmayan *Anarşi ve İrfan* isimli kitabında Hıristiyanlık içindeki anark-ist tarikatlardan da örnekler veriyorsun. 13. yüzyıldaki Katharlar, Ermeni Komünalist cemaati Paflikyanlar ya da diğer adıyla Paulikanlar ve onların Bulgaristan'daki kolu olan Bogomiller gibi... İslamiyet'te ise öncelikle Haricilikte ve bazı tarikatlarda anark-ist izler buluyor-

sun. İslam tarihinde de, anarşist nitelikler taşıyan tavırlardan, tarikatlardan söz edebilir misin? Mesela kitapta Rüstemilerden şöyle söz ediliyor: "Hariciler'n bayrağını daha sonra Berberiler ve Rüstemiler üstlendiler." Keza Karmatilerde, anark-ist izler tespit ediyorsun...

– Rüstemiler anarşinin izini aradığım bir yer değil, çünkü evet Haricilerin bayrağını üstlendiler, ama Rüstemilerin anarşizmi Suud Krah'mn Harici olması gibidir. Keza Karmatilik Komünalizmin izlerini takip edeceğimiz bir yerdir, ama Karmatiler anar-kist filan değildir. Hatta Karmatiliğin dayandığı İsmaililik, aşırı tevilciliği ve otoriteyi meşrulaştırması ile Sümer rahip devletini andırır. Haricilik, bütün dogmacılığına karşılık, İsmailikten çok daha demokrattır.

Ben anarşinin izlerini bu kurumuş damarlarda bulmadım. Mesela Necdli Hariciler kadar olmasa da, doğrudan demokrasiyi öngören Mutezile'de buldum. Mutezile başlangıçta daha demokrattır. Ama sonraki süreçte Mutezile de iktidar sınavını kaybeder.

Hıristiyanlık'taki tarikatların karşılığını Anadolu'da buluruz. Babailer, Kalenderiler, Haydariler, Torlaklar, Işıkçılar... Bunların hepsi "özgür ruhun kardeşliği" tarikatı ile benzeşirler. İslam dünyasındaki Katarcılık ise Şeyh Bedreddin'dir. Bogomil etkisi belirgindir. Bedreddin bir yanıyla yeni-Platoncu diğer yanıyla Hanefidir ki, benim savunduğum yerli anarşizm de buna dayanır. Oysa Bogomiller ve Katarlar, Manicidir. Yani mutlak dualite ve maddeden kaçış vardır. Bedreddin'de ise dünyanın kötü olduğu yönünde bir inancı bulamayız.

Bektaşilik ve Melamilik de anarşizan izler taşırlar. Özellikle Melametilik, ilk dönemlerinde tekke ve tarikat örgütlenmesini reddederek, anarşinin de tavır aldığı örgütlü dine itiraz eder.

Bektaşilik ise belirgin biçimde grotesk, karnavelesk bir anlayışla yeni-Platoncu vahdet-i vücud anlayışını yer yer vahdet-i mevcudla ilişkilendirir. Bu aşama, Sufiliğin gnostik kötümserliğinin yokluğudur.

Hasılı, tarihimizde izler çok, ama bunu görebilmek gerek.

• *Anaşi ve İrfan*'da mülkiyet meselesine de değiniyorsun. İslami sosyalizmin getirdiği yorumun tersine, İslami anarşizmin mülkiyet konusunda daha ılımlı/özgürlükçü bir tavır aldığını, küçük mülkiyete olumlu baktığını belirtiyorsun. İslam'ın mülkiyet yorumu ile anarşizmin mülkiyet anlayışı arasındaki bağ meselesini biraz daha açar mısın?

– İslam, sol ilahiyatçılık ya da kurtuluş teolojistleri yahut Hasan Hanefi ile Ali Şeriati'yi harmanlayan İslami solcuların göstermeye çabaladığı gibi eşitlikçi değildir. Eşitlikten kastım modern eşitlik mantığıdır ki, zaten modern öncesi dünyada bu tür bir eşitlik ilkesi yoktur. İslam, "potlaç ilkesi"nden hareket eder, "Lanetli payın temizlenmesi için infâk edin [ihtiyaç fazlasını verin]" der. Bu da komünizm değildir, sosyalizm hiç değildir.

Anarşizmde iki tür mülkiyet mantığını görürüz. İlki öz sahiplenmecilik olarak kendi geçimini idame ettirecek bir mülkiyet düzeyidir. Zanaatkâr, küçük toprak sahibi gibi unsurların federatif birliğidir bu. Proudhon'da, Godwin'de buluruz bunu. Tüm bu mülkiyet biçimleri, Emevi ve Abbasi öncesi, ağırlıklı olarak Peygamber dönemi İslam ekonomisi ile örtüşür. Buna karşılık bir de komünist anarşizm vardır ki, o, mülkiyeti topyekûn reddeder. Bu anlayışın İslam'daki karşılığı Sufizmdir.

Kısacası mülkiyet meselesinde İslam ve mutualizm (karşılıklı dayanışmacılık) olarak anarşizm birbirleriyle diyaloğa girebilir, uzlaşabilir. Ama komünist anarşizmle metin merkezli İslam'ın mülkiyet anlayışı uyuşmaz. Sufizmin Komünalizmi de komünist anarşizmden farklıdır. Sufiler dünyaya ve dünya malına sırt döner. Sol islamcıların Ebu Zer'i bile komünist değildir, muttaki yani takva ehlidir. Bu da İslam'da dindarlığın zirvesini temsil eder.

Ben Ebu Zer'de, ashabı suffa denilen müminler cemaatinin en dindarlarından birini gördüm. Bu arada Ali Şeriati'nin Şiî Marksizminin süzgecinden geçen Ebu Zer'in ne kadar tarihsel bir kişilik olduğu da çok tartışmaya açıktır bana kalırsa.

Her neyse, İslam'da komünalizmi bulamayız. İslam mülkiyete topyekûn karşı değildir; tekelleşmeye, mal biriktirmeye dayanan bir zenginleşmeye karşıdır. Emeğe ve çabaya dayanma-

yan kazanca hoş bakmaz. Paradan para kazanmak dinen haram statüsünde olan bir şeydir. Yani İslam, sosyalizmle ya da Marksist ve anarko-komünist öğreti ile uyuşmaz, ama kapitalizmle de uyuşmaz. İslam özgür küçük üreticileri ve sınırlı kazanca dayanan ticareti savunur.

• **İslami anarşizm ile ilgili bugün dünyada ne gibi çalışmalar, hareketler var?**

– Bunu *Anarşizm: Unutulmuş Olanı Hatırlamak* adlı kitabımda ayrıntılarıyla anlattım. İslami anarşizm ilk olarak Gustave Henri Jossot'un çalışmalarında karşılık buldu. Onun Sufizm ekseninde oluşturduğu öğreti anarşizme elverir. Jossot'a göre İslam'da rahipler gibi hiyerarşik bir yapılanma yoktu. Dogmalar ve mistik yanlar da yoktu. İslam akılcıydı ve özgürlükçüydü. Allah'a iman kişisel bir tecrübeydi ve iman etmiş kişiyi aforoz etmek mümkün değildi. Birisi kelime-i şehadet getirdiği andan itibaren kendi istemedikçe hiç kimse onu dinden çıkaramazdı. Bu yönler İslam'a anti-otoriter bir nitelik kazandırmaktaydı. Jossot, tasavvufun züht ve fakr anlayışında da hem mal anlamında hem de iktidar anlamında bir mülksüzlük görür ve züht ve fakrdan, sadeleşmeyi, yalınlaşmayı ve otoriter fazlalıklardan kurtulmayı anlayarak, nefsin yokluğunun ya da onun ilahi kozmos tarafından emilmesinin kişiyi mutlak bir özgürlüğe kavuşturacağı kanısına varır.

İslami anarşizmler esas olarak "Allah'tan başka otorite yoktur, onun adına kimse yönetemez", "La Hükmü Lillah", yani "Allah'tan başka hüküm koyucu yoktur" ilkelerine dayanır. Bunun da en sistematik yansıması Mohamed Jean Veneuse'te görülür. Veneuse, "La İlahe İllalah"ı anarşist bir anlayışla yorumlar. Allah'tan başka bir otorite yoktur, ondan başka hiç kimse yönetemez. Ve Allah da devlet şeklinde bir yönetim anlayışı önermez... Veneuse, anarka-İslam anlayışını oluştururken, anti-otoriter olarak yorumladığı üç öğeyi sahiplenir: Şura (ortak akıl ya da istişare meclisi), icma (ulemanın fikir birliği) ve maslahat (kamu yararı). Bunlar otoritenin makro ve mikro formlarının önünü kesen, rutinleşmeyi önleyen yapılar-

dır. Veneuse, anarşistlerin Tanrı'nın mutlak olarak gaspedildiği tezine de itiraz eder. Gaspedilen O'nun özü değil, kurumlaşmış yapı içinde tanımlanan biçimidir. Anarşistler Tanrı'ya karşı direndiklerinde, direnç gösterdikleri şey aslında kurumsallaşmış inançtır.

İslami anarşizmin bir başka önemli kalemi olan Yakup İslam, sadece heterodoks İslam'ı kabul eden anarşistleri eleştirir. Bunun, İslam'ı hazırlop anlayışlara sıkıştırmak olduğunu belirtir. Yakup İslam, Müslüman anarşizmin temel ilkelerini şöyle tanımlar: anti-hiyerarşik, anti-seçkinci, adalet temelli ve ekolojik sorunlara duyarlı.

İslami anarşizm, dünyada giderek kabul görüyor. Elbette hâlâ çok sayıda direnç gösteren anarşist var. Ama modernizme iman etmiş anarşizm biçimi giderek marjinalize oluyor.

Türkiye'de ise İhsan Eliaçık anarşistler arasında çok sevildi. Bence bunun nedeni, Eliaçık'ın aradaki farklara değil benzerliklere vurgu yaparak İslamla solu yakınlaştırma çabası. Ben böyle yapmıyorum, İslam'ı mutlak başkalığı içinde yorumlayarak anarşi ile olan yakınlıklarına değiniyorum. Kendi anarşizm tasavvurumu, bir ucunda Kalenderilik ve Bektaşilik, diğer ucunda ise kısmen Mutezile ağırlıklı olarak Ebu Hanife bulunan "Osmanlı İslami anarşizmi" diye tanımlıyorum. Bu anarşizm sünnete tamamıyla sırtını dönmez, ama geleneksel Sünnilik ile de örtüşmez. Hadisleri Kuran'a arz eder ve bu testten geçmeyen hadisi esas kabul etmez...

Anarşi ile İslam arasındaki diyaloğun çok verimli bir direniş tasavvuru üreterek mevcut uygarlık biçimini dönüştüreceği iddiasındayım. Bu konudaki düşüncelerimi, yazmayı planladığım *Firavun Medeniyet ve Ahşap Medeniyet* isimli kitaplarımda ele alacağım.

22 Nisan 2010, Beşiktaş

'90'lar

Osman Murat Ülke, 1995'te sülüsünü yakarak vicdani reddini açıklıyor. '90'lar boyunca aralıklarla 2,5 yıl hapis yattı, ama onun da aralarında bulunduğu bir avuç anarşist ve anti-militaristin ısrarlı çabası, vicdani reddin Türkiye'de tutunmasını sağladı...
(Kaynak: İzmir Savaş Karşıtları Derneği)

Vicdani ret ve savaş karşıtı hareketin kısa tarihi

YAVUZ ATAN

Savaş karşıtı hareket ve vicdani reddin dünyada köklü bir geçmişi var. Pasifizmin dinî gruplar öncülüğünde kök bulduğu ABD'nin Massachusetts eyaleti daha 1661 yılında vicdani reddi tanımıştı. BM'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (1948) düşünce ve din özgürlüğüyle birlikte vicdan özgürlüğü de, evrensel bir insan hakkı olarak tanındı. 1970'lere gelindiğinde, vicdani ret artık evrensel bir insan hakkı olarak kabul görmeye başlamıştı. Dönemin BM Genel Sekreter Yardımcısı Seân MacBride, 1974'te İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki haklara bir yenisinin daha eklenebileceğini söylüyordu: "Öldürmeyi reddetme hakkı."

Dünyadaki köklü tarihine rağmen vicdani ret, Türkiye'de 1980'lerin sonuna kadar gündeme gelmedi. Ne de olsa Türkler "ordu millet"ti ve sosyalistler bile buna itiraz etmiyordu. Gazi Bertal'ın sözleriyle sosyalistler "yüz yıldır askerlik yapıyordu."

Anti-militarizm, başından beri anarşizmin hâkim temalarından biriydi. Anarşist hareketin önde gelen figürleri, anti-militarist kampanyalar örgütlemişler, örneğin Emma Goldman ve Alexander Berkman, Birinci Dünya Savaşı'nda Amerika'da zorunlu askerliğe karşı etkili bir mücadele yürütmüşlerdi. Tolstoy, askerlik yapmanın, devletin işlediği suçlara iştirak etmek anlamına geldiğini savunmuştu.

Vicdani ret, Türkiye'de *Kara*'nın doğumundan üç yıl sonra, 1989'da arz-ı endam etti. İlk vicdani retçiler anarşistlerdi: *Kara* dergisinden Tayfun Gönül ve *Amargi* dergisinden Vedat Zencir. Aynı tarihlerde anti-militarist hareket, anarşistlerin öncülüğünde yükselmeye başladı. Vicdani ret hareketinin merkezinde yer alan Savaş Karşıtları Derneği'nin kurulmasını önerenler de anarşistlerdi.

İzmir'de yayınlanan anarşist *Amargi* dergisinden (1991-1994) Yavuz Atan, vicdani ret hareketinin ve Savaş Karşıtları Derneği'nin doğum sürecinin tanığı ve aktörüydü.

• *Kara*'dan kısa süre sonra İzmir'de yayınlanan *Amargi* dergisi Türkiye'nin ilk anarşist yayınlarından biriydi. Aynı zamanda savaş karşıtı hareketin doğum yeri oldu. Sen nasıl katılmıştın *Amargi*'ye?

– Ben '80'lerde, İzmir'de Aydınlık hareketinin gençlik dergisi *Gökyüzü*'nde çalışıyordum. *Kara* dergisi İzmir'e gelirdi ve okurduk. Yazılardan başka aklımda kalan, *Kara*'yı aldığımızda ellerimizin simsiyah olmasıydı. Arka kapak genellikle simsiyah çıkardı ve o karalık bulaşırdı. Bir metafor olarak önemliydi bu. (Gülüyor.) Bulaştı yani hepimize, iktidar tartışması hepimize bulaştı. *Kara*'nın en büyük önemi budur. O zamanlar zaten toplumsal hareketlilik zayıftı. Bizim örgütlerimizin yöneticilerinin derdi, kıytırık öğrenci derneklerinin yönetimlerini ele geçirmekten ibaretti.

Aynı dönemde sol içinde iktidar tartışmaları yürüyordu. Aydınlık ve Kurtuluş gibi çevrelerde iktidar meselesi tartışılıyordu. Gün Zileli gibi bazı isimler, iktidarın kirli olduğunu, alındıktan sonra bırakılması gerektiğini söylüyordu. Ben de Mao'nun iktidar kavramını sorguladım bu dönemde. Ne zaman bir sorun olsa dağa çıkıyor, revizyonist karargâhın bombalanmasını istiyor falan, ama hep işin başında! Hem iktidarı alaşağı etme çağrısı yapıp hem de iktidarı sürdürmenin çelişkisi vardı ortada. İşte bütün bunları tartıştıktan ve bu arada sol gruplardaki klikleri, şunları bunları gördükten ve bir de sosyalist deneyin tutmadığını anladıktan sonra buralara vardık. Yani anar-

2. Geleneksel Militurizm Festivali, 2006, İzmir. (Kaynak: Anarsi.org)

şizme, anarşist kitaplar okuyarak varmadık. Sıkıntılı bir dönemde, "Bu işte bir pislik var" fikriyle yöneldik.

Anarşizm *Kara*'dan da önce, *Yeni Olgu* dergisinde görülmüştü aslında. Birçok sol grubun bulunduğu *Yeni Olgu*'da "Sosyalizmde Bilim Mitosu" diye bir yazı çıktı. Liberter bir kalem tarafından yazılan bu yazı çok önemlidir. Zaten Sokak Yayınları ile *Yeni Olgu* aynı binadaydı...

Ben '88-'89'da, *Kara*'nın açtığı yoldan giden Vedat (Zencir) ve Tayfun'la (Gönül) tanıştım. Vedat ve Tayfun bu dönemde vicdani retlerini açıkladılar. Vedat'a hep söylerim, "Seninle tanışmasam askerliğimi yapmış olacaktım, başımı yaktın" diye. (Gülüyor.)

"Vicdani ret İstanbul'da doğdu, İzmir'de gelişti"

• **Savaş karşıtı hareket nasıl doğdu?**

– 1989'da Tayfun (Gönül) ve Vedat'ın (Zencir) vicdani retlerini açıklamalarıyla başladı. Vicdani retlerini İstanbul'da açıkladılar, ama sonra süreç İzmir'de gelişti. Vedat zaten İzmir'de yaşıyordu, Tayfun da İzmir'e yerleşiyordu. Kampanyayı Yeşiller Partisi'nin desteğiyle yürüttüler. O dönemde *Kara* dergisinin başlattığı pek çok tartışma Yeşiller Partisi'ndeki bazı kişiler tarafından sürdürülüyordu. İzmir'de Yeşiller'i kuranlar, birlikte bir şeyler yapmak istiyorlardı. Afişleri Yeşiller bastı mesela. Bu arada *Sokak* dergisinin desteğini de unutmayalım. Tuğrul Eryılmaz, Nadire Mater, İpek Çalışlar gibi gazeteciler vardı *Sokak*'ta...

Kampanyanın süresi kısaydı, ama o kadar ilginçti ki, Doğu Perinçek bile destekledi. O sürecin içindeki insanları kapmaya yönelik bir çaba da vardı tabii. Perinçek'inki biraz öyleydi.

Neyse, işte o kampanya bitti ve bazı arkadaşlarımız Yunanistan'a gittiler. O sırada Yeşiller Partisi, 1990'da, özel timin eğitim gördüğü yerin tam karşısında anti-militarizm konusunda bir kamp düzenledi. Foça, Aliağa gibi belediyelerin de desteklediği bir kamptı bu. Biz de İzmir ekibi olarak gitmiştik. O kampın ardından anti-militarizm konusunda bir broşür çıkar-

Vicdani ret hareketi uzun yıllar anarşistler tarafından sürdürüldü. Ankara'da yayınlanan anti-militarist bülten Oldsletter'ın *Mart 2002 sayısı ve Londra'da yayınlanan anti-militarist bülten* Firari'nin *1997'de yayınlanan bir sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

maya karar verdik. Tam o broşürü çıkarırken Vedat ile Ferda aniden Yunanistan'dan döndüler. Vedat, Yunanistan'ın gazıyla, "Neden broşür çıkarıyoruz, dergi çıkaralım" dedi. Bu fikir bizim de hoşumuza gitti.

Derginin adı da, Reha Çamuroğlu'nun meşhur yazılarından biri olan "Amargi ya da Özgürlük"ten alındı.[1] *Amargi*'yi işte böyle çıkardık. Yani '91 Yazı'nda karar verdik, Sonbaharı'nda harekete geçtik.

Tayfun (Gönül) o zaman Bodrum'daydı, bizi ciddiye almıyordu. Vedat'la aralarında eski tartışmalar da vardı. Tayfun'un *Amargi*'de yer almamasının nedeni biraz o eski tartışmalar, biraz da bizi ciddiye almamasıydı. Ama derginin nasıl olacağına dair toplantıya geldi ve orada "Teşkilatlanmak lazım" dedi. O bu cümleyi söyleyince tartışmaya başladık ve biraz da gurur yaparak, "Bu işi sen olmadan yürüteceğiz" dedik.

1 Sümerce'de özgürlük anlamına gelen "amargi", bu anlama geldiği bilinen en eski kelimedir.

Amargi'de anti-militarizm çok ağır basmıştı. Çünkü dergiyi çıkarmaya karar verdiğimizde tartıştığımız en önemli sorulardan biri şuydu: "Türkiye'de bir savaş var. Bizim anarşistler olarak bu konudaki tavrımız ne olmalı?" Vedat ve Tayfun vicdani retlerini açıkladıkları için ne yapacağımıza karar vermek zor olmadı. Militarizmle işbirliği yapmama ve orduya katılmama çağrısında bulunmaya karar verdik. Savaşa karşı çıkmanın yolunun bu olduğunu düşündük. Yani vicdani reddi ve anti-militarizmi tırmandırmaya karar verdiğimiz için *Amargi*'de bu konu öne çıktı. Sonra Savaş Karşıtları Derneği'ni de kurunca, iyice güçlendi.

• ***Amargi* kaç sayı sürdü?**

– 12 ya da 13 sayı çıkardık. İlk eylemimizi de Baba Bush'un Türkiye'ye ziyaretine karşı yaptık. İzmir'in sokaklarını "300 bin kişinin katilini hak ettiği gibi karşılayın" diyen Türkçe ve Yunanca afişlerle donattık. Vedat ve birkaç arkadaş, "Afişlemeyi gece yapalım" dediler. Ama gece tehlikeliydi. Şansımıza seçim dönemiydi, ben gündüz afişleme yapmayı önerdim. Polis seçim afişi olmadığını öğrenene kadar işimizi bitirirdik zaten.

• **Afişteki imza neydi?**

– Türkiye ve Yunanistan'dan anti-militaristler.

• ***Amargi*'deki yazıların temaları, *Kara* ile paralel miydi?**

– *Kara*'daki konulara da girdik, ama biz daha naiftik. Reha'nın o başarılı yazıları kadar pişmemişti bizim yazılarımız. O naiflik de aslında güzeldi. Birilerinin politik hırsı değil de, mücadele daha ağır bastığı için... Naifliğimiz bütün hayatımıza yansıyordu. Sokakta tezgâh açar, her şeyimizi paylaşırdık. *Kara* döneminde de bu tip pratikler yaşandı elbette... Çok hesap kitap yapmadık. Vedat, üçüncü sayıya kadar dergiyi satmamakta ısrar etti mesela. Üçüncü sayıda, "İyi de o zaman dergiyi nasıl çıkaracağız?" diye sorunca satmaya başladık... Bir de tabii İzmir'de insan ilişkileri daha kolaydı.

İzmir Savaş Karşıtları Derneği'nin 1993'te Karşıyaka'da düzenledikleri imza kampanyası... (Kaynak: İSKD)

• Vicdani ret neden '60'larda veya '70'lerde sol hareketten çıkmadı da, '80'lerde anarşistlerin arasından çıktı?

– Sol, anti-militarist değildi ki. Solun anti-militarizmle ilişkisine dair tek iz, Mehmet Ali Birand'ın hazırladığı 12 Eylül belgeselindeki, panzerin Taksim Meydanı'ndan geçişi sırasında yere yazılı olduğu görülen "Militarizme Hayır" yazısıydı. Bunun dışında hiçbir şey yoktu. O yazının kimler tarafından yazıldığını da soruşturduk; bir Kurtuluşçu "Bizimkiler yazdı" dedi ama...

Neyse işte, onun dışında hiçbir şey yoktu. Zaten gerilla ve benzeri mücadelelerin hiçbiri anti-militarist bir şeyi çağrıştırmıyor. Kahramanları olan Mao'dan Castro'ya, Chavez'e kadar devletlu olmuş figürleri hesaba kattığınızda... Parkaya kadar hatta. Gerçi parka boyanmış, yapıbozuma uğratılmıştı, ordunun parkası değildi artık o... Ama solun tarihinde darbecilikten askerî hiyerarşiye kadar bir sürü şey var. Sol çevrelerde belki anarşizan insanlar vardı, ama seslerini çıkarmaları kolay değildi; çünkü karşı devrimcilikle suçlanma riski vardı. Türkiye'de

Kemalizm ile hep boğuşmuş İbrahim Kaypakkaya gibi devrimciler bile o ideolojiden kopabilmiş değildi. Bugün ilginç şekilde devletle mücadele etmiş ve yıkmaya çalışmış insanlar Kemalizmin sembolüymüş gibi gösteriliyor. Deniz Gezmiş mesela... Oysa sonuçta o da devletle boğuşmuştu. Ama aynı zamanda, o ve onun kuşağından solcuların büyük çoğunluğu, milli sembolleri kullanmaktan kaçınmamıştı.

• **Türkiye tarihinin hiçbir döneminde vicdani ret yok, öyle değil mi?**

– Askerde pasif direniş yapanlar, "Silah almayacağım" dediği için pasif görevlere alınanlar olduğunu duyduk. Biz vicdani reddi başlatınca, konuyla ilgili kişiler de gelip bizi buldu. Böyle yaptığını ve başkalarının da yaptığına tanık olduğunu söyleyenler vardı. "Askerlik yapmam" diyenler değil de, silah eğitimi almayı istemeyenler... Tabii bir de Yehova Şahitleri'nin dünyada bu konuda bir duruşu var. Onların daha önce böyle bir tavrı olmuş muydu, bilmiyorum. Ama Türkiye'deki geçmişleri eski değil zaten. Dolayısıyla evet, bizimle başlamış oldu.

• **Savaş Karşıtları Derneği nasıl kuruldu?**

• *Amargi*'den bazı arkadaşlar 1992'nin sonu, 1993'ün başında böyle bir derneğin kurulmasını önerdi. Ama dernek sadece bizden oluşmadı. Çeşitli örgütlerden ayrılmış insanlar vardı, ya da hiçbir örgütle bağı olmayanlar.

Kuruluştan hemen sonra uluslararası bir toplantıya ev sahipliği yaptık. Uluslararası Vicdani Retçiler toplantısı ilk defa Avrupa dışında, Ören'de yapıldı. Büyük bir organizasyondu. Kıbrıs'tan milletvekilleri, o zaman yanılmıyorsam Halkın Emek Partisi'nden milletvekilleri geldi. Ses getirmişti.

• **Anarşistlerin rolü neydi?**

– Savaş Karşıtları Derneği'nde anarşistler vardı. Daha önce anlattığım gibi, İzmir'deki ilk vicdani ret kampanyasını Yeşiller'le birlikte yapmıştık. Soldan kopan üyeleri bulunduğu için Yeşiller'de solu sorgulayan bir zihniyet vardı. Otonom örgüt-

lenmelere de sıcak bakıyorlardı. Otonom örgütlenmeler dinamiktir, bir yerden emir almazlar, bürokrasiyi, hiyerarşiyi tanımazlar. O dinamizm Yeşiller'in de işine geliyordu. Aliağa ve Gökova'daki termik santrallere karşı eylemleri birlikte yaptık. Hatta Yeşiller imzalı, anarşist sembollerin olduğu kendi afişlerimizi bile asabiliyorduk. Uluslararası vicdani retçiler toplantısını böyle organize ettik.

O dönemde, Antalya'daki *Coelacanth* dergisi çevresiyle tanıştık. Onların çoğu İzmir'e yerleşmeye karar verdi. Birden gövde ve kafa olarak genişledik. Osman Murat Ülke o gruptandı. Zaten Ören'deki toplantının düzenlenmesinde onun çok büyük emeği vardır. Ören toplantısı hızlı bir başlangıç oldu. Daha sonra 1994'te (25 Şubat) Savaş Karşıtları Derneği kuruldu.

• **Kurucular kimlerdi?**

– Özgürlükçü sosyalist diyebileceğimiz insanların sayısı anarşistlerden fazlaydı. Zaten anarşistler olarak, "Savaş Karşıtları Derneği bizimdir" demiyorduk. Vicdani ret hareketi bile çok uzun süre ağırlıklı olarak anarşistlerden oluşmasına rağmen, "Bu bir anarşist harekettir" demedik, anarşistlerden oluştuğu bilgisinin yayılmasına engel olduk.

Savaş karşıtları, vicdani reddin alamet-i farikası bayraklarıyla 1 Mayıs 1998'de İzmir'de...

1 Mayıs 1998, İzmir...

• **Neden?**

– Çünkü özü itibariyle, o, bir anarşist hareket değildi. Vicdani ret, özü itibariyle aslında liberal söylemin bir parçasıdır. Gerçi biz "Total retçiyiz" diye farkımızı ortaya koyuyor, "Hak talebi mücadelesi içinde değiliz. Askerlik devletin talebidir. Hiçbir şekilde işbirliği yapmayacağız" diyorduk. Ama Savaş Karşıtları Derneği bundan ibaret değildi. Ayrıca sadece vicdani retten ibaret de değildi. Çünkü anti-militarist feministler de vardı içinde. Kadınlar, ayrı örgütleneceklerini söylediler.

• **Savaş Karşıtları Derneği neler yaptı?**

– İzmir'deki Savaş Karşıtları Derneği başlangıçta çok faaldi. Diyarbakır'a heyet gönderilmesinden tut, 1 Eylül Barış Günü'nde düzenlenen etkinliklere, konferanslara, atölye çalışmalarına kadar birçok faaliyet yapıldı. Kardak Kayalıkları krizinde "Ege denizi balıkların, Kardak Kayalıkları keçilerindir" diye kampanya yürütüldü... Faşizmle ilgili yapılan ve üç yıl süren konferans ve atölye çalışmalarına uluslararası konuşmacılar geldi. Alman konuşmacılar Nazizmi, Yunanistan'dan gelenler İkinci Dünya Savaşı'nı ve İç Savaş'ı anlattılar. Birer hafta süren etkinliklerdi bunlar.

İki arkadaşımız, bu dönemde *Orduda İnsan Hakları İhlalleri* diye bir kitap hazırladılar. 1997 ile 1999 arasındaki ihlalleri, medya taramasıyla listelediler. O kitap Avrupa'da ve Türkiye'de yayımlandı, ama burada toplatıldı, dağıtımı yasaklandı. Bu kitap, günlük gazetelerde yayınlanmış haberlerin derlenmesinden oluşuyordu. Gazetelerde yayınlanan eğitim zayiatı gibi haberler topluca biraraya getirilerek bir başvuru kaynağı oluşturulmuştu.

Bütün bu faaliyetler 1996 ile 1999 arasında gerçekleşti. Zaten 1999'dan sonra Savaş Karşıtları Derneği bitti. Önce iki defa devlet kapattı, ama tutturamadılar. Türkiye'de anti-militarist bir dernek kurulamayacağını, çünkü militarizm olmadığını söyleyip, militarizmden neyi kastettiğimizi sordular. Arkadaşlar da, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğündeki militarizmle ilgili maddeyi aynen koyup gönderdiler. Boşa düşmüş oldu suçlamaları. Darbeden yeni çıkmış bir ülkede militarizmin olmadığını söylemeleri ayrıca komikti tabii.

"İdam cezası en son bizim için kaldırıldı"

• **İzmir'de polis baskısı yaşanıyor muydu?**

– İzmir'de, çok genel olarak demokratik bir siyaset ortamı vardı. Mesela CHP şimdiki kadar milliyetçi değildi. Politik ortam da canlıydı. Aliağa gibi işçi ağırlıklı yerlerde sol epey örgütlüydü. O nedenle genel bir sempati vardı bize karşı. Baro da sağlamdı. Polis baskısı dirençle karşılaşıyordu. O ortamda sert müdahaleler sırıtabiliyordu. Gözaltına alındık, çok dava açıldı, ama o davalardan bir ceza çıktığını hatırlamıyorum.

Buna karşın, vicdani retçi olmak elbette tehlikeliydi. İdam cezası en son bizim için kaldırıldı: milli mukavemeti kırma suçu.

• **Vicdani reddini açıklayan kaç kişi vardı?**

– Vicdani reddini açıklamış insan sayısı 2000'e kadar 20'lerde kaldı. Sonra Kürt vicdani hareketi çıktı, onlar kendi listelerini ayrı tuttular... Durumu kurtarmak için söylemek istemiyorum, ama asker kaçağı sayısı 1 milyon civarında. Bu da o kadar

insanın askerlik yapmak istemediği anlamına gelir. O sayı şimdi daha da artmış olabilir. Kürt kimliği üzerinden politika yapan insanlarda son 7-8 yılda farklı bir tutum gelişmeye başladı çünkü.

Alman barış örgütünden bir arkadaşımızın söyleyişiyle, Türkiye'de vicdani ret hareketinin en büyük başarısı, devleti ve Genelkurmay'ı kendisi hakkında politika belirlemek zorunda bırakmasıdır... Biliyorsunuz, Başbakan Erdoğan geçenlerde gazete sahipleri ve yöneticileri ile bir toplantı yaptı. O toplantının bir benzerini Turgut Özal, '90'larm başında yapmıştı. İlnur Çevik'in daha sonra yazdığına göre, Genelkurmay Genel Sekreteri Sabri Yirmibeşoğlu'nun bu toplantıda iki talebi olmuştu: Birincisi, PKK'nın işine gelecek haberlerin yazılmamasıydı. İkincisi ise vicdani retçiler hakkında haber yapılmamasıydı. Yirmibeşoğlu bunu söylediğinde bizim sayımız yirmiyi bulmuyordu bile. Ama çok etkiliydik. Şaşkınlıkla izleniyorduk. Kimisi, "Bunlar ütopik meczuplar" diyordu. Solda ciddiye alınmıyorduk. Ne zaman ki, bir vicdani retçi cezaevine girip direndi, o zaman ciddi olduğumuzu anladılar.

Osman Murat Ülke cezaevinde uzun süre kaldı. Toplamda iki yıl belki, ama aralıklarla girip çıktığı için o süreç bizim için çok uzun sürdü ve yordu. Yirmi gönüllü avukat duruşmalara girmiş olsa, çeşitli destekler almış olsak bile... Enerjimiz o süreçte azaldı ve bir noktadan sonra merkezinde vicdani reddin bulunduğu bir süreç sıkıntı verici hale geldi. Anti-militarist hareket tümüyle vicdani retle özdeşleşmiş oluyordu. Aktivistler de biraz dağıldı. *Amargi*'yi nasıl kendimiz kapattıysak, Savaş Karşıtları Derneği'ni de kapatmaya karar verdik.

• **Ne zaman kapattınız?**

– İzmir'deki arkadaşlar kapattı. 2000 yılıydı, belki de 2001.

• **Sen o sırada İstanbul'daydın ve burada da savaş karşıtı bir derneğin kuruluş girişimi olmuştu...**

– *Amargi*'nin daha ilk sayısını hazırladıktan sonra biz iki kişi olarak İstanbul'a yerleştik. İstanbul'da da Savaş Karşıtları Der-

Lise Anarşist Faaliyet (LAF) gönüllüsü liseli gençler, 2011'de vicdani retlerini açıkladılar. (Kaynak: Barış İçin Vicdani Ret Platformu)

neği kuruldu. Ama buradaki derneğin kuruluşunda, klasik sol politika yapmak isteyenler de rol üstlendi. İstanbul'daki derneği kurarken solcularla aramızda uzun tartışmalar oldu. Bizim kültürümüzü anlamaları uzun zaman aldı. Mesela biz oylamaya karşı çıkıyorduk. İkna ve ortak rıza gibi şeyler öneriyorduk.

• **Uygulatabiliyor muydunuz?**

– Evet. Bir toplantıda sol gruptan bir kişi, oylama yapmakta ısrar edince ben, "Neden ısrar ediyorsun? Oylama yaptırmamakta ısrarcıyız. Yöntemimiz bu. Üstelik oylama yaparsak kimin kazanacağı belli" dedim. Ama bunu derken birden şunu anladım: O zihniyeti bir kez kabul edersek, iş bitecekti. Ondan sonra her şey kelle sayısı hesabına dönüşecekti. Dolayısıyla biz o döngüye girmemek için İstanbul'daki Savaş Karşıtları'ndan çekildik. Ya da onlar bizden çekildi. Birarada olamayacağımızı anladık.

• **Yani İstanbul'da, İzmir'de olduğu gibi etkili bir dernek çıkmadı...**

– Sol grupların elinde gelişemedi. İzmir'deki dernek, başka hiçbir yerde şubesi bulunmadığını belirtmişti. Herhangi bir ye-

re atama yoluyla görevlendirme yapmak istemiyorduk. Bir yerde anti-militarist faaliyet varsa, ancak İzmir'deki dernekle kardeşçe beraber olabilirdi. Oysa İstanbul'daki Savaş Karşıtları Derneği, o zihniyette değildi. Hatta bir ara İzmir SKD'nin tüzüğündeki o maddeyi değiştirip şubesini açmak istediler. Bazıları, politik hesaplarla genel merkezi ele geçirmeyi hedefliyordu. Biz asla böyle şeylere girmek istemiyorduk. Nitekim İstanbul'daki dernek, Aziz Nesin gibi ünlü isimlerin desteğini alarak kurulmuş olsa da, devam edemedi. Çok önemli bir etken de şuydu: Polis fiilen işlettirmedi. Polisin müdahalesine direnemediler. Aziz Nesin her gün gelip polisin karşısında duracak değil ya...

İstanbul, İzmir ve Ankara'da "Militurizm" etkinlikleri

• **Siz nasıl sürdürdünüz İstanbul'daki faaliyetleri?**

– Benim daha yakın durduğum kişiler Şiddet Karşıtları İnisiyatifi adlı bir oluşuma gitti. Ama o da uzun sürmedi. Ondan sonra biz yine anarşistlerin ağırlıkta olduğu Antimilitarist İnisiyatif'i kurduk. Bu oluşum daha sonra İstanbul Antimilitarist İnisiyatif adını aldı. Bizimki dinamik bir inisiyatifti, son dönemler hariç bürokrasiye hiç batmadık. İzmir'deki dernekte de yönetim kademesi falan yoktu. Tamam, ortada kurumsal bir dernek vardı, ama dernek varmış gibi davranmıyorduk. Tanıtım broşürlerinde bile "Buraya geldiğinizde bir yetkili aramayın, kiminle karşılaşırsanız konuşabilirsiniz" diyorduk.

Antimilitarist İnisiyatif olarak, bazı feministlerle birlikte 2000'lerin başında arka arkaya iki yıl, "Militurizm" etkinlikleri düzenledik. Şehirdeki militarist sembolleri dolaşıyorduk. İstanbul'dakine üç, İzmir'dekine iki otobüs dolusu insan katılmıştı. İstanbul'dakinin katılımcı sayısı 300'e yakındı. Rehberli turlardı bunlar. Mesela Haydarpaşa Garı'nın, aslında Bağdat-Berlin Hattı'nı tamamlamak üzere, askerî ve emperyal amaçlarla yapıldığını anlatıyorduk. Ya da Selimiye Kışlası'nın önüne gidip, bu binanın darbe dönemlerinde tutuklama merkezi olduğunu... GATA'nın önündeki eylemi Kadıköy ve Üsküdar Emniyet Müdürleri bizzat gelerek engellediler. Orada sunumu vic-

İzmir Savaş Karşıtları Derneği'nin Foça'daki "şiddetsizlik antrenmanı" (1998). (Kaynak: İSKD)

dani retçi Mehmet Tarhan yaptı. GATA'nın önüne, sağlamlarla çürükleri, yani eşcinselleri ayıklasınlar diye bir kasa elma bıraktık. Başka koşullarda olsa, bize çok ağır karşılık verebilirlerdi... Tanıtımlarımız hem sert hem eğlenceliydi. Mesela GATA'yı dünyanın en büyük gey porno arşivine sahip kurum olarak tanımlıyorduk. Çünkü GATA, rapor vermek için, kişiyi ilişki halinde gösteren belge istiyordu. Önceleri resim sonra video. Devlette hiçbir şey kaybolmaz, o kayıtlar mutlaka bir yerlerde duruyordur.

İzmir'deki turda ise Hasan Tahsin anıtının önüne gidip, onun bir kahraman değil ajan-provokatör olduğunu ilan ettik. Tur, Basmane Garı önünde "En büyük retçi bizim retçi" eylemiyle başlıyordu. Bir yıl sonra da son Militurizm Ankara'da yapıldı.

Bu dönemde kadın vicdani retçilerin de ortaya çıkması önemlidir. Militurizm etkinliklerinin ilkinde kadınlar da vicdani retlerini açıkladılar. Türkiye'de kadınlar için zorunlu askerlik olmamasının, daha da büyük bir aşağılama ve öteleme yarattığını söylediler. Türkiye'deki militarist zihniyetin kadı-

m tam bir insan olarak görmediğini savundular. Retlerinin dayanağı buydu. Bugün çok sayıda kadın vicdani retçi var. Erkek egemen zihniyetin en keskin işlediği militarizme karşı çıkıyorlar. Bunu da ilk başlatanlar anarşist feministlerdi. Sonra feminist hareket içinde yayıldı.

• Bugün vicdani ret hareketini birleştiren bir kuruluş yok, öyle değil mi?

– Vicdani retçiler var, ama çok dağınıklar. Yine de belli olmaz, bir gün bir dinamik çıkar, bunu toparlar. Bu, liberter hareket için de geçerli. Bir blok gibi davranılmıyor bugün...

• Daha önceki görüşmemizde şöyle demiştin: "Keşke vicdani redde liberaller sahip çıksaydı da, anarşistler olarak başka şeylerle ilgilenseydik..." Şimdi bugün artık anarşistlerden başkaları da TSK'daki insan hakları ihlalleriyle ilgileniyor. Mesela *Taraf* ve *Zaman* gibi gazetelerde sık sık ihlal haberleri yayınlanıyor. Militarizmle mücadele başka çevrelere mi geçti?

– Evet, kendi meşreplerince üstlendiler. Militarizmden çekenler sadece anti-militaristler değil ki, bütün toplum çekiyor. TSK eskiden kurumların güvenilirliği araştırmalarında hep en tepede çıkardı. O "güven" azaldı. Eskiden güven neden o kadar yüksek görünüyordu peki? E, dünyanın en büyük ordularından biri silahlarını halkına çevirince başka türlü konuşmak mümkün olmuyordu. Tehdit altındaki insan isyan etmiyorsa, kendisini tehdit edene bir şey demek zorundadır. Bu halk da onu diyordu işte. Ama halk da bir yerden sonra "Artık yeter" dedi, o silahın burnundan çekilmesini istedi. AKP'nin bu kadar oy almasında bunun da payı var.

Bir daha darbe olması da güç. Çünkü kapitalist operasyon tıkırında gidiyor. 12 Eylül, dünyadaki en büyük kapitalist operasyonlardan biriydi bence. 27 Nisan muhtırası verildiğinde darbeden ürken bir arkadaşıma, "Merak etme, darbe olmaz" dedim. Çünkü geçmişte darbe yapanlara "Bizim çocuklar" diyen Amerika, bugün "O... çocukları" der.

İzmir Savaş Karşıtları Derneği'nin 1 Eylül Barış Günü'nde düzenlediği "Barış Yemeği" etkinliği (1993). (Kaynak: İSKD)

Ama bugünkü ortamın oluşmasında, AB'nin, AKP'nin kendine özgü militarist yapılanmasını oluşturması ve bizim verdiğimiz mücadeleden başka etkenler de var. Hepsinin payı elbette biraz vardır, ama bu zaten TSK'nın projelerinden biridir. '90'ların sonuna doğru, 2020 Projesi diye bir şey açıkladılar ve 2020'ye kadar orduda modernizasyonu tamamlayacaklarını ilan ettiler. Biz, bu konuları yakından izleyenler olarak, bunun 2020'ye kadar profesyonel orduya geçiş demek olduğunu öngörmüştük yıllar öncesinden.

23 Ekim, 27 Ekim 2011, Beyoğlu

DÜNÜ DEĞERLENDİRME, BUGÜNE ÇAĞRI

1980 sonrası yıllarda gerek darbenin militarist yumruğu, gerekse 80 öncesi yanlışlıkları insanları düşünmeye ve okumaya itti.

Darbenin baskısının azalması toplumdaki özgürlük ateşinin alevlenmesine yol açtı. İlk kıpırdayışlar yine gençlik arasındaydı. Ancak bu seferki gençlik asık suratlı, yorgun insanlardan değil, cıvıl cıvıl kaynayan, eğlenmesini, düşünmesini bilen bir gençlikti. Eylül sonrası düşünen gençliğin ilk çığlığı; oluşması ve hayata geçmesi büyük coşkulu 'toplantılarla' gerçekleşen YENİ OLGU dergisinin çıkışıyla

oldu. Kimler yoktu ki *Yeni Olgu*'da, en hızlısından en kaplumbağasına kadar sosyalistler, eski sosyalist olmasına karşın kendini ve ideolojisini sorgulayan insanlar, alternatif bir yaşam peşinde koşan ve bugünün pisliklerinden kaçmaya çalışan ütopistler, özgürlüğü yeni yeni keşfetmeye başlayan ve birey olmak için uğraşan kişiler, şiir sevenler, şiir okumayı sevmeyip şiir yazmayı sevenler yeteneksiz şairler, yazarlar, iyi niyetli gençler; bu liste uzatılabilir. Sonuç olarak 68 ruhundan nasibini çeşitli nedenlerle 80'li yıllarda alan Türk Gençliği. Türk Gençliği diyorum, çünkü o zamanlar kürt lafı ağza alınmazdı. Büyüklerimiz kardaki ayak gıcırtılarından oluşan bu sözcüğün dağ Türklerine ait olduğunu söylerdi. Ayrıca Milliyetçilik bugünkü dünyamızda olduğu kadar revaçta değildi.

İktidar mücadelelerini ve politikanın ayak oyunlarını sevenler ön yargısızca düşünmeye çalışanların yaşama hakkını gasp edince son on iki yılın ilk özgürlükçü dergisi yayın hayatına son verdi. Ancak burada oluşan dostluklar ve alternatif bir yaşam isteği, bir takım insanlara Anti-otoriter bir yaklaşımla Türkiye'nin Eylül sonrası ilk komünün oluşmasına yol açtı: İTHAKA.

Kavafis'i hep sevmişizdir zaten.

Bu arada eski sosyalist gelenekten gelen ve kendini Anti-otoriter diye tanımlayan bir grup kişi Sokak Yayınlarını kurdu. Sokak yayınları üç kitap çıkardı. Bu kitaplar İda Mett'in KRONSTADT 1921, George Sorel'in MARKSİZME ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR, Orwell'in ASLAN ve UNICORN idi.

Kronstadt 1921 adlı kitap zamanlama olarak çok iyi bir zamanda çıkmasına rağmen 1985) vitrinlere, gazete köşelerine yansımadı. Çünkü düz kafalı köşe yazarları aynı türküyü tutturmuş gidiyorlardı.

Yayıncılığın gerek zorluğu, gerekse kişilerle iletişim isteği Sokak

Yayınlarını çıkaranları periyodik bir dergiye zorunlu kıldı. Baştan sona özveriyle oluşan bir çabaydı bu dergi. Adı Özgürlük bayrağının rengiydi: KARA

Kara kendini politik bir dergi olarak tanımlıyordu. Ekim 1986'da başladığı yayın hayatı Kasım 1987'ye kadar sürdü. Bu süre içinde 12 sayı dergi, bir özel sayı, iki seçki ve bir broşür çıkardı.

Bir-iki sayı sonra her derginin başına gelen kısırlık gerek direngenlik ve gerekse Anarşist düşünceyi açıklayan ilk dergi olması nedeniyle ilerki sayılarda aşıldı.

Ancak bu sefer de belli bir politik tarzı seçen *Kara*'yı oluşturan kişileri rahatsız etmeye başladı. *Kara*'nın Türkiye'deki ilk oluşum olması, Anarşizmin yelpazesinin pek çok kesiminden insanları bu oluşumda toplamıştı. Kara Bildirge *Kara*'yı oluşturan kişilerin düşüncelerinin diğer düşüncelere bir dayatması idi. Bunları yazarken yanlış anlamalara fırsat vermemek için, kişilerin haklılığından ya da haksızlığından söz etmek değil, olanları anlatmak niyetinde olduğumuzu bildirelim.

Bu çatışmalar ve hoşgörüsüzlük sonucu *Kara* yayın hayatına son verdi. İyi mi oldu, kötü mü oldu tartışmaları yersiz. Ancak *Kara*, Anarşistlerin ilk dergisi olması sonucu; hem Anarşizmi Türkiye'de tanıtma misyonunu üstlenirken hem de bir bilgi akışı merkezi olma, dolu dolu tartışma ortamları oluşturma işlevini bizce fazlasıyla yerine getirdi. Ancak *Kara*, Anarşistlerin ilk dergisi olması sonucu; hem Anarşizmi Türkiye'de tanıtma misyonunu üstlenirken hem de bir bilgi akışı merkezi olma, dolu dolu tartışma ortamları oluşturma işlevini bizce fazlasıyla yerine getirdi.

Kara dergisinde tartışılan en çok iki kavram, politika ve ahlâk idi. Bugün hâlâ geçerliliğini koruyan Politika tartışmasının iki ucu; Politikayı red etme ve ahlaki bir geleneği savunma ve politikanın pisliğinden uzaklaşma, tahakküm ilişkilerini red edip, varolan tahakküm ortamının dışına çıkmanın yollarını aramak için projelere soyunma.

Diğer uç, Tahakkümün her yerde olduğu ve karşı politika yapmanın yolunun politika yapmaktan geçtiğini söylemektedir. Bu tartışmalarda eksik olan her yolun handikapları olduğu ve iki yolun da birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olduğuydu.

Amargi bu eksikliği gördü. Ve bu eksikliği gidermeyi kendine görev saydı. Bu açıdan *Kara* ile benzeşen *Amargi*'nin farkı, Anarşizmin içindeki değişik düşüncelerin bir arada olmasından rahatsızlık duymamak, daha da ileri giderek düşünceler bir diğerine dayatmadığı sürece birlikte hareket edebilme alanları açmaktır. Bundan dola-

yı *Amargi*'yi Anarşist düşüncenin belli bir yanına sokmaya çalışmak yanlıştır. Bu konuda gelen eleştirileri de bir daha yazmamak üzere cevaplamış oluyoruz.

Kara'nın kendini feshetmesi sonucu dört değişik görüşteki 'otonomlar' ortaya çıktı. Bu değişik görüşteki insanların otonomlukları tartışılırsa da biz de bu tartışmalara girip vakit kaybetmektense bu terimi tırnak içinde kullanmak çok daha yapıcıdır diye düşünmekteyiz.

Birinci "otonom" Türkiye'de periyodik bir derginin Anarşist düşüncenin gerçek anlamıyla anlaşılması için elzem olduğu ve bunun için çaba sarfetmek gerektiği düşüncesiydi. Bu dergi Türkiye'yi çözümlemeli, "kitle" anlayışına yeni bir bakış açısıyla bakabilmeyi başaran Politik bir yayın organı olmalıydı. 1988 ve 89 yılları arasında yayın yaşamına devam eden EFENDİSİZ dergisi sadece 6 sayı çıkarabildi. Kitlelere ne yazık ki ulaşamadı. Bunun nedenlerini en iyi *Efendisiz* dergisini oluşturanlar anlatabilir. Dışarıdan gazel okumak niyetinde değiliz. Ancak bir Anarşist olarak bizim gördüğümüz eksiklik, eski sosyalist geleneğin asık suratını bu dergide gördüğümüz ve kendi düşüncesi dışındaki diğer Özgürlükçü yapılara saldırı ve kendi doğrusunu dayatmasıydı. Ayrıca kitleler bir yana kendine anarşist diyenlere bile ulaşamadı dergi. Liberterlere çağrısı pek çok Anarşiste dergi kapandıktan sonra ulaşabildi. Umut ediyoruz ki aynı şeyler *Amargi* için de olmasın.

İkinci "otonom" dergi çıkarma derdinden önce, şehirlerde merkezler, mahalleler oluşturulması için projelerin ve yaşam beraberliklerinin hayata geçirilmesi idi. İlgi görmedi, bunu savunanların da bu doğrultuda iyi niyetlerinden başka herhangi bir çabayı da görmedik.

Üçüncü "otonom" diyebileceğimiz oluşum biraz daha nihilist, biraz daha marjinal denebilir. Özellikle anarşist Estetiğin önem kazandığı bu oluşum –ki Kara Sanat seçkisi bu kişiler tarafından çıkarılmıştı– kendi alanlarında çalışmalarına devam ettiler. Şu an onlardan herhangi bir haber alamamış olmamıza rağmen bugün de kendi doğrularında çalıştıklarını sanıyoruz.

Dördüncü "otonom" Atelye A projesiydi. Atelye A "otonomunu" son olarak ele almak istedik. Bunun nedenlerinden biri de *Amargi*'de bu otonomdan insanlarında olması Yani biraz torpil geçtik.

Atelye A bir yaşam birliği projesiydi. Temel olarak kırsal yaşantıyı hedefleyen, şehirlerde varoluşunu mücadeleye dayandıran bir oluşum, zorunlu çalışmaya karşı çıkan bu insanlar, insanın yaratıcılığına güvenen ve alternatif yaratımlarla yaşamı bütün algılamaya çalışan bir otonom. Yaklaşık iki yıl sürdü.

Amargi'nin Nisan 1993 sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

İthaka'dan sonraki tek ciddi Komün olan Atelye A, İstanbul'daki Atelyesinden yaklaşık altı ay sonra izmir'den bazı kişilerin katılımıyla İzmir'de de bir merkez oluşturmayı başardı. Projeyi tanıtım için İstanbul'da pek çok dergi hazırlıklarına girişildiyse de iki sayılık Underground bir dergi dışında yayın yapamadı. Bu dergi de çok kısıtlı insanlara (hukuk öğrencilerine) yönelik politika karşıtı bir dergi idi. Ayrıca Atelye A projesinden söz edilmiyordu. Dergi projeleri İzmir'de de yapılmasına karşın başarılamadı.

Yayın çıkaramamasına rağmen Atelye A, gerek el sanatları ve kitap sergileriyle, gerekse de Merkez atelye ve dükkanlarındaki ilişkileriyle Anarşizm üzerine düşüncelerini insanlara aktarmaya çalıştı, eksik de olsa.

Bu tartışmalarda eksik olan her yolun handikapları olduğu ve iki yolun da birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcı olduğuydu. Atelye A projesi bugün yaşamda değil, ancak atelye A'nın logosu olan gülen mikrobumuz *Amargi*'nin logosunu oluşturmakta, kulaklarımıza özgürlük çığlığını haykırmaktadır.

Amargi oluşumu bizim irademiz dışında oluşan yaşama, müdahale etme derdindedir. Bunun yollarını aramaktadır. Kendini özgürlükçü olarak tanımlayan ve yaşama müdahale derdinde olduğunu söyleyen insanlarla ortak bir zeminde buluşma derdindedir. Bu zemin düşüncelerin birbirine dayatmanın olmadığı, birbirini tamamladığı özgürlük zeminidir.

Gelin birlikte yaşama müdahale alanları oluşturalım. Ya da gelmeyin, ama yaşama kayıtsız kalmak ve lafazanlık yapmak yerine bulunduğunuz yerde, kimlikte, yaşamı özgürlük yolunda dönüştürmeye çalışın.

Çünkü, biz biliyoruz ki, sessiz kalmak, otoritenin yanında olmak demektir.

Saygı ve Sevgilerimizle
Yaşasın Özgürlük

Amargi, sayı 3, Mayıs 1992

"Federal kantonlar önerimize Kürt hareketi yıllar sonra geldi"

GAZİ BERTAL

Anarşist külliyatın Türkçeye çevrilmesinde, en önemli rolü Kaos Yayınları oynadı. Yayınevi, İspanya Devrimi, Ukrayna'da Mahnocu isyan gibi, tarihteki anarşist momentlerle ilgili eserleri Türkçeye kazandırdı, Enrico Malatesta, Emma Goldman gibi devrimcileri Türkiye okuruyla buluşturdu. Yayınevi, Türkiyeli yazarların anarşizmle ilgili çalışmalarını da, sınırlı sayıda olmakla birlikte kitaplaştırdı.

Kaos Yayınları'nın kurucusu Gazi Bertal, aynı zamanda Türkiye'de anarşizmin gelişiminde önemli rol oynayan çeşitli yayınlara katkı sağladı. Bunlar içinde '90'larda yayınlanan *Ateş Hırsızı* ve *Apolitika* dergileri ile 2001'de yayınlanan *Kara Mecmua* özellikle önemlidir. Bertal, anarşist bir yazar olarak Kürt meselesi üzerine de düşünce üretti. Bertal'ın '90'lardaki yazılarının, anarşizmin Kürt meselesine ilişkin ufkunu belirlediğini söylemek yanlış olmaz.

• Kurucusu olduğunuz Kaos Yayınları'nın da Türkiye'de anarşizmin tarihinde çok önemli bir rolü var...

– Kaos Yayınları 1994'te kuruldu. İlk ürününü '94 sonbaharında yayımladı.

• Ve Türkiye'de anarşist külliyatın oluşmasında önemli bir işlev üstlendi. Bu alanda, bu kadar uzun soluklu yayın yapan başka bir yayınevi var mı?

– Özel olarak anarşist kimlikli bir yayınevi bulmak zor. Kaos'tan daha çok anarşist kaynak basan yayınevleri olmakla beraber, kendini anarşist bir kimlikle tarif eden yayınevi bulmak güç.

• Ama siz öyle tanımlıyorsunuz, değil mi?

– Evet, biz doğrudan doğruya anarşizmin genel kaynaklarının, anarşist fikirlerin, düşünce, hareket ve tarihin ve pratiğin Türkçede eksikliğini hissettik. Ve bunların okura ulaştırılması gerektiğini düşündük.

Aslında bizim yayıncılık yapma niyetimiz yoktu. Ama *Ateş Hırsızı* ve *Apolitika* döneminde bir eksiklik bulunduğunu düşündük. 1992'de, '93'te çok fazla kaynak yoktu.

• Yaptığım görüşmelerde, ilk dönem anarşistlerin hemen hepsi bu eksikliği vurguladı. Ve her şeyden önce o boşluğu doldurmaya yönelik çaba göstermek zorunda kaldıklarını belirttiler...

– Benim anarşizmin farkına varmam, Sol Yayınları'ndan çıkan ve Marx, Engels ve Lenin'in yazılarından oluşan *Anarşizm ve Anarko Sendikalizm Üzerine* adlı kitap aracılığıyla gerçekleşmişti. Anarşizmi tarihe gömen bir eserdir o kitap. 1874'te İspanya'da yaşanan ilk anarşist ayaklanmayı ve o dönem Bakunin'in İspanya'daki etkileri üzerine Marx'a gönderilen raporları kapsar. Sonrasında Lenin'in anarko-sendikalistlere yönelik eleştirileri yer alır. Ama ben o kitabı okudukça, aslında Bakunin'in çok daha haklı oldu-

Apolitika*'nın Mayıs 1994'teki ilk sayısı.*
(Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

ğunu gördüm. İlk soru işaretleri, işte o kitapla oluştu.

Demek istediğim, ortalıkta anarşist kaynak yoktu. Marksist eserlerin parantez içlerinde, dipnotlarında, kaynakçalarında gözümüze ilişen şeylerdi kaynaklar.

Ateş Hırsızı'nın Haziran 1995'teki çift dilli kapağı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

Dergi yayını esnasında kaynak eksikliğini hissettik ve aklımıza, bazı fikirlerin broşür tarzında tanıtılması geldi. Bu da sosyalistlerden kopyaladığımız bir fikirdi. Çünkü sol gruplar kendi görüşlerini kolay anlaşılan küçük tabletler halinde yayınlardı. "100 Soruda Kapitalizm Nedir?" gibi... Bir ara biz de "Anarşizm nedir"i kısaca anlatan, dergi makalesinden uzun ama kitaptan kısa yapıtlar basmayı düşündük. Onun üzerine başladık. Gün Zileli ve Tayfun Gönül'den iki broşür yayınladık. Sonra düşünceyi bu şekle sokmanın sakıncaları üzerinde durarak, bu konudaki eserleri Türkçeye çevirmenin daha doğru olabileceğini kararlaştırdık. Kaos, kısaca bu şekilde başladı.

• Ama daha sonra Türkiyeli yazarların anarşizmle ilgili telif çalışmalarını da yayımladınız. Tayfun Gönül'ün bir kitabını hatırlıyorum mesela...

– Enteresan çalışmalar olduğunda yerli eserleri de bastık.

• Woodcock'un anarşizmin tarihiyle ilgili kitabının kim bilir kaçıncı baskısıdır...

– Beşinci baskısı.

• '90'ların başından beri Türkiye'de anarşist hareketin en önemli simalarından birisiniz. Anarşizm, Türkiye'de sola göre çok daha genç bir hareket ama bir taraftan da artık çeyrek asrı devirdi. Kök salmayı başardı mı?

– Öncelikle önemli sima sözüne itiraz edeceğim. *Ateş Hırsızı*'nın ilk sayısı 1992'de yayınlandı. Ama ondan önce bir yıl da hazırlık aşaması vardır. İşte o günden beri ite kaka sürdürmeye çalışıyoruz. Bu kadar süre içinde bize bakanlar ha bire beni görürler. Belki biraz da belirgin bir tipim olduğu için. (Gülüyor.) İşte hep aynı sakal, hep aynı kişi... Ama işin hakkını vermek bakımından, gerek fikir olarak, gerek pratik etkinlik olarak ben kendimi önemli bir sima olarak görmüyorum. Önemli simalar olmalı mı, konusu da ayrı bir tartışma konusu...

Sorunun diğer kısmına gelecek olursak... "Çeyrek asır içinde Türkiye'de anarşizm kök saldı mı?" sorusu, "Hem evet, hem hayır" biçiminde yanıtlanabilir. Özgün bir fikir ortaya koyamadı Türkiye'de anarşistler. Doğu toplumlarının koşullarına uygun ya da ilgisi olan bir anarşist fikir ortaya konulamadı. Kişisel birtakım çabalar söz konusu olabilir, ama özgün bir fikir ortaya çıkmadı. Bu anlamıyla sorunun yanıtı "hayır".

Ama aynı zamanda "Türkiye'de anarşizm kök saldı" diyebiliriz. Sorunun "evet" kısmı da budur. Çeviri kitaplarla, çıkan dergilerle, yazılan makalelerle, yapılan etkinliklerle anarşizmin Türkiye'de kök saldığını söyleyebiliriz. Anarşizm zemininde yapılıp edilenleri, duyulan sesleri, gözümüze ilişenleri düşündüğümüzde bunu söyleyebiliyoruz.

Anarşizm, insanların duyabileceği şekilde anarşist içerikli, özgürlük içerikli bir slogan atmaya başladığınız andan itibaren hayata geçer. "Yaşasın anarşi" dediğimiz andan itibaren birileri anarşiyi olumlamaya, o fikre sahip çıkmaya başlamıştır.

Bu şehrin hemen hemen her tarafına bu fikir bir şiar olarak, bir sembol olarak, bir şekil olarak yayılmış durumda. Bugün İstanbul'un en ücra semtinde bile duvarlarda "daire içinde A harfi"ni görüyorum. En olmadık yerlerde anarşist sloganlar karşınıza çıkar. Tüm insanlar bunu duydu. Hayatta böyle bir şey var artık. Oysa '90'ların başındaki İstanbul'u hatırlıyorum da...

Ama bu yeterli midir, toplumsal sorunlara yönelik söyleyeceği bir şey var mıdır; bu ayrı bir soru elbette. Ama Türkiye'de anarşizm artık bir fikir olarak, bir akım olarak var.

• Peki, Türkiye'deki siyaset ve düşünce hayatını etkileyebilecek bir güce ulaşabildi mi?

– Yönlendirme değil, ama bence kısmen etkiledi. En muhafazakâr, sağcı, hatta faşizan zihniyetteki bir insanın bile bulunduğu ortamda anarşistlerden söz edilirken artık parantez açma ihtiyacı duyuluyor. Oysa eskiden anarşist sözü ile teröristler kastedilirdi. Bugün anarşizmden söz edenler parantez açıp, anarşizmle ne kastettiklerini açıklamak zorunda kalıyorlarsa, bu, bir etkinin gerçekleştiğini gösterir.

Anarşistlerin özgürlük önyargısını sürekli işlemeleri, başta sol ve liberal demokratlar olmak üzere pek çok kesimi etkiledi. Sol, Türkiye'de iyi bildiğimiz bir akımdır. Eğer bugün özgürlükçü kaygıları gündemine alıyorsa bunda anarşistlerin payı var. ÖDP'nin '90'lardaki o rengârenk afişlerini hatırlayın mesela... ÖDP, anarşistlerin hazırladığı bir düşünsel neşe üzerinde kuruldu. O renklerin çoğu, genel olarak anarşizmin etkisiydi.

Kaldı ki, anarşizm 12 Eylül'den sonra, 1985, 1986'da ilk ortaya çıkan fikirlerden biridir. 1985'te Sokak Yayınları tarafından dört tane kitap yayınlanmıştı. Ida Mett'in *Kronstadt*'ına yazılan önsöz muazzamdır. Anarşizm, *Kara*'nın '86'da ilk çıkışıyla birlikte zaten fikir olarak doğdu. O dönemde bin tane dergiyi basıp dağıtmak Türkiye için önemli bir şeydi.

Ekoloji, anarşistlerin başlangıç noktası oldu. Arkasından '89 sonbaharında, zorunlu askerliğin reddi geldi. *Sokak* dergisinin de etkisiyle, fikrî açıdan büyük bir zenginlik oluştu. Zorunlu askerliğin reddinin ardından anti-militarizm ve savaş karşıtlığı alanlarındaki etkinlikler sol grupları ister istemez etkiledi. En ortodoks, radikal sol gruplar bile "Askere gitme" gibi pankartlar taşımaya ya da sloganlar atmaya başladılar. Ama tabii öbür yarısını söylemediler, "Askere gitme, gerillaya git" dediler.

Sosyalistlerin askerlik yapmamak gibi bir politikaları olmadı. Sosyalistler Türkiye'de yüz yıldır askerlik yapar. Savaş, şid-

det ve militarizm reddiyeleri yoktu. Sosyalistler arasında en fazla, "Şu an devrim saflarında mücadele zamanıdır, askere gidip ne yapacaksın" denirdi... Sol belki bugün hâlâ anti-militarist değil, ama bizim askerliği reddetme gerekçelerimizi anlamaya başladılar. Kendi meşreplerine uydurmak için, "Burjuva devlet için askerlik yapılmaz" diyorlar, o başka. Bundan etkilendiler ama.

• ***Ateş Hırsızı* dergisine gelecek olursak... '90'lar boyunca yayınlandı, ama düzenli bir periyodu olmadı, öyle değil mi?**

– *Ateş Hırsızı* toplam on sayı çıktı. Fakat bu on sayı neredeyse on yıla yayıldı. İlk kez 1992'de yayınlandı. 1999'daki seçim yazılarıyla birlikte kapandı.

• **Neden kapandı?**

– 200, 300, 500 sayı çıkan dergiler vardır. Bu gerekli değil. Biz enerjimiz, kapasitemiz, zamanımız, maddi imkânlarımız elverdiğince, basit bir dergiyi on yıl sürdürdük. Bazen yılda bir sayı çıkararak, sanki varmış ile yokmuş arasında götürdük. Yılda bir hatırlatma yaptık bazen. Ama uzun bir süre gündemde kalmış oldu. Bu bilinçli bir şey değildi. Bazen üç ay peş peşe çıktığı da oldu. İkişer, üçer aylık aralıklarla çıkan sayılar da oldu. Ama bir buçuk yıl hiç yayınlanmadığı da oldu.

'99'da sona ermesinin bir nedeni, yeni bir şey yapalım düşüncesiydi aslında. *Ateş Hırsızı*'nın miadını doldurduğunu düşünüyorduk. Başta daha fazla katılım vardı. Katılanlar çeşitli yerlere savruldular, başka projelerle ilgilendiler; fikirleri değişenler oldu... Derken *Ateş Hırsızı* kendiliğinden kapandı.

Çok dilli bir dergi

• ***Ateş Hırsızı* farklı dillerde de yayın yapmıştı...**

– Kürtçe, İngilizce yazılar yayınladı. Daha da önemlisi, ulusal mesele konusunda yazılar yer aldı. Oysa anarşizm ulusal soruna genel anarşist perspektifle yaklaşmıştır başından beri.

• Neydi o perspektif?

– Genel olarak otoriteyi ve hiyerarşiyi reddettiği için klasik anarşizm döneminde, mesela Bakunin ve Marx tartışmasında ulusal sorun çok tali bir meseledir. Bakunin, Slav milliyetçiliğinden gelen biridir ve daha sonra Birinci Enternasyonel'de yer yer ulusal milliyetçiliklere destek vermiştir. Mazzini ile yakınlık kurmuştur, İtalyan Birliği mücadelesine katılmıştır vesaire...

Ama klasik anarşizmin bu konulardaki yaklaşımı çoğu kez muğlaktır. Proudhon her şeyi reddedip Fransız yurtseverliğini ya da bölgesel milliyetçiliği savunurken, öteki bambaşka bir telden çalmıştır. Dolayısıyla bu konuda bütünsel bir yaklaşım yoktur. Ama 20. yüzyılda ulusal devletlerin peş peşe kurulması, ulusal hareketlerin güçlenmesi, özellikle de '90'lı yıllarda Kürt hareketinin yükselişe geçmesi, pek çok anarşist grubu, özellikle de Avrupa ve Amerika'daki anarşistleri etkiledi, kafalarını karıştırdı. Doğrudan PKK'yi destekleyen gruplar veya kişiler bile oldu.

• Avrupa'da mı?

– Evet, Avrupa'daki anarşistler arasında; Türkiye'deki anarşistler için böyle bir sorun yoktu. Belki ancak bugün Türkiye'de anarşistler arasında bu konuda bir farklılığın oluştuğundan söz edebiliriz.

Dolayısıyla ulusal sorun meselesinde anarşistlerin tavrı ulusu reddetmekti. Ulus kavramının uydurma, yapay, hayalî bir kavram olduğunu söylediler. Ama Türkiye'de '90'lı yıllarda bu konuda bir şeyler söylemek sıkıntı yaratabiliyordu. Her kesimin neredeyse ulusalcı ve yurtsever olarak baktığı meseleyi anarşistler toptan reddediyordu. "Ulus yoktur, hiçbir ulusal egemenliği tanımıyoruz" deniyordu. Şimdi bunu Türk, Yunan veya başka bir ulus için söylediğinizde mesele yoktur, ama Kürtler için bu riskli bir şeydir. Bu söylemin "Ulusu nasıl inkâr ediyorsunuz?" türünden sert tartışmalara yol açtığını hatırlıyorum.

• *Ateş Hırsızı*'nın bu tartışmalardaki rolü neydi?

– O gün birlikte olduğumuz anarşistler, Kürt sorununda çözümün devlet değil federal kantonlar olabileceğini söylüyordu. Bugünkü aşiret sistemine benzeyen bir sistem... Eskiden her aşiretin yaşadığı bölgeler vardı. O bölgelerle sınırlı federasyonların, otonomların oluşması isteniyordu. Merkezî bir yapısı olmayan otonom yapılanmalardı, önerilen... Bu yaklaşım, 1994 yılında *Apolitika* dergisinde yayınlanan bir yazıyla da ilan edildi.

O zamanlar bunu afaki bir fikir, bir ütopya olarak görüyorduk. Ama olsun... Bizim ütopyalara bakışımız zaten farklı olduğu için, o tür yazılar yazmaya, çözümler önermeye başladık.

Biraz önce bahsettiğim gibi, günün koşulları hayli sertti. Faili meçhullerin ayyuka çıktığı, insanların pek de tartışacak mecalinin olmadığı ve herkesin sopsomut, elle dokunulur, gözle görülür projeler beklediği bir dönemdi.

Apolitika'da ifade edilen o fikirlere ancak 2000'den sonra dönülmeye başlandığını fark ettik. Bu tarihten itibaren Kürt hareketi devletçi bir çözümü reddetmeye başladı; devlet ve ulus egemenliği yerine demokratikleşmenin konulması gerektiğini savunanlar çıktı.

Özellikle Murray Bookchin'in Kürt sosyalistleri ve yurtseverleri arasında dikkat çekmesiyle birlikte, bu konularda, bizim fikirlerimize benzer görüşler dile getirilmeye başladı.

Bugün ileri sürülen demokratik özerklik, aslında bizim o zaman önerdiğimiz projenin, ya da yazının diyelim, değişmiş, biraz daha somutlaşmış, biraz da rayından çıkartılmış bir versiyonudur.

"Rayından çıkartılmış" dedim; çünkü bugünkü demokratik özerklik, şehirleri temel alan, şehirlerin kendi içinde hiyerarşisini, bölgesel yönetimi öngören, merkezî bir proje. Ama projenin ruhuna baktığınızda, belli ki anarşizan ve Bookchin'in komünalist fikirlerinden epeyce etkilenmiş bir proje.

• *Apolitika* dergisi ne zaman yayınlandı?

– 1993 Sonbaharı'nda kendi aramızda bir çalışma başlattık. Ankara, İzmir, Antalya ve İstanbul'da küçük küçük anarşist

çevreler vardı. Bu çevreleri bir yayın etrafında biraraya getirecek bir gazete projesiyle yola çıktık aslında. Yani *Apolitika* aslında bir gazete olacaktı... Onunla ilgili çeşitli toplantılar yaptık. O toplantılar üç-beş ay sürdü. Farklı bakanlar, karşı çıkanlar oldu... Derken 1 Mayıs '94'e geldik.

O 1 Mayıs'a anarşistler Ankara'da kitlesel bir şekilde katıldı. 50 kadar anarşist, kara bayraklarla görkemli denebilecek şekilde biraraya geldi. Aslında pek bir görkem de yoktu, ama bu tip olaylar daha sonra geriye dönüp tarihe bakınca görkemli oluyor. (Gülüyor.) Herkesin elinde bir kara bayrak olunca, 50 kişi 500 kişiymiş gibi göründü. Bunu daha sonra TKP bizden kopyalamıştır. Her 1 Mayıs'ta herkesin eline bir kızıl bayrak verdiler. Böyle olunca, mesela 5 bin katılımcı 50 bin kişi gibi gözüküyor. İlginç bir görsel şölene dönüşüyor. Bizimki de işte öyleydi. 50'ye yakın kara bayrakla 1 Mayıs'a katıldık.

Ama o 1 Mayıs'ta bir milletvekili polisten dayak yedi. Aslında o 1 Mayıs'ın manşeti anarşistler olacaktı, ama dayak yiyen o milletvekili ön plana çıktı, anarşistler ikinci plana düştü. İçişleri Bakanı, polisi haklı çıkarmak için bu tip gösterilerde provokasyonlar olduğunu, hatta kendini açıkça anarşistler olarak niteleyip mitinge katılanlar bulunduğunu söyledi. Anarşistler dikkat çekmişti. Röportajlar yapıldı, boy boy fotoğraflar basıldı... Anarşistler bir anda Türkiye'nin gündemine girdi. Tabii bu bizim ruh halimizi de etkiledi. Ne de olsa her birimiz 20'li, 30'lu yaşlarımızda insanlardık. "Tam zamanıdır, çıkalım, örgütlenelim" diyerek *Apolitika* projesine yüklenmeye başladık.

Ama çıka çıka, *Birikim*'e benzeyen, akademik, teorik bir dergi çıktı. Yazılar böyleydi. Öyle olunca da, biz gazete projesinden vazgeçip o şekliyle *Apolitika*'yı çıkarmaya başladık.

İlk sayı 1994 Mayısı'nda çıktı. 7 sayı sürdü, 1997'de bitti.

• **Dergileri anarken *Kara Mecmua*'ya da değinelim mi?**

– İki yıl kadar süren yayın sessizliğimizin ardından tekrar bir dergi çalışmasının iyi geleceğini düşündük. Mart 2001'de yayımladığımız *Mecmua* önceki bazı dergilerimize göre daha geniş katılımlıydı. İçerik bakımından da çeşitlilik, fikirsel

mecmuA'nın Mart-Nisan 2001 sayısı.
(Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

farklılık, estetik ve görsellik sunuyordu. *Mecmua*'nın amaçlarından biri de, anarşist gidişatımıza kültürel ve ahlaki bir katkıda bulunmaktı. Tıpkı öteki dergilerimiz gibi, bunu ne ölçüde başardığı, tabii tartışılır. 2006'da yayınlanan 11. sayısının arka kapağındaki "*Kara* tren gecikir belki hiç gelmez" sözüyle o da kayıplara karıştı.

• 2000'lere geldiğimizde Türkiye'de anarşistlerin niceliksel olarak büyüdüğünü görüyoruz. Yeni bir kuşak geldi. Bu arada daha farklı bir anarşizm anlayışı da tartışılmaya başladı. Anarşizmin daha isyancı, eylemci yönünü öne çıkarma iddiasındaki gruplar ortaya çıktı. Hatta geçmişe yönelik eleştiriler dile getirildi. İlk dönemlerdeki anarşistleri, anarşizmin misyonerliğiyle sınırlı kalmakla eleştirip anarşizmin Türkiye'de yayılması için faaliyet göstermemekle suçlayanlar oldu... Siz Türkiye'de anarşizmin ilk dönem-sonraki dönem biçiminde dönemselleştirmesine katılır mısınız?

– Evet, farklılık var. 19. yüzyılın başından itibaren, bu toplumdaki pek çok akım, fikir, devletin kendisi de dahil olmak üzere, hep Batı'yı örnek almıştır. Yani çıta hep Batı gözlenerek konulmuştur. "Batı'ya ne kadar yaklaştık, ne kadar uzaklaştık? Batı'ya ne zaman ulaşacağız?" soruları sorulmuştur.

Ezelî bir meseledir bu. Anarşistler de farkına varmadan bundan etkilendiler. Biz ilk dergilerimizden itibaren tabii ki dünyadaki anarşistlere baktık. Nerede anarşist var, kimdir, ne savunur, hep merak ettik. Ve gördük ki, anarşistlerin tamamına yakını Avrupa ve Amerika'da bulunuyor.

Bununla birlikte, geçerken belirteyim: Biz *Ateş Hırsızı*'nı tam 82 ülkeye postalıyorduk. 82 ülkedeki toplam 300'e yakın adrese dergiyi gönderiyorduk.

"Şili'deki, Nijerya'daki anarşistlere dergi gönderiyorduk"

• **Bu ülkelerdeki Türkiyelilere mi?**

– Hayır, Türkiyeliler değil. Mesela Nijerya'da bir adrese gönderiyorduk. Adresini bir şekilde bulduğumuz Amerika'nın bilmem neresindeki, Şili'nin, Arjantin'in bilmem neresindeki anarşist ya da anti-militaristlere gönderiyorduk.

• **Yanıt geliyor muydu?**

– Önemli bir kesiminden cevap aldık. Ve gelen cevap da, dergi şeklindeydi. "Genç Anarşistler" başlıklı broşürünü gönderen oldu. Böylece yabancı yayınlardan oluşan bir anarşist arşiv doğdu. İspanya'dan, Portekiz'den, her yerden... Lübnan'da anarşistler olduğunu fark ettik mesela. Ama Lübnan'da yaşamıyorlardı. Fransa'da yaşayan Lübnanlı anarşistlerdi. Bize, Daniel Guerin'in anarşizmin tarihi üzerine Arapça'ya çevrilen bir kitabını gönderdiler. Hâlâ arşivimizde durur.

Ama neticede anarşistler asıl olarak Batı'daydı. Afrika'da, Ortadoğu'da çok nadirdiler. Avustralya'yı Doğu'dan sayacak mıyız bilmiyorum ama Japonya ve Avustralya dışında önemli bir kısmının Batı'da olduğunu gördük.

Böyle olduğu için de "Batılı anarşistler ne diyor"u hep göz önünde bulundurduk. Ve biraz önce sözünü ettiğiniz anarşistlerin farklı dönemleri arasındaki ayrımı çok net gördük. Avrupalı ve Amerikalı anarşistlerin bizim çok gerimizde şeylerle uğraştığını fark ettik mesela. Sanayileşme, kalkınma, refah için mücadele gibi konularda, kısacası demokrasi mücadelesi alanında neredeyse sosyalistlerle aynı şeyleri düşündüklerini fark ettik.

Mesela İsveçli anarşistlerle tartıştığımızda, anarşizmin pek çok alanında klasik anarşistler gibi düşündüklerini gördük. Bizim tartıştığımız teknoloji gibi önemli birçok konuda hemen

hemen hiç fikirleri olmadığını fark ettik. Tabii şunu ekleyeyim: Sanayinin yarattığı çevre sorunlarının farkındaydılar, ama ona bir çevre sorunu gibi, çevremizi temiz tutmakla sınırlı bir perspektifle bakılıyordu. Mesela sokağa çöp atmama gibi konularda çok duyarlıydılar, öz disipline sahiptiler. Biz de onlara, "Evet yere çöp atmamalı. Ama sizin gösterdiğiniz bu hassasiyeti Türkiye'de çevreyi en çok kirletenler gösteriyor" diyorduk. Bunlar sanayi atıklarıyla her şeyi mahvederken, "Sokağımıza bir tane bile kâğıt parçası atmayalım" diye titizlenirler. Gördük ki, bu illüzyondan etkilenen Avrupalı anarşist arkadaşlarımız sanayileşme mantığını çok da derinlemesine incelememişler. Teknoloji meselesinden neredeyse bihaberler.

Oysa biz çevre sorununu farklı görüyorduk. Biz toplumsal ekolojiyi, ekolojik devrimi savunuyorken, onlar neredeyse kapitalizmin mıntıka temizliği anlamına gelebilecek daha yüzeysel sorunlara eğiliyorlardı... Buna benzer farklı konularda bizden daha klasiktiler.

Mesela Avrupalı anarşistlerin önemli bir kısmı '90'larda böyleydi. Amerika, Avustralya ve İtalya'da birkaç grup dışında, anarşizme yeni şeyler katmış çok az grup olduğunu fark ettik. Anarşizm '68'de kaldığı yerde duruyordu.

Bu anlamda Türkiye'de birinci ve ikinci dönem ayrımı önemlidir. Ben bunu kişisel olarak da yaşadım. 2000'e kadar toplumsal devrimi savunurdum. Kaos Yayınları'nda kitap ile okur arasına girmemek için kendi fikrimizi yansıtmamaya dikkat ederiz. Arka kapak yazılarını hazırlarken, önsöz yazarken bu noktaya özen gösteririz. Ama dergilerde, özel sohbetlerde hep toplumsal devrimi savundum. 2000'den sonra, yani *Mecmua* dergisiyle birlikte fikrim değişti.

• **Nasıl bir değişim?**

– Anarşizmin özgürlükçü Marksizm, konseyci sosyalizm gibi akımlardan birkaç önemli ayrımı var. Bunlar küçük ayrımlar değil, hakkını yememek lazım. Bir devlet organını savunan fikir ile temelden hiyerarşiye karşı bir fikir arasında tabii ki dağlar kadar fark var.

Ama biz o farkın zaman içerisinde gözümüzde küçüldüğünü hissettik. Yani Kropotkin ile özgürlükçü bir Marksist arasında söz konusu farkın azalmaya başladığını, emekçilerin özgür federasyonları, özgür birlikleri ile konseyci sosyalistlerin, hayatın konseylerin ve sendikaların eline geçmesi fikri arasında yakınlaşma görmeye başladık.

Özetle, klasik anarşizm bana zamanla Marksizmin bir tür alternatifi gibi görünmeye başladı. Çünkü klasik anarşizm de işçi sınıfını, emek mücadelesini eksen alıyor. Dolayısıyla sınıf eksenli bir örgütlenme olmanın ötesine geçemiyor ve farklılıklarını bu yönde ortaya koyuyor. Sosyalistler işçi sınıfının partisi ve devletinden söz ediyorlar. Anarşistler ise emek birliklerinden, emek federasyonlarından söz ediyorlar.

Sonuçta sınıf mücadelesinin temel alınamayacağı kanısına vardım. Bunun da sebebi şu: Kapitalizmi sermaye ve emek birlikte var ediyor; burjuvazi ile proletaryanın ortak ürünü. Sistemin devamını ikisi birlikte sağlıyor. Zaman içinde sosyalizm olarak isim değiştirse de, işin temelinde bir değişiklik olmuyor, temelde yine fabrika örgütlenmesi söz konusu. Fabrikayı parti ya da sendika adına yöneten komiser, siyasal organ değişmiyor. Sonuç olarak sanayi toplumu devam ediyor. Ben anarşizmin doğrudan sanayi toplumunu, yani sistemi tümden reddetmesi gerektiğine inanmaya başladım zaman içinde.

Bunu pek çok kişi söylüyor, ama belki de Türkiye'de bir kısım anarşistin kafa karışıklığı burada. Kendilerini teknoloji, sanayi, uygarlık karşıtı olarak niteleyen arkadaşlarımız var mesela. Uygarlık karşıtı bir anarşistin, işçi sınıfının en ufak bir eylemini duyduğunda ona koşması, işçi sınıfının mücadelesi içinde yer alması, onu önemsemesi, söylediği şeylerle uyumlu değil ki... Uygarlık, sanayi, teknoloji karşıtları genel olarak sistemi reddeder. İşçi sınıfı var olacaksa uygarlık da var olacaktır.

Ben bu açmazın toplumsal devrimden de kaynaklandığı, toplumsal devrimi savunurken sanayi örgütlenmesini reddedemeyeceğimiz kanısına vardım. Dolayısıyla bunun bir çelişki olduğunu düşündüm. Ve sonuçta böyle bir farklılık ortaya çıktı.

Evet, 2000'e kadar, daha çok klasik anarşizm dediğimiz bir

biçim savunulmaktaydı. Kendini anarko-sendikalist, anarko-komünist olarak ilan eden çevreler yoktu, hepimiz anarşisttik. Bizi soldan ayıran şey, özgürlüğü temel almamızdır. Özgürlük olmadan hiçbir şey olmaz. Toplumsal devrim derken her türlü otoritenin, her türlü hiyerarşinin, her türlü örgütlenmenin reddinden söz ediyorduk.

Ama 2000'lerden sonra bu söylediğimiz şeyleri açmaya başladığımızda, yani mesela bir toplumsal devrim olacaksa, örgütlenmesinin nasıl olacağını konuşmaya başladığımızda, altyapısını ve onun hedefleyeceği sistemi ve düzeni analiz etmeye başladığımızda, aslında o klasik anarşizmin açmazları içinde olduğumuzu gördüm. Dolayısıyla bende bir fikir değişimi oldu. Benim gibi birçok insanda oldu bu değişim.

Geçmişte birbirinden ayrı yerlerde ortaya çıkmış, farklı yerlerde doğmuş anarşistler olarak ayrışırdık kendi aramızda. Yani Kadıköy'de bir mahallede, üç okul arkadaşı...

• Coğrafi bir kategorizasyon vardı yani...

– Evet, üç çocukluk arkadaşı birden anarşist olabiliyordu. Ama kendilerini isimlendirmiyorlardı. Sırf Kadıköylü oldukları ve birbirlerini yakından tanıdıkları için bir grup haline geliyorlardı. Şimdi ise düşünsel ayrımlar önemli.

• Dünyada anarşizme ilgi artıyor. Sovyetler'in çöküşü ve sosyalizmin krize girmesiyle birlikte anarşizmin iktidar eleştirisi ve özgürlüğe vurgusu ilgi çekti. Anarşizmin bugün Türkiye'de sistem karşıtlarına vaadi ne? Marksizmin söylemediği neyi söylüyor?

– Ben öncelikle kitlesel çoğalmayı riskli görürüm, tehlikeli bulurum. Mümkünse kitlesel çoğalmalar, yığılmalar olmamalı. Anarşizm çok yaygınlaşacaksa, milyonlarca insan bu fikri tercih edecekse bile, mümkünse çok küçük gruplar şeklinde, kendi özgünlüklerini koruyarak bütünün içinde yer almalılar. Oysa bugün dünyada anarşizmin yükselişi, bu kitlesel çoğalmanın getirdiği birtakım yanılgılarla maluldür.

Her şeyden önce, bir fikir ve bir hareket kitleselleşirse, mut-

laka özünden bir şeyler yitirir. Bu, bugüne kadar hep böyle oldu. Bunun çok somut örneklerinden biri Troçkistlerdir. Troçkistler, '80 öncesinde Türkiye'de bir avuç insandı. Bir elin parmaklarını geçmezdi sayıları. Ama söyledikleri şeyler önemliydi. Troçki'nin fikirlerini yaydılar, kitaplarını çevirdiler ve çok önemli izler bıraktılar. 90'dan sonra ise göze çarpmaya başladılar. '90'ların başında gazete çıkarmaya başladılar mesela. Soldan Troçkistlere bir akış başladı. Bazı sol gruplar bölündü, yarısı Troçkist oldu. Böyle olunca, Troçkizm birdenbire zemin yitirmeye başladı. Altından toprak kaymaya başladı. Öyle bir noktaya geldiler ki, mesela ÖDP'ye katıldılar. ÖDP'nin neredeyse en sağ fikirlerini temsil eden kişilerle karşılaştım ben Troçkistler arasında. Neredeyse yeniden Stalinist olmaya başlayan Troçkist gruplar türedi. Kısacası fikir etki yaptı, iz bıraktı; çoğalma, yığılma başlayınca birdenbire kendi mecrasından kaymaya başladı.

Aynı şey anarşistler için de geçerlidir. Bugün dünyada, Amerika, Avrupa ve birçok yerde anti-kapitalist bloğun, anti-kapitalist mücadelenin önemli kısmını anarşistler oluşturuyor. İtalya'da öyle, İspanya'da öyle, Amerika'da öyle...

Ama gördüğüm, satır aralarından anladığım kadarıyla anarşizmden de bir uzaklaşma söz konusu. Mesela, "Hedef anti-kapitalizmdir" diyorlar. Kapitalizme karşı aksiyonerlik türünden bir şey gelişiyor. Buna ne diyebiliriz? Aktivizm diyoruz kısacası. İçeriksiz, derine inmeyen, yüzeysel bir aktivizm bu. Sadece anti-kapitalist mücadeleyle sınırlı. Oysa anarşistler anti-kapitalist değil ki. Ya da anti-emperyalist değil ki. Yanlış anlaşılma olmasın diye hemen vurgulayayım: Biz sadece anti-kapitalist değiliz, biz sistem karşıtıyız. Hiyerarşik, otoriter her türlü sisteme karşıyız. Bu, sosyalizm de olabilir, komünizm de olabilir, İslam otoriterliği, teokrasi de olabilir. Ve kapitalizm de olabilir. Bütün bu otoriter yapılar içinden kapitalizmi öne çıkarmak, anarşizmi mutlaka şöyle veya böyle rayından saptırır. Ki bana göre zaten epey bir uzaklaşma var.

Ben anti-kapitalist olan pek çok kişiyle konuştum ve gördüm ki, çok ayrı şeyler söylüyoruz. Ben kapitalizme başka türlü ba-

kıyorum, o başka türlü bakıyor. Onun gördüğü kapitalizm neredeyse 19. yüzyılın Vahşi Batı'sı denebilecek bir şey. Onu reddediyor. Ben bütün bir sistemin reddedilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Dolayısıyla bugün dünyada yükselen, anarşizm midir? Evet, ana başlık anarşizmdir. Anarşistler yaygınlık gösteriyor gibi bir imaj oluşuyor, ama ben ya da benim gibi düşünen kaç kişi, o anarşistlerle yan yana durabilir? Eyleme birlikte gidebiliriz. Nitekim NATO, IMF karşıtı eylemler burada da oluyor. Ama eylem sonrasında biraraya gelip on beş dakika konuştuğumuzda, çok farklı zeminlerde durduğumuzu görüyoruz. Birbirimizden epey düşünsel farkımız olduğunu görüyoruz.

• **O zaman şöyle soralım: Yeni bir anarşizm mümkün mü? Anarşizmin bugün söyleyecek yeni sözü var mı?**

– Yeni bir anarşizm değil belki, ama anarşizmin Türkiye'ye ya da Türkiye'deki muhalif çevrelere söyleyecek bir sözü var. Benim açımdan bu, öncelikle şu olmalıdır: Biz 19. yüzyıl anarşistlerinden pek çok şey öğrendik. Onların ortaya koyduğu pratikler, fikirler arasında zaman zaman dönüp bakılacak şeyler var.

Bunların başında, "Söylediğin şeyin arkasında duracak veya arkasında duracağın şeyleri yapacaksın" ilkesi gelir. Anarşizm meşru bir fikirdir ve legal bir harekettir. Gizlisi saklısı olmamalı. Dolayısıyla bir anarşist, söylediği sözün arkasında durmalı. Arkasında duracağı şeylerin propagandasını yapmalı. Ve örnekleyerek yapmalı. Yap, göster, "Ben buyum" de.

Anarşizmin Türkiye'de muhaliflere söyleyeceği, öncelikle kendisinin yapması gereken şey, örnek projelerdir. Anarşistler, kaba bir sistem karşıtlığı yerine, örnek projelerle ortaya çıkmalı. Basın açıklamalarıyla, mitinglerle, aktivizmle yürüyen bir anarşizmden ziyade, fikirsel derinliği olan, somut projelere dayanan, hayatta karşılığı olan, hadi-şimdi-burada-yapalım-başlayalım projelerine dayanan bir anarşizm olmalı.

Hadi-şimdi-burada sözü birçok insan tarafından şöyle algılanıyor: "Hadi alalım bayraklarımızı, Taksim'e gidelim, basın açıklaması yapalım." Hayır, kastettiğimiz şey bu değil. Hadi-

şimdi-burada bir hayat projesidir. Biz bu sistemi reddediyoruz. Peki, bu reddiye ne zaman hayata geçirilecek? Onu biz yapacağız. Öyleyse bu kapitalist sistem içinde başlayarak kendimiz bir hayat örneklemeliyiz. Beş anarşist mi olur, üç anarşist mi olur, önemli değil. Bir projeyi ortaya koymalıyız. Köyde ya da şehirde olabilir. Anarşistlerin yapması gereken bu.

• **Bunun Türkiye'de olma şansı var mı?**

– Böyle hazırlıklar var veya birileri bunu yapıyor anlamında söylemedim. Anarşistlerin Türkiye'de ne önermesi gerektiği sorusuna yanıt olarak söyledim.

Bu da fikrî derinleşmeyi yeniden gündeme getiriyor. Aslında politika ile ahlak ilişkisini biz dergilerimizde çok işledik. Fakat o dergiler de artık tarih oldu. 25 yıldan söz ediyoruz. 20 sene önce yayınlanmış bir dergiyi, yaşça küçük bir anarşistin bulması, analiz etmesi, oradan bir yön tayinine kalkışması zaten mümkün değil. Dolayısıyla galiba bizim yeniden, yola çıktığımız zamanki kriterlerimizi hatırlatmamız gerekir. Bunun da en önemlisi politikadır. Çünkü anarşistler günümüzde politikayla biraz farklı ilişkilenmeye başladılar.

• **Oysa anarşizm politikayı reddeder...**

– Klasik anarşistler de politikayı reddettiler. Politika iktidara gelmenin bir yoludur. Onun sanatıdır. İktidarı reddedip, ona giden yolu ve sanatı reddetmemek olmaz. Bu tür ayrımlar biraz gözden kaçtı.

İkinci önemli konu ahlak meselesidir. Biz araç ve amaç ilişkisini hep önemsedik. Bizim amacımız özgürlükse, özgürlüğe gidemeyecek araçlar kullanamayız. Mesela hiyerarşi bizi özgürlüğe götürmez. Hiyerarşik ilişkiyi reddetmeliyiz. Şiddet, özgürlüğe götürmez. Diktatörlük özgürlüğe götürmez. Bunlar önemli ayrımlar. Dolayısıyla araç ve amaç uyumu konusunda ısrarcı olmak ve "amaca varacak her yol mubahtır" gibi mide genişliklerini de reddetmek gerekir.

Eski metinler unutulup gidince, yeni politize olan pek çok insan çevresinde ne görüyorsa oradan devam ediyor.

Demek ki anarşistlerin söylemesi gereken şeylerden biri, fikirsel anlamda politikanın altını çizmek, amaç ve araç uyumunu ve bu konudaki ahlakı yeniden hatırlatmak.

Ek olarak anti-kapitalist, küreselleşme karşıtı duruş sergilerken, aktivizmlerini derinlik üzerine oturtmaları lazım. O da çok soyut kalmaya başladı. Anarşistler özellikle anti-kapitalist değildir. Asimetrik bir sistem olduğu için, karşı olduklarından biri de kapitalizmdir. Ama o kadar. Bizim özgünlüğümüz bu değil. Anarşistler aktivizmde solla çok da boy ölçüşemez. Türkiye'de solun yapmadığı eylem tarzı kalmadı. Genç anarşistlerin kafasında doğal olarak bir öncesini kopyalamak var. Biz de öyle yaptık. Dergi çıkardık. Çünkü daha önce sosyalistler dergi çıkarıyordu. Biz de dergiyle başladık, yani daha önce yapılmış bir şeyi tekrarladık. Genç anarşistler de soldan etkileniyor. Oysa *Kara*, *Amargi*, *Ateş Hırsızı*, *Mecmua* gibi dergilerin hiçbiri solla ittifak, eylem birliği gibi şeyleri hiçbir zaman düşünmedi ve yapmadı. Ben '90'larm başından beri yayın faaliyetlerinin içindeyim; binlerce eylem oldu, basın açıklamaları, mitingler... Ama hiçbirinde hiçbir sol ya da sağ grupla, yani anarşistler dışındakilerle eylem birliği, ittifak yapmadım. 1 Mayıs da dahil. Pek çok anarşist yapmadı.

Ama 2000'lerden sonra pek çok anarşist grup, sol gruplarla protokol yapmaya başladı. Bakıyorsunuz, protokolde derginin, anarşist çevrenin adı var. Biz bu tür protokollere girmez, ad falan yazdırmazdık.

• ***Kara*'dan beri, Türkiye'de anarşizm sola hep çok mesafeliydi.**

– Soldan birçok arkadaşımız, hatta akrabalarımız var. Dolayısıyla insanlara ya da gruplara yönelik bir tavır değil bu. Marksizm ile anarşizm arasındaki ayrıma ilişkin bir tavır.

Ama günümüz anarşist çevreleri bu ayrımı esnetti ya da terk ettiler.

30 Kasım 2011, Taksim

LİBERTER SÜRECE ELEŞTİREL BAKIŞ

Halil Beytar

Bir kaç yıl öncesine kadar (kısmen bugün de) binlerce devrimcinin dilinde anarşizm kavramının son derce sıradan, basmakalıp bir tanımı vardı. Sol yayınlarından çıkan kitapların dipnotlarında ya da isim dizinlerinde bir tür prefabrik bilgi aktarımı tarzında bu kavram "küçük burjuva dünya görüşü, karşıdevrimci sapma" biçiminde tanıtıldı. SBKP kaynaklı, bu tek yönlü bilgi akışı, politik düzen muhalifi olarak siyasallaşmış sayısız insanı anarşizme karşı dogmatik şartlanmalarla haksız fanatik tavır takınmalara sürüklemiş ve sürüklemektedir. Aynı dogmatik tavrın yıllarca Troçkistlere karşı sürdürüldüğü de biliniyor. Troçki'yi Stalin'den, Proudhon ve Bakunin'i Marks'tan öğreten bu metod; süngüsü düşen sosyalizmin bugün yaşamakta olduğu depresyona bağlı olarak yerini kısmi bir hoşgörü ve yumuşamaya bırakmakta.

Bu dogmatik alışkanlık daha çok Bolşevik iktidardan sonra sosyalizm cephesinde kötü giden ne varsa ve her türlü yanlışa ucuz bir tanımlama olarak, bir tür küfür ve aşağılama niyetine, anarşizm denmesinden kaynaklanıyor. Marks öncesi sosyalizmi yine Marks'ın yorumundan öğrenen ve yarım asırdan beridir Türkiye'deki politik mücadeleye damgasını vuran Türk ve Kürt devrimcileri, Marksizmin kendi dışındaki bütün düşünce ve hareketlere, tarihin çöplüğüne atılmış eser-i atika gözüyle bakıp burun kıvıran mantığını olduğu gibi devraldılar.

Son on yıldır işler yolunda gitmeyince, eski defterler yeni yeni karıştırılmaya başlandı. Marksizmin, Troçki gibi kimi şeytanlarının aklanması SBKP kaynaklı bilgi akışına ve dogmatik şartlanmalara önemli bir ket vurdu. Böylece yeniden Marks öncesi sosyalizm tarihinin tartışılması ihtiyacı doğdu. Türkiye'de anarşizmin kendi kaynaklarından ve kendi literatürüyle konuşmaya ve yazmaya başlaması ise henüz çok yeni bir girişim.

1986-87'de İstanbul'da yayınlanan KARA dergisi "liberter" kavramıyla ele aldığı anarşist düşünceyi somut bir yoruma oturtarak politik muhalefete tanıtmaya başladı. Anarşizmin Türkiye'de bilinmeyen tarihi ve bu konudaki derin bilgisizlik hatırlandığında epey heyecanlı bir girişimdi KARA. Bu önemli politik adım kısa zamanda KARA'nın

şımarık okurunu böbürlemeye başladı. KARA, yerini isteksizce EFENDİSİZ'e ve ardından başka başka çabalara bırakıp, silindi gitti.

Bu yazı, bugün artık yayınlanmayan, KARA ve EFENDİSİZ'de somutlaşmış olan liberter sürece eleştirel bir değerlendirmedir. Bu ihtiyaç, muhatapsız bir polemiği başlatmak isteğinden değil, anarşist bir tarzın kendi öncüllerini tanıması gereğinden kaynaklandı.

KARA ve EFENDİSİZ dergileri, bütün yetersizliklerine rağmen, anarşist düşünceyi hatırı sayılır bir okuyucu çevresine aktarıp tanıttı. Ancak, anarşizmin tarihine tümüyle yabancı olan bu topraklarda bir alan açmak elbette her iki derginin de güç ve yeteneklerini, ilişki ve işlevlerini oldukça aşacaktı. Eğer politik muhalefet içinde kalıcı bir yer edinilemediyse, bunun nedeni liberterlerin kendisinde aranmalıdır.

KARA ve EFENDİSİZ'in üzerine oturduğu okuyucu ve savunucu topluluğu bu liberter sürece ne denli sahip çıkabildi? Türkiye'deki politik muhalefet içinde silueti görünüp kaybolan bir çevre bundan daha fazla iz bırakamazdı. Çok daha ısrar etmek gerekiyordu. Oysa tarihsel misyonuyla orantılı bir ısrar ifade edilemedi.

Yukarıda da belirtildiği gibi, KARA ve EFENDİSİZ liberter düşünceyi Türkiye'ye taşıyarak önemli bir işlev üstlendiler. Bütün eksik ve yetersizliklerine rağmen her zaman adı anılacak önemli bir başlangıçtı bu. Övgüye değer pek çok yanıyla birlikte bu yayın sürecinin bir de eleştirilmesi gereken bazı önemli sonuçları var. Liberter sürecin yaşatılmasında bu sonuçların fonksiyonu oldukça önemlidir. O nedenle KARA ve EFENDİSİZ'in kendine yönelttiği eleştiri ve muhasebeye yeni bir-iki sayfa eklemek gerekiyor. KARA ve EFENDİSİZ'de ifadesini bulan liberter sürecin olumsuz yanlarını, şu başlıklarla sıralamak mümkündür.

> Sorumsuz bireysellik.
> Umursamaz kendiliğindenlik.
> Bireyler arasındaki siyasal kopukluk ve dağınıklık.
> Komün ve kolektif davranışın bilinç düzeyinde işlenmemiş olması.
> Sistemle uyumluluk.
> Yasal çalışma alışkanlığı.
> Toplumsal alanı niteleyememe.
> Militan radikal ruhun işlenmemesi.
> Ulusal sınırlar içinde mücadele.
> Ulusal kurtuluş hareketleri karşısında belirsizlik vb.

Her iki derginin üç yıldan fazla süren yayın dönemi noktalandı-

ğında ortalıkta hala bir avuç dağınık liberter vardı. Bu bir avuç insanı ortak bir tipte birleştirmek de mümkündür. Bu tip, yalnızca dağınık değil, güveni sarsılmış, umutsuz, şaşkın ve gırtlağına kadar siyasi bunalım içinde.

İşte bu noktadan itibaren KARA ve EFENDİSİZ'in günahlarıyla karşılaşmaya başlıyoruz. Çünkü bu ortak tipin, içinden çıkıp geldiği sürecin muhatabı KARA ve EFENDİSİZ'dir. Yukarıdaki olumsuzlukları bu ortak tip nezdinde ele alırsak: KARA, bu kişiye birey olmayı; birey olarak davranmayı hep söyledi. Ama, ortak davranış içinde birey olmayı onun pratiğine oturtamadı. Çünkü bu siyasal bir pratik gerektiriyordu. Siyasal pratiği, basım ve dağıtımından ibaret bir dergi de olsa olsa bunu ancak teoride işleyebilirdi. Sonuca bakıldığında, siyasal çalışma umursamaz bir kendiliğindenliğe ya da bir-iki kişinin gayretine terk edilmiş. Genel bir sahiplenmeye herkesi kapsayan eşit bir katılıma rastlamak hemen hemen hiç görülmüyor. Kişi önceden belirlenmiş herhangi bir buluşmaya bile gelemeyecek bir keyfiyet ve hesap soramamanın getirdiği gerekçesiz bir acizlik içinde. Oysa aynı kişi, eğer bir işte çalışıyor veya okuyorsa işe veya okula karşı bu denli umursamaz ve gerekçesiz değildir.

İşe ve okula yetişebilmek için zeki bir yaratıcılıkla koca kentin trafiğine umulmadık koordinatlar ekleyebiliyor. Bu haliyle siyasal çalışmayı, bazı doyumsuzluklarını tatmin eden sıradan bir hobi düzeyine indirgeyen birey, zaten toplumsal muhalefetin yenilgi ortamıyla kuşatılmış, hızla atomize edilmeye hazır bir yapıdadır. Buna bireyler arası kopukluk ve ahlaki teorik düzeydeki "birey olmak" bilinci de eklenince doğal olarak serpilip gelişen sorumsuz bireyselliğe yol vermiş ya da müdahale edilemeyerek seyirci kalınmıştır. Öte yandan "komünal kolektif ilişkiler" neredeyse bilinç düzeyinde de hedeflenmemiş. Bugünden komünal bir yaşamın yaratımı, bunun teorik sorunları ve detayları üzerine yeterli bir tartışma açılamamış. Haliyle kişilerde saklı duran doğal benlikleri, mevcut kapitalist toplumun egemen kültür kıskacında edinilmiş alışkanlıkları kendiliğinden bir şekillenmeye terk edilerek üzerine gidilememiş, teorik doğrular ya da ahlaki önyargılarla etkilemekten kaçınılmıştır. Bu tür eksik ve yetersizliklerin devamını sağlayan hatta bunlara kaynaklık eden temel sorun ise, politik bir hareketin oluşamamasıdır. Birçok kişi buna itiraz edebilir, konunun yanlış kavranıldığını, hatta fazlasıyla politik davranıldığını ve "politik hareket"ten farklı şeyler anlaşıldığını iddia edebilir. Ne var ki; bu saptamayı sağa-sola çekmenin, üslup farklılığından ibaret cümlelerle yorumlamanın pek bir yararı olmayacak.

Çünkü KARA ve EFENDİSİZ bu konuda temel veriler olarak durmaktalar. Her iki dergi de öncelikle politik olduklarını ısrarla belirtmişlerdi. Öyleyse bu politik içeriğe denk düşen, aynı orantıda bir liberter politik hareketin oluşmadığını iddia etmek ve bunun gerekliliğini savunmak yanlış değildir.

Bunlardan başka, yayın süreci izlendiğinde dikkat çeken eksiklerden biri de militan radikal bir ruhun teorik ya da ajitatif düzeyde işlenmemiş olmasıdır. Her iki dergi de pek çok makalede mevcut toplumsal sistemin temellerine yönelik devrimci perspektifler sunmasına ve çok önemli teorik halkalar yakalamasına rağmen, bunları propagandif bir dille okuyucuya aktaramamış. Otorite ve sistemin kötülüğüne dair saptamalar çokça yapılmış, yalnızca kitap ve dergi sayfalarında duran bu ahlaki önyargılarla bir okuyucu kitlesi de yaratılmış, fakat bu kitleye, otoritenin fiziki varlığına karşı koyabilecek, kin ve öfkeyle bilenmiş bir isyan ruhu taşınamamıştır. Kişi, siyasal içeriği iyice törpülenmiş, neredeyse salt ahlaki nedenlerle mevcut düzene karşıdır. Dolayısıyla, mahallesinde, okulunda, işinde hasılı bütün günübirlik ortamında oluşagelen pürüzlerini titizlikle gidermeye çalışan iyi huylu, uysal vatandaş olarak sistemle uyumlu bir karaktere kendiliğinden oturmuştur. En ılımlı bir deyişle asi, anarşik bir ruh haline ve çalışma tarzına rastlamaktan çok sineye çeken, idare-i maslahatçı bir ahlakın izlerine rastlıyoruz. Yine bu anlayışlara bağlı olarak KARA ve EFENDİSİZ baştan sona kadar bütün sürecinde kötü bir yasal çalışma alışkanlığı vardır. Militan bir anarşiye yol verilememiş. Tek tek kişilerdeki kınına sığmazlık bu yasal çalışma ağlarına takılıp kalmış ve yasal çalışma yalnızca bir anlayış olarak değil, aynı zamanda bir ruh hali olarak da gelişip pekişmiştir.

Yukarıdan beri ele alınan liberter yayın sürecinin tamamlayamadığı en önemli eksikliklerinden biri de; bulunduğu toplumsal alanı niteleyememesidir. Her ne kadar EFENDİSİZ kendinden önceki sürece benzer bir eleştiri yönelterek, toplumsal alanın özgünlüklerini tanımayı ve buna uygun politikalar saptamayı önermişse de bu çalışma (birkaç konu dışında) amacına ulaşamadan yayın faaliyeti noktalanmıştır. Burada dikkate alınması gereken nokta yayının erken kapanmış olup olmaması değildir. Çünkü liberter sürecin o güne kadar geride bıraktığı üç yılı ve değişik nitelikte olmak üzere yirmi sayıyı aşkın muhtelif yayını bulunuyordu. (Zaman zaman başvurulması gereken bir arşiv olduğunu da belirtmek isterim.) Üç yılda yirmiden fazla yayınla en temel olguların adı konulamamışsa burada politik bir perspektifsizlik var demektir. Bu temel olgulardan biri, Kürt

ulusal hareketine ilişkin belirsizlik, diğeri ise, uluslararası mücadeleyle ilgili belirsizliktir.

Liberter sürecin genel olarak ulusal devlet, ulusal mücadele ve özel olarak da Kürt ulusal kurtuluş hareketine ilişkin bir perspektifi olmamıştır. Fakat bu ne ayıp ne de suçtur. Hatta eleştirilecek bir şey de değildir. Eleştiriden önce bu konuda yapılması gereken şeyler var. Genel olarak ulusal mücadele, özel olarak da Kürdistan'daki mücadeleye ilişkin temel anarşist perspektiflerin oluşturularak somut pratik tavır geliştirilmesi gerekir.

İleriki sayılarda bütün detaylarıyla ele almak istediğim bu konuda şimdilik şunu önemle belirtmek istiyorum: Eğer çağdaş nihilist bir öğrenci grubundan, bir hippi hareketinden ya da ahlaki teolojik bir topluluktan söz etmiyorsak; Kürdistan'daki toplumsal mücadele olgusunu göremeyen, hesaba katmayıp dışlayan liberter devrimci bir hareketin Türkiye'de yaşama ve büyüyüp gelişme şansı yoktur. Bu kadar açık ve net!

Sonuç olarak: Ulusal sınırlar içinde liberter devrim kavramını tartışan KARA ve EFENDİSİZ en azından bir o kadar da evrensel mücadele perspektifini tartışmalıydı. Bugün KARA ve EFENDİSİZ yok artık. Ama, bu tartışma konusu hala önümüzde duruyor.

Ateş Hırsızı, sayı 1, Aralık 1992

Kitleselleşme süreci: Anarşist Gençlik Federasyonu

KADİR ÇAKIR

1990'ların sonunda doğan Anarşist Gençlik Federasyonu (AGF), çok kısa sürede 200-300 kişiye çıkan aktivist sayısıyla bugüne kadarki en kalabalık anarşist hareketlerden biri oldu. Hızlı büyüme, beraberinde otoriterleşme eğilimlerini/tartışmalarını getirdi. Ve AGF aynı hızla gerileyip, dağıldı.

AGF çevresi, anarşist periyodik yayıncılık alanında da üretkendi. Anti-otoriter yayıncılığın Türkiye'deki tarihini inceleyen Mutlu Dulkadir'in sözleriyle, "Kasım 1999'da birinci, Mayıs 2000'de ikinci sayısı yayımlanan *Anarşi*'nin dışında, 15 Şubat 1999'dan itibaren yayımlanmaya başlayan *Efendisizler*'de de, (özellikle ilk birkaç sayısından sonra) büyük ölçüde bu grubun etkisi hissedilmekteydi".[1] Yine AGF çevresi tarafından yayınlanan iki haftalık *Özgür Hayat* gazetesi ise Nisan 2002-1 Ocak 2006 tarihleri arasında 68 sayı yayınlandı.

Kadir Çakır, 1999-2001 arasında AGF'nin tanığı ve aktörüydü. Röportaja yer yer, Ayşegül Özdemir de müdahil oldu.

• Anarşizm, 1980'lerin ikinci yarısı ve 90'ların ilk yarısında *Kara*, *Efendisiz*, *Ateş Hırsızı* gibi dergilerle Türkiye'de arz-ı endam ettikten sonra, '90'ların sonunda Anarşist Gençlik Fe-

1 Mutlu Dulkadir, "Anti-otoriter Yayıncılığın Türkiye'deki Serüvenine Bir Bakış", http://www.anarkismo.net/article/16387

derasyonu (AGF) ile önce hızlı bir büyüme sonra bir kırılma süreci yaşandı... Bu süreci anlatır mısın?

– 1998-99'da anarşizm Türkiye'de bir gençlik hareketine dönüştü. Geçmişte sol gruplardan ayrılan kişiler anarşizme geçiyordu. 1999'da ise genç bir kuşak geldi. Bu dönemin tarihi ilginçtir. Neo-liberalizm '90'larda galibiyetini ilan etmiş, devlet sosyalizmi yenilmişti. 1999'da Seattle yaşandı ki, çok önemliydi, bizi çok etkiledi. Seattle'daki karar alma süreçleri, doğrudan demokrasi pratiği, Kara Blok'un eylemleri falan Türkiye'de çok konuşuldu... Hatta daha sonra para biriktirip, Prag'daki sürece birkaç arkadaşımızı yolladık. Ve o sürece aktif olarak katılıp gördüklerini fotoğrafladılar, videoya kaydettiler. Türkiye'ye dönünce workshop düzenleyip bunları bize aktardılar.

Bu dönemle ilgili altı çizilmesi gereken bir başka nokta, Türkçede epey çeviri kitap yayımlanmasıydı. En başta, hakkını yememek gerek, Ayrıntı Yayınları... Genç kuşak bu literatüre hâkim ya da en azından tartışmaya ve öğrenmeye hevesli olarak gelmeye başlamıştı.

Bu dönemde anarşizmin modern hallerinin ortaya çıktığını da görüyoruz. Eko-anarşizm çıktı mesela. Aslında mental bir kırılma vardı. Evet, AGF klasik anarşizm nüvelerini taşıyordu, ama yeni mücadele alanlarına da açıktı. Sosyal ekolojiyle ilgili bir dernek kuruldu mesela.

• AGF mi kurdu?

– Evet, AGF tarafından Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği kuruldu... Ayrıca gey-lezbiyen-transseksüel hakları, yani ötekinin hakları düşüncesi, uyuşturucu sorunu gibi alanlarda çalışmalar yapılıyordu.

• AGF nasıl büyüdü?

– Toplantılar 20 kişilerle başladı, 6 ay içinde AGF 200-300 kişiye çıktı. Kadıköy, Beşiktaş, Avcılar, Kartal gibi çeşitli seksiyonlar oluştu.

Efendisizler *dergisi ve* Özgür Hayat *gazetesi... (Kaynak: Indymedia ve Gittigidiyor.com)*

• Bildiğim kadarıyla, anarşizmin daha önceki dönemlerinde bu kadar büyük bir grup yoktu...

– Evet, bu kadar büyüğü yoktu. AGF'nin bir de İstanbul dışı bağlantıları oluşmaya başlamıştı; Van, İskenderun, İzmir, Ankara, Eskişehir gibi kentlerle yazışmalar, oradaki insanlarla haberleşmeler... Misafir etmeler, yurtdışından konuklar...

• AGF ismi, federasyon sözü nereden çıktı?

– O, kendi aramızda bir şaka konusuydu. Türkiye'de daha otonom olmadan federasyon olabiliyorsunuz. Ama Ankara, İzmir, İskenderun, Van'dan falan arkadaşlar gelince, "On sene sonra federasyon olabiliriz" diye dalga geçmeye başlamıştık.

Solun yenilgisi anarşizmin önünü açıyor

• Eskiden sola yönelen gençler, ne oldu da anarşizme yönelmeye başladı?

– '90'ların sonunda Marksist sol yenilmişti. Ayrıca, Hayata Dönüş gibi operasyonlarda çok ağır darbeler almıştı.

Ayşegül Özdemir: Sol örgütlerin kitle bağı bu dönemde zayıflamıştı. Ondan sonra bir daha da toparlanamadılar zaten.

Kadir Çakır: Bir de, bu dönemde otoriter sosyalizme karşı bir tepki doğmuştu. Dedim ya, çeviriler etkiliyordu. Yüzde seksenimizin ailesi eski solcuydu. Bunlar 12 Eylül depremini ve artçılarını yaşamış insanlardı. Tamam, sağdan gelen, ailesi sağcı olanlar da vardı, ama yeni bir devrimci perspektif ihtiyacı, özellikle sosyal devrimci bir hareket ihtiyacı vardı o dönemde.

• "Sosyal devrimci"yle neyi kast ediyorsun?

– Devrimci proje ikiye ayrılır; sosyal devrimci projenin başını 200-250 yıldır anarşistler çekiyor. Yaşam içinde üretim araçlarının ele geçirilmesi ve pratik yaşamdan örnekler vererek propaganda yapmak, gündelik hayatta devrim gerçekleştirmek olarak tanımlayabiliriz bunu. Kendini, ilişkiye girdiğin kültürel

yapıyı devrimci dönüşümlere tabi tutmayı, klasik politik propagandacılık yapmamayı öngörür. İktidarı hedeflemez, iktidarı almak için, adam kafalama derdi yoktur... Bu anlamda etik dışı yollara başvurulmaz. Anarşizmin böyle erdemleri vardı.

• **AGF'de bu ilkeler, erdemler var mıydı?**
– Vardı, ama sonra bunlardan taviz verildi.

• **AGF'de, ilk dönem anarşist çevrelere yönelik eleştiri başından beri var mıydı, yoksa sonradan mı geliştirilmişti?**
– Aslında sonradan gelişti. Çünkü insanların mücadele etmek gibi bir derdi vardı. AGF'ye katılan hiçbir genç oturmak istemiyordu.

• **İlk kuşak anarşistler eski Marksistlerdi. İlk defa AGF'de direkt anarşist olan gençler mi çıkmaya başladı?**
– Evet, aynen öyle. Ben öyleyim mesela. Benim ailem Marksist. Ben Marksizmle 12 yaşımda tanıştım, ama hep sorularım vardı. Eksik yanlar görüyordum. Marksizmin otoriter, yanlış bulduğum yanları vardı. Ben anarşizmi yurtdışında, Almanya'da tanımıştım. Yaz tatillerinde babamın yanma gidiyordum. Babamın yaşadığı kentte anarşist bir otonom vardı. Son derece sosyal projeler üreten, yaşayan bir yapıydı o. Berlin'dekileri, Hamburg'dakileri tanıma fırsatım olmuştu, hatta 1992'de Münih'te G-7 karşıtı, yarım milyon kişiye yakın insanın yer aldığı çok büyük bir eyleme katılmıştım... Benim anarşizme geçişim bu şekilde oldu.

• **AGF, çıkış döneminde hangi faaliyetlerde bulundu?**
– Yayıncılık faaliyeti *Efendisizler* dergisi ile başladı, sonra *Anarşi* dergisi, *Özgür Hayat* gazetesi yayınlandı.
Efendisizler dergisinin ilk sayısı, Tayfun Gönül ile AGF'nin ortak yapımıydı.

Ayşegül Özdemir: Tayfun, birkaç arkadaşıyla İzmir'den bu proje için gelmişti.

• Öyleyse başlangıçta Tayfun'un temsil ettiği ilk kuşak anarşistlerle AGF arasında bir etkileşim vardı...

Kadir Çakır: Olması gereken sıcak etkileşim yoktu. Sıcak etkileşimden şunu anlarım: Avrupa'da eko-anarşistler, anarko-sendikalistler, anarka-feministler her zaman dirsek teması içindedir. Eylemlerde ortak güç sergilerler, onun dışında kendi ana alanlarında çalışmalarını sürdürürler. Türkiye'de ise garip... Diyalog eksikliği var. O gün de vardı.

Tayfun Gönül'ün rolü...

• Tayfun'la etkileşim olmadı mı?
– İlk etapta vardı sadece.

Ayşegül Özdemir: Tayfun, kendisine anarşist diyen herkesle etkileşim içinde olmak istiyordu aslında. *Efendisizler*, Tayfun'un projesiydi... Tayfun, *Apolitika* dergisi gibi ilk dönem projelerinden sonra bir dönem İzmir'de yaşamıştı. İstanbul'a "Böyle bir dergi çıkaralım" diye gelmişti. *Efendisizler*'de eskilerden sadece Tayfun vardı. Beyoğlu'nda harabe halindeki bir binanın bir katı, el birliğiyle temizlenip dergi bürosu haline getirilmişti.

Kadir Çakır: Bu dönemde AGF başlangıç sürecindeydi. Tayfun'la tanışılmış, Bostancı'da bir kahvede, ekoloji gibi konularda çeşitli seminerler yapılmış, hareket yeni yola koyulmuştu. Tayfun'larla *Efendisizler* dergisi çıkarılmaya başlandı. Ben de tam bu dönemde katıldım. Tayfun'un bu dönemde Yoksullukla Mücadele Vakfı diye bir projesi vardı mesela; hayata geçse harika olacaktı. Bunun dışında Kara Hafta adında, Tünel'deki Tarık Zafer Tunaya Merkezi'nde 1999'da düzenlenen 2-3 günlük bir etkinlik oldu. Vicdani ret, aykırı sanat, toplumsal hareketler gibi konular, anarşist bir perspektiften tartışılmıştı.

Tayfun'dan söz etmişken, Kaos Yayınları'ndan çıkan el kitabı niteliğindeki broşürünün (*Anarşizm Nedir?*) anarşistler arasında çok etkili olduğunu da belirtelim. Çok güzel, yalın bir dille

yazılmış, herkesin anlayabileceği bir broşürdü, herkesin elinde dolaştı. Anarşizme bir girişti belki, ama onu okuyanlar devamını merak ediyordu. Birçok insan o broşürden sonra Kropotkin, Bakunin okumaya başladığını söyler.

AGF, sadece dergi yayınıyla sınırlı kalmak istemiyordu. Yaşam pratikleri oluşturmak isteniyordu. Tayfun da dergiyle sınırlı kalmak istemiyordu aslında. Ama bu dönemde Kadıköy'de başka bazı gruplarla talihsiz bazı olaylar oldu. Ve o süreçte Tayfun'la bir ayrışma yaşandı. Tayfun, yorgunluğunu da gerekçe göstererek ayrıldı. AGF yoluna devam etti...

Bu arada Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği kuruldu. Bu dernek kapsamında, mesela Mersin'de nükleer karşıtı yürüyüşe iştirak edildi, çeşitli atölye çalışmaları yapıldı. Benim hoşlanmadığım eylem, Hayrettin Karaca'ya yönelik yumurtalı protestoydu, o hoş değildi.

Bu dönemde bir tarafta gençler vardı, yani AGF. Daha yaşlılar ise *Efendisizler* adı altında gruplaşmıştı. Daha yaşlı olanlar, yaşları, olgunlukları ve deneyimleriyle etkilemesinler diye gençlerin karar alma süreçlerine karışmıyorlardı... Bu, güzel bir düşünceydi, ama yine de bir etkilenme oluyordu. Otorite doğmaması için bazı önlemler alınmak istendi, ama başarılamadı.

İçeride çatlak şöyle başladı: Tasarlanan projeler hayata dökülemedi. Hareket, yaşama dönük bir üretim yapamayınca, içine kapandı. Kapalı grup dinamikleri ortaya çıkmaya başladı... Anarko-ekonomi, anarko-kültür yaratamıyorsanız, bireysel otonominizi kazanamıyorsanız, kendi devrimci yaşam alanlarınız yoksa ve bu yaşam alanlarında bir devamlılık oluşmuyorsa, her devrimci grup içe kapanır... İçe kapanınca da birtakım problemler ortaya çıkar. Ve ne yazık ki, otoriter eğilimler de doğar. Bu iki mesele, yani anarko-yaşamın üretilememesi ve içe kapanınca otoriter eğilimlerin doğması, ne yazık ki rüya gibi olan o enerjiyi bitirdi.

• **Yani efendisiz, otoritesiz bir organizma yaratılması denendi, ama olmadı...**

– Olamadı.

• Neden olamadı?

– Olamaması Türkiye gerçeklerine dayanıyor galiba. Türkiye'de çok güçlü bir patriarkal yapı var. İnsanlar özgürlük mücadelelerinde bile baba figürleri arıyorlar.

Otoritesiz yapının önündeki engeller...

• Almanya'da böyle değil miydi?

– Hayır, değil. Orada farklıydı. Burada Doğu toplumlarına özgü bir problem var.

Ayşegül Özdemir: Polonya Doğu sayılır mı bilmiyorum, ama ben mesela Polonyalı anarşistlerden, orada da bir dönem bazı figürlerin öne çıktığını dinlemiştim...

Kadir Çakır: AGF içinde daha etkili olmaya başlayan isimler Marksist gelenekten gelen, yaşı da ileri, eylem pratiği çok yüksek birkaç kişiydi. İster istemez deneyimsizlerin yüzü onlara dönüyordu...

Anarşist karar alma mekanizmalarını işletemedik, ama şunu da söyleyeyim, ben bugüne kadar Türkiye'de, DirenİstanbuI dışında, bunu başarıyla işletebilen bir anarşist yapı da görmedim.

Benim bireysel dönüşümümü tamamlamam, devrimin kendisi olabilmem gerekiyor, anlatabildim mi... Kendimi yıkmam ve yaratmam ve bunu sürekli tekrarlamam gerekiyor. Bunu tekrarlayan bir toplumsal yapı olursa, eleştiri mekanizmaları, inisiyatif alma mekanizmaları, otoriteye karşı hassasiyet geliştirilir. Sürekli alarm durumunda kalınırsa; o zaman problem olmaz.

• Almanya'da nasıl oluyor?

– Almanya'da insanlar bu engelleri daha kolay aşıyorlar; çünkü çok derin bir tarihsel miras var. Anarşizmin 200 yıllık mirası, sözünü ettiğim... Benim 1999 ve 2001 arasında yaşadığım şeyleri, onlar 100 sene, 50 sene evvel yaşamışlar. RAF bi-

le Türkiye'deki pek çok anarşist yapılanmaya göre daha özgürlükçüdür, doğrudan demokrasiyi işletmiştir. Türkiye'de anarşizmin 20-25 senelik bir tarihi var... Duvara toslamak çok normal, ama toslayınca ayağa kalkmayı öğrenmen gerekiyor. Avrupa'da anarşistler defalarca toslamış ve canlı çıkmışlar; ayağa nasıl kalkacaklarını biliyorlar... Bizde eksik olan oydu. Türkiye'de kuşak geçişliliği yok. 60 yaşındaki bir adamın 40 yaşındakine, onun 20'sindekine deneyim aktarması bizde yoktu. Biz, yanlışlarımızdan, nasıl yanlış yapmayacağımızı öğrendik. Bunu öğrenen belki de ilk kuşağız. Özgürlükçü bir hareket içinde bile nasıl otoriter olunabileceğini, tehlikelerin nereden geleceğini ben çok iyi öğrendim.

• **AGF'nin daha eylemci bir anarşizmi savunarak, bir kopuşa yol açtığı söylenebilir mi?**

– "AGF, Bonnano'cu bir isyancı anarşizmi savunuyor muydu?" derseniz, "Hayır" cevabını veririm. Ama isyancı, eylemci bir tarzı vardı. Fakat bunun da bozulmuş olma, sokak kabadayılığına dönüşmüş olma ihtimali var, ne yazık ki. Şiddet, kullandıkça kendi kendini besleyebiliyor.

• **Bilinçli, teorisi yapılmış bir kayış mıydı bu?**

– Hayır, teorisi yapılmış bir kayış değildi. Ne yazık ki, kontrolden çıkmış bir zaaftı.

• **AGF'nin adı "anarşizm içi şiddet"e de karışmıştı.**

– AGF'deki birçok insanın onayı, izni alınmadan yapılmış bir eylem... "Biz bunu kişisel olarak yaptık" diye anlatmaya çalıştılar. Biz kabul etmedik ama. Sonuçta 5-6 kişinin problemi, 200 kişilik bir grubun üzerine yamandı.

• **AGF'nin eski anarşistlere yönelik eleştirileri nelerdi?**

– "Bu insanlar sadece yayın hayatında kalıyorlar, pratik hayata dair bir çabaları yok, bize göre mücadele etmiyorlar. Oysa biz mücadele etmek istiyoruz" deniyordu.

• Mücadele ile kast edilen ne?

– Otonomlar, işgal evleri oluşturma, yaşam bölgeleri, neredeyse kurtarılmış bölgeler kurma, gerekirse çatışma gibi şeyler vardı. Mesela eko-sabotaj gibi şeyler AGF tarafından tartışıldı.

• Hayvan Kurtuluş Örgütü gibi grupların tarzları mı?

– Gibi. Buna çok yatkın bir yapı vardı. Bu anlamda evet, AGF ciddi bir kopuştu. Arkadaşlarımız, üniversitelerde faşistlerin saldırılarına uğradıklarında, en sert anlamda karşılık verip onları püskürttüler. Marmara Üniversitesi'nde mesela. O anlamda koşulların da dayattığı mecburi bir sert duruş vardı.

• AGF'nin sol gruplarla ilişkileri nasıldı?

– Kürt hareketi ile çok sıcaktı. Kürt hareketine yakın sol hareketle de sıcaktı. Böyle özetleyeyim.

• AGF niye bitti?

– Ciddi anlamda otoriter bir yapıya dönüşmeye başladı. Böyle bir yapının da anarşistler için çekim oluşturması mümkün değildir elbette. Bu durum, insanların etap etap uzaklaşmalarına, hayal kırıklıkları yaşamalarına yol açtı. Bir şeye ne kadar büyük bir şevkle yaklaşırsanız, yaşadığınız hayal kırıklığı da sizi o kadar hızlı iter... Bu yüzden önce çatırdamaya başladı, sonra da bitti.

Ama AGF başka isimlerde, Yüzde 52 gibi gruplarla devam etti...

Türkiye bugün iki tip garip anarşizmle karşı karşıya. Bir, anarşist olduğunu iddia eden ama içinde çok fazla otoriter nüveler barındıranlar... Bir de anarşist olduğunu iddia eden ama içinde son derece liberal yaklaşımları barındıranlar... İki ana dal... İki ana dalın ortak özelliği ise anarşist pratiğe ait hiçbir şey yapmamaları. Pratik yaşam boşluğu, gündelik hayatta devrim eksikliği ikisinin de ortak noktaları.

• AGF ile ilk defa anarşizmle tanışan gençler ne oldu?

– Anarşist olarak kalanlar var. Okuluna dönüp mezun olan-

lar, çalışanlar var. Ama anarşizm, toprak altında yeşermeyi bekleyen bir filiz gibidir.

• **Solda siyaset yapmayı tercih edenler yok mu?**

– Hayır, yok. Belki HDK (Halkların Demokratik Kongresi) ile yaklaşım süreci yaşayanlar var. Ben de şu süreçte HDK'ya, daha özgürlükçü bir yapıya dönüştüğünü düşündüğüm için sempatik bakıyorum. Bu kalktığı zaman, benim bakışım da değişir tabii.

14 Ekim, 2012, Kadıköy

Anarşizmin Bugünü

"Hakkari'den Edirne'ye artık her yerde anarşistler var"

KÜRŞAD KIZILTUĞ

30 yıl öncesine dek Türkiye topraklarında izine rastlanmayan anarşizm, 2000'lerde artık kök salmış ve hatta coğrafi yaygınlık kazanmıştı. Kürşad Kızıltuğ'un sözleriyle, bugün artık Hakkari'den Trabzon'a, Artvin'den Edirne'ye, Adıyaman'dan Bursa'ya dek bu coğrafyanın her şehrinde, birkaç kişi bile olsa, anarşistler var.

1980'lerin sonunda birkaç eski Marksistin öncülüğünde Türkiye'de hayat bulan anarşizm, aradan geçen zaman içinde toplumsal yaygınlık da kazandı. Bugün hayvan hakları savunucularından LGBT hareketine dek çok farklı toplumsal gruplar içinde anarşist çevrelere rastlamak mümkün.

Bir başka önemli gelişme, anarşizmin farklı renklerinin arz-ı endamı. Yeşil anarşistlerden anarko-komünistlere, Platformistlerden İslami anarşistlere dek "anarşi nehrinin" farklı kolları kendi yataklarında akmaya başladı.

Anarşist düşünceyi, Foucault, Deleuze gibi postyapısalcı düşünürler ışığında yeniden yorumlayan postyapısalcı anarşizm, bu kollardan biri. Kürşad Kızıltuğ, 2004-2007 yılları arasında yayınlanan postyapısalcı anarşizmin öncü dergisi *Siyahi*'nin yazarları arasındaydı. Aynı zamanda Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, DirenİstanbulKoordinasyonu gibi birçok anarşist, anti-otoriter pratiğin içinde yer aldı.

• *Kara*'nın ilk sayısının yayınlanmasından bu yana 25 yıldan fazla zaman geçti. Anarşizm bugün Türkiye'de ne durumda?

– Anarşizm Türkiye'de kaçınılmaz biçimde geç ortaya çıktı. O nedenle henüz çok yeni bir hareket. *Kara*'yı referans aldığınızda, 25 yıl. Uzun bir dönem boyunca neredeyse bütün anarşistler soldan gelmiştir. Anarşistler birbirlerine "Anarşist olmadan önce hangi sol gruptaydın?" diye şakayla karışık sorar mesela. Bir sürü insanın anarşist olmasının nedeni, sol gruplar içinde yaşadıkları kötü tecrübeler ve solun baskıcı karakterini zaman içinde idrak etmeleridir. Soldan birçok kişi, sosyalizmin devlet pratiklerinin baskıcı sonuçlarını eleştirerek anarşizme adım atmıştır.

Ama bugün ilk defa, politikaya gözünü açar açmaz anarşist olan bir kuşak doğuyor. 1970'lerde sosyalist olmak zorundaydınız, başka şansınız yoktu. Şimdi ilk defa anarşizm genç kuşak bireyler için bir seçenek haline geldi. Artık önünüzdeki tek alternatif devletçi sosyalizm değil; feminizm, LGBT ve ekoloji hareketleri ya da postyapısalcılık, otonomist Marksizm gibi başka anti-kapitalist düşünce akımlarıyla karşılaşma ve kendi özgün yolunu çizme imkânı var. Bu ilk defa oluyor.

Türkiye'de anarşistlerin yaş ortalaması bile 30'u, 40'ı pek geçmez. Anarşist olup bu politik duruşunu sürdüren 40 yaşın üstündeki kişi sayısı henüz çok azdır. 25 yıldır anarşist pratiklerin aktif olarak içinde olmaya devam edenlerin sayısı çok çok azdır. İlk dönemde anarşizme yönelip, sonradan Reha Çamuroğlu gibi açıktan sağcı olanları, politik pratiği terk edenleri, reformist çizgilere yönelenleri göz önünde bulundurursak, bu sayı iyice azalır. Anarşistler arasında çocuğu olanların sayısı da 15-20'dir. Yani anarşizmin, yaş ve deneyim bakımından farklı yaşam kesitlerinde karşılık bulması daha çok yeni. Bu, basit bir sorun değil; çünkü anarşist bir bireyin yaşamın farklı yönleri için geliştireceği çok çeşitli pratik öneriler olabilir. Mesela resmî evliliğe karşı olabilirsiniz, askere gitmeyebilirsiniz, çocuğunuz varsa devletin baskıcı ve ticari eğitim sistemine karşı alternatif yollar bulmaya çalışabilirsiniz. Özgürlükçü eğitim dü-

şüncelerinin ve pratiklerinin Türkiye'de henüz karşılık bulamayışı da, anarşizmin geç yaygınlaşmasıyla bağlantılıdır.

Bunları söylemek, anarşizmin bu topraklarda bir gençlik akımı olduğu anlamına hiç gelmiyor. Demek istediğim daha ziyade, anarşistlerin birkaç kuşaktır devam edecek kadar uzun ömürlü bir hareket haline henüz gelmemiş olduğudur. Bir politik fikrin toplumsallaşması ve kök salması, kuşakların tecrübelerini ve farklı yaşam kesitlerinde karşılaştıkları sorunlara geliştirdikleri alternatif çözümleri birbirlerine aktarmasıyla da ilgili bir şeydir. Anarşizm sadece 15-30 yaş arasındaki, ikonografik semboller üzerinden kendini var eden bir grup genç asinin altkültürel davranışı olsaydı, o zaman neden kök salmadığını sormak anlamsız olurdu. Ama anarşizm öyle bir akım değildir, sadece medyada ve popüler kültürde öyle gösterilmek istenir. Anarşizmin kök salması ve yaygınlaşması için biraz daha zamana ihtiyacı olduğunu düşünüyorum.

2004-2007 arasında yayınlanan postyapısalcı anarşizme odaklı Siyahî*'nin Mayıs-Haziran 2005 sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

Ama bir yandan da anarşizmin coğrafi bir yaygınlık ve çeşitlilik kazandığını da belirtmek istiyorum. Son on yıldır, serbest çalışan, güvencesiz çalışan, dükkân işleten, işçi, müzisyen, memur, öğretmen, sinemacı, çevirmen, yazar, master-doktora öğrencisi, üniversite hocası, tiyatrocu, psikiyatrist veya psikolog gibi farklı mesleklerden anarşistlere rastlıyoruz. Farklı meslek, sosyal statü ve coğrafyadan anarşistler var bugün. Van'daki

Qijika Reş dergisini saymama gerek yok, Diyarbakır'da bir sürü anarşist olduğunu söylememe de. Bugün Hakkari'den Trabzon'a, Artvin'den Edirne'ye, Adıyaman'dan Bursa'ya, Ankara'dan İzmir'e bu coğrafyanın her şehrinde, birkaç kişi bile olsa, anarşistler var. Anarşizm artık sadece büyük şehirlerde görülen bir akım değil. Ağırlıklı olarak daha yüksek kültürel sermaye sahibi bir çevre olmaktan da çıkmaya başladı. Bu önemli; çünkü anarşizm eskiden yabancı dil bilenler arasında daha yaygındı.

Anarşizmin Türkiye'deki seyrine artık bundan sonra bakmak gerek. Toplumsal mücadeleye karışmış, alternatif yaşam biçimleri inşa etmiş, kültürel süreklilik gösteren bir şeyden bahsedebilmemiz için koşullar bence daha yeni oluşuyor. Bunu olgunlaştırmaya yönelen çeşitli deneyimler de var. Çeşitli kolektifler, patronsuz işyeri denemeleri, ortak yaşamı inşa etmeye çalışan gruplar var.

Son olarak anarşizmin farklı akımları etrafındaki öbekleşmelerin de yeni, yani 2003-2004'ten sonra oluştuğunu söylemek gerek. Daha önce anarşizm diye çok genel bir temsil vardı. Aslında bu doğru değildir. Anarşizm her soruna hazır çözümleri içeren kapalı bir ideoloji değildir. Farklı eğilimleri, farklı akımları vardır. Anarko-sendikalizm, Platformizm, yeşil anarşizm, toplumsal ekoloji, pasifizm, isyancı anarşizm, anarko-punk, bireyci anarşizm, postyapısalcı anarşizm, anarka-feminizm, anarko-*queer* hareket gibi çeşitli akımları veya sorun alanları vardır. Bunların çevresinde Türkiye'de grupların oluşması için de olanaklar son yıllarda doğdu. Eskiden bir tane yeşil anarşist tanıyorken, şimdi yeşil anarşistler diyebileceğimiz küçücük de olsa bir gruptan söz edebiliyoruz. Yukarıda saydığım her eğilimin çevresinde bir ya da birkaç grup oluşmuş durumda. Hepsi de kendi dergisini, fanzinini ya da web sayfasını yapmıştır.

Şimdi bu eğilim çeşitliliği yaygınlaşarak devam ediyor ve anarşizmin farklı yorumları ile çağdaş devrimci düşünce akımları arasında daha başka sentezler ya da ortaklaşmalar şekilleniyor. Yani bir kişi aynı anda hem anarşizmden hem de otonomist Marksizmden beslenebiliyor ya da aynı anda hem toplum-

sal ekolojiyle, hem feminizmle, hem *queer* teoriyle, hem ekoloji hareketiyle ilgilenebiliyor.

• **Anarşizm, düşünce hayatını etkileyecek noktaya ulaştı mı?**

– Dünyada bugün, hatta 1960'lardan beri bütün toplumsal hareketlerde, liberter, anti-otoriter fikirlerin ya da anti-hiyerarşik örgütlenme anlayışlarının etkisi var. Seattle '99'u başlangıç noktası olarak alırsak, anti-kapitalist sosyal hareketlerin klasik sol olmadıklarını, bildiğimiz anlamda merkeziyetçi örgütlenme anlayışlarından uzak olduklarını görüyoruz. Bunlar, tek bir çerçeveye kolay kolay oturtamasak da, özgürlükçü ve hiyerarşik olmayan örgütlenme anlayışlarını tercih eden, dolayısıyla da tarihsel olarak anarşizmi anıştırdığını ya da onun sosyal örgütlenme formlarını sürdürdüğünü söyleyebileceğimiz hareketler. Geçen Mayıs'ta İspanya'da Plaza del Sol Meydam'nda başlayan "Indignados" işgal hareketinden, Amerika'daki Occupy Wall Street hareketine kadar hiçbiri, tek merkezden koordine edilen, birilerinin öncü olduğu, birilerinin birilerine ne yapacağını söylediği hareketler değil. Bu hareketlere daha yakından baktığınızda, örgütlenme anlayışlarında, karar alma süreçlerinde doğrudan demokratik mekanizmaların işlediğini görürsünüz. Aynı şeyleri Tunus ve Mısır devrimlerinde de görüyoruz. Bunların hepsi aşağıdan, alt sınıflardan, toplumun ezilen tabakalarından gelişen hareketlerdir. Merkeziyetçi partilerin kontrolü yoktur ya da yok denecek kadar azdır. Bu örnekleri vermemin nedeni, buralarda yaygın anti-otoriter eğilimlerin var olması. Bu eğilimin adına bizim anarşizm dememizin ya da dememizin pek de önemi yok.

Gelelim Türkiye'ye... Türkiye'de anaakım solun dışına çıkmış toplumsal hareketlerin örgütlenme, kurumlaşma, birey ilişkileri gibi konularda anarşizmle ortak noktalara sahip olduğunu söyleyebilirim. Bunlar, anti-otoriter, özgürlükçü, merkeziyetçi örgüt yapısına karşı koyan, doğrudan demokrasiyle ilişkili karar alma süreçlerini savunan hareketler. Bu dönemin karakteristik özelliğidir bu. Bu eğilimi LGBT hareketi içinde de

görürsünüz, feminist hareket içinde de, ekolojist hareketlerin içinde de, öğrenci hareketlerinde de...

• **Yani anarşizan bir etki var, ama bu etkinin kaynağı Türkiye'deki anarşistler değil; dönemin rengi bu olduğu için bu böyle...**

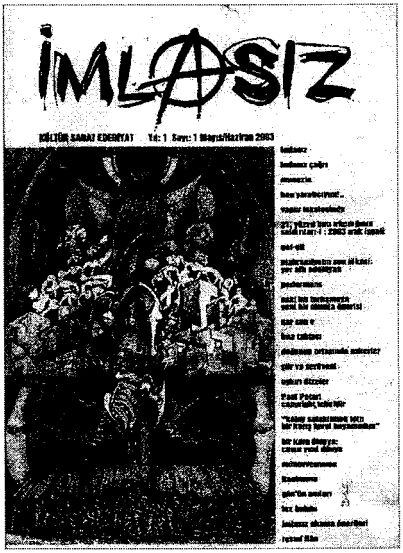
– Bu hareketlerin her birinin içinde anarşistler vardı. Az da olsa. Halen de çoğalarak varlar. İlk vicdani retçilerden başlayarak, Türkiye'de zorunlu askerliğin reddini ortaya atıp savunan ve eyleme geçenler, anarşistlerdi mesela. Zorunlu askerliğin reddinin tartışılabilir olmasının bile anarşistler sayesinde mümkün olduğunu söylemek kesinlikle abartmak olmaz. Gelecekte Türkiye'de zorunlu askerliğin kaldırılması gündeme gelecekse, bu da anarşistler sayesinde olacak.

Diğer taraftan, feminist hareketin kendine has örgütlenme geleneği ve çok güçlü bir siyasal mirası ve düşünsel birikimi vardır ve örgütlenmelerini kendileri oluşturmuşlardır. Feminizmin anarşistler arasında sosyalist soldan daha fazla karşılık bulduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda anarşizme özgü örgütlenme anlayışının da feminizmde karşılık bulduğunu söylemek mümkün.

LGBT hareketleriyle de anarşistlerin ilişkisi başından beri hep daha sıcak, yoğun ve doğrudan olmuştur. Anarşistlerin neyi ne kadar etkilediğinden çok, neyi ne kadar etkileme potansiyelinin bulunduğunu ve bundan sonra daha da etkileyebileceğini göstermeye çalışıyorum.

2008'de kadına yönelik şiddete ve cinsiyet ayrımcılığına karşı sokağa çıkıp eylem yapan bir grup erkekle başlayan Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi'nde de anarşistler vardı. İlk başlarda bu konuda başka şeyler yapan kimse yoktu. Ama daha sonra birkaç sol grup da kadına yönelik şiddete karşı eylemler yapmaya başladı. Bu gruplardan biri, Biz Erkek Değiliz'in eylemlerinden etkilendiklerini belirtmişti. Aynı dönemde Van'da da erkeklerin işlediği kadın cinayetlerine karşı BDP'li erkekler bir başka eylem gerçekleştirdi. Türkiye'de toplumsal cinsiyete dönük meselelerin sadece kadınların ve LGBT bireylerin mese-

lesi olmaktan çıkması gerekiyor. Bu tür başlangıçlar yavaş olur. Bu, ne kadar zaman sonra toplumsallaşır, sistem karşıtlarının başat meselelerinden birisi haline gelir, bunu bilmek zor. Toplumsal erkekliğin etkilerini söküp atmak çok zordur. Ancak başlangıç yapıldı ve bu başlangıcı yapan da anarşistlerdi.

Kayseri'de yayınlanan anarşist edebiyat dergisi İmlasız'ın 2003 Mayıs-Haziran sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

LGBT hareketi içinde anarşist fikirlerin etkisi olduğunu söylemiştim. LGBT hareketinde pek çok anarşist vardır. Ve sayılarının giderek arttığını, anarko-*queer* düşünme biçimlerinin, politika anlayışlarının felsefi ve politik kavrayışlarının yayıldığını görüyoruz.

90'lardaki nükleer karşıtı kampanyalarda ya da Bergama direnişinde de anarşistlerin kayda değer etkileri olmuştu. Öte yandan Türkiye'de yerel ekoloji hareketlerinin ağsallaşmasını sağlayan en önemli girişimlerden birisi olan Karadeniz İsyandadır Platformu'nun örgütlenmesinde de başından beri hep anarşistler vardı. Bu platform da anti-otoriter ve anti-hiyerarşik örgütlenme yapısı gösterir.

Bir başka önemli aktivizm alanı, Türkiye'deki göçmenler. Avrupa'da göçmenlerle ilgili anarşistlerin etkili olduğu çok önemli hareketler var. Türkiye'de göçmenlerle ilgili hareketin başlangıcı olarak tanımlanabilecek Göçmen Dayanışma Ağı, iki yıl önce gündeme geldi. Festus Okey'in öldürülmesiyle ilgili ilk eylemi anarşistler yaptı. Göçmen Dayanışma Ağı (GDA) da anarşistler ve özgürlükçü sosyalistlerin birlikte oluşturdukları bir oluşumdur ve örgütlenmesi anti-hiyerarşiktir.

Hayvan hakları ve özgürleşmesi sorunlarını gündeme getirenler arasında da anarşistlerin çok etkili olduğunu söyleyebiliriz. Yeryüzüne Özgürlük Derneği, eko-anarşist meseleler çevresinde faaliyet gösteren çok önemli bir oluşumdur.

Özetle, anlatmaya çalıştığım şey şu: Bu hareketler çok yeni, yaklaşık iki-üç yıldır varlar. Peki, son iki-üç yılda ne oldu da bunlar çoğaldı? 2009'da İstanbul'da bir IMF zirvesi yapıldı. Onun hemen öncesinde Türkiye'nin çeşitli yerlerinden anarşistler, anti-otoriterler, liberter sosyalistler, feministler, LGBT bireyleri, ekolojistler, bir koordinasyon etrafında biraraya geldiler. O zamana kadarki en kapsamlı anti-kapitalist protesto eylemlerinden birisini ortaya koyan bu koordinasyonun ismi DirenİstanbuI'du. DirenİstanbuI peş peşe 15-20 eylem ve etkinlik gerçekleştirdi. Kentsel dönüşümden ekolojik yıkıma, göçmen meselelerinden emek mücadelesi ve toplumsal cinsiyete dek pek çok konuda kapsamlı etkinlikler yapıldı. Göçmenlerin tıkıldığı Kumkapı "Misafirhanesi" önünde ilk eylemi DirenİstanbuI yaptı. Ve bu süreç Göçmen Dayanışma Ağı'nın temelini oluşturdu. Kentsel dönüşüme karşı çalışan mahalle dernekleriyle aktivistlerin biraraya gelip etkinlikler yapması da yine bu dönemde gündeme geldi. Karadeniz İsyandadır Platformu'nun temelleri de DirenİstanbuI sürecinde atıldı.

DirenİstanbuI, kendisini IMF-Dünya Bankası Zirvesi süreciyle sınırlandırmıştı. Ama onun ardından, farklı meseleler etrafında farklı örgütlenmeler ortaya çıktı. Bugün kentsel dönüşüm meselesi çevresinde örgütlenen kent hareketlerinde (Örneğin İstiklal Caddesi'nin ve Tarlabaşı'nın soylulaştırılmasına karşı örgütlenmelerde, Emek Sineması için verilen mücadelelerde), ekoloji hareketlerinde, LGBT hareketlerinde, göçmen hakları mücadelesinde, hayvan hakları mücadelesinde anarşistleri görebilirsiniz. Birey olarak görebilirsiniz, ama demin de söylediğim gibi, bütün bu hareketler içinde anti-otoriter ve anti-hiyerarşik oluşumları da görebilirsiniz. Bu tür hareketlerin geleceğinde anarşist etkinin var olacağını ve artacağını öngörmek yanlış olmaz.

Buna karşılık, bu tür anti-hiyerarşik aktivist oluşumların çoğalmasının anarşist akımı güçlendireceği de apaçık. Çünkü

sosyal hareketler birbirlerinden etkilenir ve birbirine deneyim ve örgütlenme formlarını aktarır. Bu olgu, merkeziyetçi, hiyerarşik ve temsile dayalı solun tıkandığı ve zaman zaman düzen içine savrulduğu noktada sürecin önünü açar ve sistem karşıtı hareketleri besler. Bu, anarşizmin solun dışında bir alternatif olarak görülmesini ve siyasal pratiğe geçirilmesini besleyecek bir süreçtir.

• Türkiye'nin gündemindeki en önemli mesele Kürt sorunu. Anarşistlerin bu konuda rolü var mı?

– Kürt hareketi geçtiğimiz yıl Demokratik Özerklik Projesi'ni duyurdu. Bu proje, yerelde katılımcı ve doğrudan demokrasiye dayalı bir toplumsal örgütlenmenin inşa edilmesini savunuyor. Bu politikanın en önemli esin kaynağı, pek çok yerde gösterildiği gibi, toplumsal ekoloji ve doğrudan demokrasiye dayalı komünalist politikayı inşa eden Murray Bookchin'in çalışmalarıdır. 2005 yılında yaşamını yitiren Bookchin, anarko-komünist ve ekolojist düşünceyi geliştirmiş özgürlükçü bir düşünürdü.

Demokratik özerlik, doğrudan demokrasiyi geliştirme iddiasını taşıyor. Bu iddiayı taşıyor olması, bence hali hazırda bunu gerçekleştirmiş olmasından çok daha önemli. Çünkü sosyalist solun ufkunda henüz bu tür düşünceler yokken, Kürt hareketi özgürlükçü politikalara doğru büyük bir dönüşümü savunuyor. Halkların Demokratik Kongresi içindeki sosyalist örgütlenmelerin anarşist anlamda özgürlükçü hale gelmeleri imkânsız. Ancak bu oluşumun içindeki yeni sosyal hareketler kendi özgürlükçü yapılarını değiştirmeyecektir. Ve merkeziyetçi ve hiyerarşik örgüt yapılarına yöneltilecek eleştiriler, bu tür hareketlerin gündeminde alt sıralarda yer alan maddelerin giderek önem kazanmasını getirecektir. Bu eleştiri, bu yapıların içindeki bazı bireylerin dönüşümüne de etki edecektir.

• Kurucuları arasında yer aldığınız *Siyahî* dergisi, postyapısalcı anarşist düşüncenin sadece Türkiye'de değil, dünyada ilk temsilcilerinden biriydi...

– 2004'ün Kasım ayında ilk sayısı çıktı. Bir yıl boyunca, yılda 2 sayı olarak yayınlandı. Daha sonraki iki yıl boyunca da altı ayda bir yayınlandı ve toplam 9 sayıdan sonra 2007 Haziranı'ndaki son sayısıyla yayın hayatına son verdi.

Siyahî dergisi, postyapısalcı anarşizm ya da post-anarşizm fikirlerini savunan dünyadaki ilk dergiydi. Bu da Türkiye'nin kendine özgü garipliklerinden biridir. *Siyahî* bu fikirlerin Türkiye'de mümessilliğini yapan bir dergi değildi; bu fikirleri geliştirmeye çalışanların dergisiydi.

Bu fikirlerin temellerini atan felsefeciler ya da anarşist entelektüeller var. Rolando Perez'in 1990 tarihli eseri *Anarşi ve Şizoanaliz*, yine aynı dönemde yayınlanan ve Türkçeye de çevrilen Hakim Bey'in *T.A.Z.-Geçici Otonom Bölgeler*'i, bu tür fikirlerin ortaya atıldığı ilk kaynaklar arasında yer alır. Asıl kaynak ise 1994 yılında Amerika'da yayınlanan ve 2000'de de Türkçeye çevrilen Todd May'in *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi* isimli eseridir. Todd May'le birlikte postyapısalcı anarşizm bireyci bir çerçeveden toplumsal anarşist bir çerçeveye taşındı.

Bunlar ilk başlangıç adımlarıdır, ama '90'larda (bizim takip edebildiğimiz kadarıyla ABD, Kanada, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Türkiye gibi ülkelerde) postyapısalcı fikirlerle anarşist fikirler arasında bir yakınlık doğdu ve entelektüel alışveriş başladı. Yeni bir anarşist düşünceyi inşa etme ihtiyacı olduğu fikri dünyada yaygınlaştı. *Siyahî* dergisini çıkaran bizler, dünyadaki anarşistlerle aynı zamanda bu ihtiyacı duyduk ve başlangıçtan itibaren başka ülkelerdeki bu çevrelerle ve bu tür makale ve kitapların yazarlarıyla doğrudan haberleşmeye başladık.

Anarşizm üzerine entelektüel çalışmalarda, dünyada özellikle son on yılda giderek ivmelenen müthiş bir yayın artışı var. *Siyahî* ekibi olarak bu birikimi, dünyadaki bu arayışın önemli bir kısmını Türkçeye aktardık ve kendi yazılarımızla bu fikirleri geliştirmeye giriştik. Daha sonra bu fikirleri benimseyen ama bunu daha özgün bir meseleye ve Kürt coğrafyasının ve oradaki toplumsal mücadelenin politik sorunlarına uygulamaya ko-

2000'lere gelindiğinde anarşizm coğrafi olarak yaygınlaşmıştı. Bunun somut örneği, Malatya, Konya, İzmir ve Malatya'da yayınlanan (soldan sağa) anarşist fanzinlerdi. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

yulan *Qijika Reş* dergisi yayınlandı. *Qijika Reş*, postyapısalcı fikirlerden, postkolonyal teorilerden, otonomist Marksizmden, *queer* teorisinden, feminizmden, yani çağdaş düşüncenin bütün akımlarından beslenen bir dergi.

• **Postyapısalcı anarşizm, 19. yüzyıl anarşizminden farklı ne söylüyor?**

– Bugün otantik kaynaklara dayanan bir anarşizmi sürdürmek mümkün, ama Foucault'nun eleştirilerini, Deleuze ve Guattari'nin düşüncelerini ya da günümüzün en etkili komünist filozoflarından Jacques Ranciere'in fikirlerini bilmeksizin, bu fikirleri göz ardı ederek sürdürülebilecek bir anarşizmin eksik kalacağı yaklaşımı gittikçe yaygınlaşıyor. Anarşizmle çağdaş felsefenin en devrimci eğilimleri arasında bir temas var. Ve bu temasın artık geri çevrilemeyecek, göz ardı edilemeyecek bir etki haline geldiğini söyleyebilirim. Judith Butler, Alain Badiou, John Holloway, Giovanni Vattimo gibi çağdaş filozoflar da bunun farkındalar ve son dönem çalışmalarında ya da kendileriyle yapılan söyleşilerde de bunu vurguluyorlar.

Bu düşünceler Türkiye'de de radikal çevrelerde yavaş yavaş yayılıyor, merak ediliyor, okunuyor, üzerine çalışılıyor.

• **Postyapısalcı anarşizm, devrim fikrinden vazgeçmek anlamına mı geliyor?**

– Postyapısalcı anarşizm, anarşizmin tarihsel olarak sürdürdüğü toplumsal devrim fikrini olduğu gibi korur ve genişletir. Bir de şunu belirtmek gerekiyor: Anarşizm kendi içinde türdeş bir akım değil. Mesela bireyci bir anarşizmle anti-kapitalist toplumsal devrim için mücadele eden anarşizm arasında elbette büyük fark var. "Postyapısalcılık" ifadesi de, bir grup düşünürün sanki homojenlermiş gibi ele alınmasına sebep oluyor. Ben postyapısalcılıktan çok, belirli düşünürlerin etrafında yürütülecek bir tartışmadan hareket etmeyi seçiyorum. Bu noktada en çok önemsediklerim, Deleuze-Guattari, Foucault, Ranciere, Agamben, Badiou, Negri gibi kapitalist topluma ve devlet formuna karşı devrimci bir dönüşümü savundukları apaçık olan düşünürler. Bu düşünürlerle anarşizmin toplumsal mücadeleci çizgileri arasındaki kesişimleri öne çıkarmaktan yanayım.

Örneğin, Deleuze ve Guattari'nin geliştirdiği "minör politika", "organsız beden" ya da "rizom" gibi kavramların devlet

formuna getirdiği çok güçlü eleştirilerin anti-otoriter bir politik mücadelede nasıl işler kılınabileceğini keşfetmek önemlidir. Aynı şekilde, Foucault'nun, iktidarı bir merkezden çok, bir ilişki olarak ele alması, direniş ve iktidar ilişkilerinin birbirinden bağımsız olmadıkları ve direnişin de iktidar ilişkilerine içkin olduğu ve bireylerin ya da grupların kendi içlerinde bu iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadıkları gibi tezleri bana kalırsa anarşist düşünceye muazzam katkılar sunar. Foucault ve Agamben'in biyopolitika üzerine çözümlemeleri, günümüzde devlet egemenliğinin nasıl bir form aldığını anlamak, bedenlerimiz üzerindeki tahakkümleri görünür kılmak ve özellikle neo-liberal kapitalizme içkin yeni türden faşizmler karşısında yeni direniş biçimleri geliştirmek için vazgeçilmez önemdedir. Judith Butler'ın ve diğer postfeministlerin toplumsal cinsiyet konusundaki analizleri, anarka-feminizmin ve bugünkü global hareketlerin radikalleşmesine yönelik çok önemli katkılar sunar. Veya Negri başta olmak üzere otonomist Marksistlerin kapitalizm, emek ve toplumsal faillerin geçirdiği dönüşümlere dair analizlerini hesaba katmadan, emek eksenli direniş mücadelelerinin neden sürekli olarak kapitalizmin duvarına çarpıp geri döndüğünü anlamak mümkün görünmüyor. Negri ve Hardt'ın Spinoza ve Deleuze'den alıp geliştirdiği "çokluk" kavramı da, farklı mikro-mücadeleler arasında ağsal bir birleşim yaratmak için çok önemlidir.

Tarihsel anarşizmin en temel yaklaşımları, yani devlet iktidarını hedeflemeyen siyasal mücadeleler, Leninist parti formunun ve temsilî örgütlenmenin reddi, doğrudan eyleme yönelik vurgu, doğrudan demokrasi, ağ tipi yatay örgütlenmeler, komünalizm, gündelik yaşamın politikayla iç içe geçmesi, Negri ve Hardt, John Holloway, Simon Tormey, Miguel Benasayag, Todd May, Saul Newman, Daniel Colson gibi düşünürler tarafından ele alınıyor. Bu yazarlar, anarşizan bir anti-kapitalist mücadelenin olası yollarını kavramsallaştırmaya çalışıyorlar. Bu nedenle anarşizmin artık bir meşrep olarak tüm anti-kapitalist toplumsal mücadeleleri ve radikal söylemleri etkilediğini söylemek mümkün.

• **Radikal cenahtan, postyapısalcı düşünürlere yönelik çeşitli eleştiriler var. Örneğin Foucault'nun dediği gibi iktidar her yerdeyse, onunla nasıl mücadele edilecek?**

– Foucault'nun bağlamından koparılarak okunması, "İktidar ortadan kaldırılamaz" diyormuş gibi anlaşılmasına yol açıyor. Oysa iktidarın her yerde olduğunu söyleyen Foucault, aynı cümlenin içinde direnişin de her yerde olduğunu söyler. Cümlenin aslı şudur: "İktidarın olduğu yerde direniş vardır." Fakat bu cümleyi, direnişin iktidara bir tepki olarak doğduğu şeklinde ele almamak gerek. Çünkü Foucault açısından direnişin iktidara göre önceliği vardır. İktidar direnişi bastırmak için yeni teknikler geliştirir. Aslında direniş hayatın kendisidir. Hayatın zorla, baskıyla belirli bir form içine sokulması yönündeki her iktidar teknolojisi, hayatın direniş halini almaya başladığı durumlarla karşı karşıya kalır. Deleuze, Foucault üzerine kitabında bunu şu önermeye çevirir: "İktidar hayatı hedef aldığında, hayat iktidara direniş halini alır."

Öte yandan Foucault, her yerde olan bir "şey" ya da bir "merkez" olarak iktidardan bahsetmez. Çünkü bireyler, topluluklar ya da politik gruplar, kendi kudret derecelerine sahiptirler ve bu kudret, iktidar ilişkileri içinde vücut bulur. O halde iktidar bir ilişki olarak, bir tekilliğin bir başkası üzerinde yaptırım gücüne dönüşmesidir. Diğer taraftan kudret, bir tekilliğin kendi potansiyeli yani olanakları dahilinde eyleme kudreti olduğu için, iktidar, kudretin artmasına ya da azalmasına yol açan bir merkezileşmedir. Yani gücün-kudretin, asimetrik bir dağılımını oluşturacak şekilde merkezileşmesidir.

Foucault, iktidar ilişkileri içindeki tarafların eşitsizliğine vurgu yaparken, bir tarafın mutlak güç, diğerinin de güçsüzlük olarak kavranmasına karşı çıkıyordu. Çünkü her iktidar ilişkisi, o iktidarın oluşumuna katılarak kendi güçsüzlüğüne-kudretsizliğine yol açacak şekilde iktidarı başkalarına devreden bireylerden oluştuğu gibi, aynı zamanda her zaman ona karşı bir direniş imkânını da içinde barındırır. Bu yüzden de Foucault, "İktidarın olduğu yerde direniş de vardır" der. Yani kimse güçsüz değildir. Ama iktidarla ilişki bakımından kimse saf ya da masum da değildir.

Bunun bir diğer sonucu şudur: Her direniş, iktidara bir karşı güç uygulaması bakımından, bir iktidar ilişkisidir. İktidar ilişkisini ortadan kaldırmaz, iktidarın asimetrik dağılımını değiştirir. Foucault'nun bu yaklaşımını doğrudan demokrasi meselesinde örnekleyebiliriz: Temsilî demokrasi, karar verme yetkisinin temsilcilere devredildiği bir iktidar ilişkisidir. Oy verenlerin, görev süresi boyunca iktidarda olanlara yönelik hiçbir etkisi söz konusu olamaz. Doğrudan demokrasi ise karar verme sürecinden temsiliyetin çıkarılması demektir. Bu nedenle, yüz yüze ilişkilerle uygulanması gerekir. Doğrudan demokrasi modelinde her bireyin gücünün-etkisinin eşit olduğu ön kabulü vardır. Bu yüzden de kararların alınması uzun müzakereleri veya oy çokluğuna dayalı oylamaları gerektirebilir. Ancak pratikte farklı kişilerin süreçte daha etkin olmasına karşı önlemler alınması da gerekir. Doğrudan demokraside, iktidarın herkese nasıl eşit dağıtılacağı tartışması da önemlidir. Kararlar oy çokluğuyla mı, konsensüs modeliyle mi, yoksa nitelikli çoğunlukla mı alınacaktır? Bu tartışmada hemen şunu fark ederiz: İktidarın merkeziyetçi biçimini ortadan kaldırdığımız zaman, bir asimetrik güç dağılımını ortadan kaldırmış oluruz. Bireylerin kudret dereceleri ölçüsünde karar sürecine etki etme potansiyelleri devam eder. Eşitsizliklerin oluşmaması için farklı ölçeklere uygun karar alma modelleri geliştirmek ve bunu büyük politik topluluklara da uygun hale getirmek gerekir.

Foucault'nun yazdığı ve tartıştığı dönem, kapitalizme karşı toplumsal mücadeleyi devlet iktidarını ele geçirmek olarak algılayan "eski sol"un sona erdiği dönemdi. Bu dönemde iktidar ilişkilerinin aslında hayatın her boyutunda şekillendiği görülmeye başlanmıştı. Foucault, aile içinde, cinsiyetler arasında, ahlak düzleminde, okulda, orduda, fabrikada, hastanede, kamusal alanda, sokakta, büroda, her yerde hiyerarşik kurumlar ve yönetim teknikleri yoluyla işleyen iktidar ilişkilerini analiz ediyordu. Bu dönemde ortaya çıkan LGBT, feminizm, ekoloji, anti-militarizm, anti-psikiyatri, karşı-kültür gibi hareketler, öğrenci ve gençlik hareketleri, çalışma ve tüketim karşıtı hareketler, emek direnişleri, etnik kimlik mücadeleleri, tüm bun-

lar, toplumsal sisteme, devlete ve kapitalizme karşı mücadelelerin tek bir merkezden değil, pek çok merkezden, yani mevzilerden yürütülmesi anlamına geliyordu. Foucault'nun söylediği gibi, bu, direnişlerin her yerde çoğalmaya başlaması anlamına geliyordu. Gündelik hayatın her yerini kaplayan iktidar ilişkilerinin hepsine karşı çok merkezli direnişler olmadan iktidar ilişkilerinin ortadan kaldırılamayacağı, yüz yıl önce bütün anarşistlerin söylediği şeydi. Bu yakınlığın bilincinde olan Foucault *Yaşayanların Yönetimi* başlıklı derslerinde şunu söyler: "Tüm iktidar biçimlerinin kabul edilemez olduğunu söylüyor değilim; söylediğim, hiçbir iktidarın zorunlu olarak kabul edilebilir ya da kabul edilemez olmadığıdır. Bu anarşizmdir. Fakat bugünlerde anarşizm pek makbul olmadığından, ben bunu 'anarkeoloji' olarak adlandırıyorum; yani hiçbir iktidarın zorunlu olarak kabul edilebilir olmadığını kabul eden bir yöntem."

• Biraz da Türkiye'nin özgül tarihini konuşalım... Anarşizm, Cumhuriyet döneminde düşünce hayatında hiçbir etki yaratamadı. Geçtik anarşist hareketi, bir tane bile anarşist aydın yoktu. *Kara*'nın kurucularından Ali Kürek, "En azından parlak bir anarşist aydın çıkabilirdi Cumhuriyet döneminde, ama o bile çıkmadı" diyor. Neden?

– Cumhuriyet'in ilk dönemlerinin düşünce hayatına bakalım: Mustafa Suphi, bir komployla öldürülünce, geriye Şefik Hüsnü'nün TKP'si kalıyor ve parti daha sonra Sovyetler Birliği'nin uydusuna dönüşüyor. Dönemin entelektüelleri üzerinde etkili bazı dergiler var. 1930'larda *Kadro* dergisi, daha sonra 1960'larda *Yön* dergisi... *Yön* dergisi Türkiye İşçi Partisi'nin politikalarının oluşumunda da çok etkili oluyor. Bu çizgiye baktığımızda, bugün "ulusalcı" denen, sosyalizmi sadece ulus devlet çerçevesinde, bir tür endüstriyel modernleşme ve bağımsızlık fikri çerçevesinde anlayan bir düşünceyi görüyoruz. Türkiye'de çok uzun yıllar sosyalizm adı altında hâkim olan şey, ya Kemalizmle harmanlaşmış bir tür sosyal demokrasi fikri ya da kökleri Bakü Konferansı'na, Çin Devrimi'ne ya da 1960'lara geldiği-

mizde Baas sosyalizmine dayanan Üçüncü Dünyacı, kalkınmacı bir çizgi. Baskın olan bu.

Otoriter modernleşmeci devlet, her türlü muhalefeti çok sert şekilde bastırmış, yasaklamıştı. Baskı altındaki akımlar arasında, Kürt muhalefeti, İslamcılık ve sosyalizmin yanı sıra liberalizm bile vardır. Liberaller bunu hâlâ anlatır, Kemalizm karşıtı politikalarını bunun üstüne inşa ederler.

• Türkiye'de saf anlamıyla liberalizm bile yok.

– Artık var, ama geçmişte politik bir akım olarak etkili bir liberalizm yoktu. Ama diğer yandan, daha sonra dağıtılan 1924 Meclisi'nde demokratik eğilimlerin ortaya çıktığını biliyoruz. Mustafa Kemal'in gittikçe sert bir tek adam rejimi kurmasına muhalefet eden İkinci Grup bastırılarak yok edilmişti mesela.

Aynı şekilde, son on yılda yapılmış feminist tarih çalışmaları, aslında Osmanlı döneminde bir kadın hareketi olduğunu ve baskı altında kalarak da olsa, Cumhuriyet'in belirli bir dönemine kadar devam ettiğini ortaya koydu. Tüm bu siyasal muhalefet akımlarının ancak '60'larda yeniden doğabilmesi, değişen dünya sistemi ve Türkiye'nin kısmen demokrasiye geçişi yoluyla olabilmiştir.

• Ama anarşizm 1960'larda dahi filizlenmedi...

– '60'lar solunda dünyadaki anti-sömürgeci kurtuluş hareketlerinin büyük etkisi vardı. Özellikle Türkiye İşçi Partisi'nin gençlik kollarından çıkan ve en sonunda Dev-Genç'e varan öğrenci gençlik hareketinin ve ondan doğan diğer sosyalist hareketlerin siyasi çizgilerinde Üçüncü Dünya devrimlerinin çok büyük etkisi oldu. Zaten '70'lerin ilk döneminde de Üçüncü Dünyacılığın çeşitleri tartışılmaya başlandı: Maoculuğu mu izleyecekler, fokocu mu olacaklar, Latin Amerika'daki çizgilerin devamı mı olacaklar, Doğu Avrupa halk demokrasilerinin yolunu mu izleyecekler; bunlar tartışılıyordu. O dönemin önemli yayınevlerinden Yön, Ant ya da Maya'ya baktığınızda, o sırada dünyada ne yaşandıysa, Angola, Portekiz, Küba, Çin, Latin Amerika'daki devrimci hareketlerle ilgili hemen her şeyin çev-

rilmiş olduğunu görürsünüz. Muazzam çeviri yapılmıştır, sahaflarda sürekli bu kitaplarla karşılaşırız.

O dönemde anarşizme dair metinler de ilk defa çevriliyor. 1967'den itibaren, Proudhon, Bakunin, Kropotkin ve Woodcock'tan çeviriler yapılıyor. Şimdi burada bir noktalı virgül koyup, Batı solunun o dönem ne yaptığına bakalım. Ekim Devrimi'yle başlayan sosyalist geleneğe yönelik eleştiriler entelektüel düzeyde 1930'larda başlar. Ama bunun apaçık bir eleştiriye dönüşmesi ve Yeni Sol olarak da adlandırılan akımın doğuşu 1960'larda, '68'in öncesinde gerçekleşir. Yeni Sol, Sovyetik solu ve Üçüncü Dünya hareketlerinin temsil ettiği birtakım kalkınmacı akımları kapitalizmle birlikte eleştirmeye başlar. Batı'daki kapitalizmin eleştirisiyle sınırlı bir sol algılayışının ötesine geçilerek Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik, devletçi, Batı'yla teknoloji ve silahlanma yarışındaki sosyalizm anlayışı da çok sert eleştirilir.

Yeni Sol içinde bu eleştirilerin başlamasına paralel olarak gençlik hareketlerinin de, kendi dönemlerinin hâkim ana sol akımlarından kopmaya başladığını görürüz. Mesela Fransız Komünist Partisi'nden bağımsız bir devrimci gençlik hareketi şekillenir. Bağımsız gençlik örgütlenmeleri ortaya çıkar ve bunlar '68'de patlar. Bu hareketlerin en karakteristik özelliği, merkeziyetçi, hiyerarşik otoriter yapılara, yani Stalinist bürokrasiye ve Leninist merkeziyetçi parti modeline karşı olmalarıdır. Aynı dönemde gerontokrasi eleştirisi, cinsiyet özgürleşmesi, feminizm, ekoloji gibi konular devreye girmeye başlar.

İlk defa 1969 yılında ABD'de New York şehrindeki Stonewall Barı'nda polis baskısına karşı direnişle kamusal sahneye LGBT hareketi çıkar. '70'lerin başlarından itibaren, sosyolojinin "yeni sosyal hareketler" dediği özgürlükçü siyasal akımlar tarih sahnesinde boy gösterir.

Aynı dönemde Türkiye'de bu akımların hiçbirisi ortaya çıkmaz. Sadece ve sadece 1975'te kadın hareketi, İlerici Kadınlar Derneği ile bağımsız bir örgütlenme girişiminde bulunur. Onun dışında ekoloji, cinsel devrim ve benzeri temalar etrafında şekillenen bir özgürlük fikri gelişmedi Türkiye'de. Türki-

ye'de o sırada kurumlaşmakta olan şey, Batı'da artık terk edilmekte olan devletçi, modernleşmeci soldu. O dönemin terminolojisiyle, Türkiye'de "eski sol" denen şeyin ortaya çıktığını görürüz. Eski sol, tüm dünyada Sovyetler Birliği'ne bağlı komünist partiler yoluyla kurumsallaşmış ve bürokratikleşmiş olan şeydir. Yeni Sol ilk başlarda Çin'e karşı hayranlık duymuş, ama kısa sürede oradaki baskıcı yapıyı da fark etmiştir.

O dönemde Batı'da, Avrupa merkezciliğin eleştirisi de başlar. Daha sonra modernleşme ve Aydınlanma felsefesinin eleştirisi haline dönüşecek olan şeyler 1960'larda ve '70'lerde entelektüel alanda gelişmeye başlar. Bunların hiçbiri '70'lerde Türkiye'de yoktu.

• Neden?

– Ulusalcılık teriminin bugün artık Türkiye'de Nazizme eşdeğer bir anlamı var. Ama siyaseti ulus devlet etrafında görmek, toplumsal dönüşümün motoru olarak ulus devleti algılamak ve bunun etrafında geliştirmek, erken dönem Türk sosyalistlerinde baskın bir davranıştı. Sosyalistler, Türk modernleşmesiyle, Kemalist devrimle hep yakınlık içindeydi. Avrupa tarihindeki gibi farklı geleneklerden, Aydınlanma'nın farklı köklerinden ve hatta daha geriye götürürsek, Ortaçağ'daki dinsel heretik akımlardan kaynaklanan bir sol yoktu.

• **Dolayısıyla solun '60'lar ve sonrasında devlet içinde bağlaşıklar arayışına girmesini doğal karşılamak lazım...**

– Buna doğallık atfetmek istemem, ama bir süreklilik olduğu kesin. Bakıyorsunuz, 1930'larda *Kadro* dergisi var, 1960'larda *Yön* dergisi var, ardından TİP doğuyor, sonrasında Milli Demokratik Devrim tartışmaları, akabinde 12 Mart Darbesi geliyor ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı "Ordu kılıcını attı" diye yazabiliyor. 1960'lar ve '70'lerde yapılmış pek çok öğrenci gençlik eyleminde "Ordu gençlik el ele" benzeri sloganlar atılabiliyor.

Anarşizmle ilgili kaynak da yok... Mesela Ekim Devrimi öncesinde Rusya'da olup bitene dair bir sürü şey çevrilmiştir Türkçeye, ama anarşistler önderliğindeki İspanya İç Sava-

şı hakkında kaynaklar çok sınırlıdır. 1970'lerde sadece André Malraux'nun *Umut*'u ve Arthur Koestler'in *İspanya'da Ölüm Güncesi* çevriliyor, ama onlar da roman... Oysa sadece Rus Devrimi'yle ilgili metinler değil, Doğu Avrupa ülkelerinin siyasi önderlerinin metinleri, Enver Hoca'dan Dimitrov'lara kadar birçok şey çevriliyor.

Ama şunun da altını çizeyim: 1967, '68 ve '69 tarihlerinde peşpeşe birkaç tane anarşist kitap çıkıyor. Proudhon'un *Mülkiyet Nedir*'i, Kropotkin'in *Anarşizm Nedir*'i ve Woodcock'un *Anarşizmin Tarihi* isimli eserinin ilk versiyonu... Yine aynı tarihlerde, '68 ve '69'da, Batı'daki özgürlükçü hareketler üzerinde çok etkili olmuş olan Herbert Marcuse'nin kitapları çevriliyor. *Tek Boyutlu İnsan, Eros ve Uygarlık (Aşk ve Toplum* ismiyle çevriliyor), *Us ve Devrim* (*Mantık ve İhtilal* diye çevriliyor) ile *Sovyet Marksizmi* isimli eserleri. Ama kim Marcuse'nin bu eserlerinden etkilenmiştir, kimin üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur, hiç bilmiyoruz. 1970'lerde Marcuse'ye referans veren biri var mıydı? Ben bugüne kadar duymadım ve rastlamadım. Türkiye'de anarşistlerin yaşları 60'tan geriye gitmediği ve bugün anarşist çevrelerde yer alanlar en erken '80'lerin başında ortaya çıktıkları için, daha önce anarşist olan biri var mıydı, bilmiyoruz, hiç duymadık. Hatta geçin anarşizmi, '70'lerde Fransız Yeni Solu'nun, Alman, Amerikan Yeni Solu'nun etkilerini Türkiye'ye taşımış birileri var mıydı? Bunu da hiç duymadık. Bu çok ilginç bir şeydir. Sadece müzik ve karşı-kültürün, yaşam tarzlarında sınırlı bir etkisi olmuştu, *rock* kültüründe olduğu gibi.

'70'ler boyunca, her yıl 1-2 tane de olsa, anarşizme dair kitap çevriliyor. Toplamda 7-8 tane. Ama anarşist yok, dergi de yok. Zaten anarşizm küfür olarak kullanılıyor. Anti-otoriterlik diye bir kavram zaten yok. Anti-militarizm yok. Sadece İlerici Kadınlar Derneği ile feminizm gündeme geliyor. Bağımsız feminist hareketin şekillenmesi ya da ekoloji konusundaki örgütlenmeler '80'lere kadar gerçekleşmiyor.

1980'lere geldiğimizde, sahne birdenbire değişiyor. Sosyalist akımların bazıları kendi içinde Sovyet Marksizmini tartışmaya başlıyor. İlk defa, Marksizmin Avrupa ve Güney Ameri-

ka'da çok yaygın, bugün ise dünyada en yaygın kolu olan Troçkizm Türkiye'de hayat buluyor. Yavaş yavaş o zamana kadarki yerleşik Marksist-Leninist algının dışına çıkılmaya başlanıyor.

Bunun iki nedeni olduğunu düşünüyorum: Birincisi, '70'lerde sol içinde başka hiçbir sese izin vermeyecek, baskıcı ve tek sesli bir kültür hâkimdi. Bunun hegemonyasının sürdürülebileceği bir ortam kalmamıştı 1980 Darbesi'nden sonra. Solun kendi üzerine baskı uygulayabileceği bir atmosfer yoktu.

Darbe sonrasında pek çok devrimci Türkiye'den yurtdışına iltica etti. Bu insanlar, Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç'te yaşamaya başladıklarında punk, anarşist, ekolojist, feminist, LGBT ve göçmen hareketlerinden etkilendiler. Bütün bunları, kılcal damarlardan geçip Türkiye'ye ulaşmaya başlayan etkiler olarak düşünelim...

• Ve '80'ler, feminist, ekolojist ve başka yeni sosyal hareketlerin rönesansına tanık oluyor. Türkiye, 1960'lar ve '70'lerde Avrupa'da yaşanan dönüşümü, Yeni Sol'un yarattığı dönüşümü, '80'lerde uzun bir dönemde yaşıyor.

– Aynı dönemde, yani *Kara*'nın da çıktığı 1986'da, daha sonra Metis Yayınları'nı kuracak olan entelektüeller *Akıntıya Karşı* dergisini çıkardı. Aynı çevre bir yıl sonra, '87'de *Defter* dergisini çıkarmaya başladı. '87, feministlerin örgütlü biçimde sokakta ilk protesto eylemini de gerçekleştirdikleri tarihti. Vicdani retçilerin ortaya çıkışı da '89'daydı. Bunların hepsini birarada düşünmek lazım.

2 Kasım 2011, Mecidiyeköy

NATO KARŞITI ÖZGÜRLÜKÇÜ KOORDİNASYON'UN DEKLERASYONU

2004 Haziranı'nda İstanbul'da gerçekleştirilen NATO zirvesine karşı anarşist ve anti-otoriterlerin oluşturduğu NATO Karşıtı Özgürlükçü Koordinasyon, bir deklarasyon yayınlamıştı...

Hayallerimiz giderek kararıyor, çaresizleşiyoruz sanki. Birileri bizim böyle hissetmemizi istiyor. Yaşamımızın kontrolü birilerinin sermayesini büyütmesi adına elimizden alınıyor. Patron işçiyi, sermaye sahipleri fakiri ve zengin ülkeler dünyanın geri kalanını sömürüyor. İşte paranın düzeni, kapitalizm...

Kapitalizm yıllardır varlığını IMF, NATO gibi örgütlerle sağlamlaştırıyor. Bugün de NATO mevcut düzenin en büyük ordusu işlevini görüyor. 'Evrenin efendileri'nin bizler adına yeni kararlar almak için düzenledikleri NATO toplantısı önümüzdeki haziran ayında bu sefer İstanbul'da olacak.

Anarşistler, NATO karşıtı yürüyüşte (2005)... (Kaynak: Indymedia)

ABD ve müttefiklerinin oluşturduğu NATO, kapitalizmi devam ettirmek için her tür katliamı yapmaya hazır küresel bir örgüttür. ABD bir taraftan bu düzenin kaymağından en çok payı alan devletken, diğer taraftan dünyada en çok evsiz ve fakir insanın yaşadığı ülkelerden biridir. Devlet, sadece egemenleri temsil eder ve vergilerine muhtaç olduğu kapitalistleri kollar.

Bizim için bir araya gelme ve örgütlenme

mücadelesi, yeni bir dünyayı efendisiz ve sömürüsüz bir dünyayı kurma mücadelesidir. Bu mücadele üretim araçlarının DOĞRUDAN üretenlerin ellerine geçmesini sağlamadıkça temelsiz kalacaktır. Çünkü sömürünün sinmiş olduğu nesneleri tüketerek varlığını devam ettiren bir toplum özgür olamaz.

Anarşistler, NATO karşıtı yürüyüşte (2005)... (Kaynak: Indymedia)

Biz iktidarın el değiştirmesiyle çözüme ulaşılabileceğine inanmıyor, iktidarların olmadığı bir dünya istiyoruz. Patronlar, komutanlar, önderler, kocalar ve büyükler yüzyıllardır adımıza bizden daha iyi karar verebileceklerine bizi inandırdılar. Kimsenin başkaları adına karar verme yetkisi olduğuna inanmıyoruz. Bulunduğumuz her yerde herkesin karar aldığı birliktelikler oluşturmanın ve böyle birlikteliklerin oluşmasına katkıda bulunmanın gerekliliğine inanıyoruz.

Efendisiz ve sömürüsüz bir dünyayı kurma süreci emeği sömürülenlerin, cinsel kimliği ve/veya cinsel yönelimi yüzünden aşağılananların, kültürleri, dilleri yok edilmek istenen, ezilen halkların beraberce sahipleneceği küresel mücadeleyle mümkündür.

Kaynak: Anarsi.org
URL: http://www.anarsi.org/arsiv.php?isl=oku&id=23&tip=1&ust=19

Postyapısalcı anarşizm: Devrimden çok sürekli isyan

RAHMİ ÖĞDÜL

Rahmi Öğdül, Karaşın Kolektifi'nin (1994-1996) katılımcısı ve *Siyahî* dergisinin (2004-2007) yazarıydı. Süreyya Evren ile birlikte yazdıkları *Bağbozumları - Kültür, Politika ve Gündelik Hayat Üzerine* isimli kitap (2002), ilhamını postyapısalcı düşünürler ve anarşizmden alıyordu. Öğdül, postyapısalcı anarşizmin çıkış noktası kabul edilen Todd May'in eseri *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi*'nin de çevirmeni.

• Karaşın Kolektifi ne zaman oluştu?

– Karaşın bir çalışma kolektifiydi. Okuyor, birlikte düşünüyor ve tartışıyorduk; çeviriler yapıyor ve yazıyorduk. Tüm bu çabalarımızın ürünleri *Karaşın Fanzin*'de ete kemiğe büründü. ... Bakunin'den, Kropotkin'den metinler çevirdik. Süreyya (Evren), ben, Süreyya'nın o zamanki eşi olan Füsun Kayra, Bülent Usta, Erden Kosova... 1996 yılında biraraya gelmiştik ve aynı yıl *Karaşın*'ın ilk sayısını yayınladık.

• Nasıl biraraya gelmiştiniz?

– Herkesin kişisel bir hikâyesi var. Benim anarşist düşüncelerle ciddi olarak karşılaşmam '90'lı yılların başında İskoçya'da, Edinburgh'da oldu. O zamanlar Murray Bookchin'in düşünce-

lerine merak salmıştım. Ve yoğun olarak anarşist külliyatı okumaya girişmiştim. Aynı dönemde Peter Marshall'ın *Bir Anarşist Olarak William Blake* başlıklı kitabını çevirmeye başladım. Daha sonra bu kitap Altıkırkbeş Yayınları'ndan çıktı. Kişisel bir yönelim olarak, her yerde karşımıza çıkan iktidar yapılarına yönelik tepkimi biçimlendirmek ve iktidar olmadan da insanların birbirleriyle yatay ilişkiler kurabileceğine olan inancımı temellendirmek için anarşizme yöneldim. Egemen iktidar anlayışlarından kopuşum Edinburgh'da yaşadıklarımla da örtüşüyordu.

Türkiye'ye döndüğümde çeviri yapmaya başladım. Süreyya o sırada Kabalcı'da editördü. İlk tanışmamız editör-çevirmen ilişkisi çerçevesinde gerçekleşti. Ancak daha sonra dostluğa dönüştü ve "Birlikte düşünce ve fanzin üretelim" diyerek yola çıktık. Üretilen her şey fotokopiyle çoğaltılan fanzinler ya da kitapçıklardı. Elden dağıtıyorduk. Bakunin ve Kropotkin'in yanı sıra Neçayev'in kitabını çevirmiştik. Galiba Süreyya'nın çevirisiydi.

• **O kitapçıklar duruyor mu bir yerlerde?**

– Bende bile tek tük var, ilk iki sayısı falan. Piyasada bulmak mümkün değil. Belki koleksiyonerlerde vardır.

• ***Karaşın*?**

– *Karaşın* dergiydi. Bizim yazılarımızdan ve yakın çevremizden aldığımız yazılardan oluşuyordu. Dört ya da beş sayı çıkmıştı. Belli başlı kentlerdeki bildik kitapçılara elden dağıtıyorduk. O nedenle bilen biliyordu. Belki de bu yüzden, *Kara*'nınkine benzer bir etki yaratmadı.

• **Kim okuyordu?**

– Kitapçılara bıraktığımız sayılar hemen tükeniyordu. Bize kendisini yakın hisseden bir çevrenin var olduğunu biliyorduk.

• **Postyapısalcı anarşizme nasıl geldiniz?**

– Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı eylemlerin gerçekleştirildiği 1999'un Sonbaharı'nda Süreyya ile birlikte *Varlık*

dergisinde yazılar yazmaya, dosyalar hazırlamaya başlamıştık.

Karaşın dergisi Karaşın Kolektifi tarafından iki sayı yayınlandı. İlk sayının üzerindeki 14 Nisan 1930 tarihi, Mayakovski'nin ölüm günüydü ve ölümün son olmadığını, hayatın başka bedenlerde sürdüğünü ve belki de Mayakovski'nin yeniden doğduğunu imliyordu. (Kaynak: Rahmi Öğdül)

• **Sanat yazıları mı?**

– Hayır, daha çok politika ve sosyoloji ağırlıklı yazılardı. Ama tabii zaman zaman sanata, edebiyata, kültürün diğer alanlarına da değiniyorduk. Aslında sınırları aşmayı, tüm disiplinlere girip çıkmayı deneyen yazılardı. Bu yazılar ve hazırladığımız dosyalar çerçevesinde okumalar yapmaya başlamıştık. Bu dönemde yoğun biçimde Foucault, Deleuze gibi postyapısalcı düşünürleri okumaya giriştik ve bu okumalarımızı anarşizmle buluşturduk. Daha sonra Türkçeye çevireceğim Todd May'in *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi* kitabından habersizdik başlangıçta.

• **Postyapısalcı anarşizm alanında en önemli eserlerden biri olarak bilinir...**

– Bu kitap dünyada bu konu üzerine yazılmış ilk eserdi. Postyapısalcı düşünürlerle klasik anarşist düşünceyi yan yana getiriyordu; bir bakıma, klasik anarşizmdeki özcü düşünceyi postyapısalcı düşüncelerle eleştirerek bir postanarşizm yaratıyordu. Postyapısalcı düşüncenin anarşist öğeler içerdiğini gösteren bir kitaptı. Foucault'da, Deleuze'de içten içe bir anarşizm keşfetmişti Todd May.

Kürşad Kızıltuğ'un Türkçeye çevirdiği Saul Newman'ın *Bakunin'den Lacan'a* adlı kitabı bu alandaki Türkçede ikinci eserdir. Daha sonra bu alanda çalışmalar yoğunlaşmaya başladı.

Ama biz bunlardan habersizken Foucault ve Deleuze okumalarımızla, klasik anarşizmden bir sapma, kırılma yaşamıştık. Daha sonra *Bağbozumu* başlığıyla kitaplaştırdığımız *Varlık*'taki yazılarımızda bu eğilim çok açık görülür. Pek çok yerde ağsal bir yapıya duyulan gereksinimden, ağsal örgütlenmelerden söz ediyorduk. Süreyya ile birlikte yazdığımız yazılarda verili olarak kabul edilen pek çok şeyi, kavramı sorguluyorduk.

• Postyapısalcı düşünürlerin Türkiye'de de yoğun biçimde okunmaya başladığı bir dönemdi galiba bu?

– Ayrıntı Yayınları başta olmak üzere bazı yayınevlerinin çevirileri sayesinde oldu. Bu kitaplar '80'lerin sonu ve '90'ların başında Türkçeye kazandırıldı. Biz bu düşünürleri kendi hayatımızla yoğuruyor, anarşist bir tavırla yazıyorduk.

• Dünyada bugün artık Bakunin'i Foucault ile yan yana koyan bir damardan, akımdan söz edebilir miyiz?

– Bugün artık böyle bir şey var. Hem Marksizm hem başka akımlar içinde özcü olarak tanımlanan yaklaşımlar sorgulanıyor. Bireyden başlayarak bir toplumun nasıl kurulacağına dair savlar ortaya konuluyor.

Bu çerçevede bir başka önemli gelişme, bedenin '80'lerden başlayarak Batı'da bir araştırma nesnesi haline gelmesidir. Beden sosyolojisi ve biyopolitik, Foucault'nun geliştirdiği alanlardır. Doğrudan doğruya bedeni ya da bedenin toplumla ilişkilerini ele alır. Bu alanda pek çok kitap yayınlandı,

• Beden düşüncesi, anarşizm ile nerelerden bağlanıyor?

– Beden, hem Batı'da hem bizde göz ardı edilmişti. Gözden kaçırılan şey, insanların kendi bedeniydi. Bedenin nasıl inşa edildiği bilgisi yoktu. Foucault, bize, iktidarın doğrudan doğruya beden üzerinde çalıştığını gösterdi.

İktidar, beden üzerinde iki türlü çalışıyor. Bir yandan, anatomo-politik, yani bir taraftan okul, hapishane, hastane, kışla gibi kapatma kurumlarıyla tek tek bedenler disiplin altına alınmaya çalışıyor. Biyopolitik ise bir tür olarak insan nüfusu-

nu, çeşitli denetim, yönetim mekanizmalarıyla biçimlendirmeye girişiyor. Cinsellik, doğum kontrol yöntemleri, tıp söylemleri bu kapsamdadır. Bu iki uygulamanın kesiştiği yerde ise Foucault'nun "normalleştirme toplumu" dediği şey zuhur ediyor, bugün olduğu gibi.

GAZETE
KARAŞIN
AYLIK FOTOKOPİ GAZETE
DÜNYANIN EN GÜZEL ENDONEZYASI

Dergiyi 1998-99'da üç sayı çıkan Gazete Karaşın *izledi. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

Tıbbmki tamamıyla biyopolitik bir söylem. Öyle ikna edici konuşuyor ki, artık katı disiplinlere gerek kalmıyor. Tıbbın ürettiği biyopolitik söylemle kendi kendimizi biçimler hale geldik; sağlıklı beden takıntısıyla toplumsal ilişkilerden sakınıyoruz. Ve giderek de kapalı bedenler haline geliyoruz. Çünkü tıbba göre her şey mikrop saçıyor. 18. yüzyılda kurulmaya başlanıyor biyopolitik söylem. "Hiçbir şeye dokunma, elleme, mikrop kaparsın" diyor mesela. Böylece yavaş yavaş kapalı bir beden ortaya çıkıyor. Bedenler birbirinden kopuyor.

Beden üzerinde yoğunlaşan düşünceyle birlikte, bedenin toplumsal olarak inşa edildiği olgusu ortaya konuldu. Bireyin sahip olduğu bedenin toplumsal olarak biçimlendiği ve bireyin iyi ya da kötü gibi bir özünün olmadığı ortaya çıktı. Oysa biliyorsunuz, klasik anarşizmde, mesela Kropotkin'de insanın özü iyidir. Ama iktidar onu yozlaştırır. Postyapısalcı düşünürler ise insanın sabit bir özü olmadığını, varsa bile bu özün olumsal olduğunu, yani toplumsal kurumlar tarafından inşa edildiğini söylüyorlar.

Bedeni gerçekten olumsal olarak ele almak gerekiyor. Her şey olabilir. Örneğin Spinoza, "Bir bedenin nelere muktedir ol-

duğunu bilmiyoruz" diye yazıyordu. Onca yıldır akıl tarafından tahakküm altına alınmış bedenin neler yapabileceğini ancak toplumsal ilişkiler düzleminde görebiliriz. İktidarın kendi yasalarını beden üzerine kazıdığını biliyoruz. Böyle bir anlayışla bakıldığında ortaya yeni bir mücadele alanı çıkıyor. Bedenin üzerindeki baskıyı kırmak için verilen mücadele önem kazanıyor. Oysa eskiden sadece bir mücadele vardı. Neydi o? Sınıf mücadelesi. Diğer mücadeleler göz ardı ediliyordu. "Asli bir mücadele vardır, diğer mücadeleler talidir" deniyordu.

Fakat iktidarın beden üzerindeki baskısı ve kontrol kurma çabası anlaşıldığında, artık her türlü mücadele eşit düzlemde ve vazgeçilmez olarak görülmeye başladı. Örneğin toplumsal cinsiyet mücadelesi, geylerin mücadelesi, feministlerin mücadelesi, sakatların mücadelesi ve başka mücadeleler yan yana, eşit düzlemde durmaya başladı. "Birincil ve ikincil mücadele" ayrımı ortadan kalktı.

'99 Seattle'ında bunları gördük aslında. Birbirinden farklı anlayışa sahip pek çok örgüt ya da topluluk, kolektivite yan yana geldi. Orada Marksistler, işçiler, geyler, feministler, öğrenciler, anarşistler gibi çok başlı bir canavar vardı. Herhangi bir örgütün dayattığı merkezî bir kalkışma değildi Seattle. Bu topluluklar, yan yana durarak, ağsal bir ilişki kurarak bunu oluşturdular.

• **Postyapısalcı anarşizm bunun teorisine mi talip?**

– Postyapısalcı anarşizm deyince ilk olarak aklıma akademik çalışmalar geliyor. Pek çok üniversitede artık anarşizm çalışılıyor. Ama akademiyle sınırlı değil bu. İktidarın yerini sürekli sorgulayan bir postyapısalcı anarşizm, eylem ile teori arasındaki klasik ayrımı ortadan kaldıran, teoriyi bir alet kutusuna benzeten bir anarşizm, ortaya çıkan çokluğun örgütlenmesiyle, gündelik ilişkilerle sürekli besleniyor ve tüm bu ilişkileri de besliyor.

• **Ne zamandan beri?**

– Herhalde '90'lardan beri.

• **Ama '70'lerde yoktu mesela?**

– Yoktu. Toplumsal hareketler bağlamında ele almıyordu olsa olsa. Tabii bu arada bir de toplumsal hareketler kavramı var artık. Toplumsal hareketler içinde her şeyin yan yana durabildiğini gördük. Bir yan yanalık söz konusu. Ama bu, birbiriyle ilişkisizlik değil. Aksine sürekli birbiriyle ilişki kurarak oluşturulmuş bir durum, bir melezlikler alanı.

• **Yeni sosyal hareketler Türkiye için de yeni değil mi? Feminizm, LGBT, hayvan hakları gibi hareketler ancak '80'lerde hayat bulabildi.**

– Evet, mücadeleler çeşitleniyor ve evliliklerle yeni melez mücadele alanları doğuyor.

• **Sol sence bu toplumsal hareketler bağlamında nerede? Anarşizm kendisini yenilerken sol da yenileniyor mu?**

– Batı'da post-Marksizmi tartışan *New Left* diye bir dergi var, biliyorsun. Post-Marksizm üzerinde anarşizmin büyük etkisi vardır. Çünkü Marksizm, tıkandığı yerde anarşizmden besleniyordu. Özellikle özgürlük alanında. Bugün pek çok örgüt hâlâ kendi içine kapalı, hiyerarşik görünüyor olsa da, bu etkileşim kaçınılmaz gözüküyor bana.

İşte görüyoruz, ne Türkiye'de ne dünyada öncülük yapabilecek tek bir düşünce var bugün. Ama bir çokluk var. Mücadelelerin çokluğunu görüyoruz. Farklı alanlarda sürdürülen mücadeleleri görüyoruz. Marksist hareketler de diğer hareketlerle sürekli etkileşim halinde bulunuyor. Zaten entropi yasasına göre, kendinizi kapatırsanız, dışarıdan beslenmezseniz bir süre sonra sistem çöker. Düşün, kendi kapalı sisteminin içinde kendi kavramlarınla söylem üretiyorsun, ama dışarıda yaşam bambaşka bir yere gidiyor. Sen bambaşka bir yerde duruyorsun ve artık olmayan bir gerçek üzerinden konuşuyorsun. O nedenle pek çok hareketin birbiriyle etkileşim halinde olduğunu, birbirinden beslendiğini görüyoruz. Artık mücadeleyi sürükleyebilecek öncü bir hareketin olmadığını da görüyoruz.

Özgürlükler tüm bu mücadelenin sonucunda kazanılıyor.

Bu mücadelelerin hiçbirini küçümsememek gerek. Sola yönelik dile getirilen "Çok içine kapalılar ve hiyerarşikler" gibi eleştiriler de gerçeği yakalayamıyor bence. Onlar da çokluğun parçası.

Kısacası Antonio Negri ve Michael Hardt'ın kavramsallaştırdığı bir çokluk var ortada. Ve bu çokluk, çok başlı. Çok başlı bir canavarla karşı karşıya iktidar ve iktidar her yerdeyse, bu canavar da her yerde iktidarın karşına dikiliyor.

Bireyden yola çıkacak olursak, o bile çokluk olarak algılanıyor. Postyapısalcı anarşizm, bireyin içindeki bu çokluğu olumlamaya yönelik bir proje aynı zamanda. Hepimiz parçalı bireyleriz ve bu parçalı yapıyı her an hissediyoruz. Toplumsal ilişkiye girmediğimiz anlarda, eve, içimize çekildiğimiz depresif anlarımızda bizi oluşturan parçaların, çokluğun dağılmaya yüz tuttuğunu hissediyoruz. Kendi benliğimizi bütünlemek için, yeniden tutarlı hale getirmek için toplumsal ilişkiye giriyoruz. Ve sürekli benliğimizi inşa ediyoruz. Deleuze ve Guattari "Biz çölüz" derler. Çöl bir çokluk içerir. Sürekli hareket eden, devinen, tek bir biçimin olmadığı bir çokluktur bu. Yeni biçimler ortaya çıkar, ama hiçbir biçim tek başına var olmaz.

• Burada kullandığın "çokluk" kavramını, Deleuze ve Guattari'den mi alıyorsun?

– Evet, "Niye iki kişi yazıyorsunuz?" diye sorduklarında, "Biz zaten çoğuz. Birlikte yazarken daha da çoğaldık" gibi bir yanıt verirler.

• Postyapısalcı anarşizm, klasik anarşizmden koparken geride hangi yükleri bırakıyor? Devrim fikri geride bırakılıyor mu? Hakim Bey mesela, devrimden ziyade isyanın altını çiziyor. Kitabının adından belli bu: *Geçici Otonom Bölgeler*. Kalıcı değil...

– Devrim ve isyan arasındaki bu farkın kaynağı aslında Stirner'dir. Stirner de isyandan yana, devrimden değil. Her devrimden sonra iktidar ve düzen kuruluyor. Sürekli isyan halini

Öğdül'ün sözünü ettiği "ağsal mücadele"nin parçalarından biri: Karadeniz İsyandadır Platformu... (Kaynak: Karadenizisyandadir.wordpress.com)

ayakta tutmak çok önemli. Postyapısalcı anarşistlerde çok fazla devrimi göremiyoruz galiba. Devrimden çok isyan... Buna isyan yerine başka bir şey de diyebiliriz. Sürekli tetikte olma hali mesela. İktidarla ilgili her şeye kuşkuyla yaklaşma ve bizim bedenimizi nasıl kısıtladığını, düşüncelerimiz üzerinde nasıl bir etki yarattığını gözlemek ve böyle bir tavırla hayata tutunmak gerekiyor. Ve evet, isyandır bu.

Devrim ise bir projeyi hayata geçirmek için yapılan bir şey gibi çıkıyor karşımıza. Toplum kurulacak ve her şey bitecekmiş gibi... Halbuki bu mücadelenin sonsuz bir şey olduğunu hissediyoruz. İktidarın yeri meselesi önemli. Saul Newman'ın sözünü ettiğim kitabında, iktidarın yerinin içimizde olduğu belirtilir. Çok içselleştirilmiş bir şey.

• **İçimizde nerede?**

– Norm kavramını ele alalım mesela. İngilizcede ilk kez bugün kullanıldığı anlamda 1840'larda ortaya çıkıyor bu kavram. İstatistiki bir kavram olarak giriyor gündelik yaşama. "Düzenli, alışıldık olandan sapmayan, standarda uyan, standardı oluşturan" anlamına geliyor. Oysa daha önceleri marangoz gönyesi anlamında kullanılıyormuş. Gönyeye norm deniyormuş. Ahşabı biçimlendirmede kullanılıyor yani. Ama sonra öyle bir hale geliyor ki, her şeyi norma göre yargılamaya başlıyoruz. Herkesin içine böyle bir norm, yani gönye yerleştiriliyor. Yani mesele sadece bir kurulu düzen meselesi değil. İktidarı alaşağı edelim, yeni toplumu kuralım, ama norm, içsel mücadeleyi de gerekli kılıyor. Çünkü norm içimizde. Farkına varmadan her şeyi norma göre yargılıyoruz. Normdan sapmaları hemen tespit edip dışlamaya çalışıyoruz. İster sakatlar olsun, ister geyler olsun, her türlü biçimsel sapmaya karşı tepki gösterirken, farkına varmadan iktidarı yeniden üretiyoruz içimizde. İşte iktidar, içselleştirilmiş bir iktidar.

Bir başka şey, hijyenik beden. Hijyenik beden 1700'lerde yavaş yavaş inşa edilmiş. Hijyenik beden düşüncesine göre, her şey kirli, pis; şuna dokunma, onu elleme... Sonunda birbiriyle temas kurmayan, ne insana ne doğaya ilişen, hiçbir şeye do-

kunmayan bireyler ortaya çıkıyor. Aramızda artık sadece görsel mesafeler kuruluyor. Bu da içselleştirilmiş bir iktidar olarak içimizde duruyor...

Yani iktidarı sadece dışarıda bir yerlerde aramamalıyız, iktidarın içimize attığı tohumları, içimizde büyüttüğü ağaçları söküp atmamız da gerekiyor. Sürekli isyan hali buradan kaynaklanıyor.

İki-üç kişi biraraya geldiğimizde, orada hemen bir iktidar ilişkisinin ortaya çıkabileceğini hissediyoruz. İlişkilerde ortaya çıkabilecek iktidara karşı tetikte olmak gerekiyor. Birlikte erklenmek yerine, birbirimizin gücünü azaltacak iktidar yapıları tesis ediliyor hemen.

İktidar ile erk-erklenme arasında ayrım yapsak iyi olacak. Spinoza'ya gönderme yaparak Latincede iktidar-erk için kullanılan iki kavramdan söz edebiliriz. Bir tanesi *potestas*, diğeri *potentia*. *Potentia* bireyin erklenmesi, kudretlenmesi, canlılığının, neşesinin artması anlamında... *Potestas* ise yukarıdan bir iktidarın bireyler üzerinde uyguladığı güç. Böyle bir gücü alt edebilmek için sürekli isyan halinde olmak, sürekli mücadele vermek gerekiyor. Birlikte erklenmemiz, neşelenmemiz için iktidarın kederlendirici stratejilerine karşı uyanık olmak gerekiyor.

Tek bir eylemle, tek bir düzenlemeyle, tepedeki merkezî hükümetin ele geçirilmesiyle hayatın bambaşka şekilde örgütleneceğini ummak bir rüya. Hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir rüya. Çünkü iktidar, hayatın kılcal damarlarında, içimizde devam ediyor. Deleuze, "Batı'da ağaç içimize dikilmiştir" der. Ağaç, biliyorsunuz, "rizom"un karşıtıdır. "Rizom", ağsal, yatay bir yapılanmadır. Ağaç ise dikine gelişen hiyerarşik bir yapılanmadır: Kökü var, dalları var, falan... Bu yapılanmanın tohumu pek çok kavramla içimize atılmış aslında. Hepimizin içinde iktidarın atmış olduğu tohumlar var, çoğu kez farkına varmadan bu tohumları büyütüyoruz içimizde. Bunlar bir gecede yapılacak bir devrimle ortadan kalkmıyor. Liberter, anarşist olmak, özgürlükçü bir toplum kurmak, sürekli isyan halinde olmaktan geçiyor galiba.

• **Atıfta bulunduğunuz Foucault, Deleuze-Guattari gibi düşünürlerde siyasi bir program yok ama.**

– Evet, yok. Özellikle Deleuze-Guattari hiçbir politik program dile getirmezler. Ama kavramları çok da anarşistçedir.

• **Anarşizm ile bir ilişkileri var mıydı?**

– Ben karşılaşmadım, ama Kürşad (Kızıltuğ), *Anti-Oedipus* kitabında karşılaştığını söylemişti. Ama doğrudan doğruya atıfta bulunmasa bile kullandıkları kavramlar, mesela "organsız beden", "rizom" böyle. Deleuze özellikle, "Nasıl yaşanabilir?" sorusuna yanıt arayan bir düşünürdür.

Zaten adlandırmak, bir şeyi dondurmak, belirli bir biçime sokmak gibi geliyor bana. Aslında anarşizmin sorunu biçimle ilgili zaten. Çünkü iktidar bize sürekli biçim dayatmaya çalışıyor. Ve günümüzdeki mücadelelerin biçim savaşları olduğunu görüyoruz.

• **Biçim derken?**

– Her şey. Normlar, modeller, temsiller, şablonlar... Bedenlerimize biçim dayatılıyor mesela. Yukarıdan model dayatmak, aslında toplumu bir biçime sokmaktır. Aslında toplum akışkandır, belirli bir biçimi yoktur. Bireyin de belirli bir biçimi yoktur. Tamam, beni bir kavanozun içine koyarsan, beni bulunduğum ortamdan yalıtırsan bir formum, biçimim varmış gibi görünür. Oysa hiçbirimiz yalıtılmış değiliz. Herkesin, toplumla, diğer bireylerle, hayvanlarla, bitkilerle ilişkisine bağlı olarak, kendine has bir formu vardır. Kurduğu ilişki ağıyla ortaya çıkar bu form. Tek başına beden değil, ben ve içinde bulunduğum ortam birlikte bir yaşam formu oluşturuyoruz, arkadaşlıklarla birlikte var oluyoruz. Ve ortaya çıkan bedenimize baktığımızda, belirli bir formunun olmadığını görüyorum. Belirli bir konturunun olmadığını, sürekli dalgalandığını fark ediyorum. Hayatın ya da bireyin belirli bir biçimi yok. Hiçbir şeyin belirli bir biçimi yok.

Anarşizm, biçim dayatmaya karşı bir tavır aslında. Çünkü herkes kendi biçimini, gerek kendisinden, gerekse toplumdan kaynaklanan unsurlarla ilişkiye geçerek yaratmaya çalışır. Oy-

Gözaltında öldürülen Festus Okey için eylem... (Kaynak: eryuzuneozgurluk.blogspot.com)

sa iktidar bunu biçimsizlik olarak görür ve biçimsizlikten nefret eder; baktığı her yerde sınırları belirli biçimler görmek ister. Bu yüzden herkese, her şeye tepeden form giydirmeye çalışır.

Hepimiz biliyoruz, doğduğumuz andan itibaren bize form dayatılıyor. Okulda forma, askerde üniforma giydiriyorlar mesela. Saçımıza-başımıza şekil vermeye çalışıyorlar. Bu, tek tek bedenlere giydirilen form. Bir de topluma dayatılan norm var. Adlandırarak, sınıflandırarak, ilişkileri önceden tasarlayarak topluma da bir form giydiriyorlar. Aslında toplum, herkesin birbirine dokunduğu, birbiriyle ilişkiye girdiği ağsal bir şey. Dışarıdan konuşan biri yok burada. Sürekli kendimizle ilişkiye girerek oluşturduğumuz şekilsiz bir yapı var.

• Adını anmışken Max Stirner'e de değinelim. Stirner'le özdeşleştirilen bireyci anarşizmin, sözünü ettiğin "birey üzerinden sürdürülen mücadele" ile bir ilişkisi var mı?

– Saul Newman, Stirner'den Lacan'a uzanan bir bağ kurar, aralarında postyapısalcı bir damar bulur... Ama benim söylediklerim, beden sosyolojisi üzerinde son zamanlardaki çalış-

malarla ilgili. Onlarla birlikte düşünerek bu sonuçlara vardım. Beden bireysel, yalıtılmış bir şey değil ve hem kendi içinde bir çokluk taşıdığına, hem de başka bedenlerle, yani çokluklarla birlikte var olabildiğine göre, bireyci anarşizmden söz etmiyorum burada. İktidarın, önce bedenler üzerinde etkili olduğuna dair bir farkındalık. Zihnimizi etkilemeden önce bedenlerimizi biçimlendirmeye çalışıyorlar.

Ben, bireyci bir anarşizm üzerinden düşünmüyorum. Zaten bireyciliğin de bir söylence olduğunu düşünüyorum. Nazım Hikmet'in "Bir ağaç gibi tek ve hür" dizesinin bir söylence olduğu kanısındayım. Romantik bir söylence. Oysa hepimiz birbirimizle bağlantılıyız ve çok başınayız. Ama iktidarın işe ilk olarak beden biçimlendirmesinden başladığını çok iyi biliyoruz. İlkokulda, anaokulunda "Çiçek gibi oturun" diye başlarlar mesela. Belli bir biçime sokmaya çalışırlar. Zihin üzerinde çalışmaya daha sonra başlarlar.

Bedenden yola çıkan bir anarşizm, bireyci bir anarşizm olmak zorunda değil; çünkü hepimizin bedeni, birer mücadele alanı. Hepimiz bedenlerden oluştuğumuza göre, toplumun önünde müthiş bir beden düzlemi var aslında. Tüm bu bedenleri denetlemeye ve düzene sokmaya çalışıyorlar. Daha önce sözünü ettiğim anatomo-politikayla disipline ederek ya da biyopolitikayla bir tür olarak insanlığı biçimlendirerek...

Bedenler tek başlarına kaldıklarında erksiz, güçsüzdür. Ben kendimi bir fanusa kapatır, tüm bağlarımı kopartıp "tek ve hür" durmaya çalışırsam, çok güçsüz hissederim kendimi. Ben ne zaman güçleniyorum? Başka bedenlerle buluştuğumda, bulaştığımda, başka bedenlerle kirlendiğimde... Onlarla birtakım bağlantılar kurarak bir içkinlik düzlemi yarattığımızda, bedenlere eklemlendiğimizde güç buluyoruz. Aksi takdirde güçsüzleşiyorum. Bu bağlantı kurma meselesi çok önemli. Burada da bireysellik söz konusu değil açıkçası. Aksine, kolektif şekilde birbirine eklenen ve birbirini güçlendiren bedenlerden söz ediyorum. Bireysel anarşizm ile hiçbir ilgisi yok bunun.

Zaten ağaç biçiminde örgütlenen hiyerarşik yapıların en önemli özelliği, bireyler arasındaki bağları keserek kapalı bir yapılan-

ma kurmasıdır. Dikine doğru bir bağlantı oluşturmaya çalışırlar. Bireyler arasında kurulacak mikro ilişkileri, bedenlerin yerel dokunuşlarla kuracakları yatay ilişkileri, örgütlenmeleri istemezler. İktidar, mikro ilişkileri mikroplar olarak görür. O yüzden yukarıdan dayattığı form üzerinden bağlantıları kesmeye çalışır. Mesela benimle Kürtler arasındaki bağlantıyı koparmaya çalışır. Böylece birbirine dokunmayan, iktidar merkezi üzerinden dolayımlanan, örgütlenen bir hayat tahayyülü dayatır iktidar.

Oysa yatay örgütlenmede bedenlerin birbirine eklemlenmesi, bulaşması, karışması gerekir. Böylesi bir toplumun da biçimi yok aslında. İktidar, biçimle özne üzerinde çalışıyor. Oysa yatay ilişkilerle kurulacak şeyde bir biçimin olmayacağını düşünüyorum. Sürekli dalgalanan, ele avuca sığmayan geçişler olabilir burada ancak ya da geçici formlar.

• **Bu anlattığına yaklaşan formlardan birkaç örnek verebilir misin? Sivil toplum kuruluşları mı mesela?**

– Ben sivil toplum kuruluşlarına kuşkuyla bakıyorum. İktidarla çok ilişkili oluşumlar gibi geliyorlar bana. Sponsorluklar üzerinden falan kuruluyor galiba ilişkiler. Sponsorluk ilişkisine girdiğin zaman da karşına şirketler çıkıyor. Açıkçası şirketlerin tahayyül ettiği bir dünyada yaşamak istemem. Biliyorsun, günümüzde devletin iktidarı azalırken, şirketlerin iktidarı çoğalıyor. Mutlak liberal bir toplum, devletin olmadığı, şirketlerin hükmettiği bir yapının hayalini kuruyor. Bu olsa olsa bir distopyadır. William Gibson gibi yazarların yazdığı siberpunk romanlarında şirketlerin dünyayı yönettiği bir kara ütopya ortaya çıkar. Müthiş korkunç bir gelecektir bu. Liberal düşüncenin özlemini duyduğu toplum, böyle bir toplumdur.

Sorunun yanıtı olarak, belki çok yerel ama yerel kalmayan, başka yerelliklerle sürekli ilişki halinde olan yapıları örnek gösterebilirim.

• **Mesela HES karşıtı mücadele mi?**

– Olabilir, olabilir. Her yerde HES yapılıyor ve buna karşı bir mücadele ağı oluşuyor.

• **Postyapısalcı düşünce gelişiyor mu?**

– Evet, çok fazla akademik çalışma yapılıyor. Toplumun farklı alanlarında verilen mücadeleleri ele alan çalışmalar var. Mesela toplumsal cinsiyet üzerinde yapılan araştırmalar var, 1980'lerden sonra yükselen sakatlık çalışmaları var... Bu mücadelelerin hepsinin birbiriyle ilişkili olduğunu, birbirini çoğalttığını görüyoruz. Çokluk ortaya çıkıyor. Ve bu çokluk da şekilsiz.

• **Sen Murray Bookchin'den de çeviri yapmıştın...**

– *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi* isimli kitabını çevirdim. Biyoloji kökenli olduğum için ekolojiye yakın ilgi duyarım, dolayısıyla felsefesiyle de ilgileniyorum. Murray Bookchin'in düşüncelerinden giderek uzaklaştım, Bookchin'in Hegelciliğinden kaynaklanıyor bu. Savlarını büyük ölçüde Hegel'e dayandırır, klasik anarşizmin son temsilcidir diyebiliriz... Aslında toplumsal ekoloji, pratikte en çok iş yapabilecek akımlardandır. Yerel belediye adayları göstermeyi ve böylece toplumsal ekolojist bir düşünceyle, anarşist değişimi yerelden başlatmayı düşünür. Yerel bağımsızlıklarla, özerkliklerle iş görür. Pratik bir yapılanmadır. Geleceğe dair çok şey söyler toplumsal ekoloji. Belki de o tarafı rahatsız ediyor beni.

• **Düzenli olarak yazdığın sanat alanına gelecek olursak... Anarşizm ile sanat arasında bir bağlantıdan söz edebilir miyiz?**

– Bir sanatçının işi hep formladır. Ama klişeye düşmeden, formu biçimlendiren kuvvetlerle birlikte formu ortaya çıkarabilme meselesidir sanat. Formu bir modülasyon olarak, kalıptan kalıba giren bir şey olarak, oluş sürecinde yakalayabilme meselesidir. Sanatçı, daha önce yapılmış ve yinelenmiş, yer etmiş bir form üretiyorsa eleştirilir, "Bunu biliyoruz zaten" denir. Sanatçının formlarla uğraşması, onu oluşla ilişkilendiriyor. Asıl sanatçı, mevcut formlarla değil, henüz ortaya çıkmamış, henüz açığa çıkmamış formu nasıl duyumsadığını dışavuran kişidir.

Henüz ortaya çıkmamış, biçimlenmemiş ama sezgilerimizle hissettiğimiz, böyle bir oluşu dillendiren, dışa vuran çalışmalar

var. Burada virtüalite, yani gizil güç kavramı işin içine giriyor. Biliyorsun bir tarafta aktüel, yani olup bitmiş bir dünya vardır, mevcut dünya; diğer tarafta ise henüz kendini yüzeye çıkarmamış, gizil olarak dünyanın, toplumun içinde var olan güçler. Gerçek sanatçı, virtüel olanı hissedip, bize hissettirendir.

Ben genellikle kültür sanat yazılarımda[1] genellikle sanatçıları böyle okumaya çalışıyorum. Tabii sanatçı form üretiyor, onun ürettiği form üzerinden konuşmak zorundayız. Ama o form bize henüz görünmeyen, mevcut olmayan ilişkileri sezdirdiği ölçüde yazılmaya değer oluyor.

Yazarken, ister güncel sanatçı, ister tuval sanatçısı olsun, yapıtıyla toplumsal, kültürel bağlantılar kurmaya çalışıyorum. Sanatı kendi terimleriyle, içeriden okumak gibi bir çabam yok. Her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu, yatay olarak birbirine dokunan bedenleri, nesneleri, sanat işlerini bu içkinlik düzlemine yerleştirip okumaya çalışıyorum.

• Geçmişteki Marksist estetik gibi bir anarşist sanat kuramından söz etmek mümkün değil galiba?

– Söz edebiliriz, ama böyle bir yaklaşımı ve sanatçıları topyekûn anarşist sanat başlığı altında toplamak mümkün değil. Mevcut olan formlarla, nesneler arasındaki ilişkilerle sorunu olan ve bunları sorunlaştıran sanatçı, anarşist sezgileriyle iş görüyordur zaten. Sanat tarihi, görme biçimlerimizde radikal değişimler yaratan sanatçılarla dolu. Asıl sorun alışıldık, kanıksanmış görme biçimlerini değiştirmekte yatıyor.

Aktüel yaşamın, mevcut dünyanın formlarını temsil eden, gördüğümüzde hemen tanıyıp adlandırdığımız formları, ilişkileri üreten, geleceğe dair düşüncelerini yine bu mevcut formlar ve ilişkiler üzerinden anlatan sanat bizi hiç şaşırtmıyor, yani görme biçimimizde bir değişiklik yaratmıyor. Sanat nesnesi tanıdık bir nesne değil, bir karşılaşma nesnesi olmak zorunda. Tanıdık nesneleri görüp adlandırdığımızda düşünmüyoruz aslında. Düşündüğümüzü sanıyoruz, ama durmadan hazır düşünce kalıplarıyla iş görüyoruz. Aslında düşünmek, kavram-

1 Öğdül, bu röportajın yapıldığı tarihte *BirGün* gazetesinde yazıyordu.

lar üretmek zor bir zanaat. Düşünmemize yol açan, bizi mevcut ilişkilerin dışına çıkaran, düşünce kalıplarımızı yıkan bir karşılaşma nesnesi olarak sanata ihtiyacımız var. Bizi şaşırtacak, görme biçimlerimizi değiştirecek, durup düşündürtecek sanata.

Sanatın, mevcut formun, ilişkilerin, hiyerarşilerin dışında bir şeyler ürettiğinde, henüz yüzeye çıkmamış güçleri bize sezdirdiğinde, bizi düşündürttüğünde, anarşistçe bir tavrının olduğunu söyleyebiliriz.

Bu anlamda bir anarşist sanat akımının olamayacağını, ancak tekil sanatçılarda ortaya çıkan anarşistçe tavırların olabileceğini düşünüyorum. Çünkü böyle bir akım, bir form olarak ortaya çıkarsa, kendi kalkış noktasına ters düşecektir.

Dediğim gibi virtüel ve aktüel olan arasındaki gerilim sürekli devam ediyor. Nihai bir form olmadığına ve gerçek sanatçı yüzeye çıkmamış olanı sürekli aradığına göre, bu arayış hiç bitmez.

Deleuze'de bir oluş hali vardır. Formlar vardır, ama bu formlar katı ve ilelebet değil, gelip geçicidir. Oluş içinde yarın başka bir form olarak karşımıza çıkabilir. Sürekli akan bir yaşam var. Formlar gelip geçici uğrak noktalarıdır belki. Anarşist bir tavrın, formlar üzerinde değil, form olmayanın, biçimsizin üzerinde durması gerekir gibi geliyor bana. Biçimsizlik ile biçim arasındaki o gerilimli ara bölgede durması gerekiyor.

Virtüelin nasıl açığa çıkacağını, biçimleneceğini bilemem. Toplumsal, tinsel bir sürü faktör etkileşime giriyor ve ortaya bir form çıkıyor. Bunu önceden bilebilsek geleceği de bilirdik zaten. Tepeden bize form dayatanlar, geleceğe de "Böyle olacak" diye form dayatanlardır.

• **Geçmişte bir anarşist sanat var mıydı?**

– Yine anarşist sanattan değil, sanatçıların mevcut şeyler düzenine eleştirel yaklaşımlarının ürünleri olan tekil yapıtlardan söz edebiliriz. Sanat tarihinde alışıldık görme biçimlerimizi değiştiren, bizi düşündürten, dünyanın başka türlü de olabileceğini bize sezdiren yapıtlar hep var olmuştur. Mevcut olan ile olabilecek olan arasındaki gerilimli ara bölgede duran ve ikti-

darın dayattığı hiyerarşileri, formları bozan sanatçılar hep vardı. Dayanışmacı, özgürlükçü bir toplum ideali doğrultusunda fikir geliştiriyorlardı.

• Bu topraklara özgü bir anarşizm kuramının geliştirilmesi gerektiğini söyleyenler oldu yaptığım görüşmelerde. Buna katılır mısın?

– Bence illa "Bu topraklara özgü bir anarşizm istiyoruz" diye yola çıkmamak gerekiyor. Tamam, yerellik önemli. Bu toprakların tarihinde yaşanan özgürlükçü deneyimlerden, bu toprakların kuvvetlerinden besleneceğiniz elbette. Ama artık küresel bir düzlemde hareket ederken buluyoruz kendimizi. Dünyanın başka yerlerinde yaşanan özgürlükçü deneyimlerle geçmişte olduğundan çok daha kolay bağlantılar kuruluyor ve deneyimlerimizi, düşüncelerimizi paylaşıyoruz, birlikte düşünceler üretiyoruz. Ve zaman zaman hep birlikte küresel kalkışmalar yaşıyoruz. İlla kendimize özgü bir yerel düşünce üretme çabası saçma geliyor bana. Çünkü böyle bir şeyin mümkün olmadığını görüyorum. Yerelin kendine özgü dinamikleri olsa bile, küresel düzlemde kesişmelerle yerel olanın hızla dönüşeceğini, dönüşmek zorunda olduğunu biliyoruz.

Yerel ve küresel olanla ilişkilerimizle belki kendimize özgü bir düşünce ortaya çıkacaktır. Ama bu düşünce "yerel olsun bizim olsun" çabasından değil, bilakis ilişkisellikten ortaya çıkacaktır. Yerel olanı ele alırken, bir yandan da küre üzerindeki başka kalkışmalarla da ilişkiye girmek gerekiyor. Çünkü yeryüzünden tecrit edilmiş bir yerellik yok.

1930'larda Brezilyalı düşünür Oswald de Andrade'nin yayınladığı *Yamyam Manifestosu* vardır. Çok modern bir manifestodur. Düşünür aslında Brezilya yerelliği üzerinden kendine bir kimlik oluşturmak ister. Ve kendi geçmişine baktığında Tupi yerlilerini bulur. Yamyam bir kabiledir Tupiler. Ve Portekiz'in gönderdiği bir papazı pişirip yemişlerdir. Brezilyalı düşünür, Avrupa'yı ziyaret ettiğinde avangart metinlerle karşılaşır. O sıralarda Dadacılar bir *Yamyam Manifestosu* yayınlamışlardır. Dadacıların amacı, genel geçer değerleri sarsmaktır. Burju-

va değerlere saldırmak için yamyam manifestosu yazarlar. Brezilyalı düşünür kendi ülkesine döndüğünde oturup kendi yamyam manifestosunu yazar. Çarpıcı bir cümlesi şöyledir: Tupi or not Tupi ("Olmak ya da olmamak"a dayalı bir kelime oyunu). Bunu söyleyerek Shakespeare'i de parçalayıp yemiş, bünyesine katmıştır yazarımız. Brezilya'nın çok özgün, başka kültürleri kendi bünyesine katan melez bir kültürü vardır. Düşünür, Brezilya kültürünün başka kültürleri özümseyip, yeni kültürler ürettiğine vurgu yapar aslında. Modern bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Bu düşünür, yamyamlığı bir metafor olarak kullanarak, hepimizin başka bünyeleri yediğine vurgu yapar. Hepimiz yamyamlarız! Başka metinleri, düşünceleri yiyerek, bünyemize katarak, özümseyerek oluşturuyoruz aslında tüm düşüncelerimizi, bedenlerimizi, kimliklerimizi! Tabii burada yediklerimiz çok önemli, beslenmemize dikkat etmemiz gerek.

Hayır, mutlak yerellik mümkün değil. Başka bedenlerle, akışlarla bağlantı kurmadan üretilen düşünce giderek kapanır. Durgun su kokuşur.

• **Anarşizm bugün radikal düşünceyi ileri taşıyan, insanlık düşüncesinin sınırlarını geliştiren bir akım mı?**

– Biliyorsun, mevcut olan ile olacak olan arasındaki gerilim, siyaset felsefesinin temel sorunlarından biridir. Bir kere mevcut olanın bize hiçbir zaman yetmediğini biliyoruz. Anarşist, liberter, özgürlükçü düşüncenin yolu, iktidar ilişkilerini sürekli sorgulamaktan geçiyor. Mikro iktidarların kendi bedenlerimiz üzerinde kurmak istedikleri tahakkümleri, baskıları aslında sürekli gözden geçiriyoruz. Bizi canlı tutan şey bu aslında. Aktüel ile virtüel olan arasındaki gerilim. Kendimizi bu ara bölgeye yerleştirerek sürekli oluş halini deneyimliyoruz. Sabit formlara değil, oluş haline vurgu yapmalıyız.

Foucault, bir söyleşisinde, Afrika'nın ücra köşelerinden birine, bir test filmi göstermeye giden psikologların öyküsünü anlatır. Gösterinin sonunda psikologlar seyircilere filmden ne anladıklarını sorarlar. Üç kahraman arasında geçen bu öyküde seyircileri yalnızca tek bir şey ilgilendirmiştir: ağaçların arasında

gezinen ışık ve gölge oyunları. Bizim algılarımız ise kişilere göre belirleniyor. "Gözlerimiz bir şartlanmışlık içinde, gelip giden, ortaya çıkan ve kaybolan kişileri arıyor" diyor Foucault bu öyküyle ilgili olarak. Bakışımız durmadan sınırları net olarak tanımlanmış formlar arıyor, gözlerimiz bu formların maceralarını izlemeye alışmış. Oysa yerlilerin algısı, hayatın ışık ve gölge oyunu gibi anonim bir gösteri olarak algılanabileceğini ima ediyor. Formları değil, sürekli değişen yeğinleşmeleri görmek için başka bir bakışa gerek var. Bakışımız pozlama süresi uzun tutulmuş bir fotoğrafı andırıyor. Paris'teki Boulevard du Temple'ın Louis Daguerre tarafından 1838 sonlarında ya da 1839'un başlarında çekilmiş fotoğrafı geliyor aklıma. Bu fotoğraf, içinde insan figürü barındıran ilk fotoğraf olarak tarihe geçmiştir. Daguerreotype fotoğraflama tekniğiyle çekildiği için pozlama süresi on dakikanın üzerindedir. Pozlama süresi uzun tutulduğu için de günün en işlek saati olmasına rağmen bulvardaki hareket halinde olan nesneler ve insanlar görüntüye girmemiş. Fotoğrafçı, belirli bir açıdan bakarak hayatı dondurduğu karesine, sadece hareket etmeyen ya da çok yavaş hareket eden figürleri dahil edebilmiş. Zamanın tekniği, devinimi çekmeye yetmediği için, bulvardaki curcuna ne yazık ki görünmez olmuş. Caddeyi dolduran halkın kayıp olduğunu, görünmez olduğunu hissediyoruz fotoğrafa bakarken. Bu fotoğraf bize, kendini görsel deneyimin merkezine yerleştiren ve hayata tek gözle bakarak insanları ve nesneleri perspektifin geometrik kurallarına göre hareketsiz kılan, sabitleyen iktidarın bakışını gösteriyor. Sürekli devinen bir halk, bakanın retinal imgesinde kayboluyor birden. Ve devingen halk görünmez bir kuvvet olarak içten içe kendini başka bir şeye dönüştürürken, göz, duran nesnelerle oyalanıyor. İktidarın gözü, değişen, dönüşen bir halkı, tıpkı bu fotoğrafta olduğu gibi, görmeyi beceremiyor. Karede görünmeyen halk birden bambaşka bir formda görünür hale geldiğinde iktidarın bakışı şaşırıyor: "Yoktular, nereden çıktı bunlar!"

Kültürel ve toplumsal olarak kurulan algılarımız devinen, dönüşen ve oluşan varlıkları göstermiyor bize. Kendini görsel deneyimin merkezi olarak algılayan ve duran nesnelerle oya-

lanan göz, hep olup bitmiş, belirli bir forma girmiş ve uzamda belirli bir yer işgal eden sabitlikler üzerinden düşünce üretiyor. Pozlama süresi uzun tutulmuş bir görme tekniğiyle bakıyoruz hayata hâlâ. Devinimi görebilmemiz, iktidarın görme ideolojisiyle yoğrulmuş algı kapılarının temizlenmesinden geçiyor. Görüntüye girmeyen, henüz kayıp olan halkı, anarşist bir bakış görebilir ancak.

13 Ocak 2012, Beyoğlu

"Bu uygarlık yıkılmalı"

UMUT KARA

Primitivist veya yeşil anarşizm, anarşi ırmağının nispeten yeni kollarından biri. Primitivist anarşistler, uygarlığa temelden karşı çıkıyorlar ve bu tavırlarıyla ekoloji hareketinin dünyadaki en radikal kanadını oluşturuyorlar. Türkiye'de hayvan kurtuluşu, HES karşıtı mücadele gibi alanlarda öncü rolü oynadılar. Yeryüzüne Özgürlük Derneği, Karadeniz İsyandadır Platformu, Hayvan Özgürlüğü İnisiyatifi gibi çevre girişimlerinin merkezinde yer aldılar.

Mutlu Dulkadir'e göre, ekolojist-yeşil konulara anarşist bir perspektiften yaklaşan ilk yayın, 1999'da yayınlanmaya başlayan ve 3 sayı çıkan *Kara Toprak*'tı. *Kara Toprak*'ı, 2000'de tek sayı çıkan *Vejateryen* ve 2003'e dek 5 sayı yayınlanan *Vegananarşi* izledi. Anarşizmi primitivist düşünceyle birlikte ele alan *Yabanıl* ve *Vahşiye Dönüş* fanzinleri bu dönemde ikişer sayı yayınlandı. 2004'te çıkan haftalık *Uygarlığa Karşı Vahşinin Günlüğü* bülteni ise, 2005'e dek 53 sayı çıktı.[1]

Primitivist anarşizmin, Türkiye'deki tarihi açısından önemli bir yanı daha var: Bu çevrede yer alan birçok anarşist, ilk dönem anarşizmden kopuşu temsil eden çizgi üzerinde yer alıyorlar. Bu bağlamda Anarşist Gençlik Federasyonu (AGF) tarafından 1990'ların sonunda dile getirilen eleştirileri sahipleniyorlar ve bugün artık ta-

1 Mutlu Dulkadir, "Anti-otoriter Yayıncılığın Türkiye'deki Serüvenine Bir Bakış".

rih olan AGF gibi daha isyancı, daha eylemci bir anarşizmi savunuyorlar.

Umut Kara, AGF'den uygarlık karşıtı harekete uzanan bu çizgiyi anlatıyor...

• Anarşist hareket geçen 25 yılda kök salmayı başardı mı? Yoksa Türkiye'de hâlâ cılız bir düşünce ve siyaset akımı mı?

– Aslında ikincisi. Anarşist fikir ve eylemin çok kök saldığını söylemek mümkün değil. Anarşist teori ve pratik birçok handikapıyla birlikte geldi. '80 Darbesi'nden sonra ortaya çıkmış olması, beraberinde bazı sıkıntılar da getirdi. Devrimci hareket müthiş kanlı bir darbeden çıkmıştı; devrim hayali kurmuş, devlete ve sisteme öfke duymuş olanların büyük çoğunluğu sindirilmişti. Böyle bir ortamda anarşizme yönelik arayışların başlaması başka sıkıntılı durumların habercisiydi. Anarşizm, devrimci mücadeleden uzaklaşmaya çalışan "ex" devrimcilerin bir sığınağı haline gelmeye başladı.

• Sert bir eleştiri oldu...

– Evet, sert bir eleştiri. Ancak bunu kendi geçmişimiz olarak kabul etmek gerekiyor; çünkü böyle bir gerçeklik söz konusu...

Anarşist pratiğin Türkiye'de geleneği yok ve devlete karşı herhangi bir tehdit oluşturmuyor. Bu ortamda ciddi bir sosyal savaş pratiğinin tehlikelerinden uzaklaşmak isteyenler, anarşizmin etik anlayışını dinsel ve tutucu bir biçimde yorumlayarak bu harekete sığınıyorlar. Bugün devlet ve medyanın, anarşistleri devletin bekası için bir tehlike gibi değil de, "şeker, sempatik çocuklar" olarak görmesinin altında da bu gerçeklik yatar. Anarşistler tehlikesizdir Türkiye'de. Bu dürtülerle anarşist olmayı tercih etmiş insanların devlet ve sermaye için tehdit haline gelmemesi ve ciddiye alınmaması da çok doğaldır.

• Türkiye'de anarşizmin doğuşunda problem vardı yani...

– Bir sıkıntı var evet. Tabii ki, *Kara* dergisiyle başlayan süreçte harcanan emekleri göz ardı edemeyiz. Yurtdışındaki anarşist literatürün buraya taşınması bile müthiş bir girişim olarak gö-

Beylikdüzü'nde Paris Sirki'ni protesto.

rülebilir. Biz de yıllardır bunu yapmaya çalışıyoruz zaten. Ben uygarlık karşıtı eğilimden bir anarşistim. Marksizm-Leninizmi 1997'de terk ederek anarşizmle buluştum. Ve bu literatür bizim için önemliydi. Belki de ilk 25 yıllık dönem bu literatürün toplanmasıyla geçti.

• Başta *Kara* dergisini çıkartanlar olmak üzere, ilk dönemin temsilcileri de zaten bunu vurguluyor. O zamanlar Türkçede anarşizmle ilgili doğru dürüst bir kitap bile bulunmadığını ve yoğun bir çeviri faaliyetinin yürütüldüğünü belirtiyorlar.

– Evet, farklı olamazdı zaten... Bir de elbette özneler önemli. O dönemin öznelerinin bu işe girmelerinde başka dürtüler de vardı. Solla hesaplaşma gibi bir dert vardı. Bu yüzden her zaman sol merkezli bir siyaset yürüttüler ve kendilerini bir şekilde sol üzerinden "anti" olma konumuna hapsettiler.

Ancak, anarşizmden kastımızın ne olduğu çok önemli... Niyetimiz, sürece göre iyi prim yapabilecek yeni bir ideolojinin misyonerliğini yapmak mı, yoksa devlet ve sermayeyle özgür-

lükçü, anti-otoriter ve devrimci-isyancı bir mücadelenin kanallarını açmak mı? Bence anarşi, bir ideolojik misyonerlik faaliyeti değildir...

"AGF, yaşlı anarşistlerin gerontokrasisine isyandı"

• Türkiye'deki anarşistlere yönelik "şeker çocuk" algısına dönecek olursak... Dünyada çok sert, isyancı akımların olduğunu da biliyoruz. Kapitalizm karşıtı son protestolarda Kara Blok'un eylemci tarzına tanık olduk mesela. Geçmişte, İspanya Devrimi var. Peki, Türkiye'de neden "sakin atan" damar etkinlik kazandı?

– Son 5-10 yıldır bunu değiştirmeye çalışıyoruz. 2000'lerin başları mücadeleci anarşistlerin ortaya çıkma dönemiydi. Ben o dönemde Anarşist Gençlik Federasyonu (AGF) sürecinde yer almıştım. Anarşist Gençlik Federasyonu, yaşlı anarşistlerin gerontokrasisine bir isyandı aslında. O döneme anarşist mücadelenin Türkiye'deki atılım dönemi denebilir. Ondan önce örgütlenmekten ve mücadele etmekten ziyade daha çok literatürü yayma süreci vardı. Anarşist pratik, elitizme kaçan entelektüel merkezli varoluşlara indirgenmişti. 1998'de doğan AGF, anarşizmin bu dinginliğini değiştirmek ve o bunalımdan çıkmak anlamına geliyordu. Anarşizmin sistem ve devlet için tehlike arz edeceği örgütlenmeleri, mücadele pratiklerini yaratmaktı amaç.

• Yaratıldı mı peki?

– Etkili bir mücadele ve örgütlenme deneyiminin yaşandığını söyleyebilirim. AGF'nin bazı eski üyeleri bugün farklı mücadele alanlarında aktif şekilde faaliyetlerini sürdürüyorlar.

Diğer taraftan AGF deneyimi, anarşist bir örgütün anarşist ilkelerden hiçbir zaman uzaklaşmayacağı fikrinin bir yanılsama olduğu dersini de verdi. AGF bu kadar ciddi bir mücadele ve örgütlenme pratiğini gerçekleştirdiği halde, bugün birçok anarşist tarafından tarihte kara bir leke olarak anılıyorsa, bu, ona hâkim olan, soldan aşırma sorunlu zihniyetin bir sonucu-

İstanbul'da Deri Kürk Fuarı'nı protesto eylemi. (2012)

dur. AGF, sol gelenekteki sorunlu ilişkilenme biçimlerini aynen devralmış, "anarşist mücadelecilik" kisvesi altında kafa kola, örgüt fetişizmine, örgüt dışı anarşistleri yok saymaya (hatta "efendi olmayanlara" şiddet uygulamaya) ve çekirdek kadrolara dayalı bir örgütlenme pratiğini hayata geçirmişti.

Çok fazla yoldaşımız o süreçten psikolojik hasarla çıktı. Sonuç olarak Anarşist Gençlik Federasyonu deneyimi, içinde yer almış ve kıyısında köşesinde durmuş birçok öznesi için hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Ancak, ben bu hayal kırıklığını örgütlü bir mücadelenin imkânsızlığının kanıtı olarak değil, anarşist, yatay, şefsiz, ağsal örgütlenmelerin yaratılmasının ne kadar hayati olduğunun göstergesi olarak gördüm her zaman.

• **Yatay, efendisiz organizmaları yaratmak zor mu?**

– Aslında kolay. Ama bireyler, topluluğun işlerinin yürümesi için inisiyatif almaz ve sorumsuz davranırsa, o zaman efendisiz bir topluluğun olamayacağını söyleyebiliriz. Evet, bugü-

nün hâkim kültüründe bu mevcut. Bu yüzden insanlar devleti ve sermaye sistemini yıkmak istemez. Çünkü her şeyi bizim için yapan birileri vardır zaten. Bu kültürden çıkmış bireyler için efendisiz, şefsiz örgütlenmenin zor olduğu söylenebilir. Efendisizlik ve anarşi durumu tam bir kişisel sorumluluk halidir.

Efendi veya şef topluluk için bir angaryadan başka bir şey değil aslında. Ama genellikle sorumsuzluk öne çıkıyor. Nihilizm de değil bu. Nihilizm denince ben Rusya'daki Narodnikleri anlarım... Bizim nihilizm anlayışımız, popüler kültürün foseptiğinden çıkmış insanların liberal serbestlik anlayışlarından ibaret... Ve bu bireycilik veya nihilizm, şefleri daha da zorunlu kılıyor. Çünkü bu bireyciler, sorumsuzluğu en büyük değer olarak algılarken, sorumluluğu üzerlerine yıktıkları kişilerin şefleşmelerine neden olduklarını fark edemiyorlar. Böyle yaptıkları halde şefleri en sert biçimde eleştirme hakkını kendinde görüyorlar. Halbuki şefin doğmasındaki temel neden, topluluktaki her bireyin sorumsuzluğudur.

• Tekrar edecek olursak, AGF ile, anarşizmin Türkiye'deki ilk döneminden farklı bir damarın ortaya çıktığını söyleyebiliriz galiba...

– Evet, ama o da dallanıp budaklandı.

• Ama anarşizmin farklı dallarından hiçbirinin bugün çok etkili olduğunu söylemek kolay değil...

– Evet, değil.

• O zaman deminki soruya dönüyoruz: Neden aradan geçen 25 yıla rağmen Türkiye'de siyaset sahnesini etkileyebilecek çapta bir anarşist hareket oluşmadı?

– Bir kere geleneksiz, geçmişsiz olmak bu topraklarda önemli bir problem. Geçmişte bedel ödemiş olmak önemli. O yüzden birçok isyancı genç, güçlü hareketlere entegre oluyor. Anarşizm, bu topraklardaki ezilen isyankârlara çok elit geliyor.

Deri Kürk Fuarı önündeki protesto gösterisi...

• "Elit" tanımı, daha önce yaptığım bazı görüşmelerde de dile getirildi. Türkiye'de anarşizmin elit, yabancı dil bilen gençlerin elinde doğduğu söylendi. Değişiyor mu bu durum?

– Hayır, halen bu durum devam ediyor. Aslında kendi aramızda da konuşuyoruz, temel sorunumuz sınıfsal konumlarımız diye. Sınıfsal konumlarımız, devlete ve sermayeye öfke duymaktan ziyade, bunları felsefi birer kavram olarak yorumlamamıza yol açıyor. Çoğumuz ezildiğimiz, mağdur edildiğimiz için öfkeli değiliz. Anarşizmi kitaplardan öğrendik. Anarşizm kitaplardan öğrenilebilir elbette, -izm'ler kitaptan öğrenilir, ama anarşi sokakta icra edilebilecek bir durum. Devlete ve sermayeye karşı verdiğimiz mücadelede ortaya çıkacak bir şey.

Orta ve üst sınıf olmak, önemli bir handikap anarşistler için. Anarşistler çoğunlukla entelektüel faaliyetlerle, elit varoluşlarla ifade ediyorlar kendilerini. Çoğu anarşist, devlete meydan okuyan, devlet tarafından sürekli baskı altına alınan, belirli bedelleri göze alan gruplara katılmaz. Mücadele ve örgütlenme gibi kavramlar, birçok anarşiste göre, soldan geldiği için otoriterliği içerir.

• Peki, ama otoriter değil midir gerçekten?

– Evet, sol örgütler otoriter ve sekterdir; ancak solun otoriter olması anarşistler için mücadele ve örgütlenme gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Anarşistlerin önemli bir kısmı devlete karşı yürütülecek bir savaşı reddeder. Devlet ve sermaye için tehlike oluşturma veya devleti yıkmak amacıyla saldırı pozisyonundan ziyade, mağdur siyasetine bir meyil söz konusu. Bu durum, anarşistlerin son dönemde liberallerle neden birçok ortak paydada buluştuğunu açıklıyor. Örneğin, "Benim İçin Öldürme" kampanyası anarşistlerin önderliğinde ortaya çıktı, *Taraf* tarafından sahiplenildi. Burada kaçak dövüşme durumu söz konusu. Anarşiyi her zaman entelektüel zeminde tutmak, anarşiyi anarşizmin misyonerliğine indirgemek... Muhafazakâr ve liberal kesimlere "Aslında anarşizm güzeldir" mesajını vermek... Kimsenin anarşizmin misyonerliğine ihtiyacı yok aslında. Mücadele için, devletin yok edilmesi için kimsenin anarşist ideolojiyi içselleştirmesine, anarşist peygamberlik etmesine gerek yok.

"Mücadele kaçkını eleştirisi doğru"

• Türkiye toprakları özgürlükçü bir harekete müsait mi? Daha önceki görüşmelerimin bazılarında devlete bu topraklarda "ana" rolü biçildiği, buna karşılık mesela Avrupa'da devletin Ortaçağ'dan beri bir nefret nesnesi olarak konumlandığı hatırlatıldı.

– Bu doğru, ama bu gerçekliğin kölesi olamayız. Biat etme kültürünün hegemonyasında yaşadığımız bir gerçek. Kendi yarattığımız örgütlenmelerde yaşanan problemler de bu kültürün ürünleri.

Ama bunu, dışarıdan, elit bir konumdan söylemek yanlış. Bugün önemli olan, devlet ve sermayeye her kanaldan saldırmaktır. İnsanlar da zaten senden tutarlı ve ciddi bir duruş sergilemeni bekler. Kendimizi, korkak, kaçak dövüşen, uzlaşmacı bir konumda tanımlamaya devam edersek, o kültürden hiçbir zaman kurtulamayız. Kimse anarşistleri bu pasif halleriyle cid-

Eskişehir'de kürk-deri karşıtı yazılama. (2011)

diye almayacaktır. Ta ki, bu sistemin yerle bir edilmesi için ciddi sorumlulukları üzerlerine alana dek.

Solun bugün Türkiye'deki anarşistlere yönelik eleştirileri büyük oranda doğrudur. "Siz mücadele kaçkınısınız" diyorlar ki bu doğrudur. Anarşistler kendilerini anarşist olarak tanımladıkları kadar, devlet ve sermayeye uzlaşmasız saldıran kişiler olarak ifade edememişlerdir. Bunun sonucunda "iyi çocuklar" olarak pratiğimiz Taksim Tramvay Durağı'ndan Galatasaray Lisesi'ne kadar mizansenler ve sokak tiyatrolarıyla yürüyüşten ibaret kalıyor. Böyle olunca da anarşizm insanlara inandırıcı gelmiyor. Sen, "Devleti yıkacağım" diyorsun, "Biz özgür, efendisiz, otoritesiz, yatay ilişkiler kurmak istiyoruz" diyorsun, ama bunları örgütlü-kolektif olarak yaşama geçirmeye cüret etmeyip, hâkim gündemin kulu kölesi olmayı tercih ediyorsun. Hâkim bakış açısının duvarları, varolan biat kültürünün değerlerine boyun eğerek değil, anarşist ve anti-otoriter varlığımızı uzlaşmasız ve kararlı bir şekilde ifade etmemizle yıkılacaktır.

• **O zaman Türkiye'de iki ana damarın varlığından söz edebiliriz: Bir tarafta anarşizmin, senin deyişinle "misyonerliğini" yapan, amacı bu olmasa bile buraya varanlar var. Diğer yanda ise sokakta mücadele etmeye çalışanlar.**

– Bir üçüncü damar, az önce belirttiğim bireyci eğilim... Aslında, "liberal bireyciler" demek daha doğru olur. Liberal bireycilere anarşizm çok çekici geliyor. "Ben her şeyi yapmakta özgürüm" diyorlar. O kadar özgürler ki, gündelik yaşamlarındaki zorunlulukları bir kenara bırakmıyorlar, ama anarşistlerin kolektif çabalarını küçümsüyor ve bağlamından kopuk, alakasız suçlamalar getirebiliyorlar. "Üst insan" kibriyle... "Ben aslında her şeyi aştım, diğerleri acaba aştı mı?" sorusunun peşindeler... Soldan ya da hatta anarşist bazı pratiklerden darbe yemiş birçok kişinin ortalıkta dolaştığını görüyoruz. Şöyle söylemleri var, sözünü ettiğim kendince nihilist takılan anarşistlerin: "Biz yıllarca sol için mücadele ettik. Bizim şeflerimiz vardı, onların sevgilileri oluyordu, bizim olmuyordu." Sonra şöyle devam ediyorlar: "Ben şimdi anarşist oldum. Artık özgür aşk var. Kimse bana talimat vermiyor. Uymak zorunda da değilim." Bu kadar... Kafaları, buradan çalışıyor. Ve şu anda hâkim eğilim onlar! "Elit" anarşistleri arar olduk.

• **Anarşizme soldan gelenler mi bunlar?**

– Hepsi. Türkiye'de sadece yeni kuşak anarşistlerin solla hiçbir bağı olmamıştır. Ama anarşistlerin çoğu hâlâ sol hareketlerden geliyor. Çoğu ya üniversiteyi bitirmiştir ya da bitirmek üzeredir. Sol bir gruptan ayrılarak arafta kalmıştır.

Bunlar benim gözlemim tabii; çok fazla insan tanıdım, onlardan çıkardığım izlenimler...

• **Yine de anlayışla yaklaşmak gerekmez mi?**

– Öyle yaklaşıyoruz zaten, ama bu gibi eğilimler o kadar çok sorunu beraberinde getiriyorlar ki... Düşün mesela, "Mücadele" diyorsun, "Ah, mücadele dedin, öyleyse solcusun" cevabını veriyorlar.

"Eylemde maske takma, camlara taş atma, şunu yapma, bu-

Eskişehir'de deri-kürk karşıtı yazılama. (2011)

nu yapma..." Bu tarz eleştiriler... Ben daha önce Stalinist bir örgütte yer almıştım. Ayrılınca koşa koşa anarşist bir yayınevine gittim. "Ne yapacağız, nasıl mücadele edeceğiz?" diye sordum. Cevapları aynen şöyleydi: "Şu an bir şey yapmak zorunda değilsin. Kitap oku, kendini geliştir. Bir şeyler zamanla olur." Bu cevabı alınca büyük bir hayal kırıklığına uğramıştım.

• Bugün artık gözünü ilk kez anarşizme açan yeni bir kuşak var, öyle değil mi?

– Var tabii, ama hâlâ sol merkezli bir mücadele sürdürüyoruz. Solun kıyısında köşesinde beslenerek var oluyor, söylem üretiyoruz. Mesela Kürt hareketi üzerine bugün bir sürü anarşist fikir bulabilirsin. Kendi inisiyatifimizle gündemi belirleyemediğimiz için, tüm algılarımız solun perspektiflerinin darlığında tıkanıp duruyor.

• **Ama anarşistler solun Türkiye'de hiç dert etmediği bazı meseleleri gündeme getirmedi mi? Mesela vicdani ret, mesela ekoloji...**

– Evet, mesela HES-baraj karşıtı mücadele, hayvan özgürlüğü...

• **Bunlar anarşizmin kendi gündemi sayılamaz mı?**

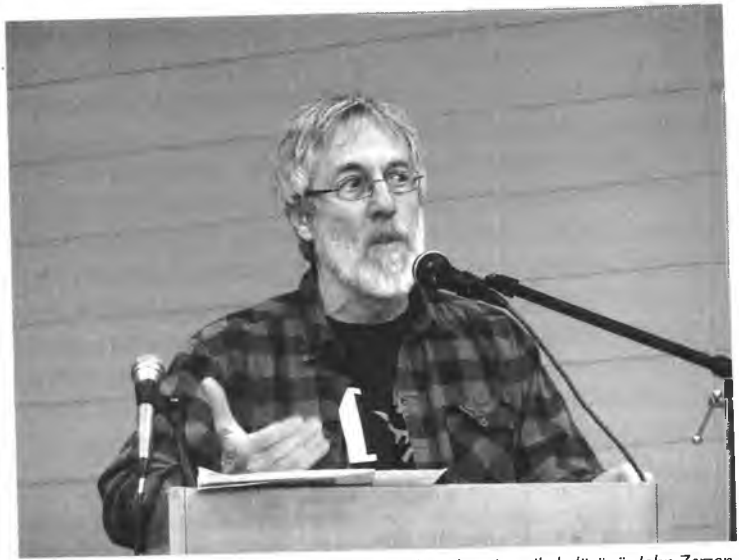
– Evet, anarşistlerin gündemi tüm sosyal alanlar ve yeryüzündeki her şeydir. Teorik anlamda elbette birçok katkımız oldu sosyal hareketlere. Ancak örneğin HES mücadelesini ele alalım... İki senedir sürdürülen bir mücadele bu. Biz 15 yıl önce HES'lerin doğanın içine ettiğini, hayvanları katlettiğini söylerken, sol ve hatta Greenpeace gibi çevre hareketleri bizi ciddiye almıyordu. Bir zamanlar HES'e karşı çıktığımız için "Siz o zaman her şeye karşısınız" diyen endüstriyalist, ilerlemeci sol partiler son iki senedir HES karşıtı mücadeleyi ajandalarına kaydettiler. Söylediklerimiz geçmişte havada kalmıştı. Şimdi sol, bunları sanki kendileri keşfetmiş gibi konuşuyor. Oysa barajlar yeni ortaya çıkmadı Anadolu topraklarında. Biz bunu çok önce söyledik; ancak buna yönelik bir azim koyamadığımız için mücadeleyi pratiğe dökemedik.

Bu topraklardaki ilk anarşistler, anarşiyi kitaplardan öğrenilebilecek bir şeye indirgemeyip, bir mücadele pratiği oluşturmaya çalışsaydı, tablo bugün eminim ki çok daha farklı olurdu. En azından her seferinde "Biz demiştik!" demekle yetinmek zorunda kalmazdık.

Topluma nüfuz edememiş olmamız, hem anarşistlerin elit bir kesim olarak görülmesinden, hem de anarşistlerin mücadeleyi aslında ciddiye almamış olmasından kaynaklanıyor.

Uygarlığı sıfırlamak mümkün mü?

• **Uygarlık karşıtı tavra gelecek olursak... Solun ilerlemeci, bilimsel tavrı herkesin malumu. Bu açıdan bakınca sol ile anarşizm arasında gerçekten büyük bir uçurum var. Ama anarşizm içinde uygarlık karşıtlığı ayrı bir damar. Mese-**

Uygarlık karşıtı düşüncenin babalarından, Amerikalı düşünür John Zerzan. (Kaynak: Wikipedia)

la John Zerzan, uygarlığın geriye döndürülmesini tartışıyor. Böyle bir şey mümkün mü?

– Zaten öyle bir niyetimiz yok. Zerzan'ın da öyle bir niyeti yok aslında. O, uygarlığı sorgulamak ve tartışmaya açmak anlamında "Geriye dönüş mümkün" diyor. Yoksa on bin yıl önceye aynen geri dönülebileceği fikri bilim kurgu olurdu. Son on-on beş bin yılı sorgulamış bir yazarın bunu düşünmesi mümkün değil. Uygarlık karşıtı hareketler, on bin yıl önceye dönmeyi hayal etmiyor. Uygarlık karşıtları, tahakküm ilişkilerinin köklerini söküp çıkarmak amacıyla modernist ve ilerlemeci bakış açılarının ötesine geçerek uygarlığı sorguluyorlar.

Anarşist fikir ve eylemin çıkış noktası, efendisiz, eşitlikçi, yerel kültürlere dayanan örgütlenmelerdir. Kitle toplumuna karşı daha yerel, merkeziyetçi olmayan ilişkiler kurmayı hedeflerler. Uygarlık karşıtları, tahakkümün köklerini daha derine inerek sorgulamaktan yanalar. Bu sorgulamayı, anarko-sendikalistler gibi işçi-patron arasındaki eşitsizlik ve üretim araçlarının kim-

de olduğu sorunsalıyla sınırlı tutmaz, sorunun temellerini daha da eskide ararlar. On bin, on beş bin yıl öncesine bakarlar. Hatta Zerzan daha da geriye, sembolik kültüre, sayının, dilin ortaya çıkmasına kadar götürür.

Ben, "Yeşil anarşistim, Zerzancıyım vs." demiyorum. Ama uygarlık karşıtlığının, tahakküm ilişkilerinin kökenine inmek açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Eğer özgür olmak istiyorsak, eleştiriyi kentlerin, endüstriyalizmin kökleri olan evcilleştirmeye ve uygarlığın bugün hiç sorgulanmayan kurumlarına yöneltmemiz gerek. Eleştiriyi daha da geriye götürmek gerek. Sadece kapitalizmin 200 yıllık süreciyle sınırlamamak, tahakkümün bütün köklerini söküp kopartmak gerek. Uygarlık karşıtları, ilhamlarını, Marksistlerin karşı çıktığı Luddist hareketten de alır. Luddistler, makinaya karşı direnmişlerdi.

Belli başlı birçok anarşist (Bakunin, Kropotkin) aslında endüstriyalist ve ilerlemeciydi. Kropotkin, "Bizi teknolojinin gelişmesi özgürlüğe götürür" diyordu. Ama '60'lardan sonra ortaya çıkan sosyal hareketler, bunun tersinin doğru olduğunu gösterdi. Sömürü ilişkilerinin insanla sınırlı olmadığına, doğayı da kapsadığına yönelik eleştiriler dile getirildi. Bu eleştiri anarşist çevrelerden geliyordu. Uygarlık karşıtı söylem de, eski Hobbesçu, sosyal Darwinist, antrolopolik bakışın altüst edilmesinden sonra gündeme geldi. İlk insanın hayvan olduğunu, "vahşet" içeren bir hayat sürdüğünü ileri süren tezlerin çökmesiyle... '60'lardan sonraki antropolojik veriler, insanlığın daha iyiye değil daha kötüye gittiğini gösterdi.

Bu arada Zerzan'ın tezlerini çok fazla antropolojik veriye dayandırdığını, hatta bu verilerin büyük oranda Marksist antropologlardan geldiğini vurgulayalım. Amerika'daki birçok anarşist, çok fazla antropolojiye dayandığı ve çok fazla bilimsel veriden yola çıktığı için onu Marksist olmakla suçlar. Bu, haklı bir eleştiri noktası olabilir aslında.

Şu anda tek bir yeşil anarşist hareketten söz edilemez. Geçişli hareketler söz konusu. Hayvan/Yeryüzü Kurtuluş Cephesi, anarko-nihilist uygarlık karşıtı hücreler, isyancı anarşistler gi-

bi... Çok fazla hedef mevcut. Uygarlık karşıtlığı topyekûn, total bir proje değil. Bugün daha çok, endüstriyel altyapıya yönelik mücadeleler sürdürülüyor. Ayrıca hayvan özgürlüğü ve diğer çevre mücadeleleri konusunda doğrudan eylem hareketleri söz konusu. Bunlar da ağsal, çok fazla birbiriyle bağlantılı olmayan ama geçişli, otonom projelerden oluşuyor.

Total bir proje yok. Evcilleştirmeyi yok etmek mümkün değil. Ama endüstriyel sistemin yıkılması, uygarlık karşıtlarının en hayati gündemidir. Uygarlık tamamen yıkılmalı. Ama bunu söylüyor olmak, on bin yıllık bir kültürü, bütün binaları iş makineleriyle bir anda yıkmak anlamına gelmiyor.

• **Anlamak için soruyorum: HES'lerin alternatifi ne?**

– Uygarlık karşıtları HES gibi enerji kaynaklarının yerine alternatif adı verilen pazar teknolojilerinden herhangi birini koymuyorlar. Çünkü HES'in yerine bir şey koymak doğanın ve yaban hayatın üzerinde demir ağlar örmüş olan bu sistemin ihtiyacını karşılamaktan başka bir şey değildir.

• **Alternatif koymuyor musunuz?**

– Tabii, koymuyoruz. Enerji insan topluluklarının değil, bizzat devletin ve kapitalizmin ihtiyaçları için vardır. Enerji zorunluluğu fikri aşılanıyor herkese. Biz bu yalanı yutmuyoruz. İnsanoğlu enerjiyle ayakta kalamaz; bu, sürdürülebilir bir yaşam değildir. Enerji için katledilen doğa ve yaban hayat, insanların ve yeryüzündeki tüm yaşamın asıl ihtiyaç duyduğu şeydir.

Bookchin'in ekoloji düşüncesinden ayrışma nedeni

• **Öyleyse bu noktada diğer yeşil hareketlerden ayrılıyorsunuz...**

– Evet, Bookchin'in ekoloji düşüncesinden, ekolojist ya da toplumsal ekolojist hareketten ayrışıyoruz. Biz, insanın tüm uygarlaşmışlığa rağmen doğayla yeniden temas edebileceğini söylüyoruz. İnsanın toprağı işlememesi gerektiğini söylemiyoruz.

Bu kitle toplumu, bu endüstriyel toplum bir şekilde yıkılmalı. İnsanlar doğayla yeniden temas kurmalı. Bu da toprağa dönerek ya da göçebe yaşayarak olur... Kentlerin, otoyolların ve fabrikaların işleyişlerinin durması gerekir... Fakat total ve tek biçimli bir proje olamaz bu.

Kentler sürdürülebilir alanlar değildir. Kendi besinini üretemediğin veya toplayamadığın sürece kentlerde yaşamak mümkün değildir. Kent her zaman kırsal alanların sömürgeleştirilmesi sayesinde ayakta kaldı. Bu sömürü ilişkisi çöktüğünde kentin damarlarındaki kan akışı durur. Örneğin, bir felaket sonrası kentte kalmak, hiçbir canlı için mantıklı değildir.

Biz, mevcut endüstriyel yapı işleyişini sürdürdüğü sürece, devletsiz bir varoluşun mümkün olmadığını düşünüyoruz. Bu eleştirimizi sosyal ekolojistlere de yöneltiyoruz. Sosyal ekolojistlerin teknolojiyle dertleri yok... Onlara göre teknoloji nötrdür. Sorun, teknolojinin kimin elinde olduğudur. Chomsky gibi Bookchin de küçük çaplı nükleer enerjiyi ve ileri "yeşil" teknolojileri savunuyor. Hatta ileri teknolojinin insanların işlerini hafifleteceğini söylüyorlar. Bu, aslında uygarlığı yıkmak kadar büyük bir hayal. Çünkü bunu, merkezî bir üretim-tüketim-dağıtım ağı kurmadan, kitle toplumunu yeniden ve yeniden üretmeden gerçekleştirmek mümkün değil. Varolan kentlerde bunu yapmak imkânsız. Böyle bir toplum, 10 milyonun üzerinde nüfusa sahip olan İstanbul'da, enerjisi, nakliyesi, ticaretiyle müthiş merkezî bir örgütlenmeyi gerektirir. Kent dediğimiz yapı zaten bir sömürü sistemidir. Kentte hiçbir şey yetişmez. Kısacası kenti desantralize etmek mümkün değil. Özellikle İstanbul gibi kentleri.

Endüstriyel toplumun yıkımıyla insanlar dağılmalı, hayatlarını kırsal alanlarda kurmalılar. Bu bir devrim projesi değil. Ama sistemin ne pahasına olurla olsun yerle bir edilmesi gerekiyor. Bunun toplumun tüm kesimlerince benimsenmesi de gerekmiyor. İnsanoğlu bir gün özgür olmak istiyorsa, moderniteyi parçalamalı. Başka türlü özgürlüğe kavuşması mümkün görünmüyor.

Ama bu, uygarlık yıkıldığında her şey güllük gülistanlık olacak anlamına gelmiyor. Bu noktada anarşinin çok tercih edile-

bilir olduğunu da söyleyemem. Neredeyse prize takılı bir yaşam forumuna dönüşmüş olan bir toplumun, otoritesiz ve hiyerarşisiz bir biçime geçmesi kadar büyük bir hayal yok bence. Yeni dünya, hayallerdeki yer olmayacak. Bu açıdan Zerzan aslında daha iyimser. Uygarlığın yıkılmasında herkesin hemfikir olacağını düşünüyor. Bu bir hayal. Kimse televizyonunun kapanmasını, marketlerin kepenk indirmesini istemez.

2000'lerde yaygınlaşan bir slogan: Asla Çalışma. Yer: Bursa.

• **Ne öngörüyorsunuz, uygarlık karşıtı bir devrim mi?**

– Hayır, bu, yollardan sadece biri. Uygarlık altyapısına isteyen istediği gibi saldırsın, ama uygarlık yıkıldığında toplulukların var olabilmesi için, doğayla yeniden temas kurmaya hazırlanmak gerekiyor. Bu sürece hazırlanmak önemli. Toplulukların, öz güçleriyle hayatta kalma yetilerini ve topluluklar arasında dayanışma ilişkilerini oluşturmaları çok önemli. Toprağı ekmeyi, kendi barınağım yapmayı, avlanmayı, doğada yaşamayı şimdiden öğrenmek gerek. Bizim toplumsal devrimden anladığımız şey biraz da bu. Devrimden sonra doğayla temas kurmak bizim için mistik bir şey değil. Doğada dayanışma da var, mücadele de var. Kropotkin, *Karşılıklı Yardımlaşma* adlı eserinde aşırı iyimser bir dayanışma tablosu çizer. O kadarı gerçekçi değil. Yani sistem çöktüğünde her şey tozpembe olmayacak. İn-

san topluluklarının birbirlerine karşı çok da "insani" yaklaşımlar sergileyeceğini düşünmüyorum. Gelecekteki toplumda da mücadeleler olacak. Tahakküm ilişkileri topyekûn yok olmayacak. Ama isyancılar da her zaman olacak. Pasifist, şiddet karşıtı ve ahlakçı anarşistlerin inanmamızı istedikleri gibi bir cenneti yaratma imkânı yok, olmayacak da. Hiçbir steril, zorlama ahlaki kanun, doğada geçerli olamaz. Steril bir dünya yalanını sadece dindarlar savunur, anarşistler değil. Pasifistler şiddete toptan karşı çıkar, ama gerçekte böyle bir şey yok. Kaplan geyiği öldürür, modern olmayan İnuitler balık avlar...

Bizim için toplumsal devrim, tahakkümün altyapılarının yok edilmesini, bu sürece hazırlanılmasını ve nihayetinde bu altyapıyla birlikte toplumun parçalanması içeriyor.

• **Neler yapıyorsunuz peki?**

– Uygarlık karşıtları olarak değil de anarşistler olarak hareket biçimlerimizden bahsetmem daha doğru olur. Sınıf mücadelesinden tutun, hayvan özgürlüğü mücadelesine, kadın-LGBT hareketlerinden kentsel dönüşüme karşı mücadeleye kadar, insanın, doğanın ve hayvanların sömürüldüğü, zulme uğradığı ve katledildiği her alanda varız. Otonom ve birbiriyle geçişli ilişkilerden söz edebiliriz. İsteyen tüm alanlarda birden, isteyen de kendi öncelik verdiği mücadelelerde yer alır.

Örneğin 2009 yılında İstanbul'daki IMF toplantısına karşı oluşturulan DirenİstanbuI, özgürlükçü sol öznelerin de içinde yer aldığı iyi bir deneyimdi. DirenİstanbuI, IMF toplantılarından sonra kendisini feshetti. Öznelerinin kimisi Göçmen Dayanışma Ağı'nı, kimisi Karadeniz İsyandadır Platformu'nu, kimisi Hayvan Özgürlüğü İnisiyatifi ve Yeryüzüne Özgürlük Derneği'ni oluşturdu. Dallanıp budaklandı. Böylece anarşist ve antiotoriter mücadele geleneği önemli bir deneyim kazandı.

• **Karadeniz İsyandadır'ı anarşistler mi kurdu?**

– Karadeniz İsyandadır Platformu (KİP), anarşistler ve başta Senozlular olmak üzere Karadeniz'den yerli insanların başlattığı bir oluşumdur. KİP'in kurulması Senoz'da HES'i yapan şirket

olan Karadeniz Elektrik'in önündeki eylemin ardından gerçekleşti. DirenIstanbul ekoloji grubunun faaliyetleri sonrasında bizimle temasa geçen Senozlular, "Siz lidersizsiniz, ideolojik baskı kurmazsınız ve radikalsiniz. Sizinle birlikte hareket etmek istiyoruz" diyerek eylem önerisi yaptılar. KİP o zamandan bu yana çevre mücadelesinde ciddi işler çıkardı, çıkarıyor...

• **Yeryüzüne Özgürlük Derneği nasıl kuruldu?**

– DirenIstanbul'un ertesinde, 2009'dan sonra kuruldu. Yeryüzüne Özgürlük yine anarşistler ve anti-otoriterler tarafından kurulan, daha çok hayvan özgürlüğüne odaklı bir girişim. Ancak göçmen dayanışması, kadın ve LGBT hakları, anti-faşizm ve çevre konularında da işler yapıyor. Örneğin Festus Okey davasına müdahil oldu, sirk, hayvan deneyleri, kürk-deri endüstrisi karşıtı kampanyalar organize etti. Tutsak dayanışmasını yükseltmeye çalıştı. 19 yıldır tutuklu bulunan vegan anarşist Osman Evcan için kampanyalar ve eylemler organize etti.

Karadeniz İsyandadır, HES'lerle çok fazla ilgilendiği için, Yeryüzüne Özgürlük Derneği bu konuda çok fazla şey yapma ihtiyacı hissetmiyor. Çünkü bir şekilde ilişki sürüyor zaten.

Bunun dışında, hayvan özgürlüğü konusunda radikal bir duruşu olan Hayvan Özgürlüğü İnisiyatifi var. Söylemleri ve eylemleri Hayvan Kurtuluş Cephesi'ni andırıyor. Örneğin birkaç yıldır kurban bayramlarında eylem yapıyorlar. "Zulmü Görüntüle" diye bir kampanya başlatıldı. Mezbahalarda, çiftliklerde, sirklerde, laboratuarlarda vs. hayvanlara yönelik işkence ve zulüm görüntülerinin çekilerek teşhir edilmesine yönelik bir doğrudan eylem biçimi bu. Geçtiğimiz aylarda Türkiye'de gizli çekilmiş mezbaha görüntüleri yayınlandı. Yeryüzüne Özgürlük Derneği de görüntülerin yayınının ardından basın açıklamaları gerçekleştirdi.

Bizim için herhangi bir mücadele alanında isimlerin ve örgüt yapılarının önemi yok. Daha çok fiilî birlikteliklere dayalı ilişkileri öngörüyoruz.

17 Kasım 2011, Beyoğlu

YERYÜZÜNE ÖZGÜRLÜK - MANİFESTO (Özet)

Bu tamamlanmamış, hiçbir zaman tamamlanmayacak ve sadece bizim tarafımızdan değil, herkes tarafından geliştirilebilecek manifesto, mücadelede beraber olmak isteyenlere çağrımızdır.

Yeryüzündeki yaşam, yok olma tehdidi altında ve insan da bu tehdidin varolma nedeni olan iktidar düzeninin sorumlusu. Yeryüzündeki canlıların özgürce yaşama hakkı, bu iktidar düzeninin farklı fakat birbiriyle içiçe olan alanlarında sürekli olarak gaspediliyor. Ve bu gasp yalnızca insan olmayanlar için geçerli değil; iktidar, insanlar arası ilişkilerde de en az onun doğayla olan ilişkisindeki kadar mevcut. Öyle ki, insanlık doğayla birlikte kendi kendini de yoketmenin eşiğinde.

İktidara içkin olan ve altlarında şiddet yatan ikili karşıtlıklar –benöteki, insan-doğa, insan-hayvan, akıl-vücut, erkek-kadın, beyaz-siyah, içerisi-dışarısı, yetişkin-çocuk, heteroseksüel-eşcinsel, ilkel-uygar, modern-geleneksel, güzel-çirkin, eğitimli-cahil, akıllı-deli, normal-anormal– yeryüzünü egemenliği altına almış sistemin düşünsel karakteristikleridir. Bu ikilikler "uygar" beyaz adamın, kurduğu hiyerarşiler üzerinden adlandırdığı ötekinin üstündeki tahakkümünü devamlı kılmış ve meşrulaştırmıştır. Yeryüzüne Özgürlük Derneği, bu sistemi kabul etmeyen, ona karşı çıkan, ona alternatifler üretmede katkı sunmak isteyen bireylerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Her canlı için özgürlük, bu karşıtlık sisteminin arkasında yatan şiddetin görülmesi ve bu sistemin toptan yok edilmesi ile mümkündür. Buradan baktığımızda, yeryüzünün özgürleştirilmesi, canlılar arasında eşitlikçi ve dayanışmacı bir yaşam kurma ve ekolojik bir düzen sağlama yolunda baş etmemiz gereken en temel mesele, toplumun değerlerini sorgulanmayacak kadar içselleştirilmiş olduğu insanmerkezciliktir.

İnsanmerkezcilik, insanın kendini varlığın yegane öznesi olarak alması ve kendisi dışında gördüğü varlıklar üzerindeki pratiklerini tamamen meşru olarak görmesine dayanır. Her ne kadar insanın doğa üzerine olan tahakkümü, tarihsel olarak çok daha eskilere gitse de, modern Batı düşüncesi ile birlikte en sağlam temellerine oturtulmuş ve bu düşüncenin içkin olduğu pratikler de, Sanayi Devrimi ile başladığı söylenebilecek süreç içerisinde, geç kapitalizm ile birlikte

nicelik ve nitelik olarak en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İnsanın doğa üzerindeki bu hükümranlığı, şu anki zamanımız için geriye dönüşü olmayan küresel felaketin de hazırlayıcısı olmuştur. Bu felaketin yavaşlatılabilmesi ve en azından ertelenebilmesi ancak doğayla eşitlikçi; özgürlükçü ve dayanışmacı bir ilişki ve yaşam tarzı ile mümkündür. Şu an olan ise, tahakküm ve sömürüye dayalı, teknolojinin neredeyse yalnızca çıkara hizmet ettiği, ana düşünme biçiminin kâra dayalı olduğu, her şeyin fayda ve tüketilebilirlik üzerinden görüldüğü bir dünyadır.

Her ikili karşıtlık, diğerleriyle ilişkilidir. Bu nedenle insanmerkezcilik; türcülük, ırkçılık, cinsiyetçilik, milliyetçilik ve diğer her türlü ayrımcılıktan; aynı şekilde, içinde taşıdığı şiddet ve sömürü nedeniyle de emek sömürüsü, militarizm ve benzer diğer sistemlerden ayrı düşünülemez. Her türlü baskı, asimilasyon, sömürü ve ötekileştirme hem insanmerkezcilikten güç alır, hem de ona güç verir. Tahakküm ilişkileri her zaman birbirlerini besler niteliktedir. Modern birey, yaşamının en başından beri belli değer yargılarıyla yetişir; bunlar bireyin içinden geçtiği eğitim sistemi ve içinde büyüdüğü ahlakî normlarla içselleşir, perçinlenir ve sorgulanmadan öte, üzerine bile düşünülmez hale gelir. Her türlü tahakkümü kanıksamamızı sağlayan bu süreçten, doğa da hayvan da insan da fazlasıyla nasibini alır.

...

İnsanın kendini hayvandan üstün görmesi demek; tamamen "damak zevki" için hayvana akıl almaz acılarla dolu kısa bir hayatı ve aynı korkunçlukta bir ölümü reva görmek; kendini cazip göstermek uğruna onların canlı canlı postlarını yüzmek; eğlence uğruna onları yıllar boyu süren tutsaklık, işkence ve türlü yoksunluğa maruz bırakmak; sırf zevkleri ve yalnızlıkları tatmin etmek uğruna evlere, kafeslere hapsetmek; faydası şüpheli olanlardan da öte gereksizlikleri tamamen ortada olan, her anı ve tarafı acı ile bulandırılmış "bilimsel" deneylere tâbi tutmak; "spor" ya da popülasyon kontrolü adı altında can almayı meşru kılmak; kendi yapamayacağı ağır işleri yaptırmak uğruna zorla çalıştırmak ve öldürene kadar sömürmek, ölümden sonra bile tüyünden, tırnağına kadar paraya dönüştürmek; hayvanın süs eşyası ve ticari mal statüsüne indirgeyip yerinden koparılması, alınıp satılması ve tüm bu süreç içerisinde yaşam koşullarının dahi dikkate alınmaması; insanın bencilliği ve tahammülsüzlüğü nedeniyle hayvanların her gün yaşadığı rutin şiddet ve bunun çözümü olarak görülen barınak mahkûmiyetleri, rehabilite etme kandırmacası altında kısırlaştırılmaları, yani soykırıma uğratılmaları ve

asla yaşamlarını sürdüremeyecekleri yerlere sürgüne gönderilmeleri; yine insana hizmet etmekten öte bir sonucu olmayan hayvan refahı fikri ve yasaları ve de sorumluluğunu almak istemediği hayvanları ötanazi kılıfı altında öldürmek demektir. Tüm bu temel hak ihlâlleri, insanın, kendi türü de dahil olmak üzere ötekileştirdiği ve kendini üstün tuttuğu diğerlerinin yaşam alanlarını pervasızca işgaliyle başabaş gider.

Bütün bunlar, insanın kendisinin toplumsal hayatta maruz kaldığı şiddet ve tahakküm türlerinden ayrı düşünülemez. Sokağındaki kuytu köşeyi bile bir köpeğe fazla gören göz, muhitindeki transseksüele kinle bakan gözden farklı değildir. Sirkte gördüğü file kahkahalarla gülen ağız, gözüne kestirdiği kadına laf atma hakkını kendinde gören ağızdır da. Kürkü okşarken haz alan el, varoşun "pisliğine" dokunmaktan iğrenen eldir. Belli bir tahakkümü temel alarak toplum hayatına etki eden sistemlerin değer yargıları ve insanlara verdiği sıfatlar (suçlu, namussuz, hasta, ahlâksız, mantıksız, deli, çirkin vb.) bu nedenle sorguya açık olmalıdır.

...

Devletlerin uygulamaya koyduğu baskı ve zulüm de hiçbir azalma göstermemiştir. Devlet, hem diğer iktidar ilişkilerine içkin, hem de onları içerleyendir. Bunun da ötesinde, kendine karşı olanı, muhalifi susturmak için polis şiddetini, karşıdevrimci şiddeti, işkenceyi, hapishane şiddetini, açık, gizli ve "kirli" savaşları hiç çekinmeden kullanır. Belli bedenler onun için zaten halihazırda sorumluluk gerektirmeyen bedenlerdir: mesela, bombayla ya da kurşunlarla parçalanan bir çocuğun bedeni, işkence altında ya da yaşanması imkansıza yakın "misafirhane"lerde hastalıktan ölen bir göçmenin bedeni... Ötekileştirme ve "harcanabilir" kılma, toplumsal ilişkilerin de derinlerinde yatar. Evsizler, hastalar, bağımlılar, kimsesizler, akıl hastaları zaten ya devlet tarafından "uygun" yerlere kapatılır ya da kendi başlarına, başkalarını rahatsız etmeden ölmeye bırakılır. Birey de zaten, gözetim ve disiplin mekanizmalarıyla olduğunca denetim altında tutulur. Bu denetim sistemi içinde, çıkabilecek herhangi bir muhalefet daha en başından baş aşağı edilir, asimile edilir, kapsanır ve dönüştürülür. Sistem kendi devingenliğini bunun üstünden sağlar. Buradaki tahakküm ilişkisi, basitçe baskı-rıza ikiliği içinde düşünülmemelidir. Çünkü sistem zaten bireyin algı ve düşünme biçimlerini ve dolayısıyla bunların sonucu olacak seçimlerini, bir yere kadar belirlemiş durumdadır. Varoluş teslim alınmış, varolma imkânları yadsınmıştır. Farkında olmak gereken ise, bireyin iradesi ve gidişata ver-

mesi gereken cevabın sorumluluğudur. Sistem, tam da bu güçleri dönüştürüp başka yerlere kanalize ederek ve yerine genel bir umutsuzluk/değişim inançsızlığı pompalayarak çarkını döndürür. Böylece, sosyal alandaki güç, ya sistemi yeniden üretir ya da şiddeti kendi üstüne yöneltir.

Yine de tüm bu durumların mevcudiyeti, onlara karşı gelinemeyeceğini ve zararlarının bir kısım bile olsa telafi edilemeyeceğini göstermez. Dünyayla ve birbirimizle olan ilişkimizi bu sistemden başka bir şekilde anlamlandırma olanağımız her zaman için mevcuttur. İnsanmerkezcilikten kaynaklanan sorunlar, elbette ki kısa vadeli çözüm yollarıyla çözülebilecek konular değildir. Bizler, bu sorunların çözümü için toplumsal dönüşüm sürecine girilmesi, bu sürecin hızlanması için eylemek derdindeyiz, bu da yüzyıllardır sömürüyle, ayrımcılıkla, şiddetle kendini ayakta tutan, arzu ve hazlarımızın tam karşısında dikilen sistemin çelişkilerini gösterip onları dağıtabilecek adımlarla mümkün olacaktır.

Bizler doğadaki tüm varlıklar üzerindeki egemenliğe karşı özgürleşmeyi ve özgürleştirmeyi savunuyoruz. Canlılara yönelik her türlü zulmü reddediyoruz. Reddedişimiz, şiddetin, insanların kendi aralarındaki ilişkinin bozulmasına ya da kabalaşmasına katkıda bulunmasından çok, tamamen canlıların esenliğinin kısıtlanması ya da haklarının ihlal edilmesi nedeniyledir. Odağında sadece insan menfaatini barındıran davranışları, uygulamaları ve politikaları benimsemiyoruz. Bu nedenle evcilleştirmeleri ve insanın doğa üzerinde mülkiyet kurma talep ya da girişimlerini reddediyoruz. Yaşamın tek olduğunu, yaşayan bütün canlıların doğal haklara sahip olduğunu, bu doğal hakların küçümsenmesi ve hatta kolayca göz ardı edilmesinin doğa üzerinde ciddi zararlar doğuracağını ve insanların diğer canlılara karşı suç işlemesine sebebiyet vereceğini, türlerin birlikte olmasının diğer canlıların yaşama hakkının insan tarafından tanınmasını ifade etmesi gerektiğini, insanlar tarafından hayvanlara saygı gösterilmesinin bir insanın bir diğerine gösterdiği saygıdan ayrı tutulamayacağını söylüyoruz. Toplumsal düzeyde de insanın insana tahakkümünü reddediyoruz. Bireysel farklılıkların ve özgürlüklerin bastırılması ya da ekonomik sömürünün sürdürülmesini sağlamak için kurulan ve sürdürülen tüm otoriter ve dayatmacı yapılara karşıyız. Kapitalizmin getirdiği işsizlik bunalımı ve zorunlu çalışma kıskacına hapsedilmeye, insan emeğinin satılabilir bir şey haline gelmesine, insanın hayatını kazanmak uğruna hayatını kaybetmesine, bedenin metalaştırılmasına, özgürlük kavramının bireysel çıkar üzerinden tanımlan-

masına, arzularımızın üstünden para kazanılacak şeyler haline getirilmesine karşıyız.

İnsanın kendi yarattığı sistemde normun dışında kalan, baskı ve zulmün nesnesi haline getirilmiş tüm bireyler, yoksullar, azınlıklar, göçmenler, kadınlar, LGBTT bireyler, mahkûmlar, çocuklar, hayvanlar, evsizler, işçiler, işsizler, radikaller, asiler, "marjinal" diye tanımlananlar, kenara itilmişler, hastalar, fiziksel ve zihinsel engelliler ve ötekileştirilen tüm canlılar için yeni bir düzen ve adalet anlayışı arayışındayız. Mücadelenin ancak birbirimizi anlamaya çalışarak ve yan yana, beraber durarak mümkün olduğuna inanıyoruz.

Tarih: 24 Haziran 2012
http://yeryuzuneozgurluk.blogspot.com/2010/06/manifesto.html

Van semalarında bir kara karga

SAMİ GÖRENDAĞ - İSMAİL YILDIZ

Qijika Reş'in logosu.

Qijika Reş (Türkçesiyle Kara Karga), Van'da yayınlanan anarşist bir dergi. Kalınlığı, el attığı konuların genişliği göz önünde bulundurulduğunda, en azından bu kitap yayına hazırlandığı tarihte, anarşizmle ilgili Türkiye'deki en "doyurucu" periyodik yayın olduğu söylenebilir.

Qijika Reş'in odağı, Kürt meselesi. Zaten derginin kurucuları, birazdan okuyacağınız gibi, Kürt siyasetinden geliyorlar. Fakat Kürt sorununa anarşist bir perspektifle bakıyorlar ve bunun bir sonucu olarak pek çok konuda ayrı düştükleri "anaakım" Kürt siyasetini kıyasıya eleştiriyorlar.

Qijika Reş, Kürt meselesine vurgu yapmakla birlikte, bundan ibaret bir dergi değil. Anarşizmin kendi gündemi ve tartışmalarıyla ilgili çok sayıda yazı içeriyor. İstanbul'dan birçok anarşist de yazılarıyla *Qijika Reş*'e katkıda bulunuyor.

Qijika Reş'in Genel Yayın Yönetmeni Sami Görendağ, Van'da yaşıyor. İsmail Yıldız ise tutuklanmadan önce İstanbul'da derginin eli ayağı ve kulağıydı. Yıldız, bu kitapta yer alan röportajı yapmamızdan kısa süre sonra KCK operasyonunda gözaltına alınıp tutuklandı. Anarşistler, Yıldız'ın serbest bırakılması için kampanya yürütüyor.

• *Qijika Reş*'in doğumunda *Kara, Efendisiz* gibi önceki dergilerden bir esinlenme var mıydı, yoksa dergi kendi özgün koşulları için de mi doğdu?

Sami Görendağ: Aslında her ikisi de. Daha önceki dergiler elbette bizim için ilham vericiydi. Ben ve kolektifte yer alan arkadaşlarımızın pek çoğu Kürt siyasetinden geliyoruz. PKK'nin siyasi paltosundan çıktık, diyeyim, metaforik olarak söylüyorum bunu.

• Yani *Kara*'nın paltosundan değil...

S.G.: Hayır, siyasal enerjilerimizin önemli bir bölümü antisömürgeci mücadele hattına aktı diyebilirim.

• Merkeziyetçi, yukarıdan aşağı yapılanan bir gelenekten, özgürlükçülüğü merkeze alan bir yere geçiş zor değil mi?

S.G.: Aslında çok daha kolay. Cevabı, sorunuzun içinde saklı aslında. En tuhaf çiçekler dağlarda, uçurumun en kayalık, insanı dehşete düşüren yerlerinde çıkar. Dağları gezmiş birisi olarak söyleyeyim, selin, çığın vurduğu toprağın bir yerinde, dağa yaslanmış ağaçlar görürsünüz. Üfleseniz düşüverecek gibi duran ağaçlar. Bizim öykümüz de biraz öyle aslında.

• Peki ama neden anarşist bir dergi? Neden özgürlükçü sol bir dergi değil mesela?

S.G.: Özgürlük ve sol... Bu iki sözcüğü ben pek yan yana getiremiyorum. İktidarı hedefleyen, "Toplumu ben değiştireceğim, biçimlendireceğim" iddiasıyla yola çıkmış her hareket bize göre aynı niteliğe sahiptir.

• Sola ilişkin bir hayal kırıklığı mı?

S.G.: Tabii bir yere kadar hayal kırıklığıydı, ama artık değil. Sola biz iftira atmışız yıllarca. (Gülüyor.) Solun aslında meşrebi bu. "Sol özgürlükçüdür, tahakküme karşıdır" demek yanlışmış... Mesela PKK'de daha girift şeyler var. Biraz soldan alınma, biraz feodal, geleneksel kodlar var. Tabii modernist bir proje. Bir yere kadar Kemalizmden etkilenme de var.

Ortaya karışık bir şey... Tek başına solla nasıl hesaplaşacağını bilirsin. Ya da modernizm denilen illetle. Ya da geleneksel kültürle hesaplaşmanın yolları bellidir. Ama PKK bunların bir bileşeni.

Tabii PKK'yi yadsımak mümkün değil. Bizce Kemalizmin, Türk devlet mentalitesinin, Kürtlerin bilinçaltına kanla yazdığı, kazıdığı, "beyaz Türk efendi" kültünü yerle bir etme pratiğidir. Az önceki palto metaforunda biraz onu kastetmeye çalıştım. O paltodan çıkmış olmaktan mutluyuz. Ama zaman içinde mücadele verdiğin sisteme benzemeye başlıyorsun. Betona sevdiğin çiçeğin tohumlarını istediğin kadar serpiştir... Oradan özgürlük çıkmaz.

• **Peki Kürt hareketiyle aranızda bir polemik var mı?**

S.G.: Bizim Kürt hareketiyle çok şizofrenik bir ilişkimiz var. Anarşizme hâlâ "haylaz çocuk" olarak bakıyorlar. Bu da çok ironik bir şey aslında. Çünkü PKK, ilk çıktığında devlet tarafından yaftalanma biçimi "anarşist" şeklindeydi. (Gülüyor.) PKK zaman içinde çok otoriter, merkeziyetçi ve kendini devlet gibi gören bir harekete dönüştü. Şimdi bunu bize karşı kullanıyor. Bize, hem kaale alınmaması gereken hem de tehlikeli özneler olarak bakıyorlar. Çünkü dediğim gibi, o da iktidarı ve değneklerini tesis etti zaman içinde.

• ***Qijika Reş* Van'da çıkıyor değil mi?**

S.G.: Evet.

• **Batı illerine ulaştırıyor musunuz?**

S.G.: Ankara, İstanbul'a ulaştırıyoruz. Tabii Diyarbakır, Batman, Hakkari'de de yoğun biçimde okunuyor.

• **Kaç basıyorsunuz?**

S.G.: 1.300 basıyoruz, hepsi bitiyor.

• **Kürt coğrafyası dışında Batı'daki illerdeki liberter okurlar ilgi gösteriyor mu?**

İsmail Yıldız: Derginin yarısı Batı'da satılıyor. *Kara*'dan başlayarak çeşitli dergilerden etkilenen tayfa, bu arada sol içindeki bazı gruplar, üniversiteliler okuyor. İstanbul, Ankara ve İzmir dışında küçük illere de gönderiyoruz. Bolu'ya mesela...

S.G.: Gönüllü ağlar üzerinden dağıtılıyor. Biz 2.000 de bassak eminim ki, hepsi biter. Çünkü yarısını bizden nefret edenler alıyor, öbür yarısını da heyecanlananlar, sevenler...

• Yazı geliyor mu buralardan?

S.G.: Elbette. Bu konuda hiçbir sıkıntı yaşamadık şu ana kadar. Çıkacak olan beşinci sayımız 250 sayfayı buldu neredeyse.

• Gençler mi okuyor daha çok?

İ.Y.: Batı'da daha çok gençler, üniversite çevreleri, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, anti-otoriter politik gruplar, feministler, ekolojistler gibi geniş bir politik yelpaze ilgi gösteriyor. Kürdistan'da ise memur kesimi, öğretmenler ve doktorlar.

• Doğu'daki bir kültür merkezinde satışınızın engellendiğine dair bir şeyler okumuştum.

S.G.: Ben Van'da aynı zamanda İnsan Hakları Derneği çalışanıyım. İHD'nin Batı ve Doğu'daki çalışmaları birbirinden farklı. Biz Van'da gerçekten kelle koltukta işlerle uğraşıyoruz. O nedenle bize bok atabilecekleri bir argüman bulmaları mümkün değil. Dedikleri en fazla, "Bunlar anarşisttir. Eleştirirler..." Buna karşılık "Pratik sahada yoklar" diyemezler; çünkü birçok insanın yapmadığı, ilgilenmediği, yanından bile geçmediği işlerle biz ilgileniyoruz.

• Ortodoks sola kişisel bakışınız nasıl?

S.G.: Ben PKK'nin hiyerarşik ve otoriter yapısından, mistifike edilmiş önderlik kültünden çok fazla irrite olan birisiyim. Kişisel olarak kendisini anarşist olarak niteleyen 2-3 kişiden biriyim. Çünkü 7-8 kişiden oluşan kolektifte anarşist olmayanlar da var. "Özgürlükçü Komünizm" diyen var, feminist var, anar-

şizmi düşünsel bir ilham kaynağı olarak gören var... Bu da *Qijika Reş*'in mayasına uygun bir durum aslında. Biz, devletin, dinin, Kürt siyasetinin baskıcı, otoriter karakterinin karşısındayız. PKK de devlet de caka satıyor bu topraklarda. Bizim bütün yapmaya çalıştığımız çatlak bir ses çıkarmaktır. Bütün efendilere kötü bir haberimiz olacak. Yıkıp geçmeyi umut ediyoruz. Bunun pratikteki izdüşümlerini hep birlikte izleyip göreceğiz. Cebimizde bir yol haritası, reçete yok. Heybemizdeki taşları dökelim diye yola çıktık. Bir edebiyatçının sözü var ki, bizim iddiamızı en iyi betimleyen şeydir: "Ben ne istediğimi bilmiyorum ama ne istemediğimi çok iyi biliyorum." Biz ne istemediğimizi çok iyi biliyoruz. Etimolojik olarak derginin ismi de çok anlamlı. Karga, Kürtler'de bir lanet metaforu olarak kullanılır.

İsmail Yıldız cezaevinde tutuklu...

• Irak'taki Kürtler'le ilişkileriniz var mı? Orada anarşistler var mı?

S.G.: Süleymaniye'de bizimle iletişime geçmiş, geçmişte peşmergelik yapan birçok arkadaşımız var. Avrupa'da da, Güney Kürdistanlı mülteciler var. Hem Saddam hem Barzani'ye karşı çıkmış, "Tükürürüm size" diyen anarşistler var. Onlarla da iletişim halindeyiz.

İ.Y.: Çıkardığımız anarşist derginin şöyle bir etkisi var: Biraz kendi evini soyan hırsız gibiyiz. PKK'nin paltosundan çıkıp anarşist bir dergi çıkarmak ters etki yaratıyor. Çünkü PKK, kendisi dışında hiçbir hareketin bölgede çıkmasına asla onay vermez... Mesela Batı'daki Türkiye anarşizmine bakışlarıyla bize bakışları çok farklı. Bizi kabul bile etmiyorlar. Maceracı, haylaz çocuklar olarak görüyorlar.

S.G.: Bu bizim için elbette bir onur vesilesi..

İ.Y.: Bir BDP'linin Türkiyeli anarşistlerle birlikte olduğu bir ortamı hatırlıyorum mesela, onlara sempatiyle bakıyordu. Oysa dediğim gibi, bizim dergimizin satışını bile kendi kültür merkezlerinde (Mezopotamya Kültür Merkezi) yasaklıyorlar.

24 Ekim 2011, Beyoğlu

Qijika Reş, ulus meselesi, Bookchin ve diğer şeyler...

RAMAZAN KAYA

Ramazan Kaya, *Qijika Reş'in* anarşizme bakışını belirleyen yazarlardan biri...

• ***Kara*** **dergisinin 1986'daki yayınını doğum noktası olarak kabul edecek olursak, Türkiye'de anarşist/liberter hareket 25 yılını doldurdu. Anarşizmin Türkiye'de bu kadar geç zuhur etmesini nasıl açıklıyorsun?**

– Türkiye'deki sistem karşıtı hareketlerin tarihine baktığımızda, devleti kurtarma veya restore etmenin en başat eğilimi oluşturduğunu görüyoruz. Toplumsal değişimi veya dönüşümü hedefleyen tüm siyasal projeler, hep devlet erkinin ele geçirilmesi üzerinden kurgulanmıştır. Devlet, kudretli olmanın veya belli fikirleri hayata geçirmenin yegâne kaynağı olarak görülmüştür. Türkiye'de yaşanan '68 dalgası, bırakın anarşisti, bir Troçkist bile çıkaramamıştır. Birkaç istisnayı hariç tutacak olursak, sol, dünyadaki anaakım sosyalizm öğretilerinin veya sosyalist devletlerin resmî komünist partilerinin ideolojik yörüngesinden kopamadı. Stalinizmin ve Maoizmin temel ideolojik kıbleler olması, Latin Amerika'daki gerilla hareketlerinin ve anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşlarının temel esin kaynakları olarak algılanması, radikal solun ufkunu sınırlamıştır hatta köreltmiştir.

Türkiye'de sosyalizm uzun bir dönem boyunca, Kemalizmin yarım bıraktığı "devrimi" tamamlayacak, anti-emperyalist bir ulusal kalkınma ideolojisi olarak ele alındı. Avrupa'da '68 isyanı, kurumsal solun iflas karnavalı, otoriter siyasetlerin eleştirisi, gündelik hayat devrimi, modernizmin tükenişi ve yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı olarak yaşanırken, bizde hangi askerî stratejinin daha etkili olduğu ve hangi devrimci ittifakların Türkiye'deki üretim ilişkilerine veya sınıfsal konumlara uygun düştüğü tartışmalarıyla geçti. Kısacası Türkiye, Avrupa'daki silahlı mücadele deneyimleri, yeni toplumsal hareketlerin gündemi ve Yeni Sol'un literatürüyle bir bağ kuramamıştır. Solun anarşizm algısını Stalinist anti-anarşizm broşürleri belirledi.

Anarşizm hâlâ solun büyük bir bölümü tarafından, bir küçük burjuva ideolojisi veya bir sol sapma olarak görülüyor. Otoriter ve korporatist solun ağır hegemonyası altında liberter fikirlerin veya politikaların yeşermesi elbette mümkün değildi.

"Anarşizm, başlangıçta sola saplantılı şekilde düşmandı"

• Bununla birlikte anarşizm Türkiye'de 25 yılı geride bıraktı... Geri dönüp baktığında bardağın dolu tarafını mı, boş tarafını mı görüyorsun?

– Maalesef bardağın boş tarafını görüyorum. Anarşizm, Türkiye'de solun 12 Eylül Darbesi'yle ezilmesi, etkisizleşmesi ve sosyalizmin küresel bir güç olarak tarih sahnesinden çekilmesinden sonra soldan gelen kimi kadroların anarşizm okumaları ve çevirileriyle zuhur etti. Bunun en olumsuz sonucu, solun yorgun kadrolarından sol karşıtı bir anarşizm çizgisinin devşirilmiş olmasıdır.

Ayrıca toplumsal muhalefetin bir parçası olarak vücut bulmanın mümkün olmadığı bir konjonktürde ortaya çıkmış olmak, her türlü örgütlenmenin ve toplumsal devrim fikrinin solcu bir heyula olarak görülmesine yol açtı. "Anti"ler dairesine hapsolmuş, başka türlü bir şeyin hayalini kuramayan, alternatif yaratamayan, sola saplantılı bir şekilde düşman, kudretsiz bir anarşizm türü yaratıldı.

Kimi anarşist abiler hâlâ Stalinist sola özgürlük aklı vererek, onları anarşistleştirmenin hayalini kuruyor. Bireyci veya uygarlık karşıtı gibi anarşizm yorumları "yaşam tarzı anarşizmi"ni beslemiş, anarşizmin karşı-kurumlar yaratma geleneği, toplumsal muhalefetin tüm sahalarıyla bağ kuran potansiyeli adeta unutturulmuştur. Bu sinik anarşizm, toplumsal realiteden sakınılarak temiz tutulmaya çalışılan bir sabit duruşa, bir politik ahlakçılığa veya soyut ilkelerin muhafaza edilmesine dönüştürülmüştür. Soyut ilkeleri duruma uyarlayan kuru bir retorikle yetinilmiş, somut durumu gözeten somut bir tercih ortaya konulmamıştır. "Söyledim ve ruhumu kurtardım" edası bir politika sanılmıştır. Bir konu veya somut mesele karşısında bir düşünce veya tavır üretmek yerine, öznelliğin muhafazası esas alınmıştır. Anarşizm, ağzın kıyısında alaycı bir gülümseme, bir ironik ikrar olmuştur. Oysa Deleuze ustanın dediği gibi "Bir çizginin hangi yöne döneceği asla önceden bilinemeyeceği için, siyaset deneysel bir etkinliktir".

Ayrıca şiddet mevzusu da kategorik bir şiddet karşıtlığı veya şiddet taraftarlığı ikilemine sıkıştırılarak, farklı toplumsal mücadelelerle kurulması muhtemel dirsek temasları, birlikte örgütlenme imkânları heba edilmiştir. Dünyada devletin şiddet tekelini durdurmak, devletlerin savaş felaketlerini frenlemek derdiyle ortaya çıkan anti-militarizm, savaş-karşıtlığı ve sivil itaatsizlik gibi örgütlenmeler bizde ezilenlerin öz-savunma güçlerini militarist ilan etmek olarak anlaşılmıştır. Şiddetin her zaman egemenden gelen bir olgu olduğu, bilinçli olarak es geçilmiştir. Hardt ve Negri'nin dedikleri gibi "Doğru soru, şiddetin gerekli olup olmadığı değil, ne türde bir şiddetin gerekli olduğudur". İktidara karşı en iyi silahın hangisi olduğu (barışçıl sokak gösterileri, toplu çıkış, medya kampanyaları, işçi grevleri, kanunlara itaat etmeyen cinsiyet normları, sessizlik, ironi ve pek çok diğerleri) toplumsal durumlara ve politik koşullara bağlıdır. "Nereden ve kimden gelirse gelsin şiddete karşıyız" tutumuyla, savunma ile saldırı, fail ile mağdur arasındaki tüm ayrımlar bulanıklaştırılmış, toplumsal çatışmaların tüm tarafları eşdeğer varsayılmıştır. Dolayısıyla ilkesel şiddet karşıtlığı, bütün etik görü-

nümüne rağmen çoğu zaman içerik itibariyle rahatlıkla ahlak dışı olabilmektedir. Kısacası Türkiye'de anarşist olmak, ıssız bir adada, sesini duyamayacak kadar uzaktaki bir gemiye çaresizce mendil sallayan insanın konumuna düşürülmüştür.

Kürt coğrafyasında anarşizmin doğuşu

• 1986'da İstanbul'da bir çevre halinde doğan anarşizm, Kürt coğrafyasında ne zaman zuhur etti? *Qijika Reş* dergisinden önce hangi çevreler vardı?

– *Qijika Reş* dergisinden önce faaliyet yürüten modern bir anarşist örgütlenmenin veya anarşist bireylerin varlığına ilişkin bugüne dek hiçbir şey duymadığım gibi, herhangi bir belgeye de rastlamadım. Ben Kürdistan'da yaşayan anarşist bireylerle 1990'lardan itibaren tanışmaya başladım. Belirttiğim tarihten önce Türkiye'nin metropollerinde ve başka kentlerinde yaşayan Kürt anarşist bireyler elbette vardı; ancak bu coğrafyada bir etkinlikleri, örgütlenmeleri yoktu.

1990'lardan itibaren gelişen yurtsever öğrenci örgütlenmesi içinde anarşist okumalar yapanlar hep vardı. Ben de o kuşağın bir üyesi olarak o örgütlenmenin içindeydim. Ancak kendisini doğrudan anarşist olarak tanımlayan bir grup veya yayın çevresine hiç rastlamadım. 1990'ların ortasından itibaren kendisini anarşist olarak tanımlayan bireylerle tanışmaya, sistematik anarşist okumalar yapmaya ve birlikte bir şeyler yapma fikrini yüksek sesle konuşmaya başladık. İlk olarak www.anarkotopya.com isminde bir web sitesi kurarak sesimizi ve derdimizi duyurduk. Zamanla bir dergi çıkarma fikri oluştu ve anarşist fikirlerin dolaşımı da gittikçe hızlandı.

Qijika Reş dergisini oluşturan öznelerden ayrı olarak, "anarşist ekolojistler" olarak bilinen kimi arkadaşların kooperatif kurma, bir köy komünü oluşturma çalışmaları söz konusuydu. Çalışmaları ve gayretleri hâlâ sürüyor. Bu arkadaşlarla da yollarımız zaman zaman çakıştı. Bugün de gerek dergi aracılığıyla gerekse kimi forum ve etkinliklerde görüşmeye ve haberleşmeye devam ediyoruz.

• Sami Görendağ, yaptığımız röportajda, Kürt siyasetindeki bir dizi olumsuzluğa yönelik tepkinin, *Qijika Reş*'in doğumunda rol sahibi olduğunu söylemişti. Katılır mısın?

– Sami yoldaşın belirlemesine elbette katılıyorum. Ancak eklemek istediğim birkaç nokta daha var: *Qijika Reş*, kendilerini anti-otoriter, anarşist ve feminist olarak tanımlayan öznelerin kolektif birlikteliğinden doğdu. Dergi kolektifi, '90'larda esen politik ve entelektüel rüzgârlardan etkilenen, ulusal özgürlük mücadelesiyle bir şekilde bağ kurmuş insanların başka türlü bir politikaya olan inanç ve arzusunun ürünü olarak vücut buldu. *Qijika Reş*, bölgedeki bütün siyasal cereyanların, kaybolmayan umutların ve direnen düşlerin imzasını taşımaktadır. Derginin bölgede politik hoşnutsuzluğu olan farklı öznelere ve eğilimlere de çoğu zaman kapısı açık olmuştur.

Kısacası *Qijika Reş* kolektifi, politik tekkelere ve tekellere bulaşmadan kendi emeğiyle ve üretme kudretiyle var olmaya çalıştı ve çalışmaya devam etmektedir.

Yüksekova ve Viranşehir'de komün deneyimleri

• Bölgede *Qijika Reş* dışında anarşist/anarşizan başka çevreler var mı? Bir komün girişiminden söz ettin mesela...

– Kürt siyasal hareketinin yaşadığı ideolojik dönüşümün sonucu olarak, hareketin inisiyatifiyle bazı komün veya özyönetim organları yaratılmaya çalışıldığı herkesin malumu. Hakkâri'nin Yüksekova ilçesine bağlı köy komünlerinde kolektif karar alma, eğitim çalışmalarını yaygınlaştırma, kadına yönelik şiddet ve cinsiyetçi yaklaşımlarla mücadele etme ve ekonomik durumu kötü ailelerin çocuklarına burs sağlama şeklinde işleyen bir mekanizma söz konusu.

Ayrıca Urfa'nm Viranşehir ilçesinde Metin Yeğin'in önayak olmasıyla kurulan *Ax û Av* (Toprak ve Su) komününde de kendi imkânları ve emekleriyle evler yapan, organik üretimde bulunan insanlar var. Turşularını çok beğenmiştim! Toprak ve Su, umarım bölgede özgürlüğün deneysel mekânlarının artırılmasına örnek teşkil eder.

• **Kürt anarşistleri ile Türkiye'nin diğer bölgelerindeki anarşistler arasında güçlü bir etkileşimin varlığından söz edilebilir mi, söz edilmeli mi?**

– Ben öncelikle bireylerin varlığını etnik kimlikle daraltan "Kürt anarşistleri" tanımı yerine "Kürdistanlı anarşistler" demeyi daha uygun buluyorum. Kendi adıma, Türkiye'de yaşayan anarşistlerin çoğuyla güçlü bağlarımız ve canlı bir etkileşimimiz olduğu kanaatindeyim. Bugüne dek İstanbul ve Ankara'da yapılan çoğu etkinliğe, eyleme ve toplantıya az çok dahil olduk. Ayrıca Diyarbakır'da düzenlenen Mezopotamya Sosyal Forumu aracılığıyla da çoğu anarşist ve aktivist arkadaşla yüz yüze yoğun ilişkiler kurma fırsatı bulduk. Yine Türkiye metropollerinden *Qijika Reş* dergisine yazan, çeviriler yapan, derginin metropollerdeki dağıtımında gönüllü rol alan çok özel dostlarımız ve yoldaşlarımız var. Bölgeye gelip giden yoldaşlara, dostlara, elimizden geldiğince yardımcı olmaya, onları ağırlamaya çalışıyor, onlarla bölgedeki gelişmeleri paylaşmaya gayret ediyoruz. Hakeza metropollere gittiğimizde de aynı dostlar bize evlerinin ve gönüllerinin kapılarını her zaman açmışlardır, bizlerle her konuda dayanışmaya çalışmışlardır.

• **"Ulusal sorun" konusunda anarşizmin Marksizmden farklılıkları neler?**

– "Ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilk kez 1896'da Londra'da toplanan İkinci Enternasyonal'in dördüncü toplantısında ele alınmıştı. 1903'te Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ikinci kongresinde de programa dahil edildi.

Ancak Marksizmin ulusal sorunlara yaklaşımı başından itibaren pragmatik ve taktikseldi. Lenin, Sovyet Rusya'ya yönelmiş kapitalist dev ulusal ittifaklar karşısında yeni doğan ulus devletlerin desteğini kazanmak, emperyalist bloğa karşı yeni mevziler elde etmek ve "halkların hapishanesi" olarak bilinen Rusya'da halkları birarada tutmak adına "ezilen uluslar"m mücadelesini desteklemek zorunda kaldı. Örneğin Sovyetler'in Kemalist Cumhuriyet'e verdiği destek, Mustafa Suphi ekibinin tasfiye edilmesinden sonra bile eksilmemiştir. Bu durum bile

İstanbul'da Kürtçe anarşist slogan... (Kaynak: Aforum)

bunun nasıl bir destek olduğunun somut kanıtıdır. Yine Cumhuriyet'in başında etnik niteliği bariz olan Şeyh Said İsyanı'nın kanla bastırılması ve Şeyh Said'in idam edilmesi karşısında Sovyetler'in bir tepkisi olmamıştı. Aksine, Şeyh Said İsyanı, Komitern belgelerine "Modern cumhuriyete karşı feodal gericiliğin hortlaması" olarak geçmişti. Ağrı İsyanı da Sovyetler'den alman savaş uçaklarıyla bastırılmıştı. Kemalist hareketin hilafet ve saltanat gibi "gerici" olarak görülen kurumları tasfiyesi ve Avrupa devletlerinin işgaline karşı verdiği direniş, Kemalizmin ilerici ve anti-emperyalist bir hareket olarak görülmesine yol açmıştı. Bu bakış, yıllarca Türkiye sosyalist hareketinin büyük bölümünün resmî doktrini olarak kaldı.

Kısacası anti-emperyalizm adı altında yıllarca otarşik devlet yapılarını destekleyen, yörüngesinden çıkan devrimleri bastıran, yurtseverlik ideolojisiyle sola her türlü milliyetçi virüsünü taşıyan, Rus ve Çin şovenizmine ideolojik kılıflar hazırlayan bir resmî sosyalist politika izlendi.

Anarşistler ise başından itibaren ulus gibi bütün toplumsal farklılıkları öğüten bütüncül kimliklere haklı olarak kuşkulu

ve mesafeli yaklaştılar. Modern devletin yarattığı ve tüm toplumsal eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin üstünü örten bu hayalî kimliğin neleri görünmez kıldığım göstermeye çabaladılar. Ulusların boğazlaşması olan dünya savaşlarına, ulus adına gerçekleşen iç katliamlara, ulusu yüceltmek adına ortaya çıkmış faşist diktatörlüklere tanık olmuş bir özgürlük kuşağının ulustan yana bir politika izlemesi elbette beklenemezdi. Devletin sınırlarını belirleyen vatan ve ulus kavramları, o tarihlerde anarşistler için alçakların son sığmağı olarak görünüyordu.

Ancak bu, anarşistlerin sömürgelerdeki baskılara karşı yürütülen ulusal kurtuluş direnişlerine, halk isyanlarına kayıtsız kaldığı anlamına gelmemeli. Valizine anarşist klasikleri doldurarak başka ülkelerdeki anti-sömürgeci mücadeleye koşan Malatesta ve Filipinler ve Küba'da sömürgecilik karşıtı anarko-sendikalist hareketin varlığı, bunun somut örnekleridir. Hatta anarko-sendikalizm, Latin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'nın başına kadar anti-sömürgeci hareketlerin mücadele bayrağıydı.

Anarşizmin, ezilen uluslara "Devletinizi kurun, kurtulun" şeklinde bir önerisinin olması elbette beklenemez. Tüm kimliklerin, bütün devletlerin yıkıldığı bir dünyada özgürleşebileceği gerçeğinin farkındadır anarşizm. Ancak anarşistlerin, ulusal bir hatta yürüyen bir toplumsal hareketin içindeki oluşlara, özneleşme çabalarına, geleneksel tahakküm yapılarının çatırdamasına ve ortaya çıkan isyan kültürüne kayıtsız kalma lüksü yoktur. Milliyetçiliğe, ırkçılığa ve sömürgeci baskıya karşı verilen mücadeleleri basit bir biçimde kimlikçilik veya iktidar arzusu olarak mahkûm etmek, bu mücadelelerin taşıdığı eşitlik ve özgürleşme potansiyelini görmemektir. Oysa Türkiye'de yaşanan, maalesef çoğunlukla bu olmuştur.

"Bookchin, çağımızın en radikal düşünürlerdinden biri"

• *Qijika Reş*'te Murray Bookchin'in görüşlerinin öne çıktığını görüyoruz. Bookchin kendisini "anarşist/liberter" olarak tanımlayan bir düşünür değil. Bu bağlamda *Qijika Reş*'in klasik bir anarşist dergi olmadığını söyleyebilir miyiz?

– *Qijika Reş* elbette hiçbir zaman klasik bir anarşist dergi olmadığı gibi derginin özgürlük yatağını besleyen tek ırmak da çakılsız, kumsuz bir anarşizm olmadı. Postkolonyal teoriler, feminizm, anti-militarizm, savaş karşıtlığı, liberter ve otonom komünizm, komünalizm, *queer* politika ve anti-sömürgeci mücadele deneyimlerinin ortaya çıkardığı direniş politikaları, söylemimizi ve anlam evrenimizi besleyen bileşenler oldu.

Murray Bookchin'in kendisini komünalist olarak tanımlaması ve Kuzey Amerika'daki bireyci yaşam tarzı anarşistlerine sert eleştiriler yöneltmiş olması, onu anarşizm ailesi dışında bir düşünür kılmıyor. Bence Bookchin, çağımızın en radikal liberter düşünürlerinden biri. Ayrıca kendisini toplumsal anarşist geleneğin bir parçası olarak görüyor.

• Neden Bookchin?

– Çünkü belirgin bir toplumsal projesi olan tek liberter düşünür Bookchin'dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana düşünce ve eylemde en yenilenmiş anarşist düşünürdür. En büyük başarısı, bir toplumsal ekoloji oluşturmak için geleneksel anarşist içgörüleri modern ekolojik düşünceyle birleştirmiş olmasıdır. Peter Marshall'ın belirlemesiyle "Bookchin'in anarşizmi, devrimci ateşini Bakunin'den, pratik önerilerini Kropotkin'den alır". Kropotkin gibi Bookchin de, özgür topluma ilişkin görüşlerinin kanıtlarını antropoloji ve tarihte bulur. *Özgürlüğün Ekolojisi*, bize bir hiyerarşi ve hükmetme antropolojisi sunar. Özgürlük mirasını bundan kurtarmaya çalışır. Bu özgürlük mirası içinden, Ortaçağ'ın Binyılcı Hıristiyan mezheplerini, İngiliz Devrimi'ndeki Kazıcılar kolonisini, Amerikan Devrimi'nden sonra New England'daki şehir meclislerini, Fransız Devrimi ve Paris Komünü sırasında Paris'te kurulan seksiyonları ve İspanyol Devrimi'nin anarşist komün ve konseylerini, geleceğin özgürlük formlarının modelleri olarak seçer. Klasik anarşist düşünürlerin devlet ve kapitalizme ilişkin itirazlarının ötesine geçer ve insanlık tarihini sınıftan çok hiyerarşi, sömürüden çok hükmetme argümanlarıyla analiz eder.

Ayrıca Bookchin, derin ekolojistlerin aksine, ekolojik sorunları hiyerarşi ve hükmetme eleştirisi bağlamında ele alır ve sorgular. Çünkü ona göre, insanın insanla uyumu sağlanmadıkça, doğayla uyumu da sağlanamaz. Bookchin'in felsefesinde, devrim, iktidarı ele geçirmeyi değil, onu dağıtmayı amaçlar. Devrimci süreç, topluluğun bütün üyelerini kapsayan ve onların bireyler olarak davranabilmelerini sağlayan halk meclislerinin ve toplulukların oluşmasını hedeflemelidir.

Bookchin kendi "ekotopya"sının, pratikte bir özyönetim komünleri konfederasyonu olacağını söyler. Her komün bir doğrudan demokrasi formuyla kendisini yönetecektir. İdari görevler rotasyon yöntemiyle yerine getirilecek, ancak temel siyasetler herkese açık halk meclislerinde belirlenecektir.

Teknolojiyi topyekûn reddetmez. Ona göre teknoloji, aynı zamanda zorlu çalışmayı, maddi güvensizliği ve merkezî ekonomik denetimi ortadan kaldırarak, boş zamanı arttıran özgür bir toplumun önkoşulunu sağlar. Doğayla uyumlu, sadece yerel malzemeyle sağlanacak ve asgari kirliliğe yol açacak ekoteknolojilerden yanadır.

Yine de Bookchin'in Hegelci teleolojisi, bolluk toplumuna ilişkin iyimser bakışı, insanı merkeze alan Aydınlanmacı hümanizmi, nesnel akla ve modern teknolojiye olan güveni, eleştiriye ve tartışılmaya açıktır.

• Anarşizm, bir görüşe göre Türkiye'de, temel bileşeni olmayan anti-militarizm, ekolojist mücadele gibi alanlarda "başarı" sağladı. Bu teze katılır mısın? Sence bundan sonra da anarşizmin Türkiye'deki asıl işlevi HES karşıtı mücadele, göçmen dayanışması, *queer* mücadele gibi yan alanlarda mı olacak?

– Türkiye'deki anarşistlerin mücadele tarihi sadece anti-militarizm veya ekolojik mücadele alanlarıyla sınırlı değil. Vicdani ret, savaş karşıtlığı, cinsel kimlik özgürleşmeleri, kent merkezlerindeki kapitalist dönüşüm ve yıkım projeleri, işyerlerindeki işçi ölümleri ve işten çıkarma politikaları gibi bir dizi sahada etkili direniş ve dayanışma örnekleri verdiklerini söylemek

mümkün. Anarşizmin dayandığı tek bir mücadele alanı, temel bileşeni olmadığı gibi, ayrıcalıklı bir politik öznesi de olamaz. Sömürünün, hiyerarşinin, tahakkümün ve ayrımcılığın var olduğu bütün toplumsal ve bireysel yaşam alanları aynı zamanda anarşizmin de direniş ve özgürleşme alanlarıdır.

Anarşistlerin bir bölümü, kimlik mücadelesinden kaçmak yerine, bu mücadelelerin taşıdığı dönüşüm ve özgürleşme potansiyelinden dersler almayı tercih ettiler. Kimlik bir boş gösteren değildir. Kimliğin keşfi yalnızca farklılığın keşfi değildir, aynı zamanda kolektif bir boyunduruğun ve vahşetin de keşfidir. Kimlik politikaları, çeşitli alanlardaki toplumsal eşitsizlikleri, ayrım ve dışlama mekanizmalarını, toplumsal yaraları ve en önemlisi toplumsal tahakküm haritasını açığa çıkarmada ve görünür kılmada fazlasıyla etkili olmuştur. Her minör kimlik, iktidara karşı bir göçebe savaş makinasıdır.

Ancak kimlik politikası, mağduriyet ve hınç duygularıyla biraraya gelen grupların özdeşlik kurduğu bir aidiyet mağarasına dönüştüğünde veya sadece bir kimliğin kurtuluşu olarak düzenlendiğinde, bir savaş makinası olmaktan çıkıp bir egemenlik aracına dönüşür. Kurtuluş ile özgürleşme asla aynı anlama gelmez. Kurtuluş, gerçekte olduğun şey olma özgürlüğü için çabalarken, özgürleşme, ne olabileceğini belirleme özgürlüğünü hedefler.

Kimlik politikalarının radikal özü, eşitsizliklerin, ayrımcılıkların ve köleleştirmelerin kökenine saldırmak olduğu kadar, mevcut kimlikten de bir özgürleşme arayışıdır. Fanon, "Benim önerim, renkli insanın kendisinden özgürleşmesinden başka bir şey değildir" der. Sadece ırksal hiyerarşinin yıkımına değil, aynı zamanda ırkın da ortadan kaldırılmasına işaret eden "kendinden özgürleşme", Fanon'un sözleriyle, yeni bir insanlığın da yaratımıdır.

Queer teorinin yerini pekiştiren kimlikleri istikrarsızlaştırması ve kimlik kategorisine getirdiği eleştirilerin tam da bu noktada can alıcı bir önemi var. Beyaz ırkın, egemen sınıfın ve toplumsal cinsiyetin yarattığı kimliklere karşı savaşırken aynı zamanda ırksallaştırılmış, cinsiyetlenlendirilmiş ve sınıfsallaş-

tırılmış düşünce ve performanslardan da özgürleşmeyi sağlamamız gerekiyor.

Kimliksizleşme politikası, toplumsal hiyerarşiler üretmeyen farklılıkları, tekillikler çoğulluğunu sağlamamıza engel değildir. Kimlikler kurtarılabilir, ancak sadece tekillikler kendilerini özgürleştirebilir. Ne olabileceğimizi keşfetmek için olduğumuz şeyi reddetmek zorundayız. Anarşistlerin kimlik politikasına bakışı ve pratiği bu doğrultuda olduğu sürece, bu alanlarla kurulacak bağlantıların ve dayanışmaların anarşizmi bir cazibe merkezi veya alternatif bir politika haline getirmesi mümkündür. Buna karşılık, tavşan boku misali kokmayan ve akmayan steril bir anarşist söylemin orta sınıf bireylerin mızmızlığından veya bir altkültür gettosuna dönüşmekten öteye gitme şansı yoktur.

"Çoksesli manzara hayra alamet değil"

• Anarşizm Türkiye'de artık çoksesli bir ortama ulaştı. Uygarlık karşıtları bir yanda, anarko-sendikalistler diğer yanda... Bu çeşitlenme olumlu mu? Farklı sesleri tek bir ailenin parçası gibi mi görüyorsun?

– Bu çoksesli manzaranın anarşizmin geleceği adına çok hayra alamet olduğunu zannetmiyorum. Toplumsal eşitsizliklerin ve tahakkümün köklerini kapitalizm, hiyerarşi ve devlet örgütlenmesinde aramak yerine, uygarlıkta, teknolojide, simülasyonda, endüstriyel toplumda ve sembolik kültürde arayan uygarlık karşıtı anarşizmin (ilkelcilerin) bir new age nihilizminden başka bir şey olmadığını düşünüyorum.

Uygarlığa yönelik eleştirilerinin liberter düşünceyi zenginleştiren sonuçlarını elbette yok saymıyorum. Tarım toplumuyla başlayan tahakküm tarihinin ve bu tarihin üzerinde biçimlendiği toplumsal düzenin temellerinin sorgulanması, doğanın nasıl bir fetih nesnesi haline getirildiğinin açığa çıkartılması, türcülüğün, çinsiyetçiliğin ve hiyerarşinin radikal eleştirisi, uygarlık öncesi toplumların yaşam biçimlerine dair sömürgeci klişelerin dayanaksız bırakılması, ekolojik, eşit-

likçi ve özgürlükçü toplum tasavvurlarını şüphesiz güçlendirmiştir. Ancak uygarlığı bir bütün olarak reddeden, dili ve yazıyı bile bir tahakküm aracı olarak gören, aklın ve bilimin tüm kazanımlarını yok sayan bu mistik ve ilkelci anarşizm yorumlarının, apolitik bir politika olarak, ezilenlerin dünyasında bir karşılık bulması mümkün değildir. Goya'nın meşhur aforizmasını hatırlamak zorundayız: "Aklın uykusu, umutsuz canavarlar yaratır."

1960 ve '70'lerde radikal bir başkaldırı felsefesine dönüşen alternatif yaşam alanları, komünler yaratmış olan Yeni Sol'un karşı-kültür değerlerinin günümüzde devrimci bir niteliği kalmamıştır. Kudretini içerme gücünden alan ve hayatın her sahasını, her insani faaliyeti kendine uydurma yeteneğiyle hüküm süren kapitalizmin, bu değerleri de kültür endüstrisi aracılığıyla tükettiği bir dünyada yaşıyoruz. Karşı-kültürün çoğu değeri kapitalizm tarafından farklı ve renkli yaşam stilleri, doğal yaşam tarzı projeleri olarak pazarlanıyor. İktidarın ve kapitalizmin örgütlenme sahalarını dönüştürmeyi ve kontrol etmeyi hedeflemeyen, bir toplumsal örgütlenme felsefesi haline gelemeyen hiçbir politikanın başarılı olma şansı yoktur.

Ben kendimi komünist-anarşizm geleneğinin bir parçası olarak görüyorum. Anarşizmin uzun ve çalkantılı tarihi birbiriyle çelişen hatta çatışan eğilimlerle dolu olsa da, toplumsal devrim fikrine en yakın anarşist geleneklerin (anarko-komünizm, anarko-sendikalizm, komüniter anarşizm, komünalizm vd.) günümüzde hâlâ tarihsel önemini koruyan gelenekler olduğunu düşünüyorum.

Anarşizmin "Tanrısız azizi" Kropotkin, uygarlık tarihi boyunca iki geleneğin sürekli çatışma halinde olduğunu söyler: "Roma ve halk, emperyal ve federalist, otorite ve liberter." Tarihi, öz-örgütlenmeleriyle yaşamak isteyen toplumlar ile merkezî devletlerin çatışması olarak da okuyabiliriz. Mahno ve yoldaşlarının Ukrayna'da, Durutti ve yoldaşlarının ise İspanya'da anarşist bir devrimin toplumsal olarak nasıl örgütleneceği ve yaratılacak toplumsal organizmanın neye benzeyeceği konusunda önemli esin kaynakları sunduklarını düşünüyorum.

Benim açımdan anarşizmin en vazgeçilmez ilkeleri, merkezî olmayan yerel yönetimlerin konfederasyonu, devletin karşı-kurumlarla soğurulması, doğrudan demokrasi ve komünist toplum idealidir. Türkiye'de bugün, liberal yaşam tarzı anarşistlerinden ayıracak bir ön sıfat kullanmadan kendini anarşist olarak tanımlamak mümkün değildir.

Nisan 2012, yazılı görüşme

Toplumsal Ekoloji dergisi ve Bookchin

SEZGİN ATA

Murray Bookchin, Türkiye'de yakından tanınan bir düşünür. Bunda, görüşlerinin Kürt devrimciler tarafından önemsenmesinin, hatta sahiplenilmesinin payı büyük. Ama anarşist hareket de başından beri Bookchin'i önemsedi. Daha *Kara* dergisinin ikinci sayısında Bookchin'den bir çeviri yayınlanmıştı ("Liberterlik ve Ekoloji").

Bookchin, yaşamının uzun bir dönemi boyunca anarşistti. Anarşizmi ekoloji ile buluşturarak çığır açtı. Yaşamının son döneminde anarşizmi yetersiz bularak, kendi komünalizm düşüncesini geliştirdi.

Bookchin'in *opus magnum*'u olan *Özgürlüğün Ekolojisi*, Türkiye'de 1994 yılında yayınlandı. Bookchin'in Türkiye'ye tanıtılmasında, onun fikirleri etrafında biraraya gelenler tarafından Bahar 2002 ile Yaz 2007 arasında 6 sayı yayınlanan *Toplumsal Ekoloji* dergisi önemli rol oynadı.[1] Sezgin Ata, bu derginin yayıncısı ve yazarıydı.

• Senin de içinde yer aldığın bir grup tarafından çıkarılan ve Bookchin'in düşüncelerini tanıtan *Toplumsal Ekoloji* dergisi nasıl yayınlandı?

– Benim "toplumsal ekoloji" ile tanışmam, 1994'te Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanan Bookchin'in *Özgürlüğün*

1 Mutlu Dulkadir, "Anti-otoriter Yayıncılığın Türkiye'deki Serüvenine Bir Bakış".

Ekolojisi adlı eserini okumamla gerçekleşti. Askerliğimi yaptığım Eskişehir'de bu fikri yaymaya çalıştım. Ve İstanbul ile Eskişehir'de, "toplumsal ekoloji" fikri çevresinde küçük bir grup oluşturduk. Daha sonra İstanbul'da kendilerine Toplumsal Ekolojist diyen ve Habitat sırasında biraraya gelmiş başka bir grubun daha var olduğunu öğrendik. Bu grupla da biraraya geldik. Nihayetinde 1995-97 arasında Ankara, İstanbul ve Eskişehir'de kendilerine Toplumsal Ekolojist diyenlerin oluşturduğu bir grup doğdu. 2002 yılında *Toplumsal Ekoloji* dergisini çıkardık. Bu dergide toplumsal ekolojinin ne anlama geldiğini, yerel yönetimlere yönelik politikasının ne olduğunu anlattık.

Derginin ilk sayısında, Bookchin'in anarşizmden ayrılığını ilan ettiği "Komünalist Karar Anı" adlı makalesi yayınlandı. Biz o makale ile küçük bir şok yaşamıştık aslında. İnceleyince, Bookchin'in kopuşunun anarşizmin yerel yönetimler ve doğrudan demokrasi konularındaki tavrından kaynaklandığını gördük. Gerçekten de toplumsalcı olsalar bile, anarşistler aslında bütün yönetim biçimlerine karşıdır. Özgürlükçü bir yönetimin nasıl olacağı konusunda gerçekte bir şey söylemiyorlar. Klasik anarşizmin büyük teorisyenleri de bu konuda tutarlı bir şey söylemezler. Anarşizmin en zayıf olduğu nokta bence burası. Özgürlükçü bir yönetimin nasıl olacağına ilişkin bir nosyonunun olmaması...

Bookchin'in "toplumsal ekoloji" düşüncesi etrafında bir araya gelenler tarafından yayınlanan derginin ilk sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

• **İspanya Devrimi?**

– İspanya'da anarşist sendikaların o denli örgütlü olabilmesinin arkasındaki asıl faktör, anarşistler değil, sendikalistlerdi. Anarko-sendikalizm aslında kan uyuşmazlığı olan bir birliktelikti. Barselo-

na anarşistlerin eline geçmişti, ama anarşistlerin yönetime dair bir nosyonu bulunmadığı için bunu kullanamadılar. Ve sonunda Franco herkese galip geldi. Franco'nun zaferinde Stalinist uluslararası politika kadar, içerideki bu öldürücü kafa karışıklığı da etkili oldu.

Ayrılık nedeni, doğrudan demokrasi

• **Bookchin'in anarşizme yönelttiği eleştiriler nelerdi?**

– Bookchin'in anarşizmle olan ilişkisi, hayatının çok uzunca bir bölümünü kaplamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık 40 yıl boyunca anarşizmi temel alarak kendi teorilerini geliştirmeye çalıştı. Bu durum, sanıyorum '95'lere kadar sürdü. 2000'lerin başında anarşizmden koptuğunu ilan etti.

Bookchin, anarşizme ekoloji boyutunu katan düşünürdür. Anarşizmden uzaklaşmasının en temel nedenlerinden biri, hatta belki de tek nedeni, anarşizmin doğrudan demokrasiyi kabul etmemesidir. Aslında ilk bakışta bunda bir çelişki var gibi görünüyor; çünkü doğrudan demokrasi toplumsal anarşistler tarafından sahiplenilir. Buradaki soru, doğrudan demokrasiden ne anladığınızdır. Bookchin, sadece yüz yüze ve konsensüse dayalı bir karar alma mekanizmasından söz etmez. Karar almanın yüz yüze yapılması gerektiği onun için de açıktır, ama özellikle birbirini tanımayan insanlardan oluşan görece kalabalık bir ortamda konsensüs arayışı büyük bir ihtimalle süreci tıkayacaktır. Dolayısıyla çoğunluk oyu, politik karar alma mekanizmasının ana süreci olmak zorundadır.

Bookchin, ayrıca "politika yapma" ile alınan politik kararların yürürlüğe konması anlamına gelen "idare etme"yi birbirinden ayırır.

Bookchin için doğrudan demokrasinin çağımızda uygulanabileceği yer, belediyeler, daha geniş tanımıyla yerel yönetimlerdir. Bookchin, parlamenter seçimlere karşıdır, ama yerel seçimlere katılımı şiddetle savunur. Oysa anarşistler, istisnalar hariç olmak üzere, her türden seçime devlet mekanizmasının bir uzantısı olarak bakarlar ve bunu tümden reddederler.

Bu mesele üzerine 1999'da ve 2000'li yıllarda iki büyük uluslararası sempozyum yapıldı. Bookchin burada, toplumsal anarşistlere, özgür belediyelerin doğrudan demokrasinin uygulama alanı olması yönünde son bir çağrıda bulundu. Anarşistler bu çağrıyı reddettiler. Ve Bookchin, anarşizm içinde doğrudan demokrasinin gerçekleşmeyeceğini düşünerek anarşizmden koptu.

• Öyleyse ayrılığın temel nedeni yerel yönetimler konusundaki görüş farklılığı...

– Anarşizm, ulus devlete ve ister parlamenter ister yerel, bütün seçimlere toptan karşıdır. Oysa Bookchin yerel yönetimleri bir meşruiyet aracı olarak değerlendirir. Eğer yerel yönetimleri de kabul etmezseniz, o zaman size yalnızca illegal alan kalır. Bookchin'in anarşizme temel eleştirisi işte buradan kaynaklanıyor... Yerel yönetimler için seçime girmiyorsanız, ne yapacaksınız? Olsa olsa hukuk dışı birtakım otonom bölgeler falan kurabilirsiniz. Peki, ama buradan politik alana nasıl dahil olacaksınız?

• Bookchin'in yerel yönetim anlayışında neler var?

– Bookchin, kararların yerel ölçekte yüz yüze alınmasını öngörür. Bookchin buna "politika yapma" diyor. Kararlar başka bir bölgeyi de ilgilendiriyorsa, o zaman konfederal biçimde ortak karar alma mekanizmalarının devreye sokulması gerekir...

• Sıra alınan kararları uygulamaya geldiğinde, devreye anarşistlerin karşı çıktığı temsiliyet mekanizmaları girmiyor mu?

– Evet, ama bugün anladığımız anlamda parlamenter temsiliyet mekanizmaları değil bunlar. Çünkü Bookchin'in düşüncesinde, politik kararların yürürlüğe girmesini gerçekleştirecek olan temsilciler hata yaptıkları anda geri çağrılabilir.

• Bookchin'in komünalizm düşüncesinin özü yerel yönetimler mi?

– Evet, komünalizminin özü yerel yönetimler ve bunların konfederasyonu. Ama yerel yönetim dışındaki alanları da kapsar. Örneğin işyeri konseylerine bakalım. İşyerinde çalışan insanlar tarafından alınan kararlar toplumun genelini kapsamaz. Üretimin ne kadar yapılacağıyla ilgili bir karar, toplumun çoğunluğunun çıkarına ters olabilir. Dolayısıyla karar sürecine politik alanda, bütün yurttaşların katılımı gerekir. Doğrudan demokrasi sürecine o bölgede çalışan işçiler de, işsizler de, öğretmenler de katılabilir.

Murray Bookchin. (Kaynak: Indymedia.co.uk)

Bookchin'de yerellik önemlidir. Bir örnek verelim: Bir bölgede halkın bir okul yapmak istediğini düşünelim. O bölgede yaşayan yurttaşlar kararı verdikten sonra, o kararı hayata geçirecek, idare edecek kişiler görevlendirilir. Bununla birlikte, teknik bir işi gerçekleştirecek olan bu kişilerin, temsilcilerin politika yapma hakkı yoktur. Politik karar ancak tabanda alınabilir. Halk, kararın uygulanmasında herhangi bir sorun gördüğünde, idare etmekle görevlendirdiği kişileri azledebilir, okul inşaatını durdurabilir ve yeni bir politik karar alabilir... Eğer okul iki yerel bölgeyi birden ilgilendiriyorsa, o bölgelerde yaşayanlar, bu işi ortaklaşa gerçekleştirecek olan konfederal temsilcileri seçerler.

• Bookchin hangi örneklerden ilham alıyor? Zapatistalar mı mesela?

– Bookchin daha çok tarihsel örneklere bakıyor. Mesela Rus Devrimi'ndeki asker ve işçi sovyetlerine... Veya Paris Komünü'ne. Düşünün, Paris o zamanlar 600 bin nüfusa sahip bir

metropoldü ve doğrudan demokrasiyle yönetilebilmişti. Zapatistalar'm doğrudan demokrasiyi uyguladıkları karar alma mekanizmaları ise geleneksel yerli kültüründen kaynaklanır.

Toplumsal ekoloji ile yeşil anarşizmin temel farkı

• Ekoloji Bookchin'de çok önemli bir yer tutuyor. Tıpkı Bookchin gibi yeşil anarşizm de bir ekolojik felaketle karşı karşıya olduğumuzu söylüyor... Bookchin'in ekoloji düşüncesini yeşil anarşizmden ayıran noktalar neler?

– Yeşil anarşizm denince, benim aklıma primitif, uygarlık karşıtı bir anarşizm geliyor. Tek benzeşme noktası herhalde ikisinin de bir ekolojik felaket düşüncesini paylaşıyor olması. Başka bir benzerlik düşünemiyorum.

Bookchin, ekolojik sorunları çok erken bir tarihte, 1952'de yazdığı "Yiyeceklerdeki Kimyasal Madde Sorunu" adlı makalesinde ortaya koymuştu. Bookchin'in o noktaya nasıl ulaştığını anlamak için İkinci Dünya Savaşı öncesindeki düşünsel serüvenine bakmak lazım. Bookchin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde bir Troçkistti. Ve bütün Troçkistler gibi İkinci Dünya Savaşı'nın, Birinci Dünya Savaşı gibi devrimlerle sonuçlanacağını öngörüyordu. Ama beklenen devrim gerçekleşmedi. Kapitalizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok daha istikrarlı biçimde yoluna devam etti. Ve Bookchin, Troçki'nin "savaştan sonra devrimler olmazsa, bütün teorinin baştan sona gözden geçirilmesi gerektiği" görüşünden hareketle, devrim teorisinin kendisinde nasıl bir değişiklik yapılması gerektiğini araştırmaya başladı.

Bookchin, savaş öncesinde General Motors şirketinde otomotiv işçisi olarak çalışıyordu. General Motors, devasa grevlerden sonra işçilere çok büyük haklar tanımıştı. Ve bu haklarla birlikte işçiler arasındaki devrimci isyan duygusu hızla erimişti. Bookchin, "Devrimci özne eğer yalnızca ve asli olarak proletarya değilse kim olabilir?" sorusunu sordu. Bu soruya cevap bulmak için kapitalizmde neyin değiştiğini inceledi. Sistem sadece üretim biçimiyle değil, başka şekillerde de insanları etki-

liyordu. Buradan hareketle kimyasal maddelerin insan sağlığına olan etkilerine geldi.

Rachel Carson'ın 1962'de yayımlanan ve ekolojinin başlangıcı, manifestosu kabul edilen *Sessiz Bahar* isimli bir eseri vardır. Bookchin'in *Sentetik Çevremiz* isimli, ekoloji meseleleriyle çok daha kapsamlı olarak ilgilenen kitabı ise, bu makaleden bile önce yayımlanmıştır.

Bookchin'in ekolojiyle ilgili görüşleri 1960'lı yıllar boyunca olgunlaştı. Bu dönemde, daha sonra *Kıtlık Sonrası Anarşizm* isimli kitabında yer alacak olan bir dizi makale yazdı. Bu makalelerde ortodoks Marksizme karşı anarşizmi savunur, ama aynı zamanda ekolojiyi devrimci teorinin içine sokar... "Toplumsal ekoloji"nin nüvesi işte bu makalelerdir.

Bookchin, toplumu dönüştürecek özneye yönelik arayışında, ekolojiden kaynaklanan krizlerin etkilediği sınıfların da yer aldığı geniş kapsamlı bir hiyerarşi analizine girişir ve devrimci özneyi sınıf ötesine taşır. '68'de Bookchin'in bu düşünceleri epey etkili olmaya başlar.

• Amerika'da mı? Bu dönemde Kıta Avrupası'nda etkisi var mı?

– Almanya'da etkisi vardır bu dönemde. Zaten ilk makaleleri Almanya'da Almanca olarak yayınlanır. Bookchin, Almanya'da Yeşiller hareketi içindeki Köktenciler (*Fundi*) ve Gerçekçiler (*Realo*) ayrımında, Köktenciler'in yanında yer aldı. Gerçekçiler, Yeşiller'in son dönemde iyice dejenere olan, hükümetlere bakanlar veren kanadı. Yeşil hareket içinde, yerel yönetimlere dayalı hareket etmek isteyenler ile parlamenter seçimlere girmek isteyenler arasında büyük bir tartışma çıkar. Bir kanat, "Ancak parlamenter sisteme katılarak politikalarımızı uygulayabilir, büyük değişimler yaratabiliriz" der. Diğerleri, buna itiraz eder ve parlamenter sisteme katılmanın demokratik değerlerden uzaklaşmak anlamına geldiğini söyler. Bookchin, bu tartışmada Jutta Ditfurth önderliğindeki Köktencilere destek vermişti. Fakat sonunda Gerçekçiler kazandı ve Yeşiller Partisi '80'lerde Bundestag'a girdi.

• **Bookchin'in ekoloji hareketi içindeki önemi ne?**

– Bookchin, toplumsal ekolojiyi '70'ler boyunca geliştirdi ve 1980'in başında yayımlanan *Özgürlüğün Ekolojisi* kitabıyla olgunluk noktasına ulaştırdı. Sadece ekolojiyle değil, onun bir parçası olan kentlerle de ilgilenmişti. Çünkü kentin kendisi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir değişikliğe uğradı. Bizim bugün İstanbul'da gözlemlediğimiz kentsel dönüşüm Amerika'da 1950'ler ve '60'larda gerçekleşti. Banliyöler ve yollar inşa edildi. Kentteki bütün mekânlar ana yollara bağımlı ikincil parçalara dönüştü. İngilizcede kent, yani *city*, *citizen*'dan yani yurttaştan gelir. Ama Bookchin gördüğümüz şeye kent (*city*) değil *urban* der. *Urban*, şekilsiz şemalsiz, doğrudan demokrasinin gerçekleşebileceği ölçeğin çok ötesinde bir yığınlar kümesidir. Amorf bir şeydir. Oysa doğrudan demokrasi ancak desantralize bir dünyada gerçekleşebilir.

• **İstanbul gibi büyük bir kentte doğrudan demokrasiyi gerçekleştirme şansı var mı?**

– Kenti seksiyonlara bölerseniz mümkün. Şehrin desantralize olması, küçük birimler halinde yönetilmesi gerekiyor. Bu birimlerin konfederal bir mecliste biraraya geldiği, yani komünler komününün oluşabildiği koşulların oluşması gerekiyor. Komünalizm ile kastedilen de işte bu. Bookchin, belediyeleri, ulus ötesi çağda komünlerin yeniden üretileceği politik alan olarak işaret eder. Ama belediye derken bugünkü belediyeleri değil, komünal yönetimi tahayyül etmek gerekir.

• ***Toplumsal Ekoloji*** **dergisi, Türkiye'de bir düşünce hareketi olarak mı kaldı?**

– "Toplumsal ekoloji" literatürünün Türkiye'ye aktarılmasında önemli katkılarımızın olduğunu düşünüyorum. Hem çeviriler hem de kendi yazdığımız makalelerle... Ama biz bir hareket değildik. Bunun önemli nedenlerinden biri, öğrencilerden değil, çalışanlardan oluşan bir topluluk olmamızdı.

• Ekoloji meseleleri Türkiye'nin gündemindeki ağırlığını artırıyor. Bugün Türkiye'de güçlü bir ekoloji hareketinden söz edilebilir mi?

– Hayır. Ama ekolojik problemler kendisini dayatıyor... HES'ler kuruluyor, nükleer santraller kurulmaya çalışılıyor, kentlerde kentsel dönüşüm sürüyor... Bütün bunlardan etkilenen insanlar tepkilerini koyuyorlar. Ama bu tepkileri kapsayıp politikasını oluşturacak bir hareket yok. Liberal çevrecilerden, eko-sosyalistlere, yeşil anarşistlere kadar farklı çevreler var ve hepsi çok değerli, ama hiçbiri bugüne kadar pek etkili olamadı.

24 Haziran 2012, Bahçeşehir

Türkiye'de anarko-sendikalizm

BERTUĞ KODAMANOĞLU

Anarko-komünizm ve anarko-sendikalizm, 20. yüzyılın ilk yarısında anarşizmin en güçlü koluydu. İspanya Devrimi'nin sosyalistlerin değil anarşistlerin öncülüğünde gerçekleşmesinin nedeni, anarşist sendika CNT'nin milyonlarca işçiyi harekete geçirmesiydi.

Avrupa'nın aksine Türkiye'de, ne ilk işçi hareketlerinin görüldüğü 19. yüzyılda ne de devrimci sendikacılığın etkili olduğu '70'lerde anarko-sendikalizm sahneye çıktı. Anarko-komünizm ve anarko-sendikalizm, bir işçi hareketi olarak değil ama bir siyasi çevre olarak ancak 1990'ların sonunda doğdu. Mutlu Dulkadir, İstanbul'da 2004'te tek sayı yayınlanan *Liberter* ve yine İstanbul'da 2006-2007'de 5 sayı yayınlanan *Kara Kızıl Notlar* dergilerini, anarko-komünizmin Türkiye'deki ilk periyodik yayınları olarak anıyor; 2005'te çıkan *Proleter Teori A* (Ankara), 2007'de çıkmayan başlayan *Mülksüzler* ve 2009'da çıkan *Emeğin Özgürlüğü* (Ankara) dergilerinin de bu damarda değerlendirilebileceğini belirtiyor.[1]

Bertuğ Kodamanoğlu'nun başından beri içinde yer aldığı Toprak ve Özgürlük Kolektifi, toplumsalcı anarşizm damarını günümüzde sürdüren çevreler arasında...

1 Mutlu Dulkadir, "Anti-otoriter Yayıncılığın Türkiye'deki Serüvenine Bir Bakış".

• **Türkiye'de anarko-sendikalizm ve anarko-komünizm ne zaman doğdu?**

– Anarşizmin ilk döneminde anarşistler arasında büyük bir ayrışma yoktu. Ama zaman geçtikçe, dergiler yayınlandıkça farklı görüşler de kendisini ifade etmeye başladı. Türkiye'deki asıl ayrışma noktası, 2004'teki NATO eylemlerinden sonraki süreçtir. Ondan önce ortak fikir toplantıları yapılıyordu İstanbul'da. Bu dönemde yaşanan Kara Ev süreci önemlidir.

• **Kara Ev süreci neydi?**

– Kara Ev, 2002 1 Mayısı sonrasında başlayan toplantılar neticesinde ortaya çıkmıştı. Taksim gibi merkezî bir yer yerine Balat'ta bir yer kiralanmıştı. Her hafta toplantı yapıyorduk, Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen anarşistler 30-40 kişilik toplantılar yapıyordu. Kısa sürdü, bir yılda sona erdi. Bu dönemde anarşistlerin kimi emek mücadelesine önem verirken, kimi ilkelciliğe ya da anti-militarizme vurgu yaptı. Ama herkes biraradaydı. NATO eylemleri sürecinden sonra dağılma başladı.

• **Kara Ev bir kültür merkezi miydi?**

– Kültür merkeziydi, ama daha çok toplantılar için kullanıyorduk. Kara Ev kapandıktan sonra, düşünsel açıdan birbirlerine daha yakın duranlar görüşmeye devam etti. Bu dönemde Anarşist Komünist İnisiyatif, otonomA gibi toplumsalcı kanatta olan gruplar ortaya çıktı.

• **Kara Ev gibi farklı görüşleri biraraya getiren benzeri bir ortam bugün var mı?**

– İnsanlar artık pek tartışmaya girmek istemiyor. O dönemde tartışmalar, kavgalar yaşandı. Farklı görüşler, mesela "İlkelciler" ile toplumsalcı anarşistler artık birbirlerini ikna etmekle uğraşmak istemiyorlar.

• **Ama iletişim sürüyor, değil mi?**

– Benim içinde olduğum ekol, diğer anarşistlerle birarada durmaya çalışıyor. "İlkelciler"le birarada oluyoruz mesela. An-

Anarşist komünist Toprak ve Özgürlük kolektifi.

ti-militaristlerle birçok kez beraber çalıştık. Keza isyancı ve ekolojist anarşistlerle de birarada oluyoruz. Ama toplumsalcı kanattaki bazı gruplarda buna önem vermeyenler de var.

Toplumsalcı anarşizmin Türkiye'deki farklı kolları

• **Anarko-sendikalistler ağırlıklı olarak fikirlerini tanıtmaya odaklanmış durumda galiba?**

– Evet, Anarsi.org bunlardan biridir. Anarşist Komünist İnisiyatif'in *Kara Kızıl Notlar* ve *Mülksüzler* adlı yayınları yine bu kapsamda yer alır... Ankara'daki Taçanka grubunun ise *ProleteriA* isimli bir dergisi vardı.

Bunların dışında toplumsalcı anarşist gruplar, kentsel dönüşüm adıyla sürdürülen yıkımlarına karşı gecekondu semtlerinde pratik çalışmalar da gerçekleştirdiler, işçi grevlerine destekler verdiler.

• **Türkiye'deki sendikal hareketle diyaloğunuz var mı?**

– Ben yazılımcıyım; bilişim çalışanlarının örgütlenmesine yönelik faaliyet sürecinde Tez-Koop-İş ile diyalogumuz oldu. Ama Türk-İş içindeki en iyi sendikalardan biri olmasına rağmen, orada bile klasik sendika bürokrasisi ile karşılaştık.

• **Neden anarşizmin toplumcu damarı Türkiye'de kendini daha önce var edemedi?**

– Eski anarşistlerin hepsi Marksist kökenliydi. Belki de o nedenle işçinin, emeğin yüceleştirilmesine karşı çıkıyorlardı. Ama 2000'lerin başında yolu hiç Marksizmden geçmemiş bir kuşak ortaya çıktı. Ben de bu kuşağın üyelerinden biriyim.

İşte bu süreçte, emek mücadelesine önem veren eski ve yeni anarşistlerin katılımıyla toplumsalcı gruplar doğdu. Anarşistler arasında çalışmayı reddeden, 1 Mayıs'ı önemsiz addedenler de var. Biz bunun tam tersi doğrultudayız. Esas olarak geleneksel sınıf mücadelesi anlayışına dayanıyoruz. Emeğe vurgu yapıyoruz.

Türkiye'de anarşizm gençler tarafından sahipleniliyor. Bu da öğrencilerin anarşist olması demek. Sosyalist hareketler işçiler arasında daha kolay örgütleniyor; çünkü oturmuş gelenekleri var. Toplumsalcı anarşistler ise böyle bir geleneğe sahip değil.

• **Dünyada güçlü bir gelenek oluşturmasına rağmen anarko-sendikalizm Türkiye'de neden Osmanlı'da ya da '60'lar-'70'lerde var olmadı?**

– Osmanlı döneminde İstanbul'da gerçekleşen tersane eylemlerinde anarşist bir etkinin olduğu biliniyor. Ama elimizde o döneme dair çok fazla kaynak yok. Bilgiler herhalde Osmanlı arşivlerinde araştırılmayı bekliyor.

Türkiye'de sendikalardan önce, Türkiye'de anarşizmin neden gelişmediğini sorgulamak gerekir... Bununla birlikte, 15-16 Haziran hareketinin işçilerin kendi öz örgütlenmesiyle ortaya çıktığını unutmayalım. Yani anarşist değil ama anarşizan eylemler var.

Anarko-komünizmin Türkiye'de yüz yıl gecikmeli doğumu...

• Türkiye'de devletin kendisine has koşulları olduğu, "devlet ana", "kerim devlet" algısının devlete isyanı engellediği yönünde karamsar bir de görüş var. Buna ne dersin?

– Genel olarak doğru yanları var bu bakışın, ama bu topraklardan isyanların çıktığını da unutmayalım. Bedreddin'in, Pir Sultan'ın, Kawa'nın isyanları, isyancı kültürün göstergesi.

Ulus devletten önce zaten bu coğrafyada devlete düşkünlük yoktu.

• Anarşistler kopya çekmekle de eleştiriliyor. Bu topraklara özgü anarşizmin yaratılmadığını söyleyenler var...

– Doğu'ya özgü kurgu arayışı saçma olabilir. Çünkü burada da, orada da insanlar eziliyor. Toplumsalcı anarşizm emek eksenli olduğu için arada çok büyük bir fark olmadığını düşünüyorum. Doğu-Batı ayrımından çok, merkez ve çevre ülkeler ayrımı yapılabilir; merkez ülkelerin vatandaşları görece olarak daha iyi durumda olabilir, ama temelde oralarda da bir ezen-ezilen ayrımı olduğu gerçeğini değiştirmez bu.

Toprak ve Özgürlük'ün hedefi atölyeler açmak

• Toprak ve Özgürlük Kolektifi'nin hedefleri neler?

– Toprak ve Özgürlük de toplumsalcı anarşist bir kolektif. Şu anda ana hedefi, özyönetimle çalışan atölyeler açmak. Buna yönelik çalışmalarımız var. İlk olarak bir tekstil atölyesi kurmaya hazırlanıyoruz. Bir de yayın alanında faaliyet göstermeyi hedefleyen bir kolektif var.

• Proudhon'cu anlamda emekçilerin kendilerini yönetecekleri atölyeler mi bunlar?

– Evet. Ama istediğimiz kadar atölye açsak da, karşımızda koca bir kapitalist dünya var. Kapitalist sisteme karşı sendikalist çalışma yapmadan, hedeflediğimiz dünyayı kuramayız.

• Kendi aranızda iktidar gerçekten yok mu?

– O kadar kolay değil tabii o. Daha çok iş yapan söz sahibi olabiliyor. Anarşistiz desek bile sorun yaşayabiliyoruz.

• Pratikte karşılaştığınız sorunları nasıl çözüyorsunuz?

– Katılımı artırmaya çalışıyoruz. Doğrudan demokrasiyi uyguluyoruz. Özellikle, önemli bir karar alınacaksa herkesin katıldığı toplantılar yapıyoruz. Gelemeyenlerin görüşlerini alıyoruz. Müzakereyle herkesin katılacağı bir fikir oluşturmaya çalışıyoruz. Bazen gerekiyor, ama genellikle çoğunluğun kararını uygulamak istemiyoruz. Genelde fikir birliğiyle karar alıyoruz...

• **Eski kuşak anarşistler, gençlerin sol gruplarla ortak eylem yapmasını eleştiriyor. Sence sosyalist sol ile anarşistlerin ilişkisi nasıl olmalı?**

– Ben o eleştirilere katılmıyorum. Marksistlere yönelik bir tavrımız yok. Aynı yolda yürüyen ama düşünce farklılığı olan gruplar olarak görüyorum ben Marksistlerle anarşistleri. Düşman kardeşler...

İstanbul'da yayınlanan anarşist komünist dergi Kara Kızıl Notlar*'ın 2005 tarihli bir sayısı. Kapak konusu: Anarşist komünizm. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

• **Sovyetler Birliği'nde anarşistlerin katliamlarla bastırıldığı Kronstadt ya da Mahnovşçina gibi isyanlar, sol ile işbirliğine engel değil yani?**

– O olayları birer uyarı olarak görüyoruz elbette. Gelecekte de benzer bir durum olabilir. Ama bu, sol ile ortak iş yapmamıza engel değil.

• **Zaten kızıl ve kara renklerinde ifadesini bulan bir anarşizm-komünizm kardeşliği var, öyle değil mi?**

– Ama oradaki, Kropotkin'den gelen bir komünizm. Marksizmle ilişkili değiliz. Marksistler de komünist bir dünyaya ulaşmak için çalışıyor. Bizim yaptığımız da o. Ama onlar iktidarı kullanıyor, biz kullanmıyoruz. Temel ayrışma noktamızın bu olduğunu düşünüyorum.

• **Politika da bir başka ayrım noktası, değil mi?**

– Temelde politik, parlamenter mücadeleye karşıyız. Parlamentoyu kullanmak, politika yapmak, iktidarı kullanmak demektir. İktidarı kullandığımız zaman anarşist olmayız ki...

• **Proletarya diktatörlüğü de bir başka ayrım noktası...**

– Çünkü adı proletarya bile olsa, devlet olduğuna göre ayrıcalıklı bir zümre olacaktır. Biz, iktidarları yok etmeden anarşist ya da komünist bir dünya oluşturamayacağımızı düşünüyoruz. Kapitalizmi ortadan kaldırıp başka bir yönetici sınıf oluşturmaya gerek yok.

• **Türkiye'nin temel bazı meseleleri konusundaki görüşünüzü öğrenmek istiyorum. Mesela İslam... Nasıl bakıyorsunuz?**

– Yanıtı kişilere göre değişebilecek bir soru bu. Benim şahsi görüşüm şöyle: Bir insan inançlarını yaşayabilmeli. Ama bunu, başkaları üzerinde tahakküm yaratmak için kullanmamalı.

• **İspanya'da CNT, kiliselere saldırmıştı.**

– Kurumsal iktidarı temsil ettiği, onun parçası olduğu için yapmıştı bunu. Yoksa insanların inançları üzerinde baskı kurduklarını düşünmüyorum.

• **Dünyada anarko-sendikalizm geleneğini sürdüren sendikalar var mı?**

– İspanya'daki eski CNT, CNT ve CNG adlarıyla ikiye bölünmüş olarak faal durumda.

İsveç'te SAC var. Almanya'daki FAU da bu kapsamda yer alır. Aynı şekilde Arjantin'deki FOA da devam ediyor. Dünyada pek çok örneği var.

• **Anarko-komünizm ve sendikalizm deyince neyi kastettiğinizi anlamak için soruyorum: İspanya İç Savaşı'nda başrolü oynayan CNT'den Bakunin'e uzanan bir damarı kastediyorsunuz değil mi?**

– Aslında klasik anarşizm denebilir. Bakunin, Kropotkin, İspanya Devrimi ve Ukrayna'daki Mahnovist hareketten beslenen bir akım, toplumsalcı anarşizm. "Daha geleneklerine bağlı bir hareket" diye de tanımlayabiliriz. Benim içinde yer aldığım ekol, kaynağını Kropotkin ve Malatesta'dan alır. Mesela Anka-

ra'da da, Platformist olarak değerlendirilebilecek Taçanka Grubu vardır.

• **Anarko-sendikalizmin günümüz sendikacılığından farkları neler?**

– Anarko-sendikalizm sadece bugün için mücadele etmez, yarını bugünden kurmak için de çalışır. Mesela kooperatif tipi çalışmaları bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Anarko-sendikalizm gelecek kurgusunu sendikalar üzerinden yapar. Mesela Ursula K. Le Guin'in romanı *Mülksüzler* böyle bir toplumu anlatır, sendikalist bir dünyada geçer. İnsanlar sendikalarda yer alarak, çalışmak istedikleri alanlarda çalışırlar.

İspanya'da CNT'nin de devrimden sonra ilk yaptığı iş, fabrikaları dönüştürerek işçilerin özyönetimini kurmaktı. Elbette devrimden sonra da hayatımızı devam ettirmek için üretim yapmaya ihtiyacımız var. Bu üretim için sendikaları kullanmayı öneriyoruz. Yani anarko-sendikalizmin ekonomik bir rolü de var.

• **Anarko-sendikalizm, emekçilerin bugünkü koşullarının iyileştirilmesi için "reformcu" mücadele de verir mi?**

– Elbette, bu da amaçlardan biri. Ama diğer ayağı olmadan, anarko-sendika olamaz. O ayak ise, eşit ve özgürlükçü bir dünya yaratma hedefidir.

• **Genel greve güçlü bir vurgu var sanırım?**

– Anarşist bir topluma ulaşmak için genel grev kullanılır. Ama genel grev sadece onunla sınırlı değildir, aynı zamanda bugüne müdahale yöntemlerinden biridir. Mesela savaşın genel grevle durdurulabileceğini varsayarız.

• **Bakunin'in fikirleri ile anarko-sendikalizm arasındaki bağ nedir?**

– Bakunin'e yakındır, ama onun daha kolektivist olduğunu unutmayalım. Aslında anarko-sendikalizm, Bakunin öncesin-

deki Proudhon'un özyönetimle çalışan atölyeler kurma fikrine de yakındır. Keza Kropotkin'in anarşist komünist fikirleri de sendikaları etkilemiştir.

25 Aralık 2011, Beşiktaş

"Sadece anarko-sendikalizm değil, doğru dürüst sendikacılık da yok"

TARIK AYGÜN

Sendikacılığın Türkiye'deki tarihi yasaklar ve baskılarla dolu olmasına rağmen, ufku ücret sendikacılığıyla sınırlı kaldı, siyasi sendikacılık gelişemedi. Bir dönem DİSK'te görev yapan Tarık Aygün, siyasi sendikacılığın bile mevcut olmadığı bir ülkede anarko-sendikalizmin yokluğunu doğal karşılamak gerektiğini söylüyor.

Tarık Aygün'ün anarşizmle ilgili iki kitabı var: *Efendiliğin Reddi* ve *Özgürlüğün Peygamberleri.*

• DİSK'te çalıştığın dönemde Türkiye'de sendikacılığı içeriden gözlemleme fırsatı buldun... Türkiye'de neden anarko-sendikacılık yok?

– Türkiye'de sadece anarko-sendikalizm değil, doğru dürüst sendikacılık da yok. Türkiye'de anarşizmin geç gelişmesi de bir bütün olarak siyasi hareketlerin geç gelişmesiyle ilgili. Marksist hareket de çok köklü bir geçmişe sahip değil. Onun da, dünyadaki örneklerine göre Türkiye'de geç geliştiği söylenebilir. Marksist klasikler ancak 1960'ların ortalarında tartışılmaya başladı.

• Ama yine de öncesinde zayıf da olsa işçiler arasında komünist örgütlenme vardı...

– Evet, 1951 TKP tevkifatı vardı, ama yine de 1925'teki Takrir-i Sükûn'dan sonra Türkiye'de siyaset toptan engellenmiş gibiydi. '30'larda neredeyse sadece Nazım Hikmet'e indirgenmiş, sesi soluğu çıkmayan bir komünist siyaset vardı.

• İşçi hareketinin '60'lardaki yükseliş döneminde de hiçbir anarşizan ize rastlayamıyoruz...

– 1963'te Kavel, Paşabahçe, Saraçhane eylemleriyle birlikte yükselmeye başlayan ve '71'de 15-16 Haziran'a kadar giden bir işçi hareketi var. DİSK, '67'de kuruluyor. Ama evet, bu dönemde anarşist bir iz yok. Ancak Kavel'de başlayan süreç, bir özgürlükçü işçi hareketinin olası olduğunu da kanıtlıyordu...

• Anarko-sendikalizmin olmaması işçi hareketi için bir kayıp mı?

– Kayıp tabii. Örgütlü olan işçilerin de büyük kısmı devlet zihniyetinden çok uzakta değil. Devlet zihniyetinden kastım, yasal sendikacılık, ücret sendikacılığı olarak tarif edilen sistem. Sendikalı işçiler de bu zihniyetin çok dışında değil. Anarşistlerin sendikalardan beklentisi, İspanya'da CNT-FAI örneğinde olduğu gibi toplumsal yükselişlere öncülük etmesi. Ya da son dönemde Hindistan'da, Güney Kore'de gelişen bazı yasadışı sendika örneklerinde olduğu gibi... Anarşistler bu tip sendikalara sempati duyarlar. Anarşistlerin parti türü otokratik örgütlerle bir sıkıntısı olduğu için, toplumla ortak hareket edebilecek bu tip organizasyonlara ihtiyacı vardır. Türkiye'de bu olmadı. Belki '70'lerden sonra DİSK bünyesindeki birkaç sendikanın yapabileceği şeyler vardı. Ama o da olmadı. Sadece anarşist sendikacılık açısından söylemiyorum; o dönemde konjonktür de buna elverişli değildi.

"Yeraltı sendikacılığı beklenirdi, olmadı..."

• '70'lerin devrimci sendikacılığından bir gelenek kaldı mı bugüne? Bunu hem olumlu hem olumsuz anlamda soruyorum.

Ankara'da savaş karşıtı protesto. 27 Eylül 2003. (Kaynak: Anarsi.org)

– Çekirdek anlamında siyasi bir sendikacılık doğmadı ve hayır, bugüne de bir şey kalmadı. Ama bu olumlu mu olumsuz mu, bundan emin değilim. Türkiye'de sendikalar dünya konjonktürüne uyum sağlamada büyük sıkıntı yaşadılar. 12 Eylül'den sonra sendikalar politik muhalefetin "esiri olmamaya", ücret eksenli kalmaya dikkat ettiler. Fakat bunun böyle yürümeyeceği anlaşılıyor. Türkiye'de ekonomi ve siyaset birbirinden o kadar ayrı alanlar değil.

Gerçi şunu da unutmayalım: Türkiye'de sendikaların siyaset yapması uzun süre yasaktı. Yoğun devlet denetimi vardı. İşyeri barajları, işkolu barajları vs. ile baskılar bugün de devam ediyor. Daha önceki süreçten daha yasadışı, daha *underground* bir sendikacılığın çıkması umut edilirdi. Olmadı. Olanlar, daha çok dernek şeklinde örgütlenenlerdi; İşsizlikle Mücadele Derneği, İşsizler Derneği gibi. Bunlar çoğunlukla bir siyasi grubun denetiminde olduğu için, onlar da ortak bir organizasyon oluşturamadı.

Bugün gelinen nokta, örgütlü işçi sayısının 1 milyonun altında olduğu bir Türkiye...

• İşçi hareketinin toplumsal mücadelede öncülük rolü üstlenebilecek bir kuvveti yok galiba...

– Hem öyle bir gücü yok hem de öyle bir niyeti yok. '89'da Sovyetler'in çözülmesi sonrasında ne yapılması gerektiği konusunda soru işaretleri oluştu. Sendikalar kendilerini yenileyemediler. Anarşizmin bu süreçte bir şansı doğabilir miydi? Belki, ama unutmayalım ki, '80'lerde Türkiye'de doğan anarşizm çok çocuksuydu. Siyasi meselelerden çok, kültür alanıyla ilgiliydi. Kültür, müzik alanındaki grupların oluşturduğu bir şey gibi algılandı. Bugün hâlâ anarşizmin toplumun önemli bir kısmı tarafından ciddiye alındığını zannetmiyorum açıkçası.

"Anarşizm geleneksele 'geri' gözüyle bakmaz"

• Anarşizmle ilgili iki kitabın var: *Efendiliğin Reddi* ve *Özgürlüğün Peygamberleri*. *Özgürlüğün Peygamberleri*'nde, hem anarşizmin kurucu düşünürlerini inceliyor hem de dünyada ve Türkiye'deki özgürlükçü geleneklere değiniyorsun. *Kara* dergisinde Reha Çamuroğlu'nun heterodoks İslam yazılarını hatırlattı bana... Mesela Babailiğe özel bir yer veriyorsun. Türkiye tarihinde özgürlükçü bir izlek var mı?

– Kropotkinci bir perspektiften bakacak olursak, evet var. Ama sadece Türkiye'de değil, hemen hemen dünyanın bütün coğrafyalarında var. Geleneksel toplumların devletle, devletin oluşumuyla bir dertlerinin olduğu bilinir. Mesela Fransız yazar Pierre Clastres, *Devlete Karşı Toplum* isimli eserinde Kızılderili toplumlarının devlete karşı uzun süre direndiklerini, bunu "başaramayacaklarını" anladıklarında da, sonuçlarını hafifletebilecekleri bazı yöntemler geliştirdiklerini anlatır. Bookchin de *Özgürlüğün Ekolojisi* isimli eserinde bu tartışmayı sürdürür. Bu tezlerin hepsinin temeli aslında Kropotkin'in *Karşılıklı Yardımlaşma* isimli eseridir.

Türkiye de, geleneksel topluluklar açısından zengin bir geçmiş sunuyor bize. Toprağa bağlı, malların ortak kullanımına dayanan bir komün geleneğinin, Anadolu coğrafyasında mevcut olduğunu biliyoruz örneğin. Babai ve Bedreddin isyanlarının çok önemli olduğunu ve çok önemli toplumsal mesajlar içerdiğini de söylemek gerekir. Ben kitabımda tartışmayı Bedreddin'den çok, Börklüce üzerinden sürdürüyorum. Çünkü Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler* isimli eserinde, Börklüce'nin tarihsel açıdan daha önemli olduğunu vurgular. Dukas'ın *Bizans Tarihi* adlı eserinde de Bedreddin'den söz edilmez, ama uzunca bir şekilde Börklüce anlatılır...

Ahmet Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları* isimli kitabında kuraldışı İslamcı gelenekleri anlatır ve onlara "mistik anarşistler" adını verir. Zaten anarşizm tarihinde de mistik anarşizm terimi çok kullanılmıştır. Türkiye'de Cavlaklar, Rum Abdalları gibi gruplar için mistik anarşistler terimi kullanılır örneğin.

Osmanlı'daki lonca örgütlenmesi de, Kropotkin'in anlattığı karşılıklı yardımlaşma ilkesi çerçevesinde görülebilir. Mesela kalfalar başka bir şehre gittiklerinde, orada onları karşılamakla yükümlü olan kalfalar vardı... Bu, ciddi bir yardımlaşma geleneğiydi. Loncalar o kadar güçlüydü ki, Kayseri'de ordu şehre giremiyordu. 1650'de İstanbul'da 150 bin kişilik lonca ayaklanması olmuştu. Tarihte çok az değinilir buna. Oysa çok önemli bir kalkışmadır.

Marksistler bunlara biraz tarih öncesi gibi bakıyorlar; çünkü kendilerini modernizmle özdeşleştiriyorlar. Marksizmde tartışma hâlâ gelecek üzerinden yürüyor. Oysa anarşizmde geleneksele "geri" gözüyle bakılmaz. Soru, insanın bugün karşılaştığı sorunlara geleneksel toplumlarda nasıl çözüm üretildiğiyle ilgilidir. Modernizmin henüz bu sorulara yanıtı yok.

Marksistler sanayi devrimini temel alıp, onunla ortaya çıkan proletarya üzerinden devrim ya da toplum projesi ortaya koyarlar. Anarşizmin avantajı, daha geleneksel özgürlük hareketlerini kendisine referans olarak alabilmesidir.

1986, Türkiye'de anarşizmin başlangıcı olarak görünüyor,

ama özgürlükçü hareketlerin geçmişi çok daha eskilere uzanıyor.

Türkiye'de siyaset bugün rejim ve Kürt sorununun tarafları arasında sıkıştı kaldı. Sanki başka bir siyaset yapma olanağı yokmuş gibi, herkes bekliyor. Ama Anadolu geleneği bunları aşabilecek, başka türlü siyaset yapmanın yollarını çıkarabilecek kadar zengin. Mesela son dönemde ortaya çıkan yoksul Müslümanlık, Ortaçağ'daki bazı akımlardan hiç farklı değil.

• *Efendiliğin Reddi* isimli kitabında ise sivil itaatsizliği inceliyorsun. Türkiye'de bir sivil itaatsizlik geleneğinden söz etmek güç. Yakın tarihe baktığımızda gördüğümüz az sayıdaki örnekten biri, anarşistler öncülüğünde gelişen vicdani ret hareketi...

– Anarşizmin eylem tarzı, doğrudan eylemdir; aracı kullanmadan doğrudan müdahale eder. Bookchin bunu daha da ileri götürür ve doğrudan eylemi anarşizmin düsturu olarak algılar. Bookchin'de, doğrudan eylem neredeyse anarşizmin kendisidir. Çünkü doğrudan eylem olmadığında vekâlet kullanırsın.

"Anarşizmin tek eylemi budur" demiyorum; İspanya'daki anarşist gelenek silahlı bir hareketti.

Ama sivil itaatsizlik, yeri geldiğinde bütün sistemi işlemez kılar. Askere gitmemek, bir yerde oturma eylemi yapmak gibi sayısız pratik, sivil itaatsizliğe girer. Şiddetten uzaktır ve eylemciler kendi hayatlarını riske atarlar. Thoreau, "Amerika'da bir kişi bile köle kullanmaya karşı çıksa, kölecilik kaldırılmış olur" der. Türkiye'de de benzeri bir şey geçerli: Bir kişi bile askere gitmemeyi başardığında, zorunlu askerlik kalkmış olur. Askerliğe gidilmeyebileceğini göstermiş olur. Bu, kendi hayatını ortaya koymakla ilgili bir şey. Türkiye'de Osman Murat Ülke gerçeğini yaşadık. Defalarca yargılandı. Kendisini sürekli feda etmekti bu. Eylem niçin yapılır? Bugün nasıl bir dünyada yaşamak istediğinizi anlatmak için yaparsınız. Osman Murat Ülke, nasıl bir dünyada yaşamak istediğini gösterdi. Sol olarak genellikle askerden kaçmayı tercih ettik. Bedelli askerlik çıktığı zamanlarda da bundan yararlandık. Aslında ürkütücü bir durum

bu... Sol her şeyi devrime erteliyor, demokrasi bir tür oyalamaca olarak görülüyor. Ama tabii bu, hiçbir şey olmadığı anlamına gelmez. Aksine, sokakta direnerek kazanılan şeyler de oldu. Mesela Türkiye'de 1 Mayıs uzun süre yasaklandı. Ama buna rağmen her seferinde binlerce insan sokaklara çıkıp kutladı. 1 Mayıs, kim ne derse desin, sokakta kazanılmıştır...

2 Ağustos 2012, Kadıköy

"Müslüman olduğum kadar anarşistim, anarşist olduğum kadar Taocuyum"

İNAN MAYIS ARU

Hakim Bey, İslamiyet'le anarşizmi ilk biraraya getiren düşünürlerden biri. Ama düşüncelerinin merkezini (eğer böyle bir merkez varsa) İslamiyet oluşturmuyor. Hakim Bey'in anarşizme en önemli katkısı galiba, "geçici otonom bölgeler" fikri. Hemen-burada-şimdi, geçici de olsa, otoritesiz, efendisiz, iktidarsız "kurtarılmış bölgeler" kurulabileceğini söylüyor. Geçici otonom bölgelere tarihten verdiği örnek şaşırtıcı: Korsan devletleri ve korsan gemileri. Doğrudan demokrasinin işletildiğini söylediği korsan mekânlarından bugün için dersler çıkarıyor.

İnan Mayıs Aru, Hakim Bey'in en önemli eseri *T.A.Z. - Geçici Otonom Bölgeler* kitabının çevirmeni. Hakim Bey'in düşüncelerine yakın bir anarşist...

• **Hakim Bey'in "geçici otonom bölgeler" fikri, klasik anarşizmin genel devrim fikrinden vazgeçmek anlamına mı geliyor?**

– Aslında öyle. Hakim Bey de bunu böyle tanımlıyor. "Devrim" yerine "isyan" kavramını koyuyor. Devrimin kurumsal bir nitelik taşıdığını ve anarşizmin özüyle de çok bağdaşmadığını öne sürüyor.

Hakim Bey'in bu kitabı '89'da yayınladı. O dönemde internet çok yeniydi. Hakim Bey, "geçici otonom bölgeler" kuramı-

nı inşa ettiğinde, aslında internet üzerinden hayata geçebilecek, coğrafi konuma bağlı olmayan birliktelikleri öngörmüştü. Ağ üzerinde, zaman ya da mekândan bağımsız biraraya gelişlerle özgürleştirici deneyimler yaşanabileceğini söylüyordu. Bunlar doğaları gereği geçici olacaklardır, ama özgürleşme alanlarının yaratılması ve bu alanlar arasında sürekliliğin sağlanması kalıcı bir dönüşüme yol açabilir, Hakim Bey'e göre.

• **Geçici otonom bölge girişimleri var mı bugün?**

– Var. Kendilerini bu şekilde adlandıranlar da var, adlandırmayanlar da. Örneğin şu anda evimde kalan İtalyan anarşist arkadaşımın ilk sorusu, bizim burada neler yaptığımızla ilgiliydi. Anlatınca, "Demek ki siz hâlâ solun eski moda eylemlerini devam ettiriyorsunuz" dedi. Kendilerinin ise geçici otonom bölgeleri sahiplendiklerini anlattı. Çeşitli yöntemler var buna yönelik...

• **Mesela?**

– *Squat*'lar, yani işgal evleri. Veya *rave*'ler. *Rave* aslında bir nevi parti. Ama bizim algıladığımız anlamda parti değil. Herhangi bir barda ya da tahsis edilmiş bir alanda yapılmıyor. Örneğin İtalya ve İspanya'da "Biz bu gece şu saatten sonra şu meydanı *rave* alanına çevireceğiz" haberi çeşitli ağlar üzerinden insanlara ulaştırılıyor. Bazen bir geceliğine parlayıp sönüyor, bazen birkaç gün, bir hafta sürüyor. Bir alanın bir süreliğine işgal edilmesine dayanıyor. Jonglör, ateş çeviren gibi sanatçılar katılıyor. Ama *rave*'ler sadece eğlencenin değil, politikanın da var olduğu ortamlar. Parti sürerken bir yandan da politik örgütlenme yürütülüyor.

Geçici otonom bölgelerden beklenen, bir anlığına, birkaç saatliğine de, bir-iki günlüğüne de olsa, özgürlüğün var olduğunu gösterebilmek, yaşatmak; bu zaman dilimlerinin sürekliliğinin ve şiddetinin artması ve sürdürülebilir bir özgürlük haline getirilmesi.

• **Politikayı nasıl yapıyorlar?**

– Mevcut politik örgütlenmeler üzerinden yürüyor. İşgal evleri ve diğer politik örgütlülükler, partide biraraya geliyor.

• "Sokakları Geri Talep Edelim" hareketiyle de ilintili galiba bu?

– Tabii.

Korsan gemilerinde geçici otonom bölgeler

• Hakim Bey, geçici otonom bölgelerin tarihte öncülleri olduğunu söylüyor ve otoritesiz, efendisiz, iktidarsız alanlara korsan devletlerini örnek gösteriyor...

– Evet, tarihte bunun örnekleri var. Ama bunlara doğrudan "anarşist deneyimler" diyebilir miyiz, tartışılır. Bu devletlerden biri, Müslüman korsanlar tarafından, Fas civarında 1600'lerde Mağribi Cumhuriyeti adı altında kuruluyor. Korsanlar, Fransa'ya, İngiltere'ye akınlar düzenliyorlar. Osmanlı bu cumhuriyete belirli bir müddet göz yumuyor. Mağribi Cumhuriyeti, kanunsuz, nizamsız bir yer, ama bir tür demokrasi işletiliyor... Mağribi Cumhuriyeti 20-25 yıl sürmüş. Ve Osmanlı'nın müdahalesiyle son bulmuş.

Hakim Bey, su üzerindeki, yani gemilerdeki örneklerden de söz ediyor. Tarihçiler de zaten korsan gemilerinde bu tipte demokrasilerin işlediğini doğruluyor.

• Geçici otonom bölge fikri çevresinde Türkiye'de bir gruptan, hareketten söz etmek mümkün mü?

– Geçici otonom bölgeler Türkiye'de de var. Uzun zamandır var hatta. Örneğin '90'ların ikinci yarısındaki fanzin kültürü böyleydi. Şimdi internet ortamına taşındı. Ben bunların, kendi içinde geçici otonom bölge olduğunu düşünüyorum. Bu fanzinlerin birbirleriyle iletişim biçimlerinden tutun da, birlikte gerçekleştirdikleri aktivitelere kadar...

Ben de fanzinlerden geliyorum. Anarşizmle münasebetim de öyle başladı. Kendi aramızda posta ağlarımız vardı. Örneğin şöyle bir geleneğimiz vardı: Pulun üzerine sabun sürerdik. Sabun sürülen pulun üzerine vurulan damga, tükürük ya da sabunlu bir bezle silinebilir. Biz fanzinleri birbirimize bu yöntemle gönderirdik. Bir pul, 20-30 kez dolaşırdı. Sürekli birbiri-

mizle mektuplaşırdık. O dönemde ben haftada 30-40 mektup alıp cevaplardım... Bunların içinde anarşist fanzinler de, müzik fanzinleri de vardı...

• **Hakim Bey, Müslüman, öyle değil mi?**
– Evet.

• **Sen kendini Müslüman olarak tanımlıyor musun?**
– Evet, Müslüman olarak tanımlıyorum kendimi, ama bu da çok ince bir nokta. Birçok durumda "Müslümanım" deyip bırakmayı yeterli görüyorum. Ama bazen de ekleme ihtiyacı hissediyorum: "Evet Müslümanım, ama Müslüman olduğum kadar anarşistim, anarşist olduğum kadar Taocuyum, Taocu olduğum kadar şamanım demeyeceğim, ama şaman geleneklerden de besleniyorum." İslam'ın böyle bir yorumunu benimsiyorum. Hıristiyanlığı ya da Yahudiliği dışarıda bırakmayan, dışlamayan bir yorumu...

• **İslam'da anarşizmi Haricilere bağlayanlar var. Haricileri iktidar karşıtı bir mezhep olarak görüyorlar. Proudhon'un anarşizmine uygun şekilde küçük mülkiyete onay verdiklerini vurguluyorlar. Ama sen, anladığım kadarıyla, böyle kitabi bir yorum yapmıyorsun?**
– Aslında bazı kitabi yorumları benimsiyorum. Bunlar tabii tartışmaya çok açık şeyler, ama mesela Sufizmin ya da İsmailiyenin içinde, kitabın sadece yazılı kitap değil, şu yaşadığımız dünya olduğu yorumunu getirenler var. Dünyayı Kuran olarak algılamak ve okumak gerektiğini söylüyorlar. Benim yaklaşımım biraz bunlarla özdeş. Bütün dünyanın Kuran gibi okunması gerektiğine inanıyorum. Ama bu, Kuran'ı reddettiğim anlamına gelmiyor. Kuran'ı da bir kitap olarak kabul ediyorum. Kuran'dan da çok fazla feyz aldığımı söyleyebilirim. Ama satırı satırına kitaba bağlı kalmaktansa, "Allah burada, her yerde" diye düşünüyorum.

İslam bize ne kiliselere ne de imamlara gitmemiz gerektiğini söyledi. Kendisiyle iletişim kanalını Müslümanlara hep açık

tuttu. Asla aracılar koymadı araya. Bu anlamda Kuran'a sadık kaldığımı düşünüyorum. Araya hiçbir aracı koymadan, hatta yeri geldiğinde Kuran'ı da aracılıktan kaldırarak, "Benim muhatabım doğrudan Allah'tır" diyorum.

• **Hakim Bey için kimilerinin kullandığı "anarko-sufist" tanımı doğru mu?**

– Kendisi böyle bir sıfat kullanmıyor. Anarşizm konusunda kullandığı yegâne tanım "ontolojik anarşizm".

• **Sen kendini nasıl tanımlıyorsun?**

– Ben de olabildiğince etiketlerden uzak durmaya çalışıyorum. Elbette etiketlerin bazen kolaylaştırıcı yanları olabiliyor ve hepimiz bazen bunlara başvurabiliyoruz. Ama buna ihtiyaç duymadığım zamanlarda "Anarşistim" demekten bile imtina ediyorum. Yaşamımla, yaptıklarımla neysem, oyum. Anarşistim, ama "Anarşistim ya da anarko-sufiyim ya da anarko-primitifim" gibi sıfatlar üzerinden hareket etmek bana uygun gelmiyor.

• **Türkiye'deki anaakım İslami hareketlerle diyalog ya da tartışmanız var mı?**

– Yok. Anaakımla hiç yok. Anaakımın kıyısında kalanlarla zaman zaman denk geldiğinde sohbet ediyoruz. Ama yazılı bir polemik gibi değil de, sözlü sohbet biçiminde...

• **Hakim Bey'e ilgi var mı İslami çevrelerde?**

– Anaakımdan Hakim Bey'e ya da anarşizan İslam yorumlarına yönelik ilgi görmedim açıkçası. Ama çeşitli tarikat çevrelerinde olabiliyor...

Tabii bütün bunlar, anaakım İslam'ı nasıl tanımladığınıza bağlı. Örneğin "Sufi tarikatlar, anaakımın içine girer mi, girmez mi?" konusu tartışmaya açık.

• **Onları da katacak olursak?**

– Onların arasında ilgi duyanlar var. Çeşitli tesadüflerle karşılaşıp sohbet ettiğimiz tarikat dedeleri, üyeleri ilgiyle dinliyor.

Kendilerince yorumlamaya çalışıyorlar. Anarşizmle İslam'ın bir-araya gelişini kimi yerde haklı buluyorlar, kimi yerde haksız.

• Bir anarşist olarak Kurban Bayramı'na nasıl bakıyorsun? Türkiye'de anarşistlerin de içinde yer aldığı bir grup, Kurban Bayramı'nı protesto etmişti...

– Ne kadar Müslüman olsam da, kurban savunusu yapmıyorum. Kurbanın farklı okuma biçimleri olabileceğini, farklı şekilde yorumlanabileceğini düşünüyorum.

• Nasıl?

– Kurban, Hazreti İbrahim'in oğlunu Tanrı'ya kurban etmek istemesi üzerine meleklerin ona kurban etmesi için koç getirmesine dayanır. Alt metnini okuduğunuzda, bunun kendimiz için önemli bir şeyi, daha yüksek gördüğümüz bir düşünce, yani Allah için feda etme eylemi olduğunu görürsünüz. Bir başkası için bu yüce düşünce devrim fikri de olabilir. Hazreti İbrahim oğlunu kurban ederken kendisi için vazgeçilmez olan bir şeyi feda ediyordu. Oysa bugün sokakları kan gölüne çevirenler, kendileri için vazgeçilmez olan bir şeyi feda etmiyorlar. Sadece geleneği sürdürerek bir hayvanın boğazına bıçak sürüyorlar. Bence bunun İslam'la hiçbir alakası yok.

• Anarşizmin, Aydınlanma'nın çocuğu olması bir sorun değil mi?

– Daha geniş bir perspektiften baktığımızda, pek de öyle olmadığını düşünüyorum. Etimolojik köken olan *anarchia*'dan, yani iktidar/erk karşıtı olma perspektifinden baktığınızda, bu tür hareketlerin 19. yüzyıldan önce de var olduklarını görürsünüz.

Anarşizmin fikir olarak doğduğu dönem 19. yüzyıl. Ama daha öncesinde Avrupa'da Katharlar gibi Hıristiyanlığın içinden çıkan ama Hıristiyanlık ve erk karşıtı eleştiriler getiren tarikatlar var.

Türkiye'nin coğrafyasına baktığımızda ise, mesela İsmailileri görürüz. Bugün farklı bir yöne dönmüş olsa da, o dönemde ik-

tidar karşıtı bir hareketti.

İstanbul'da Mayıs 2004'teki NATO karşıtı miting... (Kaynak: Anarsi.org)

• Türkiye tarihinde efendisiz, otorite karşıtı düşüncenin temelleri var mı?

– Elbette. Foucault'dan beylik alıntıdır: İktidarın olduğu her yerde, direniş de vardır. Her zaman, her coğrafyada bu böyle olmuştur. Türkiye tarihinde de iktidarın sadece belli bir biçimine değil, toptan kendisine muhalif hareketler olduğunu düşünüyorum. Bunların en önemlisi Babai ayaklanmalarıdır. Karakteristiğine baktığınızda, konar-göçer topluluklar olduğunu görürsünüz. İktidar karşıtı oluşları da buradan geliyor. Konar-göçer toplulukların merkezî devlet yapısına bağlanmaları kolay değildir. Felsefi temelleri anarşizmle aynı olmayabilir. Ama bu, onların aslında iktidar karşıtı olduğu gerçeğini değiştirmez.

İspanyol anarşistlerin yardımına koşan Heybeliadalı Rumlar...

• Ama anarşizm, modern anlamıyla Türkiye'de çok geç ortaya çıktı. Bunu, bu toprakların anarşizme elverişsiz olmasıyla açıklayanlar da var...

– Hakim Bey'in *19. Yüzyıldan Kaçış* isimli bir kitabı vardır. Bu kitapta, 1920-24 yıllarında Dalmaçya'da kurulan Fiume Cumhuriyeti'nden söz eder. Anarşist bir cumhuriyet olan Fiume'de, Osmanlı'nın bölgeden ayrılmasından sonra o topraklarda kalmış olan çeşitli Sufi tarikatları da aktif rol oynamıştı. İtalya bölgeyi işgal ettikten sonra, bu tarikatın mensupları Türkiye'ye kaçtı. Geldikten sonra ne yaptıklarına dair elimizde bilgi yok.

Öte yandan, örneğin İstanbullu Rumlar'dan bir grup, İspanya'da anarşistlerin yanında savaşmıştı. Heybeliada Rumları'ndan anarşist bir dostum, büyükbabasının, Türkiye'deki Rumlar arasından 15-20 kişilik bir grupla birlikte İspanya İç Savaşı'nda anarşistlere destek vermeye gittiğini anlatmıştı...

• Yine de, Cumhuriyet tarihinde göze çarpan bir anarşist hareket olmadı...

– Bu topraklarda anarşizm için kök olduğunu düşünmekle birlikte, bunun çok güçlü olduğunu iddia edecek kadar da saf değilim. Çok cılız bir kök bu. Bu topraklarda iktidarı toptan reddeden bir hareketin kendini kabul ettirmesi gerçekten güç. Buna karşılık, iktidarı reddetmediği için, solun işi o kadar zor değildi.

Bununla birlikte, biraz önce anlattığım gibi, tarihte gizli kalmış anarşist hareketlerin olabileceğini düşünüyorum. Cumhuriyet döneminde bile... Ama çok cılız kalmışlardır ve hiçbir şekilde bugüne bilgileri ulaşmamıştır, o başka.

• Bir yoruma göre, Türkiye'de "kerim devlet", "devlet ana" anlayışı o kadar etkili ki, anarşizmin aslında hiçbir şansı yok.

– Spekülatif bir eleştiri bu. Buna ben de spekülatif bir yorum getireyim: Türkiye'de devlet çok zayıf ve güçsüz, Avrupa'da ise çok güçlü. O nedenle Türkiye'de anarşizmin gelişme olanağı Avrupa'dan çok daha güçlü. Bunu da şuradan anlarız: Türkiye'de kim başı sıkışınca devlete gider? Hiç kimse. Herkes ya bir tanıdığına ya da mafyaya gider. Demek ki, Türkiye'de de devlet o kadar da güçlü değil.

• Bazıları ise, 25 yıla rağmen, Türkiye'de anarşizmin Doğu'ya uygun bir yorumunun yaratılamadığını söylüyor. Ne dersin?

– Evet doğru. Anarşizmi alıp buraya uyarlamadan müsameresini gerçekleştirdiğimizi düşünüyorum. "Food not Bombs" (Bomba Değil Yemek) eylemlerini ele alalım mesela. Bütün dünyada gerçekleştirilen bir eylem biçimi bu. Yemeklerin çeşit-

li pazarlardan bedava toplanmasına dayalı. Aslında bu toprakların geleneklerine çok uygunken, çeviri bir slogana hapsedildiği için yaygınlaşamadı.

• Daha yerli bir anarşizm için temel meseleler ne olmalı? Anarşizm hangi izlekleri takip etmeli?

– Temel sorunsallar konusunda anarşizmin gündem değişikliğine ihtiyacı yok. Anarşizmin temel sorunsallarının çok net ve doğru olduğunu düşünüyorum: Devlet, iktidar ve özgürlük...

Anarşizmin bu topraklarda vücut bulduğu alanlara bakalım: Anti-militarizm; Bomba Değil Yemek gibi gıda dağıtma eylemleri; çeşitli sosyal ve kültürel merkezlerin ve düşünce çevrelerinin oluşturulması... Bunların hiçbirini aslında sorunlu bulmuyorum, ama uygulamada sorun olduğunu düşünüyorum. Tercüme bir hareket olmanın ötesine geçemiyoruz. İzleklerimiz doğru, ama o izlekleri insanlarla paylaşma biçimlerimiz biraz yanlış gibi geliyor bana.

Örneğin anti-militarizmin bu topraklarda yeşermesini istiyorsak, doğrudan militarizmin kurbanlarıyla diyalog geliştirmemiz gerekir. Ama biz yıllardır ne şehit aileleriyle ne de savaşın sonuçlarını birebir yaşayan gazilerle çalışma yapmayı başardık.

• Denendi mi?

– Hayır, denenmedi. Buna cesaret bile edilemedi.

• Neden?

– Biraz cesaret eksikliği, biraz da "Askere gitmeyeceğim" sözü üzerinden kendini kuran bir söylemin zaten bu topraklarda marjinal kalması... Ateşin düştüğü yerde yaktığı insanlara nasıl yaklaşacağımızı bilemedik. En büyük sıkıntılarımızdan birinin bu olduğunu düşünüyorum.

• Türkiye'de sola yönelik eleştirilerden biri, derin İslami tarihi olan bir ülkede, o kültürle çok az diyaloğa girmiş olmasıdır. Bu eleştiriye katılır mısın?

– İslam üzerinden konuşacak olursak, doğru olabilir. Ama başka açılardan bakacak olursak, solun bu topraklardaki hâkim kültürle çok fazla içli dışlı olduğunu düşünüyorum ben; hatta bunu değiştirmeye yönelemeyecek kadar içli dışlı olduğu kanaatini taşıyorum.

Ben kendi çocukluğumdan hatırlıyorum mesela: Çeşitli sol gruplar içinde, toplumun genel ahlak kurallarına uygun davranma tavrı vardı. Topluma "öncülük" yapmaya çalıştıkları için onun kurallarına uygun davranmaya çalışırlardı.

• **Devrim zabıtaları, travesti karşıtı eylemler falan...**

– Evet. Solun bu anlamda, bu toprakların negatif değerleriyle çok fazla hemhal olduğunu ve anarşizmin bu konuda tavizsiz davranarak önemli bir şey başardığını düşünüyorum. Sol ise, onu devralmayı hedeflediği için, iktidarla içli dışlı oldu. Solun subaylar arasında yoğun biçimde örgütlendiği dönemler oldu mesela. İktidar yürüyüşünde her şey mubahtı. Oysa anarşizm, dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de de başından beri anti-militarist bir tutum izledi.

• **Anarşizmin Türkiye'deki kısa tarihinden bugüne ne kaldı?**

– 25 sene önce anarşizm dillendirilemezdi bile bu ülkede. 12-13 yıl önce ben küçük bir kasabada, Çanakkale-Biga'da yaşıyordum. Ve Biga'daki tek anarşist bendim. Başka bir anarşiste nasıl ulaşabileceğime dair en ufak bir fikrim bile yoktu.

Siyasete gözünü anarşizmle açmak

• **Siyasete gözünü anarşizmle mi açtın?**

– Öyle sayılır. Benim ailem sol gelenekten geliyor. Ama daha 12-13 yaşlarında sol geleneğin birçok özelliğini, özellikle de iktidar odaklı hareket etmesini eleştirmeye başlamıştım. Halkevi'ne gidip gelirken, sol çevrelerle sürekli tartışırdık. Ufacık bir çocukken... Fakat "Sen neyi savunuyorsun?" dediklerinde net bir şekilde ifade edemezdim.

Çanakkale Biga'da yayınlanan anarşist fanzin. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

Bir gün İstanbul'dan gelen bir kişinin elinde *Ateş Hırsızı*'nın ikinci sayısını gördüm. Okuyunca "Ben anarşistmişim" dedim.

• Sola karşı neden başından itibaren eleştireldin?

– Bunun sebebini net olarak ortaya koymak çok zor. Belki fıtratımdan gelen bir şeyler vardı. Ya da o yaşa kadar ailem içinde deneyimlediğim şeylerin bir sonucuydu. Çünkü çok özgürlükçü bir aileydi bizimki. Her şeyin her zaman konuşulabileceği, tartışılabileceği, hiç kimsenin hiçbir zaman son söze sahip olmadığı bir aile...

• İslam'la bağı nasıl kurdun? Sonradan mı?

– Evet sonradan. Ben daha 11 yaşında ateist olduğum için sınıftan dışlanmıştım. Çocukluğumda materyalist bir düşünceye

sahiptim. 14-15 yaşlarında çeşitli kimlik arayışları içinde Beat kuşağı, Zen düşüncesi, Zen Budizm ve Sufizm ile tanıştım. Aslında benim Müslümanlığa gelişim Uzakdoğu, yani Zen üzerinden oldu.

• **Tao ile anarşizm arasındaki bağ bilinir, ama oradan İslam'a uzanan yol pek bildik bir yol değil...**

– Ben okudukça bu kökün her zaman var olduğunu gördüm. Özellikle *Mesnevi*'yi Abdülbaki Gölpınarlı'nın tefisiriyle okuyunca. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi*'deki Hint kökenli pek çok düşünceye atıfta bulunur.

Okudukça, İslam coğrafyasında âlim olarak gördüğümüz insanların büyük kısmının hayatlarının bir kısmını yolda geçirdiklerini, yolun sadece Mekke'yle sınırlı kalmadığını, Hindistan'a, Çin'e kadar gittiklerini ve orada Hindu düşüncesiyle, Taocu düşünceyle tanıştıklarını gördüm.

Örneğin Mevlana'nın mürşidi Şems-i Tebrizi'nin Hindistan'a kadar gittiği çeşitli yerlerde geçer, Çin'e kadar gittiği de rivayet edilir. Dolayısıyla tarihsel bir bağlantı vardı zaten. Ben sadece okuyarak o bağı keşfettim.

Kara ve *Efendisiz*'i çok daha sonra okudum. Anarşizmle tanıştığımda sadece *Ateş Hırsızı* dergisi çıkıyordu. *Ateş Hırsızı*, heterodoks geleneklere atıfta bulunmaktan uzaktı.

• **Ama yine de anarşizmin Türkiye'deki karakteristiği, bilime, bilimsel akla, pozitivizme mesafeli olmaktı... Bugün hâlâ öyle mi?**

– Hâlâ öyledir. Anarşistler arasında pozitivizmi sahiplenen yok.

• **Hakim Bey yeni bir anarşizm önerisinde bulunuyor, ama geleneksel anarşizm de varlığını sürdürüyor. Klasik anarşizme nasıl bakıyorsun?**

– Klasik anarşizmde benim sorunlu bulduğum çeşitli yanlar var, ama bu sadece klasik anarşizmle ilgili değil. "Varolan her harekette sorunlu bazı alanlar olacaktır" diye düşünüyo-

rum. Bu, T.A.Z. (geçici otonom bölgeler) için de geçerli, uygarlık karşıtları için de, anarko-sendikalizm ya da anarko-komünizm için de...

Anarko-komünizmin benim gözümdeki en büyük sorunu, endüstriyalizme eleştiri oklarını yöneltmemesi ve endüstriyel sistem değişmeden, ağır sanayi devam ederken hiyerarşinin nasıl ortadan kalkacağını ortaya koyamaması...

Aslında ben anarşizmin, doğası gereği heterodoks olduğunu düşünüyorum. Anarşizm, birden çok yolun birarada bulunabilmesini gerektirir.

• Daha önce yaptığım görüşmelerde, Türkiye'de ilk dönemki anarşizm ile daha sonraki anarşizmlerin birbirine çok yabancı olduğu eleştirisi getirildi. Bunu hem yeni kuşak anarşistler hem de ilk anarşistler dile getiriyor. Yenilerin, ilk kuşağa yönelik sert eleştirileri var. İlk dönem anarşistler, hiçbir şey yapmamış olmakla, sadece bir fikrin misyonerliğini sürdürmüş olmakla eleştiriliyorlar. Eskiler ise günümüzün bazı anarşistlerini, 19. yüzyıl anarşizmini kitabi şekilde uygulamak ya da Batı anarşizmini taklit etmekle eleştiriyor. Bu tartışmanın neresindesin?

– Ben kendimi ara kuşak olarak addediyorum. Anarşizmle ilk ilişkim 1993 ya da '94'te Gazi ve Zelha ile olmuştu. O zamanlar 14-15 yaşındaydım. Çanakkale'de yaşıyordum ama İstanbul'a gidip geliyordum... O ilk kuşak anarşistlerle hâlâ çok yakın dostluğumuz var, ama onlarla aynı yerde olmadığımın da farkmdaydım. Bir şekilde iki kuşağın da içinde gibi hissediyorum kendimi.

"Bizden öncekiler hiçbir şey yapmadı, sadece fikir hareketi çevresinde biraraya geldiler" eleştirisine çok katılmıyorum. Aslında bunu, solun ya da muhalif hareketlerin tümünde olan bir hastalığın belirtisi olarak görüyorum.

• Nedir o?

– Kendinden öncekileri kötüleyerek, kendinden öncekini yadsıyarak yol alma hastalığı. Bu eleştiriler de biraz öyle.

2000'den önce çok şey yapıldı. Ne kadar etkili oldukları tartışılır, ama sıfırdan başlanmadı.

• **Son dönem anarşistlerinden bazıları, sol ile daha önce hiç yapılmayan türden eylem birliklerine gitmek, eylem protokolleri yapmak gibi ilk dönem geleneğinde hiç olmayan yollara sapmakla eleştiriliyor. Bu eleştiriyi dile getirenler Türkiye'de anarşizmin başlangıçta sola çok mesafeli olduğunu hatırlatıyorlar. Katılır mısın?**

– Böyle bir olgu var, ama bu bir problem mi, bundan emin değilim. Bu aslında çok olağan geliyor bana. İlk kuşak anarşistlerin büyük çoğunluğu, hatta neredeyse tamamı sol hareketlerin içinden geliyordu. Sol içinde rüştlerini ispat etmişlerdi. Ama ikinci kuşak ister istemez sola karşı rüştünü ispat etmek istiyor. Böyle bir dertleri olduğunu düşünüyorum. O yüzden solla daha haşır neşirler.

• **Anarşizm neden dünyada yükselişte?**

– Sosyalizmin çöküşü bunda çok önemli bir etmen. Bugün Avrupa'da anarşist olmayan, kendisini otonomist Marksist olarak tanımlayan hareketler bile, metodolojik olarak da olsa, anarşizmi benimsiyorlar. Bu çok önemli. Daha geçenlerde Alain Badiou, Türkiye'de bir gazeteye, solun kızıl renginin artık kara renkle biraraya gelmesi gerektiğini söylüyordu...

Ama anarşistlerin kendi örgütlenmelerinin de yükselişte pay sahibi olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de belki 25 yıllık kısa bir tarihimiz var, ama Avrupa ve Amerika'da anarşist hareketin çok uzun bir tarihi bulunuyor. Karar alma mekanizmalarının nasıl yürüyeceğine, konsensüsün nasıl işleyeceğine, birlikte bir eylemi nasıl organize edeceklerine dair oturmuş gelenekleri var.

Örneğin ABD'de çok etkili olan işgal hareketinin arkasında, oradaki otonomların, kolektif yapıların birarada hareket etme yetisinin bulunduğunu düşünüyorum. Avrupa ve Amerika'da anarşist otonomlar, artık birlikte eylem yapabilmeye başladı. Bu, epey zaman aldı, ama sonunda oldu. Anaakım medya-

ya yansımıyor, ama Amerika'daki işgal hareketi içinde anarşistler başından beri çok etkili.

• **Avrupa'da?**

– Avrupa'da kendisini anarşist veya Marksist yerine otonom olarak adlandıran çeşitli gruplar mevcut. Anarşizmin ve Marksizmin pek çok düşüncesini benimsiyorlar, ama ideolojik bir etiket kullanmıyorlar.

11 Aralık 2011, Beyoğlu

"Anarko-feminizm, kadına en devrimci bakış açısı"

GÖKSUN YAZICI

Benedict Anderson bu kitabın önsözünde, anarşist düşüncenin, kadınların özgürleşmesinde Marksizmden bile ileri gittiğini belirtiyordu. *Express* dergisinde "KozmoMilitan" sayfasını hazırlayan Göksun Yazıcı, anarşizmin bu tavrının bugün de sürdüğünü belirtiyor: "Anarşizm, 'Aman bu farklı bir konu, devrimden sonra çözeriz' gibi bir anlayışta olmadığı için, kadın bedeninin yeniden üretim alanına sıkıştırılmasına, yeniden üretim alanının kendisini yani kutsal aileyi sorunsallaştırarak ve ona karşı çıkarak cevap verdi. Elbette özel mülkiyet ve devleti de kutsal aileyle birlikte ele aldı. Anarko-feminizm sadece üretim alanına değil, yeniden üretim alanına da baktığı, hem üretim hem de yeniden üretim tarzını kökünden sorunsallaştırdığı için, başka bir beden ve zihnin mümkün olduğunu söyleyerek en devrimci bakış açısına sahip oldu..."

• **Sence anarşizm Cumhuriyet tarihinde neden rol oynayamadı?**

– Benedict Anderson'ın *Üç Bayrak Altında* isimli eseri, Batı'da kapitalizmin geliştiği, işçi sınıfının güç kazandığı 19. yüzyılda dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkan anarşist hareketi anlatır. Anderson'ın anlattığı anarşist hareketler, solun özelliklerini taşıyordu. Evrenselciydiler mesela. Hatta bazıları ilerleme-

ciydi. "İmparatorlar ilerlemenin önündeki engel. Öyleyse devirmeliyiz" diyorlardı... Ana hat proleter mücadelenin tüm alanı işgal etmediği yerlerde, anarşizm bir ayrık otu gibi bitiyordu. Rusya'da mesela önemli bir anarşist damar bulunuyordu. Sadece Bakunin değil, E.H. Carr'ın *Romantik Sürgünler*'de anlattığı Herzen ve çevresi vardı... Bu dönemde iki tane devrimci hareketten söz edilebilir. Devrimi kimin, nasıl yapacağı ve devrimden sonra ne yapılacağı konusunda birbirinden ayrılan iki devrimci hareketten... Anarşizm ve ana hat arasındaki temel tartışma, devrimin öznesi ve devrim sonrası konularıdır.

Anarşizm sol bir akımdır. Solun da solundadır, radikal soldur. Anarşizmi, sosyalist sola, soldan yöneltilen bir eleştiri olarak almak gerekir. Devrimi iktidar kurulumunun aracı olarak görmeyen, devrimi devrimci kılan düşüncedir...

19. yüzyılda ana hat, kendine en yakın devrimci hareket olan anarşizmi ötekileştirdi. Çünkü en önemli konuda, yani devrim konusunda fikir ayrılıkları vardı. Anarşistler, özgürlüğü, devrimde bir süreliğine vazgeçilebilecek bir şey olarak görmediler.

Anarşizm, Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'da, partiyi kabul etmediği, dolayısıyla kendiliğindenciliği savunduğu iddiasıyla ötekileştirilmişti. Lenin de anarşizm için "küçük burjuva ideolojisi" der. Rosa Luxemburg, "Özgürlük, farklı düşünenin özgürlüğüdür" demiştir, ama yazılarını okuduğunuzda, "Anarşistler gibi yapmayacağız" gibi ifadelere rastlarsınız. Sosyalist sol, "Özgürlükleri savunuyorum, ama anarşistler gibi değil" söylemini yaygın biçimde kullanmıştır. Hatta Guattari ve Negri bile 1986'da yazdıkları *Bizim Gibi Komünistler* isimli kitapta, "Biz bunları söylüyoruz ama anarşist değiliz. Anarşizmin kendiliğindenciliğine yokuz" demişlerdi. Sanki anarşizm "Bırakalım her şey kendiliğinden olsun" diyormuş gibi... Oysa öncü parti eleştirisi, hiç de "Her şey kendiliğinden olsun" demek değildir. Sadece devrimin devrimci kalması için iktidar öbeklenmelerine ve devrimin araçsallaşmasına izin vermez.

Ana hattan devam eden Türkiye solu, anarşizmi baştan silmişti gibi görünüyor. 1970'li yıllara gelindiğinde anarşizm sözü hâlâ ortada yoktu, ama Türkiye solu anarşizm adına hare-

Feministler, LGBT aktivistleri ve anarşistler, 2007'de ortak eylemde. (Kaynak: Anarsi.org)

ket etmese de, derin bir özgürlük fikrinden besleniyordu. 1977 1 Mayısı'nda atılan anti-faşist sloganların anarşizme uzak olduğunu kimse söyleyemez.

• **Söylediğin şu mu öyleyse: Dünyada geçen yüzyılda ötekileştirilmiş olan anarşizmin Türkiye'de hiç var olmamasını doğal karşılamak lazım...**

– Türkiye'de Rosa, Lenin, Mao'dan gelen sosyalist akımlar var. Saydığım isimlerin hepsinde anarşizmi öteleyen bir dil vardı ve bu dil Türkiye'de yeniden üretildi. Size bir anekdot anlatayım: Ben, bir dönem, bir yayınevinde Türkiye solunun çok ünlü bir ismiyle birlikte çalıştım. Editörlüğünü yaptığım yayınevinin yöneticisiydi. Benim anarşistliğimi duyunca tüyleri di-

ken diken olmuştu. (Gülüyor.) Ta FKF'den, Dev-Genç'ten, yılların entelektüeli, 1968'de afişle aranan isimlerinden, Ziverbey Köşkü'nün "misafirlerinden"... Beni görünce yılların tartışmalarını yeniden hatırladı. Bana, "Biz Dev-Genç'te anarşistler hakkında ne karar vermiştik, biliyor musun?" diye çıkışıyordu. Anarşizme ve sekterizme karşı sağlam durulması gerektiğini düşünürlermiş Dev-Genç'te!

• **Ama '60'larda Türkiye'de anarşizm yok ki?**

– Evet, yok, ama bir fikir olarak anarşizme karşı böyle bir tutum geliştirmişler. Anarşizm o zamanlar Türkiye'de negatif olarak var, "düşülmemesi gereken bir yanlış" olarak...

Oysa Batı'da işçi hareketi ile anarşizm arasında çok güçlü bağlar vardı. 1 Mayıs'ın ilanıyla sonuçlanacak Haymarket İsyanı'nda asılanlar anarşistlerdi. Anarşistleri 1960'ların diliyle eleştirdiğini biraz önce anlattığım '68'li solcu abiye bu isimlerden, Sacco-Vanzetti, Emma Goldman'dan söz edince "Onlar iyi anarşistti. Sizi bilmiyoruz" demişti. (Gülüyor.) Alttan alta anarşizme bir sempati de vardı ama...

• **Türkiye'deki anarko-feminist harekete dair görüşlerin neler?**

– Son 8 Mart'ta (2011 yılı) "Erkekler ütüye, mutfağa" sloganını duyduğumda tüylerim diken diken olmuştu. Biz yeniden üretim alanına girmeyi kabul ettik de, tek derdimiz, erkeğin bize yardım etmesi mi?

Aynı şekilde, ev içi ücretsiz emeği ücretlendirmek için uğraşan ağır ablalar da bana her zaman korkunç gelmiştir. Hani, "Kadınları üretim alanına sokalım da rahat edelim" gibisinden bir yaklaşım. Kafalarındaki açık alan, sadece üretimle kısıtlanmış... Aynı ağır abla, 8 Mart yürüyüşüne katılmak isteyen trans kadınların "rahimleri olmadığı için kadın sayılamayacaklarını" söylemişti. Bu sözü duyduğumda saçlarımın diplerine kadar kızarmıştım. Sadece öfkeden değil, böyle bir kadının var olmasından duyduğum utançtan. Yani yeniden üretim alanına rahminle giremiyorsan, kadın mücadelesinde olamazsın! Eh ben

de ne yapayım böyle bir kadın mücadelesini zaten! "Erkekler mutfağa" deyip göbek atan kadınları görünce, hemen mor-siyah renklerin yanma gitmiştim. Orada aile, devlet ve özel mülkiyet karşıtı sloganlar birarada barınabiliyordu.

Anarşistler arasında farklı gruplar olduğu için, zaman zaman ayrı düşebiliyoruz. Farklı gruplarda olsak da, kadın vicdani reddinin sesini yükselten, Türkiye'deki anarko-feministler oldu. Anarko-feminizm, orta sınıf ve sosyalist feminizmin kadın olmayı ve dolayısıyla kadının söz söyleyebileceği alanı kısıtlayan anlayışını aşan bir yaklaşıma sahip oldu her zaman.

Ben anarşizmin geniş ufkunda davranmak, düşünmek ve yaşamak istiyorum. Bu yüzden feminizm mücadelesini yaklaşık dört senedir LGBT bireyleriyle birlikte yürütüyorum ve kendimi bir trans kadın olarak tanımlıyorum. Hem yeniden üretim alanına girmeyecek, yani kutsal ailenin ocağına incir ağacı dikecek bir kadın, hem de bedenini dünyadan ayrı görmeyen, beden üzerindeki tahakkümden kendi bedenini söke söke alan bir kadın. Ve elbette anarşist olduğu için özgür aşkı en derin politik ilke olarak gören bir kadın.

Bence *queer* çalışmaları ve düşüncesi, hem radikal anti-kapitalizmi hem de başka bir kudreti ateşleme potansiyelini taşıyor. Kadın kavramsallaştırmasını ağır bir şekilde sorunsallaştırarak, cinsiyet meselesini şimdiye kadar gitmediği alanlara kadar açıyor. Anarko-feministlerin birçoğunun *queer*'i hemen selamlayıp içine girmeleri yine anarko-feminizmin o geniş ufkuyla ilgili.

• Anarşizm kadın meselesinde nasıl bir ufuk çiziyor?

– Anarşizm 19. yüzyılda, şimdiki kavramsallaşmayla "yeniden üretim alanı"na hiç uzak olmadı ve bu alanı her zaman sorunsallaştırdı. Emma Goldman, kadınların kürtaj yaptırabilmesi için yürüttüğü faaliyetler nedeniyle tam sekiz kere tutuklanmıştı.

Anarşizm, "Aman bu farklı bir konu, devrimden sonra çözeriz" gibi bir anlayışta olmadığı için, kadın bedeninin yeniden üretim alanına sıkıştırılmasına, yeniden üretim alanının kendisini yani kutsal aileyi sorunsallaştırarak ve ona karşı çıkarak ce-

vap verdi. Elbette özel mülkiyet ve devleti de kutsal aileyle birlikte ele aldı.

Anarko-feminizm sadece üretim alanına değil, yeniden üretim alanına da baktığı, hem üretim hem de yeniden üretim tarzını kökünden sorunsallaştığı için, başka bir beden ve zihnin mümkün olduğunu söyleyerek en devrimci bakış açısına sahip oldu. Başka bir beden ve başka bir dünya mümkün; çünkü yapabiliriz. Dolayısıyla, anarko-feminizmin özgürlük ufku hem sosyalist feminizmden hem de söylemeye bile gerek yok, orta sınıf feminizmden çok daha geniştir.

Ayrıca, cinsler arasında özgür aşkın ilk sözcüleri de anarko-feministlerdi. Özgür aşk, bohem burjuvanın anladığı gibi çoklu bir cinsel ilişki anlayışıyla kısıtlanamaz. Çünkü bohem burjuva, çoklu cinsel ilişkilerinde tüketim ve ikame mantığını işletir, "Senin yerine başka biri" ya da "Kim olsa fark etmez, işim görülsün yeter" gibi bir anlayışı vardır. Oysa anarşist özgür aşk tam da kutsal aile ve bohem burjuvanın açtığı ikili açmaza saldırır ve kişilerin tekilliğini ve özgürlüğünü iade eder.

Kutsal aile, rekabetçi toplumun şeyleştirdiği ilişkilere karşı bir sevgi limanı, ekonomik çıkarın olmadığı sahte bir sıcaklık sunan bir tahakküm ilişkisidir. Anarko-feminizm, bu sahte limanın gerçek yüzünü deşifre ederek, kadınlara buradan çıkma cesaretini verir. İki özgür insanın birbirlerini garanti ya da liman gibi görmeden, araçsallaştırmadan, birbirlerinin gözlerindeki ışıkla beslendikleri ve özgürleştikleri, birbirlerinin kudretini arttırdıkları, zayıflıklara değil güçlü olmaya dayanan eşit ve özgür bir ilişki önerir. Buradaki aşk, hiç de burjuva toplumundaki gibi özel alana ve kadın-erkek ilişkisine kapatılmış özel bir duygu değil, anarşizmin politik projesidir. Anarşistlerin hep romantik olduğu söylenir, oysa burada sözü edilen aşk, romantizmi aşan bir şeydir. Birbirlerini görmek, duymak, dinlemek, dokunmak istedikleri için biraraya gelenlerin güçlü duygularla yaşadığı bir aşk bu. Özü-gür bir aşk. Yani araçsallaştırmayan, sığınmayan, "Ben varım" diyen, güvence istemeyen, kadın ile erkeğin, ya da erkek ve erkeğin, kadın ve kadının, transların arasında, insanları birbirine eşit şekilde bağlayan arzu zin-

ciri. Deleuze, iktidarsız bir yaşamı kuran, yani insanları birbirine bağlayan, onları güçlendirerek itaat etmelerini, sömürülmelerini imkânsız kılan bağın arzu olduğunu söyler. Burjuva işi olan haz, insanı özel alana, kendine hapsedip dünyadan ayırırken, arzu bizi dünyaya ve diğer eşitlerimize bağlar. Nietzsche'nin sıkça bahsettiği köle ahlakına karşı güçlülerin etiğidir arzu. Köle ahlakı hep kötü ve zayıf duygulara dayanır, bu yüzden ilence, yazıklanmaya ve sığınmaya yatkındır; oysa özgürlerin etiği tekillik, kudret ve güçlü duygularla işler. Yani buradaki güç, toplumsal hiyerarşiden gelen bir güç değildir. Bizzat bedenden ve zihinden gelen, hayatı birlikte yaratmanın yalın gücüdür. Güçlü arzularla insanları birbirine bağladığı için tahakküm ve sömürüye geçit vermeyen bir insanlararası alanın adıdır. İnsanı diğerine bağlayan en derindeki politik düsturdur. Böylesi bir ara-alan, dünyanın da farkına varır ve onu hammadde olarak gören araçsal bakıştan kurtararak olumlar.

Anarko-feminizm, özgür aşk söylemiyle, kadınları güçlüler olarak özgür yaşam ve komün idealine dahil etti.

Ayrıca, anarko-feminizm sadece kadın meselesine ayrılmış bir alan da değildir. Ursula K. Le Guin, LGBT ya da şimdilerde *queer* kavramıyla nitelenen ilişkilerin en büyük şairi olmuştur. Hem de çok erken bir dönemde. Bu arada kendisi evli, üç çocuklu, dokuz torunlu bir ninedir. *Karanlığın Sol Eli*'nde insanlar belli dönemlerde cinsiyetli hale gelir. Hangi cinsiyet olacağı, o sırada yanındaki kişiyle arasındaki elektriğe bağlıdır. Anarşizmde nereden başlarsanız başlayın bir çeşit büyük içerlemeye gittiğiniz için, performatif cinsiyet rollerini ya da "cinsiyet belasını" çok erken bir dönemde ele alan kişinin anarşist bir romancı olması hiç de tesadüf değildir.

• İkinci Enternasyonel'in dağılması ve İspanya Devrimi'nin yenilmesi sonrasında anarşizm iyice kıyıya itilmişti. Şimdi dünyada yeniden canlanma görüyoruz. Sanki anarşizm yeniden merkeze geliyor. Akademik alanda da anarşizm çalışmalarında bir canlanma görüyoruz. Marksizm de anarşizmden ilham almaya başladı. Bu süreci nasıl açıklamalı?

– İşçi sınıfına, işçi sınıfının öncü partisine dayalı devrim anlayışı birçok yerden aşındı. Kapitalizm de kendini yeniden üretmek için renk değiştiriyor. Esnek çalışma geldi mesela. Sınıf kökü karıştı. Eskiden mavi yakalı proleterler varken, şimdi de beyaz yakalı prekarya, yani güvencesizler var. Küreselleşme sonucunda, artık emekle pazarlık yapmak zorunda olmayan bir kapitalizmle karşı karşıyız. Sermayenin zincirlerinden kurtulması, yani "zıvanadan çıkmış bir kapitalizm" (post-fordist üretim biçimi de diyorlar) emeğin zeminini talan ettikçe, bu yönde yapılacak mücadeleler de güç kaybetti. Emek zeminini kaybedenler, en temeldeki "upuygun özgürlük fikrine" döndüler. Çünkü emeğin sömürülmesi üzerinden giden birikim düzeni, birden yeniden ilkel birikime dönüp her şeyi talan etmeye başladı. Bunun sonucunda anarşizmin "her alanda devrim ve özgürlük" fikri devreye girdi.

Fabrika üretiminde biçimlenmiş, haklar kazanmış, devlete zorla "sol" elini de kullanmayı dayatmış emek mücadelelerinin önemi asla küçümsenemez, ama zıvanadan çıkmış kapitalizm karşısında artık böyle bir zeminden mahrumuz. Bu yüzden en temel devrimci fikirlere dönüp, yeni mücadele biçimleri örgütlemek gerekiyor. Anarşizme karşı ilginin böyle bir ihtiyaçtan doğduğunu düşünüyorum. Çünkü o çocuksu fikirlerin mücadele edebilmek için hiç de gerçekçi bir zemine ihtiyacı yoktur. Bizzat imkânsızın peşindedir ve olmayan zeminleri yaratmak için uğraşır. Dediğim gibi, bu, Spinoza'nın kullandığı anlamıyla "upuygun bir fikir"dir, özgürlüğün upuygun fikri ve yine Spinoza'nın söylediği gibi "upuygun fikir sizi harekete geçirir".

Ben bu dönemde anarşizmin devrimci mücadeleye rengini vereceğini düşünüyorum ve umuyorum. "Tamamen dışlandığımızda herkes için özgürlük istemeye daha yatkın oluruz" diye düşünüyorum. "Ya sosyalizm ya barbarlık" sloganının yeniden formüle edildiği bir dönemde olabiliriz.

Zıvanadan çıkmış bu kapitalizm, tohumların genetiğiyle oynayıp yağmur suyunu toplamayı bile yasaklamaya çalışırken, Spinoza'da olduğu kadar Kropotkin'de de mevcut olan "İnsan için en iyi şey, yine bir insandır" anlayışını rekabetçi burjuva

anlayışının karşısına koyarak, dünya devriminden daha az bir şey istememeyi öğreneceğiz sanırım. Devrimi uzak bir zamana değil, hemen-şimdiye yerleştiren bir anlayış etkili olmaya başlar ve "Devrim çoktan olmuş" gibi davranırsak neler olur acaba?

Diğer yandan sol da başka mücadele biçimleri bulmak ihtiyacıyla değişiyor. Anarşizme atıf yapmadan ne kadar anarşist düşünce varsa hepsini tekrarlıyorlar. Yılların Maoisti Alain Badiou geçenlerde Bakunin'den yararlanmak gerektiğini söyledi. Biz de şunu söylüyoruz: Anarşizme selam çakarken Bakunin'den başka kimseyi bilmez misiniz? Başka kimse yok mu? Anarşizmle Marksizmin birleşmesinden söz ederken sembollerden söz ediyorlar. Bakunin'i bir sembol olarak kullanıyorlar. Anarşizmin, devrimci mücadelenin en devrimci tarafı olduğunu ve gerçeklik ilkesiyle bastırılmış özgürlük fikri olduğunu görmek istemiyorlar. Anarşizme atıf yapmadan, sanki ilk kez kendileri söylüyormuş gibi anarşizmin fikirlerini önümüze koyuyorlar. Sözünü ettikleri, daha özgürlükçü bir Marksizm. İyi de, özgürlükçü olmak, hiçbir şeyi araçsallaştırmamak demek. Araçsalcı düşünceye göre devrim hedefine ulaşmak için, gerekirse 100 bin kişi de kesilebilir. Özgürlükçü düşünce ise aşkın idealler uğruna araçsalcı davranmayı reddeder. Özgürlük bir içkinlik halidir, devrim de ancak bir içkinlik zemininde düşünülebilir ve eylenebilir. Marksistler gitgide bunun farkına varıyor. İçkinlik kavramının farkına varıyorlar, ama dediğim gibi, bunları ilk kez kendileri söylüyormuş gibi davranıyorlar. Bir tür, "Anarşizmi de biz yaparız" ya da "Özgürlükçülüğü de biz yaparız" havası var bunda. Ben asla anti-Marksist olmadım. Kapitalizm eleştirisi için Marx'tan ve Marksist düşünceden çok fazla cephane alıyorum. Anlaşamadığımız birkaç temel düstur var, o kadar...

• Postyapısalcı düşünürlerle anarşizmi yoğuran çalışmalar için görüşlerin neler?

– Öncelikle Marksizmi eleştirirken kendimize de çuvaldızı batıralım. Anti-entelektüel bir damar vardı anarşizmde. Entelektüel faaliyeti, "egemenlerin uğraşı" diye küçük görme eğili-

mi vardı. Anarşist akımlar, "Düşünce yok, eylem var" mottosunu benimsiyordu. Kara Blok eleştirisine girmek istemiyorum, ama benim yurtdışında tanıdığım anarşistler, okuma uğraşında olanları "Siz okul çocuklarısınız. Biz burada eylem yapıyoruz" diye eleştiriyorlardı mesela. Ben işte bu nedenle Marksistlere o kadar da kızamıyorum. Çünkü anarşizmdeki o anti-entelektüel tavır, bazı çalışmaların yapılmasını engelliyordu. "Eylem arkadaşım, düşünme falan yok!" tavrıydı bu. Halbuki düşünce mi eylem mi sorusu, beden-zihin ikiliğinin yansımasıdır. Bu da Descartes'ın içinde yer aldığı anaakımdan gelir. Bu ikilik içinde bir tarafı tutup diğerini reddetmek, o bağlamın içine düşmektir. Oyuna gelmek gibi bir şeydir yani.

Anarşizmdeki bu anti-entelektüalizm kırıldı. *Intellect* (zihin) denilen şey, elimizdeki en önemli silahlardan biridir. Kavramlar aletlerdir. Televizyonlardan kafalarımızı ele geçiren kavramlara karşı kavramlarla mücadele etmek gerekiyor. Bunların farkına varılmasıyla, "Hayır arkadaşım, eylem!" tavrı kırıldı. Anarşistler artık okumaktan utanmaz hale geldiler. Bu, önemli bir şey. Eskiden, anarşist dediğin, eylem adamıydı. Halbuki egemen düşünce, zaten düşünce araçlarını birilerine verip, diğerlerini bunlardan sürüyor, mülksüzleştiriyor.

İngiltere'de "çitleme" hareketi vardır 17. yüzyılda. Ortak alanlar çitlenmiş, halk o alanlara bir daha girememişti. Bazı köylüler ise o çitleri devirip tekrar ortak alana dönüştürmüşlerdi. Bugün de işte "intellekt" alanında böyle davranmak gerekiyor.

Postyapısalcı düşünürler (Lyotard ve Derrida'dan çok, Deleuze, Guattari ve Foucault'dan söz ediyorum) hiç de siyasetten uzak değiller. Siyasetin tanımını değiştirdiler. *Bin Yayla*'yı okuyup da, sadece bir kitap okumadığını gören ne kadar çok insan vardır. Bu kitap rafta durduğu gibi durmaz. Yani siyasetin kapsamı genişledi ve estetik ve etik siyasetin içine taşındı. Daha doğrusu, hayatı kompartımanlara ayıran bakış açısına karşı içkinlik zemini kuruldu.

Deleuze ve Guattari gibi yılların militanlarını postmodern durum, yani zıvanadan çıkmış kapitalizmle karıştırıp, onların

siyaset dışı olduğunu söylemek sadece bilgisizlik filan değil, aynı zamanda aymazlık ve kulaktan dolma şeylerle yetinmektir. Bu düşünürlerin ilham verdiği çok önemli fikirler var: Kurucu politika ve neşe. Foucault'nun, Deleuze ve Guattari'nin *Anti-Oedipus* kitabının önsözünde yazdığı yazdığı gibi, artık "Militan olmak için asık suratlı olmaya gerek yok".

Bu düşünürler, içkinlik zeminiyle yeni bir siyaset tanımı yaptılar. Eski siyaseti tek siyaset biçimi sananların onları siyaset dışı bulmasının nedeni bu. Özgürlük fikrinin, insan kudreti ve tekilliği üzerinden yeniden formüle edilmesine, elbette en önce anarşistler kulak verecekti. Anarşizmin bir sezgi olarak yüzyıllarca içinde barındırdığı bu fikirler, bu düşünürlerle duru bir söze kavuştu. Bu yüzden anarşistler tarafından tutkuyla okundular ve okunuyorlar. Sadece okunmakla kalmayıp, böyle bir özgürlük fikrine dayanan örgütlenmelere temel oluyorlar.

• Türkiye'deki anarşistler içinde anti-entelektüel tavrı hâlâ sürdürenler var ama...

– Dünyada da var, Türkiye'de de var. Bir de protestodan başka bir şey yapmayı reddeden tavır var. 2001'de Amerika, Afganistan'ı bombalamaya başladığında, bazı anarşistler "Ben ölmek istemiyorum"dan fazla bir şey söylemiyordu mesela. Sen zaten ölmeyeceksin ki! Halbuki daha geniş resmi görüp, Amerika'nın durumunu, dünyayı analiz edip ona göre politik bir tutum geliştirmek de mümkündü. Ama böyle yapmayıp, "Hayır, istemiyorum"la sınırlı bir tutum alıyorlardı. Bu tavır, düşüncenin ufkunu da çok daraltıyor. Anarşistler sadece reddediyor, sadece birey olarak karşı çıkıyorlarmış gibi algılanıyordu. Evet, ne yazık ki tek tük de olsa hâlâ var, düşünceyi önemsemeyenler.

• Türkiye'de anarşist hareket, vicdani ret, ekoloji, HES karşıtı mücadele, hayvan hakları, LGBT hareketi gibi "yan alanlarda" etkili olmuş gibi görünüyor. Bunun nedeni ne?

– Şöyle bakmak lazım bence: Her yerden darbe alıyorsunuz; "Ah kolum" diyen vicdani retçi, "Ah bacağım" diyen HES karşıtı aktivist oluyor.

Elbette, sınıfın öncü partisini önemseyen sosyalist hareketin aksine, anarşizm başka bir yerden bakar. Mesela Bakunin, lümpen proletaryanın da önemli olduğunu söyler. Anarşizm, farklı zeminleri baz alır. Kapitalizmin ürettiği bir sınıf üzerinden değil, bir durum üzerinden örgütlenmeyi öngörür. Ekoloji mücadelesi bir bazdır mesela.

Şu da var: İşçi ve işçi olmayanlar arasındaki sınırlar geçmişte çok belirgindi. Şimdi değişti. Artık sadece emek sömürüsüne dayalı birikim yok. Her yere el koyarak, İngiltere'deki sözünü ettiğim çitleme hareketinde olduğu gibi her yeri çitleyerek, her şeyi metalaştırarak devam eden bir süreç var. Bir yandan sizin emeğinize el koyarken, bir yandan da suyu bile size satmak istiyor. İstiklal Caddesi'nde daha kaç sene yürüyebileceğiz, bilmiyorum mesela; çünkü her yer AVM haline geliyor. Kapitalizm her yere saldırıyor, birikim rejimi değişiyor.

Dolayısıyla anarşist hareketin topyekûn ret için zemin bulması gibi, başka bir hayatın kurulması için kurucu politikanın acilen işlemesi gereği de anlaşıldı. Çünkü sosyalist sol, feminizmi bile zor kabul etmişti. Onlar için, sınıf demediğiniz sürece küçük burjuva işler yapıyorsunuz demektir. Sivil siyaset denen şeyin içinde hakikaten küçük burjuva şeyler var. Sistemi reforme etmeyi amaçlayan unsurlar... Ama anarşistleri niteleyen şey, anti-kapitalist olmalarıdır.

Kısacası, kapitalizm daha fazla saldırınca, anarşistler, sınıf bazlı düşünenlerin bıraktığı boşlukta hemen harekete geçtiler. Kapitalizm her yerden saldırınca, her yerden harekete geçmeniz gerekiyor. Anarşizm de her mevziden harekete geçmenizi sağlayan bir düşünce biçimi. LGBT'den de, HES'ten de harekete geçebilirsiniz. Böyle bir denklem var bence ortada.

Bir de anarşizm, "Ayrı ayrı mücadeleler nasıl birleşir?" gibi bir soruyla ilgilenmiyor. Çünkü "Varolan tekillikleri birleştirip nasıl bir bütün haline getirebiliriz?" diye sormuyor; zaten kurucu bir içkinlik zemininde hareket etmeye meyilli. Yani heteroseksüelim diye, egemen hetero-normatifliği yeniden üretmek zorunda mıyım? Hayır. O zaman LGBT mücadelesi içinde sadece anarşist dayanışmacı olarak değil, bizzat bu mücade-

lenin parçası olarak dururum. LGBT mücadelesi, sadece LGBT bireylerin mücadelesi değil. Karadeniz'deki derelerin HES'lere kaptırılması, sadece orada perişan olacak köylünün meselesi olarak görülebilir mi? Dünyayı seven ve bedenini de dünya olarak gören anarşist için, buradaki mücadele, içinde olunacak bir mücadeledir.

Bir de başta söz ettiğim gibi, bu alanlar artık yan alanlar olarak nitelendirilemez. Yeni toplumsal hareketler filan değil, yeni devrimci mücadele alanları artık bunlar.

Fakat bunun yanında, içkinlik zeminini burada kuracak bir kurucu politika biçimi var ki, biz bir yandan da harıl harıl bunu konuşuyoruz: Foucault'nun *Anti-Oedipus*'a yazdığı önsözde bahsettiği "faşizmin olmadığı hayat"ın, sömürünün olmadığı hayatın hemen-burada nasıl kurulacağı meselesi bu.

• Dünyada da anarşizm farklı mücadele zeminlerini önemsiyor mu?

– Evet, ama Batı'da anarşist bir ana damar da var. Ve anarşizmin getirdiği bir kıvraklık, düşünce ve eylem kıvraklığı da var. Bu da virüs gibi bulaşır. İnsanlar anarşistleri görür ve sever.

Eskiden nasıl sosyalist olunurdu? Abilerle. Şimdi eşitler var. Lezbiyenler, translar da var. Sadece ağabeylerden öğrenilen bir şey olmaması da çok güzel. Türk solu çok erkekti. Ben Ankaralı'yım. Ankara'da eski solcular anarşist olmuştu ve nasıl ağır ağabeylerdi! Sorsanız, ondan anarşisti yok. Her türlü kabalık var, ama anarşist o! Böyle bir şeyi şimdiki anarşistlerden hiçbiri yapmaz, yapamaz. Ağır abi anarşizmi, olacak şey değil. Ağır abiyseniz, güle güle! Sizin biraz kendinize bakmanız gerekiyor. (Gülüyor.)

• Solda sürüyor ama abi kültürü...

– Evet, ağır abiler var, onlar "Yetmez ama evet" dese de abi! Anarşizmin abiciliği kıran bir tarafı var. O yüzden kadınlar için, trans, lezbiyen, gey olanlar için daha çekici. Bir de tabii Türkiye solu, erkek olduğu için, homofobik ve transfobik. Anarşizm bu yüzden de insanları çekiyor.

İçkinlik kavramı çok önemli. Beden-zihin ikiliğinin dışına çıkarak, beden ve zihnin paralelliğini düşünmek gerek. Nietzsche, "Kaslarımı şenlendirmeyen düşünceye düşünce demem" diyor. Kasları şenlendirecek düşünceler gerekiyor bize. Bedenlerimizi ve duygulanımlarımızı söke söke geri almamız gerekiyor. Egemen gibi duygulanan birisi, özgürlük fikrini formüle edemez, bu fikri hissedemez. Egemen düşüncenin sizden istediği, kendinizi bir böcek gibi hissetmenizdir. Bedeni ve zihni yan yana düşünmek gerekiyor. Ben transları o yüzden seviyorum; bedenlerini söke söke aldılar. Şimdi kadınların ve erkeklerin de kendilerini söke söke almaları ve inşa etmeleri gerekiyor.

Ben kişisel olarak bir çeşit ergen anarşizminden geliyorum. Bugün artık küçümseniyor ergen anarşizmi, ama o çağda anarşizm her an her yerde yanınızda olan bir arkadaş gibidir... "Sen de bizim gibi olacaksın" diyen egemen bedenlere karşı bir fark ilkesi olarak işler. Fark ilkesi, ergene hiç de egemen olmak zorunda olmadığını düşündürür. "Başka türlü olabilir" düşüncesi, egemen düşüncenin en büyük düşmanıdır.

İşte bu küçük kırıktan, "Sizin gibi olmayacağım, olmayabilirim"den, "Dünya başka türlü olabilir"e geçilir. Dünya sizin bedeniniz dışında, dışardan değiştireceğiniz bir dışsallık değildir artık, dünyanın değişmesi sizin kendinizi sökmenizi ve bedenzihinde bu fark ilkesini çalıştırmanızı sağlar. Ve bu ilke, her an her yerde bir özgürlük ilkesi olarak çalışmaya başlayabilir. Ergenlikte herkes üzerinize geldiğinden, başkalarına karşı kendiniz için işletirsiniz fark ilkesini. Yetişkinlikte ise, fark ilkesi artık karşınızdaki eşitiniz için de çalışan bir ilke olur.

Burjuva nevrotiklerinin hiç kabul etmediği fark ilkesi, aynı zamanda onların kafasındaki eşitsizliği de büyütür. Kendisi yüzlerce uzlaşma içine girmiş konformist nevrotiğin, tam da bu uzlaşmalar yüzünden tatminsiz ve sevgisiz olduğunu söylemeye gerek bile yok. Onlar herkese şekil vermeye çalışırlar. Oysa fark ilkesi, eşitlik düşüncesini sağlayarak, en önemli kudretimizi, yani sevebilme kudretimizi bize geri verir. Egemen bedenlerin, yani burjuva nevrotiklerinin çok özel mızmızlıkları

tam da bu kudretten vazgeçmelerine dayanır; sonra gelsin yargılamalar ve dedikodular...

Anarşizm için politika işte burası; yani beden ve zihin ve ondan çok da uzakta olmayan dünya. Türk solundaki ağır abilerin sıkıntısı da burada. Evde aile babası olabilir, ama dışarıda acayip solcudur. İkisi ayrı şeylerdir ona göre. Karısını bir kez bile dinlememiştir, ama ondan daha devrimcisi yoktur. İşte anarşizm buralarda farklı. Anarşizm fark ve eşitlik ilkesiyle çalışıyor. Bedeninizin her köşesine giren tahakkümü önce kendi içinizde sorgulamalısınız. Anarşizm, kendinize soru sormayı getirdiği için, büyük bir dönüşüm sağlıyor. Tahakküm mekanizmalarını bedeninizden çeke çeke çıkartırken, kendiniz hakkında düşünüyorsunuz. Dönüşmek için kendinize de soru soruyorsunuz. Ergen anarşizminin tadı işte bu: Dönüşmenin fikri, zihninize ve bedeninize giriyor; "Peki bir beden ne yapabilir?" sorusu da bunu takip ediyor. Elbette bu sürecin hiç bitmeyeceğini eklemek isterim; anarşistlerin hep genç kalmaları bu yüzden olsa gerek.

Anarşistleri ergenlikle suçlayan burjuva nevrotik yetişkinler ise, asla sevemeyecek ve farkı kabul edemeyecek kişiler; olmadan çürümüş meyve gibiler. Oysa herkesin, okulun, ailenin, devletin üzerinize çullandığı ergenlik döneminde verilen mücadeleler, yetişkinlikte açık, eşit ve özgür ilişkiler aramanızı ve kurmanızı, yani gerçekten büyümenizi sağlar.

Ben orta sınıf bir ailenin çocuğuydum, çok kitap okuyordum, çok meraklıydım. Bana "25'ine geldiğinde okuyamayacaksın, hayat seni yutacak. Biz de biliyorduk bunları, ama hayat izin vermediği için olamadık" deniyordu. Anarşizm bu söyleme karşı çok büyük bir güç veriyor. "Hayır, ben sizin gittiğiniz yoldan gitmeyeceğim" diyebiliyorsunuz. "Hayır"la başlıyor her şey. Sonra kendinizi kurmaya başlıyorsunuz. Her anını söke söke aldığınız bedeniniz ve zihniniz, içkin bir güç haline gelebiliyor.

26 Ocak 2012, Beyoğlu

"Eşcinsel hareketinin öncüleri anarşistti"

BATUR ÖZDİNÇ

Anarşizm ve resmiyet, yan yana gelmesi zor kelimeler, ama eğer anarşist hareketin "resmî" (Haydi, "yarı resmî" diyelim) bir medyasından söz edilecekse, ilk zikredilmesi gereken, elbette küresel iletişim ağı A-infos'tur. A-infos, Türkçenin de içinde yer aldığı pek çok dilde, anarşizmle ilgili gelişmeleri dünyaya duyuruyor. Batur Özdinç, 2000'den bu yana A-infos'un Türkçe editörü. Aynı zamanda anarşist hareketin Ankara'daki serüveninin yakın tanığı. 1994'te Ankara'da yayına başlayan Türkiye'nin ilk ve tek eşcinsel dergisi *KAOS GL*'nin kurucularının anarşist olduğunu belirterek, anarşizmin, geylezbiyen mücadelesinin doğumundaki rolüne dikkat çekiyor.

Özdinç'in Zapatistalar'ın doğrudan demokrasi uygulamaları üzerine bir de kitabı var.

• **Ne zamandır uluslararası anarşist iletişim ağı A-infos'un Türkiye editörlüğünü yapıyorsun?**

– A-infos'un Türkçesi, 2000 yılının yaz aylarından beri faaliyette. O dönemde ben başlatmıştım. Belli başlı haberleri Türkçeye çevirirken, bir yandan da Türkiye'deki haberleri başka dillere, özellikle de İngilizceye çeviriyoruz. Eskiden daha yoğun yapıyordum; şimdi eski yoğunluğunda değil, ama sürdürüyorum.

• **A-infos üzerinden 2000'den bugüne anarşizmin Türkiye'deki öyküsüne baktığında ne görüyorsun?**

– '90'ların sonlarından 2000'lerin ortasına kadar, anarşizm, küreselleşme karşıtı hareket bağlamında dünyada bir yükseliş yaşadı. Türkiye'de de bunun yansıması oldu. Türkiye'de de anarşistler, Irak işgaline karşı harekete epey kalabalık biçimde katıldılar. NATO karşıtı eylemler içinde de iki farklı grup olarak etkili biçimde yer aldılar. DirenIstanbul süreci de etkiliydi... Ama şimdilerde genel olarak dünyaya paralel bir geri çekiliş var. Türkiye'de Kürt hareketi dışında toplumsal bir hareketlilik yok zaten.

"2000'lere dek süren yükselişten sonra şimdi duraklama var"

• **Dünyada durum nasıl?**

– 2000'lerin ortalarına dek süren yükselişten sonra, şimdi bir duraklama yaşanıyor. Anarşistler farklı alanlarda varlıklarını sürdürüyorlar. Mesela Avrupa'da işgal evleri ve anti-faşist mücadele alanında anarşistler etkili oluyor. Güneydoğu Asya ve yine Avrupa'da etkili bir *punk* hareketi de var.

Öte yandan, Yunanistan ve İspanya'daki isyanlarda anarşistler rol oynuyor. İspanya'da anarşistler tarihsel olarak etkilidir zaten. O etki hâlâ sürüyor. İspanya'dakiler, doğrudan demokrasiye vurgu yapan ve daha az şiddet içeren eylemlerdi. Politik bir yapı olarak katılan tek grup, CNT sendikası ile anarşistlerdi...

• **CNT, 1930'lardaki İspanya Devrimi'nin öncü sendikası, öyle değil mi?**

– İspanya'daki en büyük sendikalardan biri, anarşist CGT. İspanya Devrimi'nde etkili olan sendikanın devamı olan CNT de var, ama orada bir bölünme olmuş. CGT, başta Barselona olmak üzere, İspanya'nın pek çok yerinde etkin. Ülke genelinde 80 ila 100 bin üyesi var. Eski sendikanın devamı olan CNT ise daha zayıf, 7-8 bin üyesi var.

İstanbul Okmeydanı...

• **A-infos'un editörü olarak anarşizmle ilgili birçok metne göz atma fırsatı bulmuş olmalısın. *Kara* dergisinden önce Türkiye'de anarşist bir çevrenin varlığına dair bilgin var mı?**

– Bildiklerimiz dahilinde böyle bir çevre yok. Bir grup olsa ne yapardı? Siyasi çalışma yürütür ya da dergi, broşür çıkartır-

dı. Belki siyasi çalışma yürüttüler, ama yayın faaliyetinde bulunmadılar. Ya da belki dergi, broşür yayınladılar, ama biz bilmiyoruz. Bununla birlikte, 1960'ların başlarındaki siyasal canlanma ortamında anarşist bir grubun ortaya çıktığı rivayet edilir. Hatta Fransa ve İspanya'daki anarşistlerle yazıştıkları ve onlardan yardım talep ettikleri söylenir. Ama elimizde yeterli bilgi yok... Belki yabancı kaynakları araştırmak, Avrupa'daki anarşistlerin arşivlerini incelemek gerekiyor.

• Gecikmenin sebebi ne olabilir?

– İki temel nedeni var. İlki, Doğu toplumunun kalıpları. İkincisi, iliklerimize işlemiş otoriterlik. Bu, devletin egemenlik alanının çok geniş olmasıyla da bağlantılı bir olgu.

Bir de tabii, Ekim Devrimi sonrasında dünyada Marksizm egemen olmuştu. Sovyetler, sosyalizmin gerçekleştirilebileceğini dünyaya gösterdi. Bu da, Türkiye dahil, dünyanın pek çok yerindeki siyasi hareketi etkiledi. Ondan önce zaten Türkiye topraklarında Müslüman topluluklar arasında anarşizm ve sosyalizm etkili olamamıştı. Marksizm de, liberalizm de, anarşizm de Aydınlanma sonrasında ortaya çıkan, Batı kökenli düşünce akımları.

• Sadece anarşizmin değil, solun özgürlükçü yorumlarının da Türkiye'de etkili olamadığını görüyoruz. Bunun sebebi ne olabilir?

– Yine Doğu toplumu olmakla ilişkili nedenleri var bunun. İkincisi, Stalinist Marksizm, kendisi dışındaki gruplara çok sert davranır, muhalefete izin vermez. Sadece anarşizm değil, Troçkizm de bu ortamdan kendine düşen payı aldı ve gelişme şansı bulamadı. '80 öncesinde, anarşizmin yanı sıra, Troçkizmin de etkisi yoktu. Zaten benim tanıdığım, soldan gelen anarşistlerin birçoğu daha önce Troçkizm durağına uğramış, anarşizme oradan gelmişlerdi.

Reel sosyalizmin '80'lerin sonunda çökmesi de, devrimcileri farklı arayışlara yöneltti. Sol, eski otoriter çözümlerle bir yere varılamayacağını, bireyin özgürlüğünün de önemli olduğu-

LGBT aktivistleri, 2003'te Ankara'da anarşistlerle birlikte yürüyüşte. (Kaynak: Anarsi.org)

nu fark etti. "Bireyselci" diye tu kaka edilen düşüncelerin aslında o kadar da kötü olmadığı anlaşıldı. Anarşizm bunu baştan beri söylüyordu zaten.

• **Anarşizm hangi katkıları yaptı sola?**

– Anarşistler, gey-lezbiyen mücadelesinde, vicdani rette, ekolojist mücadelede öncü rol oynadı. Anarşistlerin açtığı yollardan, daha sonra sol da ilerledi. Mesela Türkiye'de bugün artık söylem bazında homofobik ve eşcinsel karşıtı çok az sol hareket kaldı.

KAOS GL

EYLÜL 1994 SAYI 1

KAOS ŞANLIYOR

YALNIZCA SEKSİST DEĞİL AYNI ZAMANDA HETEROSEKSİST BİR TOPLUMDA YAŞIYORUZ. KADINLARIN KÖLELEŞTİRİLMELERİ ÜZERİNE KURULAN ZAMAN İÇİNDE DÖNÜŞÜP YENİDEN BİÇİMLENEREK KAPİTALİST SÖMÜRÜ SİSTEMİNE KADAR GELEN İÇİNDE YAŞADIĞIMIZ BU TOPLUM, YALNIZCA ERKEK EGEMEN DEĞİL AYNI ZAMANDA HETEROSEKSİST ERKEK BİR EGEMENLİK SİSTEMİDİR. İÇİNDE YAŞADIĞIMIZ BU TOPLUMDA ZAMAN ZAMAN EŞCİNSEL OLUŞTURMA SENDROMLARI VE LEZBİYENLİK MODALARI GÖRÜLSE DE YAPILAN HER ŞEY HETEROSEKSİST POLİTİK VE TOPLUMSAL DİKTATÖRLÜĞÜN SÜREKLİLİĞİ İÇİN YAPILIYOR. KADINLAR SALT KADIN OLDUKLARI İÇİN EZİLİYOR VE

KAOS GL'*nin 1994'te yayınlanan ilk sayısı. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

• **Anarşizm ile eşcinsel hareket arasında nasıl bir ilişki var?**

– Anarşist *Apolitika* dergisinin 1994'te çıkan ilk sayısında bu konuda ipucu verecek bir yazı vardır. Daha sonra KAOS GL'yi kuracak kişilerin yazdığı bu makalede,1990'ların başında Ankara'da biraraya gelen bir grup eşcinselin, sol çevrelerde bile kendisini var edemediği, birçok baskıyla karşılaştığı anlatılır... Bu grup, 1994'ün Eylül ayında Ankara'da *KAOS GL*'nin ilk sayısını çıkardı. Sözünü ettiğim yazı ise, *Apolitika*'nın 1994 Mayısı'nda yayınlanan ilk sayısında yer almıştı. İlk dönem eşcinsel hareketini kurmaya çalışanlar, kendilerini anarşist olarak tanımlıyorlardı. Bu yaklaşımlarını bugün de sürdürüyorlar. KAOS GL zaman içinde kurumsallaşmış olsa da, Ankara'da özgürlükçü yayınlara hâlâ ev sahipliği yapar, barındırır. Anarşist yayınların da aralarında bulunduğu çeşitli dergilerin Ankara'daki dağıtımını da KAOS GL üstlenir.

Ankara'da yayınlanan anarşist bir dergi.

• Eşcinsel hareketinin öncülerini anarşizme çeken şey neydi?

– Bir kere, anarşizmin özgürlüklere daha çok yer vermesi önemliydi. Sol ile yaşadıkları hayal kırıklığının da önemli rolü vardı. Solun "toplumsal kaygıları" vardır; buna karşılık anarşizm "toplumsal kaygılar" karşısında ödün vermez. Anarşistlerle eşcinsel hareketi arasındaki ilişki Ankara'da hep çok güçlüydü. Mesela bir dönem anarşistler olarak bir mekân kiralamıştık; toplantı yeri bulamayan eşcinseller de burasını kullanmıştı. Ama daha sonra KAOS GL kurumsallaştı ve tam tersi oldu. Bizim toplantı mekânımız olmadığında onların yerini kullandık. Etkileşim sürüyor.

• KAOS GL, Türkiye'de LGBT mücadelesinin doğum yeri mi?

hAber

15 kasım 2002

VİCDANİ RET AÇIKLAMASI!

Ankara'da yayınlanan anarşist haber bülteni. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)

PARMAK

nihayet

Eşcinsel Kültür Merkezi

Türkiye'nin ilk gey ve lezbiyen kültür merkezi Ankara'da açıldı.

1994 yılında Kaos GL dergisini çıkarmayı başlayan Kaos Gey ve Lezbiyen grubu tarafından Ankara'da Türkiye'nin ilk eşcinsel kültür merkezi açıldı. Yaz aylarında başlayan çalışmaların sonunda 15 Ekim 2000'de kültür merkezi faaliyete geçti. Kaos Kültür Merkezi (KKM) gey aktivistlerin eşcinsel hareket oluşturmada dergiden sonra atmış oldukları ikinci önemli adım oldu. Açılan kültür merkezi ile eşcinsellerin daha dinamik bir hareket

Merkez kütüphane, toplantı salonu ve Kaos GL dergisinin ofisinden oluşuyor.

Eşcinsellere biçilen bar ve diskodan ibaret olan yaşam tarzından sıyrılıp eşcinsel kültürünü oluşturmakta kültür merkezinin önemli rol alacağı düşünülmekte.

Bu yönde yoğun çalışmalar

Ankara'da yayınlanan eşcinsel gazete Parmak. *(Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

– Bu konuda çok iddialı konuşmak istemem, ama süreklilik sağlayan yayın faaliyeti olarak *KAOS GL*'nin ilk ve hatta tek olduğunu söyleyebilirim. Eşcinsellerin çıkardığı ilk dergiydi. 1994'te fotokopi olarak yayınlanmıştı. Anarşistler de katkıda bulundular; yazı yazdılar, çeviri yaptılar.

• Yazı katkısı sürüyor mu?

– Evet, birkaç sayı önce *KAOS GL*, anarşistler ve benzeri özgürlükçü görüşe sahip olanların yazılarının yer aldığı bir sayı çıkardı.

• Ankara'da bugün anarşizm ne durumda?

– Üç ayrı grup var. Anarko-komünistlerin yanı sıra, anti-faşist mücadeleye ağırlık veren bir grup ve daha çok entelektüel faaliyetle anarşist düşünceyi yaymaya çalışan başka bir grup...

HES karşıtı harekette doğrudan demokrasi etkisi

• Senin doğrudan demokrasi üzerine bir kitap çalışman da var... Konuşmamızın başında İspanya'da doğrudan demokrasinin yükseldiğini söylemiştin. Örnek verebilir misin?

– Örneğin işyeri işgallerinde doğrudan demokrasi uygulanıyor. Çünkü karar alma mekanizmaları, mevcut sistemde katılıma imkân tanımıyor. Siyaset biliminde yeni ortaya çıkan "yönetişim" gibi kavramlar, mevcut sistemin kendini yenilemesinden öte anlam taşımıyor. Doğrudan demokrasi uygulamalarında ise, halkın, bir mahallenin, bir belediyenin yönetimine doğrudan katılımı amaçlanıyor.

• Türkiye'deki siyasal kültür doğrudan demokrasiye çok yabancı. Osmanlı'dan bugüne etkili olan siyasal kültür zaten hiyerarşik ve otoriter. Solun da kültürü demokratik merkeziyetçiliğe dayanır. Senin kitabında anlattığın Zapatistalar'ın doğrudan demokrasi deneyimi gibi örneklerin Türkiye'de hayat bulma şansı var mı?

ANARŞİ

SAYI 1 2000

Mücadele, ancak insanlar mutlaktık ve acılarını, işlerini ve zenginliklerini paylaştıkları gün, herşeyin herkese ait olduğu gün, duracaktır. Bir anarşist devrimci olarak anarşi istiyorum.

Maries Jakob'un mahkeme tutanağından

"Onlar, toprağı, fabrikaları, ulaşım araçlarını, okulları ve yeni bir kültürü [illegible] için hareket ediyorlar. Geleceklerini zaferimize bağlı olduğunu biliyorlar. Savaşı yürütüyoruz [illegible] ayın onbu beşini yaşıyoruz, nerede yarınlar burası hiçbir şey bekliyor, insanın hakkı için geçerli olan devrimci mücadele, sadece arka planda Barselona'da kalmıyor, en ön safta kadar uzanıyor. Ülkemiz geçirdiğimiz her kötü günlerde, yaşama tutku geçirmeden devrimcileştiriyoruz. Bizleri savaşmızın en güzel yanı bu."

Buenaventura Durruti

Ankara'da yayınlanan Anarşi *dergisinin ilk sayısı, 2000. (Kaynak: Batur Özdinç, Anarsi.org)*

– Doğrudan demokrasiye Türkiye'de de örnekler var aslında. Kürt siyasi hareketi, Bookchin'den esinlenerek geldiği noktada, özgür belediyecilikten söz ediyor. Somut uygulamaları ise, Zapatistalar'da olduğu gibi, bazı köy komünlerinde görüyoruz. Yüksekova'daki bazı köylerde Zapatistalar'ın yaptıklarına benzer köy meclisleri uygulamaları gündeme gelmeye başladı. Zapatistalar'a ne oranda benzediğini söyleyebilmek için, oraya gidip incelemek gerekir elbette.

• **Sendikalardan partilere kadar, hemen her kurumda görülen merkeziyetçi kültürün kırılma, aşılma ihtimali var mı?**

– Var tabii, neden olmasın? HES karşıtı hareket içinde, köylerde insanların biraraya gelerek kararlar alıyor olması, doğrudan demokrasiye bir örnektir. Zapatistalar, Chiapas yerlilerinin kabile geleneklerinden gelen yöntemleri kullanıyorlar. Birçok kültürde buna benzer formlar, insanların kendiliğinden bir-

Ankara'da 27 Eylül 2003'te düzenlenen savaş karşıtı eyleme çağrı. (Kaynak: Anarsi.org)

araya gelerek sorunlarını tartıştıkları, karar aldıkları mekanizmalar vardır. Sadece erkeklerin katılımına açık olmakla birlikte, İslam'daki Cuma namazları da böyledir mesela.

• **HES karşıtı mücadelede anarşistler neden etkili?**

– Anarşizm, iktidar ilişkilerini sorgular. Ama sadece insanlar arasındaki iktidar ilişkilerini değil, insanla doğa arasındaki ilişkileri de sorgular. Anarşizm, geleneksel solun girmediği, girmeye cesaret edemediği yerlere dokunuyor. Klasik bir sosyalist, enerjiyi pek sorgulamaz. Enerji bir ihtiyaçtır. Hidroelektrik ya da termik kaynaklardan sağlanabilir. İnsanın doğa üzerindeki tahakkümü sorgulanmaz yani. İnsanın daha az enerji tüketerek farklı bir yaşam biçimi kurgulayabileceği düşünülmez.

HES karşıtı hareket, naif karakter taşıyor. Köylüler su elde ettikleri, kenarına oturdukları nehirlerin yok olmasına karşı çıkıyorlar. Bir kentli için, bir ırmağın yok olması pek anlam ifade

KAOS GL ekibi bir 1 Eylül eyleminde. (Kaynak: KAOSGL.com)

etmeyebilir. HES karşıtı mücadele yerelde köylülerin katılımıyla gelişiyor. Anarşistler kentlerden destek sağlıyor. Karadeniz İsyandadır Platformu'nda anarşistler önemli bir rol oynuyor.

Derelerin Kardeşliği Platformu ise, çeşitli derneklerin, grupların biraraya gelmesiyle oluştu. İçinde soldan farklı gruplar da var. Trabzon Tonya'da MHP, ANAP, DSP, CHP ve ÖDP'nin biraraya geldiği bir platform bile var.

25 Şubat 2012, Beyoğlu

Anarka-feminist isyan

Reni Parker

"Reni Parker", '90'lardan beni Ankara'da anarşist ve feminist mücadelenin içinde... Sözünü ettiği "isyan" hem patriarkaya hem de anarşizmin erkek yorumuna isyan...

• Anarşizmin '90'larda Ankara'daki doğuşuna dair neler söyleyebilirsin? Nasıl başlamıştı?

– Karagün Kooperatifi, '90'lı yılların ikinci yarısında Ankara'daki en büyük anarşist örgütlenmeydi. Karagün, bir tür komünal yaşam pratiğini hayata geçirdi. Her bir anarşist bireyin, kooperatifin deri eşya, takı, mum gibi üretimlerine doğrudan katkı sunduğu dönemlermiş... Karagün, '90'larm sonunda parçalanarak Ankara'daki farklı anarşist hareketleri doğurdu. Karagün'den, '90'ların sonunda Taçanka ve Ankara Anarşi İnisiyatifi doğdu. Ankara Anarşist İnisiyatifi'nden de sonra, Ahali ve Anarşi Kolektifi Ankara çıktı.

• Kaos GL'nin doğuşunda da anarşist bir etki olduğu söylenir?

– Evet, Kaos GL'nin ilk örgütlenmesi de Karagün Kooperatifi sürecinin sonuna denk gelir. O dönemde anarşistlerin kendi aralarında yaşanan anlaşmazlıklar, ayrılıklar, LGBTT bireylerin

kendi kimlik siyasetlerini yapabilecekleri örgütlenme biçimlerinin önünü açmıştır. Bununla birlikte LGBTT bireyler bugün hâlâ Ankara'da anarşizmle yan yana, kol kola.

• **Ankara'da anarşizm bugün ne durumda?**

– Karagün'den kopan bireylerce oluşturulan gruplar birkaç defa mekân edinmeyi, kolektivizmi var etmeyi, gazete, dergi vs. çıkarmayı denediler; ancak anarşizm son dönemde tıkandı. İç hesaplaşmalar, sistemle yaşanan derin çelişkiler anarşizmi örgütlülükten uzaklaştırdı. Belki de yordu. Bugün artık bildik günlerde biraraya gelebilen, ancak günlük yaşamda sistemin içinde eriyen yüzlerce anarşistin varlığından söz edebiliriz. Anarşistler Ankara'da eskisi kadar görünür değiller; bir kısmı belki yeraltına çekilip hacktivist oldu. Belki de her birey evriliyor, zenginleşiyor; bunu gelecekte daha iyi analiz edebileceğiz.

• **Anarşist gruplar, iktidarsız, efendisiz, otoritesiz ortamları yaratamadı mı Ankara'da?**

– Tam olarak yaratamadı denilebilir, erkekliğe yenik düştü biraz.

Anarşistler arasında cinsiyetçilik...

• **"Erkeklik" derken cinsiyetçi tavrı mı kast ediyorsun?**

– Evet ve beraberinde erkekliğin iktidarını, iktidara talip oluşunu... İlk sorunlar, Karagün'de anarşist LGBTT bireylerin, yine aynı örgüt içinde yer aldıkları birtakım anarşist bireylerce yok sayılmasıyla doğmuş. Aynı sorunlar 2007'de bir kez daha bölünmeye yol açtı. Tüm suçu Marksizme yüklemek istemem, ama Marksizmden gelen ve ondan beslenen erkekler, öğretilerindeki gibi erkekliği yücelten, kahramanlıklarla bezeli bir anarşizm yaratmak istediler. Kadın yoldaşlarının pasif, suskun, az hak talep eden bir konumda olmalarını, fedakârlık yapmalarını beklediler. Bu dönemde Ankara'da anarşistler, Ankara Anarşist İnisiyatifi ve Taçanka olarak örgütlüydüler. 2007'de Ankara Anarşist İnisiyatifi ve DTCF'li kabalık bir anarşist öğ-

renci grubu ile bireysel hareket eden bazı anarşistler, daha geniş katılımlı yeni bir örgütlenmeye gitti. İşte bu süreçte kadınlar çok aktif rol oynadı. Ancak bazı erkekler bundan rahatsız oldular ve kadınları kendi iktidarlarını yaratmakla suçladılar. Ve kadınlar, kimi sol örgütlerde rastlanan "karalama, dışlama" kampanyalarıyla pasifize edilmek istendi. Bunun sonucu olarak, başından beri sürecin içinde olan tüm anarşist kadınlar, yani anarka-feministler, benzeri rahatsızlıklar nedeniyle topluca ayrılan anarka-pro-feministlerle beraber, 2008'de yeni bir anarşist örgütlenmeye yöneldiler. İlerleyen dönemde bu kadınlar Ankara'da feminist hareketin yeni bir örgütlenmesine de öncülük yaptılar...

• **Anarka-feminist hareket nasıl bir geçmişten geliyor?**

– '90'lı yıllarda kadınlar sorunlarını artık tespit etmiş ve çözümüne yönelik fikirler geliştirmişlerdi. Bu dönemde kadın hareketi kurumsallaşıp devletleşti. Üniversitelerde anabilim dalları, sivil toplum kuruluşları kuruldu ve hatta devlet eliyle genel müdürlükler ve bakanlıklar oluşturuldu. Ben de bunlardan birinde 10 seneye yakın çalıştım. '90'lı yıllar, feministlerin politika ürettiği, soyadı kanunu, miras, mal paylaşımı gibi konularda yasal çalışmalar ve ulusal mekanizmalarla işbirliği yaptığı dönemdi. Özetle, kadınlar artık kimlik siyaseti yapmaya başlamıştı. Bu dönemde kadınlar "baba" soyadını kullanma hakkı kazandılar; seyahat, çalışma ve işgücüne katılım, miras ve mal paylaşımı alanlarında ciddi kazanımlar elde ettiler. CEDAW Antlaşması ve BM Pekin Deklarasyonu o dönemde ulusal mekanizmalarca kabul gördü. Bu dönem aynı zamanda Kürt kadınların da kimliklerini elde etmek ve patriarka ile olan sorunlarını çözmek adına farkındalık kazandığı dönemdir.

Bu dönemde anarka-feministlerin tarihsel önemde bir örgütlü mücadele yürüttüğünü söylemek güç. Kadın hareketi içinde elbette anarka-feministler vardı ve o dönem kimlik siyasetinin ötesine geçip, patriarkanın aile, mülkiyet vs. gibi enstrümanlarını reddediyorlardı, ama alanlarda kendi söylemleriyle yer aldıklarını söyleyemeyiz.

2000'lerde ise, pek çok feminist eylem, anarka-feministleri de içinde barındırmaya başlamıştı. Sosyalist feministler, radikal feministler, LGBTT hareketinden gelen feministler, Kürt hareketinden gelen feministler hep biraradaydı. Anarka-feministler de bu süreçte çok aktifti.

"Sınıf, devlet, aile ve diğerleri, patriarkanın farklı araçları"

• Anarka-feminizim, diğer feminizmlerin söylemediği neleri söylüyor?

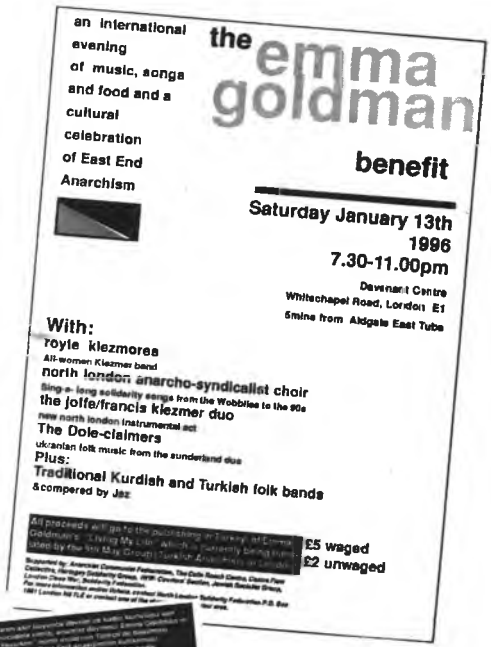
– Feminist teori, iktidar ilişkileri ve toplumsal cinsiyet politikalarını inceleyerek, cinsellik odaklı çalışarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamayı hedefler. Anarka-feminizmi diğer feminizmlerden ayıran temel nokta, her türlü tahakkümü reddetmesidir. Yani sadece EŞ/KOCA'ya başkaldırı değil patriarkaya topyekûn bir başkaldırıştır. Anarka-feminizmde cinsler arasında eşitliğin de var olduğu, sınıfsız hiyerarşisiz bir toplum özlemi vardır. Sosyalist feminizm ise kadının ezilmişliğinin mutlak nedeni olarak sadece kapitalizmi görür ve cinsiyet politikaları üzerinden patriarka ile mücadeleye girişir. Ancak gözden kaçırdıkları bir şey var: Sınıf, devlet, aile, toplumsal düzen, ahlak, kapitalizm ve din, hepsi patriarkanın araçlarıdır. Patriarkanın, kadınlarla birlikte LGBTT bireyleri sömürmek için ürettiği ve kullandığı araçlardır.

• Anarka-feminizm bugün Ankara'da ne durumda?

– '90'lardaki feministlerin mücadelesi, pek çok yasal kazanımı berberinde getirdi. Ama aradan geçen sürede, iktidarların izlediği politikalar sonucunda cinslerarası nefret ayyuka çıktı, kadın cinayetleri inanılmaz arttı ve bunun sonucu olarak, feministler mücadele alanlarını genişletti.

Şu dönemde, anarka-feminizm dahil, hemen tüm feminist gruplar bir platform içerisinde ortaklaşa hareket ediyorlar. Kürtaj, emek mücadelesi, kadın cinayetleri, tecavüz, sendikal haklar, tutuklu ve hükümlü kadınlarla dayanışma, Kürt kadınların patriarka ile mücadelesi, kentsel dönüşüm, LGBTT bi-

Anarka-feminizmin öncüsü Emma Goldman'ın eseri Hayatımı Yaşarken'*in Emine Özkaya tarafından sürdürülen Türkçe çevirisine destek için 1996'da Londra'da bir etkinlik düzenlenmişti.*

Aynı etkinliğin Türkçe afişi.

rey hakları gibi pek çok alanda ortak mücadele var. Karar alma yöntemleri genellikle anarşistce oluyor; çoğunlukla konsensüs kullanılıyor. Toplantı biçimleri ve eyleme halleri de anarşist yöntemlere yatkın şekilde işliyor.

• Anarşizm içinde sözünü ettiğin cinsiyetçi tutum aradan geçen zamanda kırıldı mı? Erkeklerle olan "tartışma" bugün hangi noktada?

– En ilginç gelişme, son üç yıldır, erkeklerin 8 Mart'a çıkmak için ısrarcı olması. Özellikle de sol ve/veya anti-faşist grupların erkek öznelerinden geliyor bu teklif. 1980'lerde feministler Marksist erkeklerin alanlardan çekilmesini sağlamıştı. Şimdi yeni nesil erkekler de, bu yürüyüşten uzak durmayı öğrenmeliler...

• Anarşizm Ankara'da neden tıkandı, nerelerde tıkandı?

– Aslında bu coğrafyada tıkanan sadece anarşizm değil. Ankara ve İstanbul'da anti-faşist mücadeledeki gruplar ve özneler üretememekten kaynaklı iç çekişmelerle yorulmuş, bezmiş haldeler. Ülke geneline yansıyan bir ataerkil hal var. Anarşistler de solcular gibi bölündüler. Alanlara çıkamaz oldular; yeraltına çekilecek donanımlarını da kazanamadılar. Şimdilik atalet halindeler. Ancak biriken enerji, bir gün kinetik hale de geçebilir.

• Anarşizmin Türkiye'deki doğuş döneminde ilk katılımcıların eski Marksistler olduğunu görüyoruz. İlk kez '90'ların sonunda, İstanbul'da direkt anarşist olan gençler çıktı. Ankara'da da böyle miydi?

– Elbette Ankara'da da aynı süreç yaşandı. Kendimden örnek vereyim: Benim hiç Marksist geçmişim olmadı. Zaten anarşizm bir doktrin değildir ve bu noktada Maksizmle arasında derin ayrılık vardır.

'80'lerin sonunda Marksizmin ağır darbe alması ve sonrasında yaşanan sessizlik ve acı dönemleri, birçok gencin '90'larda Maksizmin çemberinden geçmeden doğrudan anarşizme yönelmesini sağladı.

• Anarşizm, bir görüşe göre, Türkiye'de, anti-militarizm, ekolojist mücadele gibi "yan" alanlarda "başarı" sağladı. Bu teze katılır mısın? Bundan sonra da anarşizmin Türkiye'deki asıl işlevi bu tip "yan" alanlarda, yani feminizm, HES karşıtı mücadele, göçmen dayanışması, *queer* mücadele gibi alanlarda mı olacak?

– Anarşizm topyekûn özgürleşmeyi ve tahakkümsüz bir dünyayı tahayyül eder. O nedenle savaşa ve militarizme karşı mücadelesi sahicidir, gerçektir. Doğanın talanına, bir türün/canlının diğerleri üzerindeki tahakkümüne temelden karşı çıkar. Bu nedenle de, özgürlük mücadelesini sadece sınıf mücadelesine endeksleyen Marksizmden farklıdır. Evet, Marksistler bu mücadele alanlarının ya dışında kaldılar ya da tam da itiraz ettikleri biçimde, yani mesela militarist ve hiyerarşik biçimde örgütlendiler.

Ekolojist hareket, anti-militarizm, kadın hareketi, sığınmacı dayanışması, *queer* hareket ve diğerleri anarşizmin dışında değildir. Zorunlu askerliğin olmadığı ülkelerde anarşistler doğal olarak vicdani ret mücadelesi vermek zorunda kalmıyorlar. Aynı şekilde, LGBTT bireylerin kısmi de olsa haklar kazandığı coğrafyalarda anarşistler başka alanlara konsantre olabiliyorlar. Türkiye'nin gerçeği bu. Türkiye de *squat* gerçeği olmadığı için, anarşistlerin Avrupa'daki gibi örgütlenme durumu yok.

• Sistem muhalifleri bugün neden mesela sosyalist değil de anarşist olsunlar? Anarşizmin Türkiye'deki sistem muhaliflerine "vaadi" ne?

– Anarşizm kimseye bir vaatte bulunmaz, eğer varsa zaten özgürlük de kazanılmış demektir. Sosyalizm bir devleti, askeri, orduyu, merkezî bir yönetimi vaat eder. Anarşizm ise eşitlik ve özgürlük üzerinden bireyin gönlünü fetheder.

• Son olarak senin içinde olduğun Hacktivizm konusunu sormak istiyorum. Hacktivizm ile anarşizm arasında bir bağ var mı? Anarko-hacktivizm diye bir şeyden söz edilebilir mi?

– Elbette var, hem de derin bir bağ var... Anonymous denilen bir gerçek var. Lidersiz, kimliksiz, örgütlenmeden, özdisiplinle organize olabilen öznelerin gerçekleştirdiği bir aktivizm türü bu. Anonymous denilen anarşist *hacker* grup, dünya genelinde hack yaparak, sistemle, devletlerle mücadele ediyor. Anonymous, Occupy hareketine desteğini defalarca açıklamıştı. Daha sonra anarşist Kara Blok'un eylemlerini desteklediğine yönelik açıklama da yaptı. Emma Goldman'dan alıntı yapılan açıklamada "Hiçbir politikacı ya da hükümete güvenme. Her yeri işgal et" denmişti. Anarşistler dünyaya hacktivizm diye bir sözcüğü öğrettiler. Sisteme, egemene ve en önemlisi özgürlüğün sesi olan internete baskı kurmak, sansür uygulamak isteyenlere yönelik bir eylem biçimi bu. Sanal ama çok etkin, çok zekice ve anarşistçe...

9 Kasım 2012, *online* görüşme

Kara Haber: Eylemin görüntüsünden, görüntünün eylemine

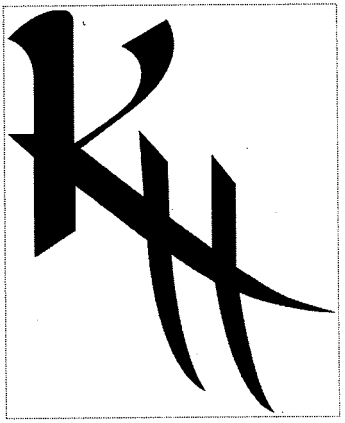
ALPER ŞEN

Anarşizm Türkiye'de kendi medyasını da yarattı. Bugün internette çok sayıda anarşist haber sitesi var. Ama 2000'de Ankara'da kurulan video eylem atölyesi Kara Haber, dijital habercilikten daha başka, daha "fazla" bir şeydi. Ulus Baker'in videoya dair düşüncelerinden esinlenen Kara Haber'in katılımcısı Alper Şen, video aktivizmi şöyle açıklıyor: "Sokaktaki eylemin sokakla sınırlı kalmaması, yayılması için en azından bir haber videosuna dönüştürmek gerekir. 'Eylemin görüntüsünden, görüntünün eylemine' dediğimiz şey, işte tam da budur."

• **Kara Haber'in öyküsüyle başlayalım mı?**

– Kara Haber, Ankara'da 1999-2000 döneminde "Hayata Dönüş Operasyonu" süresince yaşananları kayıt altına alma amacıyla kuruldu. Ana fikriyatı, vitleo ile takip ettiğimiz eylemleri duyurmaktı. İzlediğimiz eylemler, genel olarak anarşistlerin savunucusu olduğu haklar çerçevesinde gelişenlerdi.

Kara Haber'in video kayıtları yapıp bunları yaydığı dönemde, gündeminde vicdani retçi Mehmet Tarhan'ın yargılanması, namus cinayetleri, LGBT bireylere yönelik nefret cinayetleri ve Kürt sorunundan kaynaklı mağduriyet hikâyeleri vardı. Biz, bu çerçevedeki eylemleri çekip kaydediyorduk. Kara Haber'in te-

Kara Haber'in logosu.

mel hedefi bunları görünür kılmaktı. Anarşistlerin destek verdiği eylemlerin duyulamaması zaten bir sorundu. Basın açıklamalarından tutun da, Ankara'daki radikal solculara dek, geniş bir skalanın kaydını ve bir anlamda görünürlüğünü yaratmaya çalıştık.

Dediğim gibi, belli başlı beşaltı mevzuya daha fazla eğiliyorduk, ama bazı temel dosyalarımız da vardı. Vicdani ret gibi. Ankara'daki kâğıt toplayıcıların öyküleri de öyleydi. Hepsi Kürt'tü. Onların yaşamlarını, sıkıntılarını ve gördükleri şiddeti izliyorduk. LGBT bireylere yönelik şiddet ayrı bir başlıktı. Sinanköylüler'in ağaya karşı ayaklanmasını da izliyorduk.

Bir yandan da, İnsan Hakları Derneği'nin eylemlerinden, Melih Gökçek karşıtı bidon eylemine kadar, her yerde kayıt almaya çalışıyorduk.

• **Bunu Türkiye'de başka yapan var mıydı?**

– Bildiğimiz kadarıyla Kara Haber'in kuruluş sürecinde ve sonraki bir iki yılda Türkiye'de video aktivist bir yapı olmadı... O dönemde, biz, birlikte çalıştığımız kurumları da buna teşvik etmeye çalışıyorduk. "Bir kamera edinip kendi eyleminizi çekin ve yayınlayın" diyorduk. Bu görüntülerin en azından bir arşiv değeri olduğunu anlatmaya çalışıyorduk. Kamuoyu yaratma çabasının sadece sokakta eylem yapmak değil, o eylemi göstermek, mesela bir *blog* sayfası açmak gibi aşamalarının olabileceğini söylüyorduk. Şimdi birkaç yıldır gelişiyor bu. Artık teknolojik olarak daha kolay zaten. Dört-beş yıl önce video kaydı büyük kameralar, kasetlerle yapılıyordu. Bugün basit bir cep telefonuyla kayıt yapmak mümkün. Çok daha hızlı ve kolay. Video aktivizmin hedefi de bu.

Bugün sıkıntı belki, görüntü arttıkça izleyici algısının dağılması. Her konuda ve her alanda artan görüntü yığını, izleyicinin, izlediklerine daha az dikkat etmesine ya da merak etmemesine neden olabiliyor. Eskiden sadece eylemi çekmek önemliydi, şimdi eylemi güzel çekmek de önem kazandı.

• Video aktivizm nedir?

– Sokaktaki eylemin sokakla sınırlı kalmaması, yayılması için en azından bir haber videosuna dönüştürmek gerekir. "Eylemin görüntüsünden, görüntünün eylemine" dediğimiz şey işte tam da budur.

Video aktivizmin etkisini ortaya çıkaran birçok olay yaşadık. Mesela biz Ankara'da kâğıt toplayıcıların sıkıntılarını sürekli kaydediyorduk. Kâğıt toplayıcılar bir gece Kara Haber'in kurucusu Oktay İnce'yi arayıp, "Ağabey bizi dövüyorlar" diye haber verdiler. Zabıtanın tuttuğu adamlar, kâğıt toplayıcıları bir yandan dövüyor, bir yandan da "Sizin burada ne işiniz var? Köyünüze dönün, dağa çıkın" diye hakaret ediyordu. Birinin koluna bıçak bile saplanmıştı. Oktay İnce, görüntüleri çekip, hemen o gece DVD'ye dönüştürdü ve tüm televizyon kanallarına gönderdi. Bir gün sonra Hayat TV, akşam ana haber bülteninde "Demokratlığıyla bilinen Çankaya Belediyesi'nden ırkçı manzaralar" diye bu haberi girdi. Ve bu haberden sonra baskılar bir anda kesildi. Bizim derdimiz de buydu zaten: görünür kılmak. Çünkü kâğıt toplayıcıların en büyük şikâyeti, "Bizi kimse görmüyor"du. Video aktivizmin temel mantığı, bir hak ihlalini görünür kılabilmektir.

Kamera bir güçtür. Karşınızdaki polisin ya da size şiddet uygulaması muhtemel kişinin ayağım denk almasına neden olur. Akşam kendini televizyonlarda görme riski vardır. Daha dramatik bir örnek vereyim: Şemdinli'de Umut Kitabevi'nin bombalanması çevresinde gelişen olaylar en güzel video aktivizm örneklerinden biridir. Kamera görüntüsünde "Yakaladık" sesi duyulur. Yakalanan kişi, "Ben askerim, bana dokunmayın" gibi şeyler söyler. Kamera orada olmasa, her şey dezenformasyona gidecekti. Olayın görüntüsü, bize bir medya aracımız varmış hissi yaratabiliyor...

• **Dünyada video aktivizm ne durumda?**

– Video aktivizm aslında 1960'lar ve '70'lerde Amerika'da başladı. Video kameraların icadının yarattığı bir şey... Olayları anında izleyebiliyor ve izlettirebiliyorsunuz. Video aktivizmin en temel unsuru hızdır. Bir belgeselci ile video aktivisti ayıran şey, görüntüyü çekenin eylemci olmasının yanı sıra, hızdır. O görüntüyü aylar sonra yayınlamanın anlamı yoktur; çünkü amacınız haber vermektir.

Amerika'da yükselen özgürlük hareketleriyle birlikte, hak ihlallerinin kaydedilmesi, gösterilmesi gündeme geldi. Video aktivizmi bir yandan da Avrupa'da gelişti. Mesela Polonyalı yönetmen Kieslowski, videoyu aktivist amaçlarla kullanan ilk kişilerden biridir. Sokaklardaki gündelik yaşama dair haber videoları hazırlamıştı.

Ama daha sonra, video kamera, uzun süre boyunca eylem aracı ya da eylemi yayma aracı olarak çok fazla kullanılmadı ya da video kameranın gücünü fark etmek zaman aldı. Ta ki, Seattle olaylarına kadar. Seattle, video aktivizmde bir dönüm noktasıdır. Çünkü o çocuğu kimin öldürdüğü görüldü. O olay keşke olmasaydı, ama bir kere çekilince bir milat oldu.

• **İnternet bu tip görüntüleri hızla çoğaltıp yayarak, demokratikleştirici bir etki mi yaratıyor?**

– Tabii ki. Demokratikleştiriyor, ama bunun riskli boyutları da var tabii. Dezenformasyona da yol açabiliyor. Mesela Uludere'de neden bombaların düşmesinden 12 saat sonra olaydan haberdar olabildiğimizi hâlâ anlayamıyoruz. Yine de karartma durumlarında tek haber kaynağı bağımsız haber kanallarıdır. Kara Haber ve benzerleri. Uludere'yi "Biri duymuş" diye sosyal medyada paylaşmaya çalıştık. Elimizde görüntü yoktu ve ne olduğunu tam anlayamamıştık ama...

• **Kara Haber sürüyor mu?**

– Karahaber.org sitesi aktif, ama pek sık güncellemiyoruz son günlerde.

Kara Haber'in Hakkarili kağıtçılarla ilgili videoları, 2012'de İstanbul'da Tütün Deposu'ndaydı. (Kaynak: Alper Şen)

• Video aktivizmi sürdüren başka gruplar var mı?

– Ankara'da BalıkBilir var, video eylem atölyesi (http://balikbilir.org). BalıkBilir, kendi ifadeleriyle de Kara Haber'in devamı niteliğini taşıyor. Biz, Kara Haber'de, 2009'dan sonra çok fazla kayıt yapmadık. BalıkBilir'den Onur ve arkadaşları kayıtları devam ettirdi ve bir süre sonra video eylem atölyesine dönüştüler. Trans bireylerden, anarşist arkadaşlarımızın eylemlerine kadar geniş bir alanda aktifler. "Onların yaptığı eylemleri görünür kılabilmek bize düşüyor" diye düşünüyoruz.

Oktay (İnce) çalışmalarını Binyayla.net sitesinde sürdürüyor. Bir de, Artıkİşler isimli bir sitemiz var (artikisler.net). En son Dink cinayetiyle ilgili ve 19 Ocak'a çağrı niteliği taşıyan bir video yaptık Erhan Arık'la birlikte. O videoyu hazırlamak da, yaymak da bir eylemdi aslında... Dolayısıyla yayılıyoruz.

• Video aktivizm yazılı haberciliği de kapsıyor mu?

– Kara Haber'de, isteyen, kendi hazırladığı videonun altına hissiyatını yazıyordu. Anlatmak istediği kadarıyla. Kara Haber, yapı olarak anarşistti yani. Her katılımcı, haberi istediği şekilde veriyordu.

Yavuz Atan'ın anlattığı Militurizm etkinliği, Kara Haber tarafından da görüntülenmişti. (Kaynak: Alper Şen)

• Video aktivizm ile gazetecilik arasındaki farklar neler?

– Video aktivizm taraftır ve tarafını açıkça söyler. Gazeteciliğin ise tarafsızlık iddiası vardır ve yaptığı işi kutsar. "Çok kutsal bir iş yapıyoruz, haber veriyoruz" der, ama aslında tuttuğu taraf vardır. Tarafı, sermayedir. Bunu gösterme ihtiyacı da yoktur.

Bir de pratik ayrımlar var. Gazeteciler bir eylemde genellikle polisin arkasındadır. Biz genelde eylemin içinde oluruz.

• Klasik gazeteciliğe yakınlığını öğrenmek için soruyorum: Herhangi bir işçi dayak yediğinde, ismini öğrenme çabasına giriyor musunuz mesela?

– Çoğunlukla eylemin içinde olduğumuz için, sözünü ettiğiniz türden bilgileri öğrenmeye çalışırız. Ancak bunu asla standart bir haber videosu formatında yapmadık. Zaten videoların bir kısmında, görüntüleri çeken, eyleme de dahil olur. Polisin şiddetiyle ilgili bir görüntüde, kameramanın "Ne yapıyorsunuz ya!" sözünü duyarsınız mesela.

26 Ocak 2012, Beyoğlu

Adem-i Merkeziyetçilik 108
AGF 8, 201, 202, 204-210, 261, 262, 264-266
Ahali gazetesi 377
Ahıska, Ufuk 7, 21, 25, 79, 80
A-infos 365-367
Akıntıya Karşı dergisi 91, 142, 235
Alkan, Mehmet Ö. 7, 17, 18, 31, 36, 44
Altuğ, Ümit 86
Amargi dergisi 24, 79, 137, 156, 159, 160, 162, 166, 173-176, 194
Amele Gazetesi 15
Anarchiceskaya Biblioteka 44, 45
Anarka, Anarko-feminizm, feminist 8, 77, 218, 227, 349, 352-355, 379-381
Anarka-İslam 151
Anarko-komünizm, anarko-komünist 21, 44, 65, 70, 151, 207, 215, 223, 303, 315, 316, 322, 345, 373
Anarko-sendikalizm, anarko-sendikalist 8, 16, 21, 24, 41, 44, 65, 70, 111, 178, 190, 218, 273, 298, 302, 303, 306, 315-318, 322, 323, 325, 326, 337, 345
Anarşi dergisi 205, 374
Anarşi Kolektifi Ankara 377
Anarşist Komünist İnisiyatif 316, 317
Anderson, Benedict 13, 18-20, 37, 349
Ankara Anarşi İnisiyatifi 377, 378
Anonymous 384
Anti-kapitalizm 191, 194, 216, 219, 222, 226, 227, 353
Antimilitarist İnisiyatif 168
Anti-militarizm 24, 27, 155, 158, 160, 161, 181, 229, 234, 293, 299, 301, 316, 341, 383
Apolitika dergisi 40, 99, 177, 178, 184, 185, 206, 370
Arbeterfraynd 46
Aru, İnan Mayıs 8, 21, 333
Asya Tipi Üretim Tarzı 22, 130
Ata, Sezgin 305
Atabekyan, Alexander 14, 29, 43-47, 51, 79
Atan, Yavuz 8, 12, 24, 27, 155, 156, 390
Atatürk, Mustafa Kemal 59
Atelye A 174, 175
Ateş Hırsızı dergisi 9, 146, 177-180, 182, 184, 187, 194, 199, 201, 343, 344
Aydınlanma 23, 49, 80, 88, 105, 141, 145, 233, 300, 338, 368
Aydınlık 57, 85, 156

Aygün, Tarık 8, 325
Ayrıntı Yayınları 202, 242, 305

Babailer 144, 149
Badiou, Alain 226, 346, 357
Bakunin, Mihail 14, 17, 44, 69, 70, 84, 103, 109, 110, 117, 178, 183, 195, 207, 232, 239-242, 274, 299, 322, 323, 350, 357, 360
BDP 220, 290
Benaroya, Abraham 15
Berkman, Alexander 155
Bertal, Gazi 8, 135, 155, 177
Beyatlı, Yahya Kemal 17, 33
Beytar, Halil 9, 195
Bin Yayla 358
Birey Yayınları 135, 138
Bireyci anarşizm 218, 251, 252
Birikim dergisi 84, 185
Biyopolitik 242
Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi 215, 220
Bolşevik, Bolşevizm 21, 50, 80, 81, 111, 125, 126, 133, 195, 350
Bomba Değil Yemek 340, 341
Bonnano, Alfredo 88, 209
Bookchin, Murray 8, 25, 70, 89, 94, 96, 140, 143, 184, 223, 239, 254, 275, 276, 291, 298-300, 305-312, 328, 330, 374
Bora, Taml 85
Bumin, Kürşat 84, 105

Cevdet, Abdullah 17, 34, 50
CHP 17, 165, 376
Clastres, Pierre 328
Cleyre, Voltairine de 70
Coelacanth dergisi 137, 163

Çakır, Kadir 8, 201, 204, 206, 208
Çamuroğlu, Reha 82, 86, 89, 90, 159, 216, 328

Deleuze, Gilles 215, 226-228, 241, 242, 246, 249, 250, 256, 293, 355, 358, 359
Demirağ, Dilaver 8, 12, 26, 139
Der Sozialist gazetesi 14, 51, 53, 58
Direnİstanbul 208, 215, 222, 278, 279, 366
Dirlik, Arif 21
Dulkadir, Mutlu 12, 201, 261, 305, 315

E. Matti 16
Efendisiz dergisi 22, 25-27, 94-97, 104-106, 117, 122, 123, 125, 127-130, 135, 137, 139, 143, 144, 146, 174, 196-199, 201, 203, 205-207, 237, 266, 286, 344, 392
Efendisizler dergisi 201, 203, 205-207
Emeğin Özgürlüğü dergisi 315
Eren, İbrahim 147
Ermeni Devrimci Hareketi 14, 43, 44, 51
Evcan, Osman 279
Evren, Süreyya 135, 239, 240, 242

Fanon, Frantz 301
Fanzin 218, 225, 239, 240, 261, 335, 336, 343
Felsefe-i Ferd 8, 17, 18, 35, 42
Feminizm 8, 22, 23, 38, 61, 77, 147, 216, 219, 220, 225, 229, 232, 234, 245, 299, 353, 354, 360, 380, 383
Firari fanzin 159
Foucault, Michel 215, 226, 228-230, 241-243, 250, 258, 259, 339, 358, 359, 361
Frumkin, Abraham 44

Geçici Otonom Bölgeler 224, 246, 333-335, 345
Gemici (Gemidzii) grubu 48
Gezmiş, Deniz 81, 126, 162
Godwin, William 78, 150
Goldman, Emma 70, 155, 177, 352, 353, 381, 384
Gorman, Anthony 16, 17
Göçmen Dayanışma Ağı 221, 222, 278, 279, 300, 383
Gökyüzü dergisi 156
Gönül, Tayfun 7, 11, 18, 24, 79, 81, 83, 85, 87, 99, 156, 158-160, 179, 205-207

Görendağ, Sami 8, 285, 286, 295
Guattari, Félix 226, 246, 250, 350, 358, 359

Hakim Bey 224, 246, 333-337, 339, 344
Hamayankh dergisi 14, 29, 43, 46, 51
Hardt, Michael 227, 246, 293
Haricilik 148, 149
Haşmet, Rasim 15
Hayvan Kurtuluş Cephesi 210, 261, 279
Hayvan Özgürlüğü İnisiyatifi 38, 261, 272, 275, 278, 279
Hegel, Friedrich 124, 254, 300
HES karşıtı mücadele 25, 253, 261, 272, 300, 359, 373-376, 383
Heterodoksi 40, 90, 91, 99, 130, 143, 144, 152, 280, 328, 344, 345, 360
Hilmi, Hüseyin (İştirakçi Hilmi) 17, 40
Hobbes, Thomas 116, 124, 274

İmlasız dergisi 221
İslami anarşizm 14, 139, 150-152, 215, 333
İspanya İç Savaşı 84, 87, 132, 233, 322, 340
İsrail, Bohor 32 İsyancı anarşizm 14, 209, 218, 274, 317
İtaka (Kültür merkezi) 86
İttihat ve Terakki, İttihatçılık 15, 17, 33, 36, 80, 81, 124, 125

Jossot, Gustave Henri 151
June 18 Hareketi 68

Kaos GL dergisi 365, 370, 371, 373, 376, 377
Kaos Yayınları 177, 188, 206
Kara Blok 202, 264, 358, 384
Kara dergisi 5, 7, 12, 13, 21, 22, 24-26, 40, 57, 64, 74, 75-77, 79, 82, 86-98, 103-111, 117, 118, 120-123, 127-130, 137, 139-146, 148, 156, 158, 160, 173, 174, 177, 181, 185, 186, 194, 201, 216, 230, 235, 262, 263, 286, 288, 291, 305, 328, 344, 367
Kara Ev 316
Kara Haber 8, 385-390
Kara Hafta 206
Kara Kızıl Notlar dergisi 315, 317, 321
Kara Mecmua 177, 185
Kara Sanat dergisi 94, 174
Kara Toprak dergisi 261
Kara, Umut 8, 26, 261
Karadeniz İsyandadır Platformu 221, 222, 247, 261, 278, 279, 376
Karagün Kooperatifi 377
Karamustafa, Ahmet 329
Karan, Tacettin 65
Karaşın (Dergi, gazete, kolektif) 239-241, 243
Karmatilik 149
Katarlar 149
Kaya, Ramazan 8, 291
Kemalizm 39, 62, 81, 90, 136, 144, 162, 230, 231, 286, 287, 292, 297
Kızıl Tugaylar 89
Kızıltuğ, Kürşad 8, 12, 22, 26, 27, 135, 215, 241, 250
Kodaman, Bertuğ 8, 315
Komünalizm 149, 150, 227, 299, 303, 305, 308, 309, 312
Kronstadt 86, 103, 104, 125, 129, 142, 172, 181, 321
Kropotkin, Peter 14, 15, 17, 18, 29, 34, 44, 51, 59, 60, 70, 79, 80, 129, 135, 189, 207, 232, 234, 239, 240, 243, 274, 277, 299, 303, 321, 322, 324, 328, 329, 356
Kurt, Ahmet 7, 79, 82, 86, 329
Kürek, Ali 7, 22, 64, 79, 103, 230
Kürkçü, Ertuğrul 59
Kürkçügil, Masis 64, 126
Kürt, Kürdistan 8, 24, 50, 100, 165, 166, 177, 182-184, 195, 198, 199, 210, 223, 224, 231, 253, 271, 274, 285-289, 294-296, 305, 330, 366, 374, 379, 380, 385, 386

Lacan, Jacques 241, 251
Landauer, Gustav 14, 51

Lazarus, Emma 19
Le Guin, Ursula K. 110, 323, 355
Lenin, Leninizm 21, 22, 25, 31, 57, 59, 60, 62, 68-70, 78, 83, 92, 96, 101, 136, 142, 178, 227, 232, 235, 263, 296, 350, 351
Les Temps Nouveaux dergisi 34, 50
LGBT, LGBTT 14, 23, 24, 38, 61, 79, 215, 216, 219-222, 229, 232, 235, 245, 278, 279, 284, 351, 353, 355, 359-361, 369, 371, 377, 378, 380, 383, 385, 386
Liberalizm 32, 34, 35, 72, 80, 105, 107, 123, 146, 202, 231, 368
Liberter 8, 9, 24, 26, 45, 46, 50, 53, 75-78, 82, 94, 104-106, 108, 109, 113, 117-119, 121, 122, 127-130, 133, 137, 138, 141, 142, 146, 158, 170, 174, 195-199, 219, 222, 249, 258, 287, 291, 292, 298, 299, 302, 303, 305, 315

Mahçupyan, Etyen 84
Mahno, Nestor 303
Makedonya Gizli Devrimci Komitesi 45
Malatesta, Errico 44, 47, 80, 111, 177, 298, 322
Mao 19, 60, 63, 136, 156, 161, 231, 291, 351, 357
Marcuse, Herbert 38, 60, 234
Marks, Marksizm 9, 18-21, 25-27, 37, 57, 59, 60, 62, 66, 68, 70, 72, 75, 79, 80, 82-84, 86, 88-90, 92, 99-101, 103, 109, 110, 135, 136, 139-142, 145, 146, 148, 150, 151, 172, 179, 188, 189, 190, 194, 195, 204, 205, 208, 215, 216, 218, 225, 227, 234, 242, 244, 245, 255, 263, 274, 296, 311, 318, 321, 325, 329, 346, 347, 349, 355, 357, 358, 368, 378, 382, 383
May, Todd 224, 227, 239, 241
Mett, Ida 86, 104, 129, 172, 181
Michel, Louise 19
Mikaelyan, Khristaphor 14, 44
Militarizm 24, 27, 39, 79, 155, 158, 160, 161, 165, 170, 181, 182, 229, 234, 281, 293, 299, 300, 316, 341, 383
Militurizm Festivali 157, 168, 169
Mülksüzler dergisi 151, 315, 317, 323, 358

NATO Karşıtı Özgürlükçü Koordinasyon 9, 236, 237, 339, 366
Negri, Antonio 226, 227, 246, 293, 350
Neon Fos dergisi 15
Newman, Saul 227, 241, 248, 251
Nihilizm 14, 144, 266, 302

OtonomA dergisi 316
Ocak, Ahmet Yaşar 329
Occupy Hareketi 219, 384
Odyan, Yervant 14
Oldsletter fanzin 159
Ontolojik anarşizm 337
Orduda İnsan Hakları İhlalleri Kitabı 165
Orwell, George 103, 129, 172
Otonomist Marksizm 216, 218, 225, 227, 346

ÖDP 61, 181, 191, 376
Öğdül, Rahmi 8, 239, 241, 247, 255
Ören Uluslararası Vicdani Retçiler toplantısı 162, 163
Özcan, Ufuk 7, 12, 22, 25, 123
Özdinç, Batur 8, 125, 159, 175, 178, 179, 186, 217, 221, 225, 243, 306, 321, 343, 365, 370, 372, 374
Özgür Hayat gazetesi 201, 203, 205
Özkaya, Emine 24, 381

Parker, Reni 8, 377
Parmak gazetesi 372
Pasifizm 155, 218
Perez, Rolando 224
PKK 166, 183, 286-289
Platformizm 215, 218, 323
Postyapısalcı anarşizm 8, 14, 70, 215, 217, 218, 223, 224, 226, 239-241, 244, 246, 248

Pozitivizm 12, 49, 88, 91, 105, 109, 145, 344
Primitivist anarşizm 261
Proleter Teori A dergisi 315
Proudhon, Pierre-Joseph 18, 20, 78, 84, 109, 110, 129, 138, 150, 183, 195, 232, 234, 320, 324, 336
Punk 218, 235, 366

Qijika Reş dergisi 8, 65, 218, 225, 285-287, 289, 291, 294-296, 298, 299
Queer 218, 219, 221, 225, 299-301, 353, 355, 383

Radikal Yeşiller 147
RAF 89, 208
Rıfat, Haydar 37
Rıfkı, Ahmet (Elif Rıfkı) 35
Rıza, Hasan 20
Rusya 21, 50, 52, 81, 125, 126, 133, 233, 266, 296, 350

Savaş Karşıtları Derneği 24, 27, 96, 153, 156, 160-169, 171
Seattle isyanı 67, 68, 202, 219, 240, 244, 388
Sitüasyonizm, Sitüasyonistler 59, 97, 98
Sivil Toplum ve Devlet 105
Siyahî dergisi 135, 215, 217, 223, 224, 239
Sokak Yayınları 24, 75, 82, 86, 96, 103, 104, 129, 158, 172, 181
Sokakları Geri Talep Edelim 335
Sol Yayınları 60, 64, 142, 178, 195
Somay, Bülent 92, 142
Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği 202, 207, 276
Sosyalist İşçiler Federasyonu 15
Squatting (İşgal evi) 334, 383
Stalinizm, Stalinist 22, 23, 61, 63, 64, 80, 82, 84, 101, 105, 107, 136, 142, 146, 191, 232, 271, 291-293, 307, 368
Stirner, Max 246, 251
Sufilik 149-151, 336, 337, 339, 344
Suphi, Mustafa 230, 296

Şahin, Alişan 7, 12, 135
Şaylı, Burhan 17, 42
Şen, Alper 8, 385, 389, 390
Şeyh Bedreddin 124, 130, 149
Şiddet Karşıtları İnisiyatifi 168

Taçanka Grubu 317, 323, 377, 378
Tao 8, 110, 118, 119, 333, 336, 344
Taraf gazetesi 71, 72, 170, 268
Tarhan, Mehmet 83, 169, 385
Tevfik, Baha 8, 17, 18, 35, 36, 42, 50, 80, 126
Thoreau, Henry David 330
TKP 21, 37, 61, 65, 66, 81, 136, 141, 185, 230, 326
Tolstoy, Lev 109, 155
Toplumcu Düşün dergisi 84
toplumsal ekoloji 188, 218, 223, 254, 275, 299, 306, 312
Toplumsal Ekoloji dergisi 8, 254, 305, 306, 310-312
Toprak ve Özgürlük Kolektifi 315, 317, 320
Toprak ve Su Komünü 295
Total ret 164
Troçki, Troçkizm 64, 82, 84, 103, 142, 191, 195, 235, 291, 310, 368
Tunçay, Mete 12, 14-16, 20, 37, 39, 110
Türk Anarşist Cemiyeti 33

U. Parrini 16, 47
Ulusalcılık 183, 230, 233
Uygarlığa Karşı Vahşinin Günlüğü bülteni 261
Uygarlık karşıtlığı, karşıtları 189, 262, 263, 272-275, 277, 278, 293, 302, 310, 345

Ülke, Osman Murat 153, 163, 166, 330

Vahşiye Dönüş fanzini 261
Vegananarşi fanzin 261
Veneuse, Mohamed Jean 151, 152
Vejateryen fanzin 261
Vezestenis, Zaharias 16

Vicdani ret 8, 11, 14, 18, 24, 27, 40, 79, 83, 96, 155, 156, 158-167, 169, 170, 206, 220, 235, 272, 300, 330, 359, 369, 383, 385, 386

Woodcock, George 179, 232, 234

Yabanıl fanzin 261
Yazıcı, Göksun 8, 349
Yeğin, Metin 295
Yeni Olgu dergisi 85, 86, 89, 158, 172
Yeni Sol 232-235, 292, 303
Yeni sosyal hareketler 38, 223, 232, 235, 245
Yeryüzüne Özgürlük 9, 222, 261, 278-280
Yeşil anarşizm 17, 70, 215, 218, 261, 274, 310, 313
Yeşiller 61, 85, 137, 141, 146, 147, 158, 162, 163, 311
Yıldız, İsmail 285, 288, 289
Yoldaş Pançuni 14
Yüzde 52 210

Zapatista 309, 310, 365, 373, 374
Zasulich, Vera 19
Zemin dergisi 91, 142
Zen 344
Zencir, Vedat 79, 83, 156, 158, 344
Zileli, Gün 7, 21, 23-25, 37, 57, 67, 69, 74, 156, 179

Kökleri iki asır öncesine uzanan anarşizm, Türkiye'de ancak 1986'da yayımlanan *Kara* dergisiyle ve peşi sıra şekillenen anarşist hareketle varlık kazanabildi. Neden? Anarşizm Türkiye'de neden bu kadar geç tanındı, yayıldı? Cumhuriyet tarihi boyunca, nasıl oldu da bir tane bile anarşist aydın çıkmadı? Bu gecikmenin Türkiye solu için anlamı nedir? Anarşizm neden 1916'da, '76'da değil de, '86'da doğdu?

Bu gecikmenin sebeplerini, akademisyenlerden aktivistlere, dönemin ve buyünün tanıklarıyla enine boyuna konuşan gazeteci Barış Soydan, yakın dönem siyasi tarihimizi ve günümüzün öne çıkan konularını, daha önce ele alınmamış bir açıdan sunuyor.

Sorulara verilen yanıtlarda, vicdani ret, LGBT, ekoloji gibi hareketlerin Türkiye'deki doğumunda ve yükselişinde anarşizmin payını görme şansı da buluyoruz, postyapısalcı anarşizm, yeşil anarşizm, Kürt meselesine odaklanan anarşizm, feminist hareket içinde anarşizm, toplumsalcı anarşizm, isyancı anarşizm, İslami anarşizm yibi farklı anarşist akımları da...

Bu noktada bir soru daha beliriyor: Türkiye'de muhalif sol söylemin değişip zenginleşmesine büyük katkılar yapan anarşizm, aradan geçen çegrek yüzyılda neden yayyın bir siyasal harekete dönüşemedi? Soydan'ın sorularını yanıtlayan isimler, verdikleri cevaplarla Türkiye'de sol siyasetin dününe ve buyününe dair çok çarpıcı bir tablo ortaya koyuyorlar.

127363
ADL

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-1130-
9 789750 511301